

ABAD / JABS

JOURNAL OF ANATOLIA AND BALKAN STUDIES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR / PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume:4 Sayı/Issue:7 Mayıs/May 2021

ARAŞTIRMA-İNCELEME

Zeynep İNAN ALİYAZICIOĞLU: 14. Yüzyıl Alman Hacıların Seyahatnamelerinde Rodos ve Çevresi

Batuhan ALİŞOĞLU: Eskişehir Basınında 1989 Bulgaristan Göçü

İbrahim GÜNGÖR - Hakan YAŞ: Bulgaristan'da Yerel Yönetimler ve Türkiye ile Karşılaştırılması

Selma KUŞU: Çorlu'da Eşkıyalık ve Diğer Suç Olayları (1560-1699)

Mehmet Güven AVCI - Elif KIRAN: Yetişkin Din Eğitimi Uygulamalarında Tekirdağ Örneği

Fetİne BAYRAKTAR: Ethnic Conflict Movements: The Case Study of Bosnia and Herzegovina

ÇEVİRİLER

Sezai ÖZTAŞ - Ahmet Tuna SÜRENOĞLU: Tarih Nasıl Yazılmalıdır?, Ahmed Selahaddin Bey, Mülkiye, Sene 1, Numara 7, Cilt 2, 1 Ağustos 1325 (14 Ağustos 1909), s. 41-50.

KİTAP TANITIMI

Muhammet AYDIN: Eric HOFFER, Değişim Sancısı, Türkçesi Bengisu FİLİZ, Dergah Yayınları, İstanbul 2017, 2. Baskı, 131 sayfa, ISBN: 978-975-995-788-9

ISSN:2618 - 6004
TEKİRDAĞ 2021

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2618-6004
e-ISSN: 2636-8188

Uluslararası Hakemli Dergi
International Peer-Reviewed Journal

Cilt: 4 Sayı: 7 Bahar 2021
Volume: 4 Number: 7 Spring 2021

© Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Balkan Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi
© Namık Kemal University Balkan Researches Application and
Research Center

TEKİRDAĞ-2021

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Volume: 4 Sayı / Number: 7 Bahar / Spring 2021
ISSN: 2618-6004 e-ISSN: 2636-8188

ABAD - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

JABS - International Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year Spring and Autumn.

SAHİBİ / OWNER

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Adına, Balkan Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü
Director of Balkan Researches Application and Research Center On
Behalf of Tekirdag Namık Kemal University

YÖNETİM MERKEZİ / MANAGEMENT CENTER

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve
Araştırma Merkezi

Namık Kemal Mahallesi, Kampüs Caddesi, No: 1

59030 Tekirdağ - TÜRKİYE

Tel: + (90)282 250 1192-93 ve 94

Elmek / Email: abad@nku.edu.tr

Genel Ađ / Web:

<http://balkam.nku.edu.tr/ANADOLUVEBALKANARA%C5%9ETIRMALARIDERG%C4%B0S%C4%B0/0/s/11206/15737>

KAPAK TASARIM / COVER DESIGN BY
Haci TANRIVERDİ

İNDEKSLER / INDEXES

TR Dizin-Index Copernicus-idealonline-Crossref-JournalTOCs-Scilit-
NSD Index (Norwegian Register for Scientific Journals)-İSAM-ERIH
PLUS-Google Akademik-I40C-Paperity-Maktaba-Science Gate-ASOS

© Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Balkan Araştırmaları,
Uygulama ve Araştırma Merkezi

©Namık Kemal University Balkan Researches, Application and
Research Center
TEKİRDAĞ-2021

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

EDİTÖR YARDIMCISI / ASSISTANT EDITOR
Arş. Gör. Ömer Faruk METE

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayően SİNA
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet HACISALİHOğLU

(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Necdet HAYTA
(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Refik TURAN
(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN
(Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. H. Veli AYDIN
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. İbrahim KELAğA AHMET
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Nikolay Kanef
(Veliko Tırnova Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

ALAN EDİTÖRLERİ / FIELD EDITORS

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Emine ERDOğAN
ÖZÜNLÜ(Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR
(Ankara Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi E. Çağrı MIZRAK
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKYAY
(Trakya Üniversitesi)

Dr. Betül ÖZCAN BALKIR
(Yozgat Bozok Üniversitesi)

Dr. Ökkeş NARİNÇ
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Dr. Uğur ÖZGÜR
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

Almanca / Deutsch

Dr. Öğr. Üyesi Harun GÖÇERLER
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Fransızca / French

Dr. Öğr. Üyesi Emine GÜZEL
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Yunanca / Greek

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR
(Ankara Üniversitesi)

Bulgarca / Bulgarian

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
(Milli Savunma Üniversitesi)

İngilizce / English

Doç. Dr. Cansu Özge ÖZMEN
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Rusça / Russian

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin GÜRİSOY
(Trakya Üniversitesi)

İSTATİSTİK EDİTÖRÜ / STATISTIC EDITOR

Öğr. Gör. Bülent KILIÇ

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / GENERAL MANAGER

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

MİZANPAJ / LAYOUT EDITOR

Arş. Gör. Ömer Faruk METE

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ali EMINOV

Wayne State College

Prof. Dr. Ali YAMAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Arif BİLGİN

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

Milli Savunma Üniversitesi

Prof. Dr. Bahri ATA

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Bernard LORY

**Institut National des Langues et
Civilisations Orientales**

Prof. Dr. Bülent BAYRAM

Kırklareli Üniversitesi

Prof. Dr. Celaleddin VATANDAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Cüneyt KANAT

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Dimitri KOROBENIKOV

University of Albany

Prof. Dr. Dragi GEORGIEV

Üsküp Üniversitesi

Prof. Dr. Erhan AFYONCU

Milli Savunma Üniversitesi

Prof. Dr. Ersin GÜLSOY

Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ

Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Evangelia BALTA

Atina Ulusal Araştırma Merkezi

Prof. Dr. Fatma ACUN

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Fehmi YILMAZ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Güray KIRPIK

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Hamiyet SEZER

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hamza KELEŞ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan MERT

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya BOYANA

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya TAŞ

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. İdris BOSTAN

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. İvan RUSEV

Varna Ekonomi Üniversitesi

Prof. Dr. Krasimira MUTAFOVA

Veliko Tırnova Üniversitesi

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Kadir ULUSOY

Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Mahir AYDIN

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ERSAN

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet HACISALİOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Uşak Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ÖZ

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Melahat PARS

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet YAVUZERLER

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ALKAN

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa DAŐ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TURAN

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŐ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Necdet HAYTA

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Necla GÜNAY

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Nenad MOACANIN

Zagreb Üniversitesi

Prof. Dr. Neőe ÖZDEN

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Nicolas VATIN

Ecole Pratique des Hautes Etudes

Prof. Dr. Nuri KARAKAŐ

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Orlin SABEV

Bulgar Bilimler Akademisi Sofya

Prof. Dr. Rasim YILMAZ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Recep KARACAKAYA

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Refik TURAN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Rositsa GRADEVA

Bulgaristan Amerikan Üniversitesi

Prof. Dr. Salim KOCA

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Selda KAYA KILIÇ

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman ÖZKAN

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Svetlana IVANOVA

Kliment Ohridski Üniversitesi

Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Turgut YİĞİT

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Turhan KAÇAR

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur DOĞAN

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Ümit EKİN

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Viorel DANAITTE

Bükreş Üniversitesi

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Yunus KOÇ

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Zekai METE

Bandırma Onyedİ Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Zeliha DEMİREL

Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep ZAFER

Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Akif KİREÇÇİ

Bilkent Üniversitesi

Doç. Dr. Aleksander FOTIC

Belgrad Üniversitesi

Doç. Dr. Aşkın KOYUNCU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Birten ÇELİK

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Dritan EGRO

Tiran Üniversitesi

Doç. Dr. Fatih YEŐİL

Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Fatma AKKUŐ YİŐİT

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Filiz ÇOLAK

Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Gergana GEORGIEVA

VelikoTırnova Üniversitesi

Doç. Dr. Gülsüm POLAT

Dumlupınar Üniversitesi

Doç. Dr. H. Veli AYDIN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Halil Saim PARLATIR

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Hristiyan ATANASOV

Sofya Merkez Devlet Arşivleri

Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET

Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Marinos SARIYANNIS

Girit Akdeniz Araştırmaları Merkezi

Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN

Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Murat ÖZKAN

Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Neriman HACISALİHOĞLU

İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Nilgün Nurhan KARA

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Ömer METİN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Önder DUMAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem SERT

Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Paschalidis ANDROUDIS

Aristoteles Üniversitesi

Doç. Dr. Serdar SARISIR

Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Sıddık ÇALIK

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Sırcan KATİC

Belgrad Tarih Enstitüsü

Doç. Dr. Süleyman POLAT

Dumlupınar Üniversitesi

Doç. Dr. Stefka PIRVEVA

Bulgar Bilimler Akademisi Sofya

Doç. Dr. Tatjana KATIC

Belgrad Tarih Enstitüsü

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Doç. Dr. Tülay METİN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan DİNÇER
DAĞHAN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Beycan HOCAOĞLU

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bilge KAYA YİĞİT

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKYAY

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Egemen Çağrı MIZRAK

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fahri KILIÇ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Güneş İŐIKSEL

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan DEMİRHAN

Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmaz YAŐAR

Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM

Uludağ Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERSAL

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Meral ORTAÇ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mümin İSOF

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nuri ADIYEKE

Dokuz Eylül Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOLÇAK

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Rüstem BOZER

Ankara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin BAYRAM

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sema KÜSKÜ

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sinan GÜZEL

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şebnem PARLATIR

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Türkan DOĞRUÖZ

Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Anca POPESCU

Bükreş Üniversitesi

Dr. Dragana AMEDOSKI

Belgrad Tarih Enstitüsü

Dr. Georgi ZELENGORA

Sofya

Dr. Nevena GRAMATIKOVA

Sofya

Dr. Nevena NEDELÇEVA

Tırnova

Dr. Ökkeş NARİNÇ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Dr. Uğur ÖZGÜR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Dr. Betül ÖZCAN BALKIR

Yozgat Bozok Üniversitesi

7. SAYININ HAKEMLERİ (Mayıs 2021)

Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ
(İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Turhan ÇETİN
(Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Neriman ERSOY HACISALİHOğLU
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Pınar YÜRÜR
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Doç. Dr. Sayime DURMAZ
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Seda BOSTANCI
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÖZÇELİK
(Kırklareli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Adem BÖLÜKBAŐI
(Bandırma Onyedİ Eylül Üniversitesi)

Dr. Miray ÖZDEN
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Dr. Harun SEMERCİOğLU

Dr. Serdar ÇAVUŐDERE

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA-İNCELEME / RESEARCH

- Zeynep İNAN ALİYAZICIOĞLU.....3-16**
14. Yüzyıl Alman Hacıların Seyahatnamelerinde Rodos ve Çevresi / Rhodes and Its Environment in The Travel Report of The 14th Century German Pilgrims.
- Batuhan ALİŞOĞLU – Mehmet KAYIRAN.....17-40**
Eskişehir Basınında 1989 Bulgaristan Göçü / 1989 Bulgaria Immigration in Eskişehir Press.
- İbrahim GÜNGÖR - Hakan YAŞ.....41-73**
Bulgaristan'da Yerel Yönetimler ve Türkiye ile Karşılaştırılması / Local Government System of Bulgaria and Its Comparison with Turkey.
- Selma KUŞU.....75-97**
Çorlu'da Eşkıyalık ve Diğer Suç Olayları (1560-1699) / Banditry and Other Crime Events in Çorlu (1560-1599).
- Mehmet Güven AVCI – Elif KIRAN... ..99-112**
Yetişkin Din Eğitimi Uygulamalarında Tekirdağ Örneği / The Case of Tekirdag in Adult Education.
- Fetive YILDIRIMTÜRK BAYRAKTAR.....113-132**
Ethnic Conflict Movements: The Case Study of Bosnia and Herzegovina / Etnik Çatışma Hareketleri: Bosna- Hersek Vaka Çalışması.

ÇEVİRİLER / TRANSLATIONS

- Sezai ÖZTAŞ - Ahmet Tuna SÜRENOĞLU.....133-155**
Tarih Nasıl Yazılmalıdır?, Ahmed Selahaddin Bey, *Mülkiye*, Sene 1, Numara 7, Cilt 2, 1 Ağustos 1325 (14 Ağustos 1909), s. 41-50.

KİTAP TANITIMI/ BOOK REVIEW

Muhammet AYDIN.....157-161

Eric HOFFER, Değişim Sancısı, Türkçesi Bengisu FİLİZ, Dergâh Yayınları,
İstanbul 2017, 2. Baskı, 131 sayfa, ISBN: 978-975-995-788-9.

**ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YAYIN
İLKELERİ.....163-170**

14. YÜZYIL ALMAN HACILARIN SEYAHATNAMELERİNDE RODOS VE ÇEVRESİ*

Zeynep İNAN ALİYAZICIOĞLU**

Öz: Erken Orta Çağ'dan itibaren Kudüs, Avrupalı Hristiyanlar için önemli bir hac merkeziydi. 14. yüzyılda dört Alman hacı seyyah Kudüs'e gidişleri ve memleketlerine dönüşleri sırasında başta Rodos ve Girit olmak üzere çeşitli Ege adalarında bulunmuşlardır. Wilhelm von Boldensele 1335'te Kudüs'e giderken Ege sahillerini, Girit, Rodos ve Kıbrıs adalarını ziyaret ederek bölge hakkında kısa betimlemeler kaleme almıştır. Aynı tarihte Alman hacı seyyah Ludolf von Sudheim da Boldensele'nin hac güzergahı üzerinden Kutsal Topraklara varmıştır. Sudheim, eserinde Rodos ve çevresine dair daha detaylı malumat vermiştir. 1385 yılında Lorenz Egen ve Peter Sparnau Kudüs'ten Avrupa'ya dönüş yolunda Rodos'u ziyaret etmiş ve Anadolu'nun Ege kıyısı boyunca ilerleyerek Bizans başkentine varmıştır. Mezkûr hacılar Rodos ve çevresine dair dönemin siyasi yapısı, bölgedeki halkın günlük yaşamı, nüfusu, dini yapısı ve Rodos adasının savunması, stratejik durumu hakkında okuyucuya bilgi vermiştir. Bu çalışmada 14. yüzyılda Alman seyyahların hac güzergahlarında uğradıkları Rodos Adası ve çevresine dair seyahatnamelerinde verdikleri betimlemeler incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rodos, Boldensele, Sudheim, Lorenz Egen, Peter Sparnau.

RHODES AND ITS ENVIRONMENT IN THE TRAVEL REPORT OF THE 14TH CENTURY GERMAN PILGRIMS

Abstract: Since the early Middle Ages, Jerusalem was an important pilgrimage center for European Christians. In the 14th century, four German pilgrims visited various Aegean islands, mainly Rhodes and Crete, while on their way to Jerusalem and while returning to Europe. Wilhelm von Boldensele visited the Aegean coasts, Crete, Rhodes and

* Bu çalışma, 19-21 Ekim 2017 tarihinde İzmir'de düzenlenen *Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu* 'nda aynı başlıkla sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Dr., zeynepinanaliyazicioglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6993-5512.

Cyprus islands on his way to Jerusalem in 1335 and wrote short descriptions about the region. On the same date, the German pilgrim traveler Ludolf von Sudheim also arrived in the Holy Land on Boldensele's pilgrimage route. Sudheim gave more detailed information about Rhodes and its surroundings in his work. In 1385, Lorenz Egen and Peter Sparnau visited Rhodes on the way back to Europe from Jerusalem and reached the Byzantine capital by moving along the Aegean coast of Anatolia. The aforementioned pilgrims informed the reader about the political structure of the period in Rhodes and its environs, the daily life of the people in the region, its population, religious structure, the defense and strategic situation of the island of Rhodes. In this study, the descriptions given by German travelers in their travel books about the island of Rhodes and its surroundings, which they visited on the pilgrimage route in the 14th century, were examined.

Key Words: Rhodes, Boldensele, Sudheim, Lorenz Egen, Peter Sparnau.

Giriş

Hristiyan inancına göre insan, yaşamı boyunca uzak bir bölgeye özellikle de ilahi görülen Kudüs'e hac seyahati gerçekleştirmelidir. Her Hristiyan bir *peregrinatio* (yaşadığı yerden ayrılıp ilah sevgisi için seyahat eden) olarak hayatı boyunca en az bir kez bu görevi yerine getirmelidir. Avrupa'da ilk hac deneyimi 4. yüzyılda Roma'da havarilerin mezarları üzerine inşa edilen büyük kiliselerin ziyaretleriyle başlamıştır ve Orta Çağ boyunca Roma, Hristiyan hacıların uğrak yeri olmuştur. Aynı dönemde Bizans imparatoru Konstantin (306-337), Kudüs'te İsa Peygamberin mezarı üzerine büyük bir Bazilika, yine bölgede kutsal yerlerde önemli kiliseler inşa ettirerek şehri, Hristiyan hacıların ziyaret yeri haline getirmiştir. Roma ile karşılaştırıldığında Kudüs, Avrupalı hacı adayları için çok uzak, pahalı ve tehlikeli bir girişim olmasına rağmen, 4. yüzyıldan itibaren önemli bir dini merkez olmuştur. Papalığın gücü ve otoritesi Kudüs'te şüpheli görüldüğü için Orta Çağ boyunca Roma, Kudüs'e hacca gidenlerle mücadele etmiştir. 7. yüzyılda Kutsal Topraklar'da İslam hakimiyeti kurulana kadar Avrupa'dan bölgeye giden hacıların sayısı tam olarak bilinmemektedir. Ancak bu sayının çok az olduğu tahmin edilmektedir. İslam hakimiyeti zamanında Yakın Doğu ile yapılan ticaret sayesinde bölgeyle ilişkiler gelişmiş, Haçlı Devletleri (1099-1291) zamanında ise Kutsal Topraklara giden hacıların sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Avrupalı Hristiyanlar için Roma ve Kudüs'ten sonra üçüncü bir hac hedefi Santiago de Compostella'daki Jakob'un mezarıdır. Compestella; Roma ve Kudüs'e göre

kısmen daha geç inşa edilmişse de yıllarca Batılılara önemli bir dini merkez olarak hizmet vermiştir.¹

Orta Çağ boyunca Avrupa'daki memleketlerinden Kudüs'e gitmek isteyen Hristiyan hacıların ilk durağı Venedik'ti. Genel olarak Venedik'e ulaşan hacı adayları bir gemi sahibiyle anlaşarak hac yolculuğuna çıkarlardı. 11. yüzyılın sonlarında Arapların güneydoğu İtalya'yı kaybetmelerinden sonra Girit, Rodos ve Kıbrıs üzerinde Doğu'ya ulaşan deniz yolu açılmış ve bu güzergahta İtalyan armatörler Hristiyan hacıları ve Haçlı şövalyelerinin ulaşımını üstlenmişlerdi. Mezkûr hac güzergahında gemi sahipleri, hacıların ulaşımından, güvenliğinden ve iaşesinden sorumluydular. Hacıların hakları armatör şirketleriyle yaptıkları antlaşmalarla garanti altına alınıyordu. Hacıların İtalya limanlarından deniz yolculuğu genelde bahar aylarında başlıyor ve yaklaşık iki ay sürüyordu. Orta Çağ boyunca Dalmaçya kıyılarından, Yunan ve Türk ülkelerinin sahilleri boyunca seyahat eden hacılar Ege Denizi'nde pek çok adayı geçerek özellikle de Girit, Rodos, Kıbrıs adalarında kısa süreliğine konaklayarak Yafa şehrine varıyordu. Yafa'dan sonra Kutsal Topraklar'a giren hacılar dönüşte aynı güzergahı ya da Suriye, Anadolu ve Balkanlar üzerinden karayolunu kullanarak Avrupa'ya ulaşıyorlardı.² Bu çalışmada 14. yüzyılda Avrupa'nın farklı merkezlerinden Kudüs'e gitmek amacıyla yola çıkan dört Alman hacının yol güzergahında konakladıkları Rodos Adası ve çevresine dair seyahatname türü eserlerinde verdikleri bilgiler incelenmeye çalışılacaktır.

1) Rodos

Avrupa'dan Kutsal Topraklara uzanan hac güzergahında Rodos, Orta Çağ boyunca Batılılar için önemli bir durak olmuştur. Ada, stratejik konumu, iklim şartlarının uygunluğu, topraklarının verimliliği ve tarihiyle pek çok gezginin dikkatini çekmiştir. Antik Çağ'dan itibaren önemli bir yerleşim yeri olan Rodos, 7. yüzyılda kısa süren bir Arap hakimiyeti dönemi dışında 1204'e kadar Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olarak varlığını

¹ Gerhard Wolf, "Deutschsprachige Reiseberichte des 14. und 15. Jahrhunderts: Formen und Funktionen einer hybriden Gattung", *Deutsches Literatur-Lexikon: Das Mittelalter, Autoren und Werke nach Themenkreisen und Gattungen*, ed. Wolfgang Achnitz, Berlin, Boston 2012, s. ix.

² Maria Christine Meindl, "Wenn einer eine Reise tut, dann kann er was erzählen." (*Matthias Claudius*): *Das Heilige Land in spätmittelalterlichen Reiseberichten*, Wien 2010, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 11; Andres Betschart, *Zwischen zwei Welten: Illustrationen in Berichten westeuropäischer Jerusalemreisender des 15. und 16. Jahrhunderts*, Würzburg 1996, s. 43; Reinhold Röhrich, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, 1990, s. 16.

sürdürmüştür.³ 14. yüzyılın başlarında Bizanslılar, Venedikliler, Cenevizliler ve Türkler, stratejik konumu ve verimli toprakları nedeniyle Rodos adasıyla yakından ilgilenmişlerdir. 13. yüzyılın sonlarında Rodos, Bizans İmparatorluğu'na bağlı olmasına rağmen Türk akınları ve Venedik'in saldırganlığı nedeniyle Bizans imparatoru VIII. Mikhail (1259-1282), 1278 yılı dolaylarında adaya vali olarak Cenevizli korsan Giovanni dello Cavo'yu atamıştır. Cavo, Türk korsanlarının adaya saldırılarını durduramamış, Rodos'un doğu kısmını Türklere terk etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Bizans imparatoru VIII. Mikhail, Cavo'nun yerine Rodos Adası'nın idaresine Cenevizli korsanlar Andrea Moresco ve kardeşi Ludovico'yu atamıştır.⁴

14. yüzyılın başlarında Rodos'a, Kudüs'ten gelen Hospitalier⁵ tarikatı hâkim olmuştur. 1305 yılında Hospitalier tarikatının başına Fulk de Villaret geçmiştir. Tarikatın Üstad-ı Azamı Villaret ile daha sonra Bizans imparatoru tarafından Rodos valiliğine atanan Moresco ve Ludovico'nun amcaları Vignoli dei Vignoli arasında 27 Mayıs 1306 tarihinde bir antlaşma yapılmıştır. Bu sırada Vignoli Bizans imparatorunun emriyle Kos ve Leros adalarını elinde tutuyor ve Rodos'ta malikanesini idare ediyordu. İki taraf arasında yapılan antlaşmaya göre Rodos, Kos ve Leros adalarının yönetimi Hospitalier tarikatına verilirken Vignoli; Leros, Rodos'ta ve diğer adalardaki malikanelerini elinde tutmaya devam edecek ve Rodos dışındaki adalardaki haklarını artıracaktır. Rodos Adası'nın alınması halinde ele geçen ganimetin üçte biri Vignolo'ya verilecek, üçte ikisi Hospitalier tarikatına kalacaktır. 1306'da Hospitalier tarikatı ve Vignoli iş birliğindeki donanma Rodos Adası'na ilk saldırısını gerçekleştirmiştir, ancak bu girişim sonuçsuz

³ J. P. A. Van der Vin, *Travellers to Greece and Constantinople: Ancient Monuments and Old Traditions in Medieval Travellers' Tales*, Volume I, İstanbul 1980, s. 242 vd.

⁴ Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, Woodbridge 2001, s. 46.

⁵ Hospitalier tarikatı 1070 dolaylarında Kudüs'te Amalfi'li tüccarlar tarafından Hristiyan hacılara sağlık alanında hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. I. Haçlı Seferinden sonra bu hayır kurumu 1113'te papalığın himayesine girmiş ve askeri bir karaktere bürünmüştür. Avrupa'nın pek çok şehriden tarikata maddi yardım toplanmıştır. Özellikle Kudüs'te Haçlı Krallığı kurulduktan sonra gücünü artıran tarikat binden fazla hastanın tedavi edilebileceği bir hastane ve katedral inşa ettirmiştir. Tarikat bu yapıları Saint Jean Baptist (Aziz Vaftizci Yahya)'e adanmış ve bundan böyle tarikat Saint Jean adıyla anılmaya başlanmıştır. Kenneth Meyer Setton, *A History of the Crusades: The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Vol. III, Madison, Wisconsin 1975, s. 278; Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleter*, LXVI/245, (2002), s. 89; Sayime Durmaz, "Kuruluş Sürecinden Malta Kuşatmasına Hospitalier Şövalye Tarikatı", *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu, (1-4 Kasım 2013), Bildiriler Cilt I*, Ed. Cihan Yemişçi ve diğ., Bodrum 2015, s. 466 vd.

kalmıştır. Rodos kuşatması sırasında Fulk de Villaret Avrupa'dan Papa V. Clemens (1305-1314)'ten bir Haçlı Seferi düzenlenmesi talebinde bulunmuştur. Villaret, 1307'nin Mart'ında Bizans imparatoru II. Andronikos (1282-1328)'a elçi göndererek Rodos'un kendisine verilmesini istemiştir. Ancak bu isteği reddedilmiştir. Bizans, adayı yeterince savunamayınca 15 Ağustos 1309'da ada, Hospitalier tarikatının eline geçmiştir. Hospitalier tarikatı, Rodos'u ele geçirerek Doğu'da güçlü bir konuma yükselmiştir. Tarikat, adayı 1522'ye kadar yönetmiş, bu süreçte adada önemli imar faaliyetlerinde bulunmuştur.⁶ Bu çalışmada ele alınan dört Alman hacı seyyah, Hospitalier idaresindeki Rodos'u ziyaret etmiş ve onlarla görüşme fırsatı bulmuştur.

2) Wilhelm von Boldensele

Yaşamına dair çok fazla bilgi bulunmayan Wilhelm von Boldensele Minden'de St. Paul'da Dominikan rahibiyken 1330 yılında kendi isteğiyle manastırdan ayrılmıştır. 1332 ve 1333 yıllarında Kutsal Topraklar'a bir hac seyahatini gerçekleştirmiştir. 1337 ya da 1338 yılında seyahatnamesinin yayımlanmasından kısa bir süre sonra Köln'de bir Dominikan manastırında hayata gözlerini kapamıştır.⁷ Boldensele'nin hayatında Doğu seyahati ve hac yolunda gördüğü, yaşadığı olayları ve izlenimlerini anlatan eseri önemli bir yer tutar. Onun, Kutsal Topraklar'ı hedef alan seyahati İtalya'da başlamıştır. Deniz yoluyla Korsika, Sardunya ve Sicilya'nın yakınlarından geçen Alman hacı seyyah Yunan yarımadası boyunca ilerlemiş Atina, Sakız Adası, İzmir, Rodos, Kıbrıs üzerinde Yafa'ya ulaşmıştır, oradan Sur şehrine sonra da Akka, Gazze, Kahire, Sina, Kudüs, Şam'a gitmiştir. Beyrut'tan yine deniz yoluyla Avrupa'ya dönmüştür. Doğu'daki Hristiyanlara, Müslüman baskısına karşı yeni bir Haçlı Seferi düzenleneceği konusunda telkinler vermiş ardından Avrupa'ya döndüğünde çevresindeki yöneticilere yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulunmuştur.⁸

Boldensele'nin seyahatname türü eserini kaleme almasında, yanında kaldığı piskopos Elias Talleyrand de Périgord'un (daha sonra kardinal olmuş ve yeni bir Haçlı Seferi'nin en önemli savunucusu olmuştur) önemli bir yeri vardır. Talleyrand'ın tavsiyesiyle müellif 1337'de dini duygularını ön planda

⁶ Nicholson, a.g.e., s. 47; Jonathan Riley-Smith, *The Knights Hospitaller in the Levant, c. 1070-1309*, London 2012, s. 223, 224.

⁷ Gabriele Schwarz, "Boldensele, Wilhelm von", *Neue Deutsche Biographie*, 2 (1955), s. 430; Wilhelm von Heyd, "Boldensele, Wilhelm von", *Allgemeine Deutsche Biographie*, 3 (1876), s. 96, 97.

⁸ Röchricht, *Deutsche Pilgerreisen*, s. 89; Lahrkamp, s. 317, 320.

tutarak eserini Latince yazmıştır.⁹ Eser, o döneme kadar bilinmeyen bölgeler, halklar, hayvanlar, sanat eserleri vb konularda bilgi vermesi açısından önem taşımışsa da Van der Vin'e göre Boldensele eserinde yeni bir şey söylememiştir. Ona göre, müellifin gezip gördüğü yerlerin antik kalıntıları hakkında bilgi vermemesi eserin önemli bir eksikliğidir. Alman hacı seyyahın eseri yayımlandıktan kısa bir süre sonra büyük ilgi görmüş bu nedenle Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde eserin el yazması nüshaları dolaşmıştır. Boldensele'nin seyahatnamesi, 1351'de Fransızcaya tercüme edilmiştir. Eser sonraki seyyah yazarlar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Ludolf von Sudheim ve John Mandeville büyük ölçüde bu eseri alıntılarını yapmışlardır.¹⁰ Eserin çeşitli Almanca çevirileri de mevcuttur.

Alman hacı seyyah Boldensele, seyahatnamesinde Ege kıyıları ve adaları hakkında yüzeysel bilgiler vermiştir. Müellif İzmir'e vardktan sonra özellikle Anadolu kıyıları ve kâfir olarak tanımladığı Türkler hakkında şu yorumları yapmıştır:

“İzmir şehri güzel ve [bir o kadar] korkunç bir yerdir, denizden sadece birkaç mil uzaktadır. Sarazenler, ki onlara Türkler denilir, şu anda tüm Anadolu'da olduğu gibi Hristiyanların tamamını kovduktan, öldürdükten ya da köle ettikten sonra şehre sahip olmuşlardır. Apokalypsis'de zikrettiğimiz gibi merhum Evangelisten Johannes hariç olmak üzere onlar [Türkler] pek çok güzel kiliseyi harap etmişlerdir. Merhum Evangelisten Johannes Kilisesi yaralanmamıştır ama onu Muhamed'in kurallarına göre kendi ihtiyaçları için kullanmışlardır [camiye dönüştürmüşlerdir]. Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesinden beri bölgenin eski ismi unutulmuş şimdiki kâfir sakinleri ise bölgeye Türkiye ismini vermiştir.”¹¹

Boldensele, Hristiyan mülklerinin Müslümanların eline geçmesinden büyük ölçüde rahatsız olmuşsa da İzmir'deki Evangelist kilisesinin zarar görmemesine vurgu yapmıştır. Ege Denizi'ndeki çok sayıdaki ada pek çok Avrupalının olduğu gibi Boldensele'nin de dikkatini çekmiştir: “*Buradan sonra pek çok adayı ziyaret ettim – çünkü denizin bu kısmında çok fazla ada vardır – bir kısmında insanlar yaşıyordu ve çoğu varlık içindeydi, ama şimdi Türk hakimiyetine müteakip [adalar] tamamen terk edilmiştir.*”¹² Anadolu'daki Türk ilerleyişinin Ege'deki Bizans ve Hristiyan varlığını tehdit etmesine dikkat çeken müellif seyahatine zaman zaman Anadolu kıyılarında

⁹ Helmut Lahrkamp, “Mittelalterliche Jerusalemfahrten und Orientreisen westfälischer Pilger und Kreuzritter”, *Westfälische Zeitschrift*, 106 (1956), s. 321.

¹⁰ Van der Vin, a.g.e., s. 30.

¹¹ Ferdinand Khull, *Zweier deutscher Ordensleute: Pilgerfahrten nach Jerusalem in den Jahren 1333 und 1346, Nach ihren eigenen Aufzeichnungen erzählt*, Graz 1895, s. 10.

¹² Khull, a.g.e., s. 10.

devam etmiştir. “Anadolu’da Patara şehrinin kıyısı boyunca ilerledim... Myra şehrine vardım.” Bu şehirlerde Hristiyanlığa hizmet etmiş önemli isimlerden bahseden seyyah, anlatısına şöyle devam etmiştir:

“Daha sonra ünlü Girit ve Rodos adasını gördüm. Rodos Adası, Kudüslü Hospitalier şövalyelerinin güç kullanmasıyla Konstantinopolis İmparatorluğu’ndan ayrılmıştır, bundan böyle orada bu tarikat büyük toplantılarını yapmış ve adayı kendi tarikatlarının merkezi olarak ilan etmişlerdir. Ada, deniz sayesinde Türk imparatorluğundan ziyadesiyle uzakta kaldığı için sağlam ve güzeldir.”¹³

Boldensele’nin Rodos adasıyla ilgi anlatısı bu satırlardan ibarettir. Müellif, Hospitalier tarikatının adayı kendilerine üs ve önemli bir merkez edinmelerine dikkat çekmiştir. Gerçekten de tarikat, adaya yerleştikten sonra adanın ismini alarak literatürde “Rodos şövalyeleri” olarak anılmıştır.

3) Ludolf von Sudheim

Sudheim’in hayatıyla ilgili bilgilere kısmen yazdıklarından ulaşılmaktadır. Westfalyalı bir rahip olan Sudheim’in doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Sudheim, 1336 ile 1341 yılları arasında hac vazifesini yapmak amacıyla Doğu’da geçirmiştir. İspanya kıyılarından İtalya ve Yunan yarımadası boyunca ilerleyen Sudheim, Ege’ye vardığında Batnaz, İzmir, Girit, Rodos, Kıbrıs üzerinden İskenderiye’ye çıkmıştır. Kutsal Topraklar’a vardığında Hebron şehrinde (El Halil) dört Almanla görüşmüştür. Bunlardan biri de Boldensele’dir. Uzun bir süre Kutsal Topraklar’da kalan Alman seyyah bölgeyi, eserinde detaylı bir anlatımla okuyucuya sunmuştur. Yaklaşık beş yıllık seyahatinin ardından Konstantinopolis üzerinden Balkan coğrafyasını da gezerek yurduna dönmüştür.¹⁴ Sudheim, Avrupa’ya döndükten yaklaşık sekiz, dokuz yıl sonra (1350) seyahatname türü eserini yayımlamıştır. *De itinere terrae sanctae* başlığıyla Latince olarak yayımlanan eserin kırk civarında el yazması nüshası ve yayımlandıktan hemen sonra farklı Almanca çevirileri bulunmaktadır. Evelt’e göre Sudheim eseriyle okuyucuya bir seyahat betimlemesi değil rehber bir kitap bırakmak istemiştir.¹⁵ Sudheim, seyahatnamesini Paderborner piskoposu Balduin von Steinfurt (1341-1361)’a ithafen yazmıştır. Sudheim, eseriyle hac seyahatinin ayrıntılarını okuyucuya vermeyi amaçlamamıştır, sadece hacılar için bir

¹³ Khull, a.g.e., s. 11.

¹⁴ Halm, a.g.e., s. 36, 43, 44.

¹⁵ J. Evelt, “Ludolf von Suthem, Pfarrer im Hochstift Paderborn und dessen Reise nach dem Heiligen Lande”, *Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Alterthumskunde*, 10 (1859), s. 9, 13; Georg Schnath, “Ludolf von Sudheim”, *Neue Deutsche Biographie*, 15 (1987), s. 302; Wilhelm von Heyd, “Ludolf von Sudheim”, *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19 (1984), s. 388 vd.

seyahat el kitabı hazırlamayı hedeflemiştir. Yakın Doğu'nun coğrafyası ve halkları üzerine yaptığı betimlemelerden dolayı coğrafyacı Carl Ritter onun eserini 14. yüzyılın en iyi kılavuzu olarak yorumlar.¹⁶

Rotaları ve hedefleri aynı olmasına rağmen Boldensele ve Sudheim'ın seyahatnameleri birbirinden oldukça farklıdır. Boldensele maiyetiyle birlikte soylu biri olarak bağımsız seyahat etmiştir. Sudheim, Doğu'ya muhtemelen Armenya krallığının ordusundaki bir Alman şövalyenin hizmetindeki baş rahip olarak gitmiştir. Bu yüzden hac vazifesini yerine getirdikten hemen sonra yurduna dönmemiş kralların ve prenslerin arasında Doğu'da beş yıl geçirmiştir.¹⁷

Sudheim'ın eseri 14. yüzyıl Alman hacı seyyahlar arasındaki en detaylı çalışmadır. Onun Ege Denizi üzerindeki adalarla ilgili betimlemeleri İzmir'den ayrılmasıyla başlar:

“İzmir'den pek çok farklı adaya doğru yol alındı. Şunu bilmelisiniz ki denizin bu kısmında hem büyük hem de küçük olmak üzere yedi yüzden fazla ada vardır ki bunların bir kısmı iskân edilmişken diğer kısmı terk edilmiştir, adaların pek çoğu özel üstünlüklere sahiptir ve bazıları ise zehirli köklerle ve aşırı zehirli yaratıklarla doluyken diğerleri tüm güzellikleri barındırmaktadır.”¹⁸

Boldensele, Ege Denizi üzerinde çok sayıda ada olduğunu belirtmişse de kesin bir sayı vermemiştir. Sudheim ise farklı özelliklere sahip yedi yüz civarında ada olduğunu belirtmiştir.

Sudheim yoluna isimlerini belirtmeden bazı adalar hakkında bilgi vererek şöyle devam etmiştir:

“Bu adalar arasında bir tane küçük vardır ki orada çok sıcak su çıkan bir kaynak vardır, sanki bir çaydanlık gibi kaynar ve de zehirlidir, bir kuş o suyun üzerinden uçsun, ölür. Bu adanın yanında küçük bir tane vardır ki çevresi zar zor iki mildir, üzerinde küçük bir kilise vardır. Bu ada üzerinde erkek geyikler ve başka vahşi hayvanlar vardır, ada bu hayvanlar için az bulunur bir yaşam alanıdır...”¹⁹

¹⁶ Lehrkamp, a.g.m., s. 322 vd.

¹⁷ Van der Vin, a.g.e., s. 31.

¹⁸ Ludolf von Suchen, *Reisebuch ins heilige Land in niederdeutscher Mundart*, yay. haz. J. G. Ludwig Kosegarten, Greifswald, 1861, s. 23; Ludolf von Sudheim, *Ludolph von Suchem's Description of the Holy Land and of the Way Thither Written in the Year A.D. 1350*, trnslt. Aubrey Stewart, London, 1895, s. 32.

¹⁹ Sudheim, a.g.e., s. 32.

Alman seyyah, ziyaret etme fırsatı bulduğu adaların coğrafi ve fiziki şartları hakkında okuyucuya bilgi vermiştir. Seyahat notlarına şu şekilde devam etmiştir:

“Bu adadan çok da uzakta olmayan başka çok iyi bir ada vardır ki ona Peyra denir, orada şap denilen taşın üç şekli bulunur ki aşırı derecede bulunduğu için tüm dünyaya buradan ihraç edilir. Uzun zaman geçmeden önce Cenevizler bu adayı Türklerden zorla almış ve onu orijinal biçiminde yeniden inşa etmiş ve piskoposluğa çevirmişlerdir. Bu ada, Türkiye'nin yanındadır ve ada ile Türkiye arasında bir köprü vardır, eğer ada sakinleri yardım etmezse Türkler köprüden geçemezler, birinin geçmesine izin vermek iki taraf arasındaki barış ya da savaş durumuna bağlıdır...”²⁰

Müellif seyahatinin bu noktasında Ege Denizi'ndeki diğer adalardan bahsetmenin çok fazla vakit alacağını belirtmiş ve Anadolu kıyısına çıkmıştır. Patara ve Mirrhea (Mira) şehrini ziyaret etmiştir:

“Mira'dan geçip deniz yoluyla ilerlerseniz, çok güzel ve dikkat çeken Girit adındaki adaya varırsınız. Girit'te bir zamanlar bir krallık varmış fakat bu adada çok sayıda kale ve şehir yoktur. Adanın en büyük şehri Kandiye'dir. Bu adanın büyük kısmı kışlık odun için yakılmıştır. Venedikliler bu adayı savaş yoluyla Bizans'tan almıştır. Girit'ten diğer güzel ve önemli bir ada için yola çıktık.”²¹

Alman seyyah Girit'ten sonra Rodos'a ulaşmıştır. Rodos ile ilgili betimlemeleri şu şekilde başlamakdadır:

“Bu ada dünyanın yedinci bölgesinde tek başına durması, bölgeyi bölmesi ve işaretlemesinden dolayı Rodos diye anılır. Rodos Adası dağlık oluşu, çok temiz bir havasının olması ve ala geyik denilen vahşı hayvanlarla dolu olmasıyla son derece değerlidir. Dahası denizin herhangi bir yerinde yolculuk ediyorsanız bu adanın üzerinden ya da yakınından geçmelisiniz. Bu adada Rodos adında bir şehir vardır. Yüksek duvarları ve insan elinin onları nasıl yerlerine koyduğu bir merak konusu olan öyle büyük taşlarla inşa edilmiştir ki ve kırılmayan kuleleriyle son derece güzel ve güçlüdür. Akka kaybedildiğinde Kudüslü St. John [şövalyelerinin] başındaki kişi ve tarikat üyeleri adayı Bizans'tan savaş yoluyla almıştır. Onlar adayı yıllarca kuşatmışlar fakat rüşvetle ada sakinlerini yenerek Rodos'a asla sahip olmak istememişlerdir, böylece ada sakinleri kendi rızalarıyla adayı onlara teslim etmişlerdir. Bunun sonucu olarak tarikat üyeleri adayı kendilerine üs edinmişler ve de bugüne kadar orada ikamet etmişlerdir. Orada üç yüz elli tarikat üyesi ve üstad-ı azam vardır ki benim zamanındaki kişi Elyonus'dur”²²,

²⁰ Sudheim, a.g.e., s. 32, 33.

²¹ Suchen, a.g.e., s. 23; Sudheim, a.g.e., s. 33.

²² Hellion de Villeneuve (1327-1346).

o çok yaşlı ve cimri bir adamdır, sayısız hazine biriktirmiş ve Rodos'ta çok sayıda bina inşa ettirmiştir, tarikatı büyük borçlardan kurtarmıştır.”²³

Alıntıda Sudheim, Rodos Adası'nın coğrafi durumu, Hospitalier tarikatının eline geçişi ve kendisinin adada bulunduğu dönemde tarikat lideri hakkında bilgi vermiştir. Sudheim adanın Türkiye ile bağlantısını ve adadaki Türk varlığına dair şu bilgileri aktarmıştır:

“Bu ada, Türkiye'den bir insan sesinin ulaşacağı bir alan içinde yer alır ki oradan denizin bir koluyla ayrılmıştır... ve ülkenin ürünlerinin üçte birlik kısmı Türkiye'dendir... Tarikat üyeleri adada kalan Türklerle ateşkes içindedir, ancak denizde ve Türklerin Hristiyanlara zarar verdikleri yerlerde ateşkes halinde değillerdir.”²⁴

Müellif, seyahatnamesinde Rodos ve çevredeki adalarda bulunan Hospitalier tarikatının yakındaki Türklerle olan ilişkilerini ve Türk tehdidine karşı aldıkları önlemleri anlatmaya şu şekilde devam etmiştir:

“Hospitalier şövalyeleri mısır, şarap, zeytin yağı ve pek çok çeşit meyveyle dolu olan Lango adında [Kos Adası] başka bir adayı da ellerinde tutmuşlardır ve orada Rodos'tan giden elli tarikat üyesi ikamet eder. Yine tarikat üyeleri iyi ve verimli küçük bir adayı daha ellerinde bulundurur ki onun ismi Castelroy'dur [Kızıl Hisar Adası/Meis Adası], bu ada, bir zamanlar Türkler tarafından heba edilmişse de şimdi tarikat üyeleri ve onların ücretli askerleri oraya iyice yerleşmişlerdir. Orada son derece güçlü ve yüksek bir kale vardır, kaleden denizin herhangi bir yerine giden gemilerin tamamı neredeyse elli millik bir mesafeden görülebilir ve de o zaman onlar Rodos, Kos ve diğer Hristiyan yerleşimlerdeki yoldaşlarına işaret gönderirler. Gün içinde dumanla, geceleri bayraklarla denizde kaç adet gemi olduğunu bildiriler ve böylece tarikat üyeleri ve Hristiyanlar, gemilerin sayısına göre savaş ve savunma hazırlıkları yaparlar. Bu ada, Hristiyanlar için son derece kullanışlıdır, çünkü tarikat üyeleri bu adayı ve kaleyi ellerinde tutukları müddetçe Türkler, gemileriyle Hristiyanlara zarar veremezler.”²⁵

Sudheim eserinde sadece gözlemlerini kaleme almamış, aynı zamanda çevresinde dinlediği tarihi olayları da anlatma gereği duymuştur. Hospitalier tarikatından önce Ege adalarının Türklere bağlı olmasına ve burada yaşayan Hristiyanların Türklere vergi ödemesini şöyle anlatmıştır. “*Rodos, Kos, Hristiyanların yaşadığı tüm diğer adalarda bölgeye tarikat üyelerinin gelmesinden önce Türklere haraç ödemek alışkanlıktı fakat şimdi Tanrının lütfuyla tarikat üyeleri bu düzeni çevirdi.*”²⁶ Bu satırların ardından müellif

²³ Suchen, a.g.e., s. 24; Sudheim, a.g.e., s. 34.

²⁴ Suchen, a.g.e., s. 25; Sudheim, a.g.e., s. 36.

²⁵ Suchen, a.g.e., s. 25; Sudheim, a.g.e., s. 36.

²⁶ Suchen, a.g.e., s. 25; Sudheim, a.g.e., s. 36, 37.

Rodos'un Hospitalierin eline geçmesi karşında Türklerin adayı alma girişimini ve başarısızlıklarını anlatmıştır. Sudheim'in anlatısında Kudüslü Hospitalier tarikatı, Türklere büyük bir ders vermiştir.

Rodos ile ilgili anlatısını Sudheim adadaki kutsal kalıntılardan bahsederek sonlandırır:

“Rodos'ta ayrıca pek çok değerli kutsal kalıntı vardır, bunların arasında pirinçten yapılmış bir haç vardır ki bu hacin İsa'nın havarilerinin ayaklarını yıkadığı bir leğenin içinden çıktığına inanılmaktadır... Adadaki bu haç ve diğer kıymetli kalıntılar bir zamanlar Templier [şövalyelerine] aitti, tüm bu metalar ve kalelerin sahibi şimdi Hospitalier'dir. Rodos'un diğer tüm ihtişamlarını ve Hospitalierin tüm zaferlerini anlatmak çok fazla vakit alır.”²⁷

4) Lorenz Egen ve Peter Sparnau

Aynı haç kafilesinde Kutsal Topraklar'a giden Lorenz Egen ve Peter Sparnau'nun seyahat notları büyük ölçüde örtüştüğü için iki hacı seyyahı bir başlık altında incelenmekte fayda vardır. Yaşamlarına dair çok fazla bilgi bulunmayan seyyahların güzergahlarına ve kafile arkadaşlarına dair bilgilere yazdıklarından ulaşılmaktadır. 1385'te Peter Sparnau ve Ulrich von Tennstädt, Konstanz'tan Münih'e doğru yola çıkmışlardır. 31 Temmuz'da odacıları Claus Frybate ile Armstadt'tan ayrılmışlardır. Venedik'te Nicolao Spendener, Johannes Wickersheim, Lorenz Egen, Hans Mettler ve Hans der Koch ile buluşup yola çıkmışlardır. Deniz yoluyla 20 Ağustos'ta İskenderiye'ye varmışlar, oradan Kahire'ye, Sina Dağı'na gitmişlerdir. Azize Katerina Manastırını ziyaret ettikten sonra Beyrut'a ulaşmışlardır. Kıbrıs üzerinden gittikleri Rodos'ta Espetis von Besnek, Conras von Weitra ve Johannes Witperge ile buluşarak Konstantinopolis üzerinden Tinova, Hermannstadt, Ofen, Viyana oradan da Prag'a ulaşmışlardır.²⁸

Peter Sparnau ve Lorenz Egen'in hac seyahatlerini anlattıkları kısa metinleri Almanca yazmışlardır. Sparnau'nun metni esas anlamda hacıların günlük işlerini karşılamak amacıyla kaleme alınmış bir kılavuz gibidir. Sparnau ve Egen'in metinleri büyük ölçüde aynıdır. Egen, seyahat notlarını Rodos'ta ikamet ettiği sırada kesmiştir. Sparnau ise metninde Rodos'tan sonra

²⁷ Suchen, a.g.e., s. 26, 27; Sudheim, a.g.e., s. 37.

²⁸ R. Röchricht, H. Meisner, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Berlin 1880, s. 468, 469; Christian Halm, Werner Paravicini, *Europäische Reiseberichte des späten Mittelalters: Eine analytische Bibliographie, Deutsche Reiseberichte*, Frankfurt am Main 1994, s. 55, 56.

Anadolu kıyısına çıkmasını, İzmir şehrini ve çevresini anlatmaya devam etmiştir.²⁹

Her iki metin karşılaştırıldığında Egen ve Sparnau'nun Beyrut'tan bir Venedik gemisiyle yola çıkarak Rodos'a vardıkları anlaşılmaktadır. Sparnau, Beyrut ve Rodos arasının on günlük mesafede olduğunu ve iki nokta arasında Kıbrıs Adası'nın bulunduğunu belirtmiştir. Her iki hacı seyyah Rodos'ta varlıklarını sürdüren Hospitalier hakkında kısaca bilgi vermişlerdir. Adanın iklimini ve doğal güzelliklerini kısaca betimlemişlerdir.³⁰

Sonuç

4. yüzyıldan itibaren Kudüs, Avrupa'daki Hristiyanların dikkatini çekmeye başlamış, Orta Çağ boyunca Kutsal Topraklar hacıların uğrak yeri olmuştur. Rodos, Avrupa'dan Kudüs'e deniz yoluyla giden hacıların önemli bir durağı olmuştur. 14. yüzyıl boyunca çok sayıdaki Alman hacı Kutsal Topraklar'a giderken veya memleketlerine dönerken Rodos'ta ikamet etme fırsatı bulmuştur, ancak bunlardan sadece dört tanesi Rodos ve çevresi üzerine gözlemlerini kaleme almışlardır. Wilhelm von Boldensele 1334-1336, Ludolf von Sudheim 1336-1341 yılları arasında Kutsal Topraklar'a gitmiştir. Her ikisi de Kudüs'e giderken adayı görme fırsatı bulmuştur. Lorenz Egen ve Peter Sparnau ise 1385'te Kudüs'ten Avrupa'ya dönerken Rodos'ta bulunmuştur. Dört Alman hacı seyyah, adayı ziyaret ettiklerinde Rodos'ta yönetim Kudüslü Hospitalier tarikatının elindedir. 14. yüzyılın başında ada hakimiyetini ele geçiren Hospitalier tarikatı 1522'ye kadar adayı yönetmiş ve Rodos'ta önemli izler bırakmıştır.

Boldensele ve Sudheim çok yakın tarihlerde Rodos'ta bulunmuşlardır. Genel olarak her ikisinin seyahatname türü eserleri birbirine benziyorsa da Sudheim Ege Denizi'ndeki adalar ve Anadolu kıyılarına dair daha detaylı bilgiler vermiştir. Her iki hacı seyyah Rodos'un yönetimini ellerinde bulunduran Hospitalier hakkında bilgi verirken, Sudheim adanın tarikat üyeleri tarafından ele geçirilmesini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Boldensele ve Sudheim, Rodos Adası'nın stratejik konumundan, ikliminin güzelliğinden ve topraklarının verimliliğinden övgüyle söz etmiştir. Doğu'daki Hristiyan varlığını tehdit eden Türklere karşı sert bir tutum sergileyen Alman hacılar Batı'yı kafirlere karşı yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesi konusunda da uyarmıştır. Egen ve Sparnau aynı zamanda Rodos'ta bulunmuş ve

²⁹ Ursula Ganz-Blättler, *Andacht und Abenteuer: Berichte europäischer Jerusalem- und Santiago-Pilger (1320-1520)*, Tübingen 2000, s. 52.

³⁰ Reinhold Röhrich, "Die Jerusalemfahrt des Peter Sparnau und Ulrich von Tennstaedt (1385)", *Zeitschrift der Gessellschaft für Erkunde*, 26 (1891), s. 489; Firedrich Keinz, "Wie Lorenz Egen von Augsburg etc. zoch gen Sant Kathareinen", *Das Ausland*, 38 (1865), s. 919.

eserlerinde ada hakkında çok kısa ve öz bilgiler vermişlerdir. 14. yüzyılın son çeyreğinde yazılan iki metin, Boldensele ve Sudheim'in eserleriyle karşılaştırıldığında adada önemli değişikliklerin olmadığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- ALTAN, Ebru, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, LXVI/245, (2002), ss. 87-94.
- BETSCHART, Andres, *Zwischen zwei Welten: Illustrationen in Berichten westeuropäischer Jerusalemreisender des 15. und 16. Jahrhunderts*, Würzburg 1996.
- EVELT, J., "Ludolf von Suthem, Pfarrer im Hochstift Paderborn und dessen Reise nach dem Heiligen Lande", *Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Alterthumskunde*, 10 (1859), ss. 1-22.
- DURMAZ, Sayime, "Kuruluş Sürecinden Malta Kuşatmasına Hospitalier Şövalye Tarikatı", *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu, (1-4 Kasım 2013), Bildiriler Cilt I*, Ed. Cihan Yemişçi ve diğ., Bodrum 2015, ss. 466-489.
- GANZ-BLÄTTLER, Ursula, *Andacht und Abenteuer: Berichte europäischer Jerusalem- und Santiago-Pilger (1320-1520)*, Tübingen 2000.
- HALM, Christian – Werner Paravicini, *Europäische Reiseberichte des späten Mittelalters: Eine analytische Bibliographie, Deutsche Reiseberichte*, Frankfurt am Main 1994.
- HEYD, Wilhelm von, "Boldensele, Wilhelm von", *Allgemeine Deutsche Biographie*, 3 (1876).
- HEYD, Wilhelm von, "Ludolf von Sudheim", *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19 (1984).
- KEINZ, Friedrich, "Wie Lorenz Egen von Augsburg etc. zoch gen Sant Kathareinen", *Das Ausland*, 38 (1865), ss. 917-919.
- KHULL, Ferdinand, *Zweier deutscher Ordensleute: Pilgerfahrten nach Jerusalem in den Jahren 1333 und 1346, Nach ihren eigenen Aufzeichnungen erzählt*, Graz 1895.
- LAHRKAMP, Helmut, "Mittelalterliche Jerusalemfahrten und Orientreisen westfälischer Pilger und Kreuzritter", *Westfälische Zeitschrift*, 106 (1956), ss. 269-346.
- MEINDL, Maria Christine "Wenn einer eine Reise tut, dann kann er was erzählen." (Matthias Claudius): *Das Heilige Land in spätmittelalterlichen Reiseberichten*, Wien 2010, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- NICHOLSON, Helen, *The Knights Hospitaller*, Woodbridge 2001.
- RİLEY-SMİTH, Jonathan, *The Knights Hospitaller in the Levant, c. 1070-1309*, London 2012.
- ROHRICHT, Reinhold, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Innsbruck 1990.
- ROHRICHT, Reinhold, "Die Jerusalemfahrt des Peter Sparnau und Ulrich von Tennstaedt (1385)", *Zeitschrift der Gessellschaft für Erkunde*, 26 (1891), ss. 479-491.
- ROHRICHT, R. H. – Meisner, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Berlin 1880.
- SETTON, Kenneth Meyer, *A History of Crusades: The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Vol. III, Madison, Wisconsin 1975.
- SUCHEN, Ludolf von, *Reisebuch ins heilige Land in niederdeutscher Mundart*, yay. haz. J. G. Ludwig Kosegarten, Greifswald 1861.
- SUDHEIM, Ludolf von, *Ludolph von Suchem's Description of the Holy Land and of the Way Thither Written in the Year A.D. 1350*, trnslt. Aubrey Stewart, London 1895.

Aliyazıcıoğlu, Z. İ. (2021). 14. Yüzyıl Alman Hacıların Seyahatnamelerinde Rodos ve Çevresi. ABAD, 4(7), 3-16.

- SCHNATH, Georg, "Ludolf von Sudheim", *Neue Deutsche Biographie*, 15 (1987).
- SCHWARZ, Gabriele, "Boldensele, Wilhelm von", *Neue Deutsche Biographie*, 2 (1955).
- VAN DER VİN, J. P. A., *Travellers to Greece and Constantinople: Ancient Monuments and Old Traditions in Medieval Travellers' Tales*, Volume I, İstanbul 1980.
- WOLF, Gerhard, "Deutschsprachige Reiseberichte des 14. und 15. Jahrhunderts: Formen und Funktionen einer hybriden Gattung", *Deutsches Literatur-Lexikon: Das Mittelalter. Autoren und Werke nach Themenkreisen und Gattungen*, ed. Wolfgang Achnitz, Berlin, Boston 2012.

ESKİŞEHİR BASININDA 1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ*

Batuhan ALİŞOĞLU**

Mehmet KAYIRAN***

Öz: 1944 sonrası Bulgaristan’da komünist rejimin hakim olmasıyla beraber Türk azınlık üzerindeki baskılar sistemli bir hale getirilmiş ve tek etnisiteli bir Bulgar devleti oluşturulmaya çalışılmıştır. Bulgaristan’ın azınlık - insan hakları konusunda imzaladığı anlaşmalarla ve taahhütleriyle çelişen tüm uygulamalar, 1989 göçüne neden olmuştur. Türkiye’nin bu süreçte izlediği politika, Türk basını tarafından yakından izlenmiş ve gelişmeler hakkında kamuoyu bilgilendirilmiştir. Eskişehir, göç sürecinde göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildiği şehirlerden biri olmuştur. Dolayısıyla göçmenlerin konu olduğu haberlere il basınında sık sık yer verilmiş ve gelişmeler yakından takip edilmiştir. Bu makalenin amacı, Eskişehir’e yerleşen göçmenlerin yaşadığı uyum sorunlarını ve çözüm için ortaya konulan politikaları “Son Haber” ve “Sakarya” gazeteleri ekseninde tarihsel bir analize tabi tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, Basın, Göç, Göçmenler, Bulgaristan.

1989 BULGARIA IMMIGRATION IN ESKİŞEHİR PRESS

Abstract: The pressures on the Turkish minority were systematized and an unitary Bulgarian state with a single ethnicity was tried to be built with the dominance of the communist regime in Bulgaria in 1944. All practices, which contradict Bulgaria's agreements and commitments on minority and human rights, caused the 1989 migration. The policies pursued by the Turkish government of Turkey in this process, has been closely followed and the presented to the public by the Turkish press. Eskişehir has been one of the cities where

*Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Olgusu ve Türk Basınına Göre Analizi (1985-1989)” adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

**Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü, e-mail: batuhanalisoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6652-0015.

***Dr. Öğr. Üy., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü, e-mail: mkayiran@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1387-8117.

immigrants are intensely settled in the migration process. Therefore, the news on immigrants were frequently featured in the provincial press and developments were closely followed. The aim of this article is to subject the adaptation problems experienced by immigrants to Eskişehir and the policies put forward for solution to a historical analysis in the axis of "Son Haber" and "Sakarya" newspapers.

Key Words: Eskişehir, Press, Migration, Immigrants, Bulgaria.

Giriş

Göç olgusu, insanlığın en eski dönemlerinden beri gerçekleşen ve tarih boyunca da devam edecek olan tarihsel ve sosyolojik bir olgudur. Göçü sadece demografik bir süreç olarak değerlendirmek anlamını oldukça daraltmaktadır.¹ İnsanlık tarihinin başladığı dönemden beri var olması, buna bağlı olarak farklı disiplinleri içinde barındırması göç kavramının farklı şekillerde tanımlanmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle göçün birçok farklı tanımı yapılmaktadır. En genel tabiriyle “iktisadi, ekolojik, siyasi ve bireysel nedenlerle, yaşanan yerleşim biriminden başka bir yerleşim yerine yapılan ve kısa, orta, uzun süreli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi amaçlayan coğrafik, kültürel, toplumsal bir yer değiştirme hareketi”² olarak nitelendirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, tarihi boyunca birçok defa yabancı ülkelerde yaşayan ve farklı nedenlerle göç etmesi gereken Türk göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Bu göçmenler arasındaki en kalabalık grubu Bulgaristan Türkleri oluşturmaktadır.³

Bulgaristan Komünist Partisi hükümetinin Türk azınlığa karşı uyguladığı asimilasyon faaliyetlerine 1984’te sistemli bir şekilde başlamasıyla Türkiye-Bulgaristan ilişkileri tarihlerinin en kötü dönemini yaşamıştır. 1989’da Bulgaristan’ın Türkleri zorunlu göçe tabi tutmasıyla beraber azınlıklar üzerinde uygulanan yaptırımlar doruk noktasına ulaşmış, insan haklarının çiğnenmesi hususunda uluslararası arenada büyük yankı uyandırmıştır.⁴

¹ Canan Emek İnan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2016, s. 15.

² Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 13.

³ 1923-1990 arası Bulgaristan’dan Türkiye’ye toplam 717.122 Türk göçmen yerleşmiştir. Bu sayıya 1989 göçü sonrası Bulgaristan’a geri dönen kesim dahil edilmemiştir. Bkz. Yusuf Sarınoy, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 27, S. 80, 2011, s. 359.

⁴ Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye - Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016, ss. 228-229.

İmzaladığı insan hakları ve azınlıklar temalı antlaşmalara uymayan Bulgaristan, Türk azınlığa uyguladığı yaptırımlar ile bu antlaşmaları çiğneyerek dünya kamuoyunun tepki odağı haline gelmiştir.⁵ Bu dönemde Türklere uygulanan baskıların temelini zorla isimlerinin değiştirilmesi, dini vazife ve törenlerinin engellenmesi, Türkçe konuşmanın yasaklanması, haberleşmenin kısıtlanması, zulme direnenlerin sürgüne gönderilmesi ve öldürülmesi oluşturmuştur.⁶ Tüm bu asimilasyon faaliyetlerini yasal bir zemine oturtmaya çalışan Bulgaristan Komünist Partisi hükümeti, özellikle isim değiştirme sürecini “yeniden doğuş (soya dönüş) süreci” anlamına gelen “vazoditelen protses” ifadesiyle tanımlamıştır. Bu ifade, temelinde Osmanlı zamanında Bulgarların zorla Türkleştirildiği ve bu süreç sonucunda Bulgarlık bilincini yitiren “sözde” Türklerin yeniden canlandırılacağını öne sürmektedir.⁷ Öyle ki, bu hususta Bulgaristan’daki bilim ve araştırma merkezleri, şairler, gazeteciler, sürecin ideolojik gerekçelerini ortaya koymak amacıyla sahte bilimsel tezler üretmişler ve Emin Atasoy’un tabiriyle yeniden doğuş sürecinin “bilimsel ve ideolojik paketlenmesine” katkıda bulunmuşlardır.⁸ Bazı Türk aydınlar da bu dönemde etkin rol almışlardır. Türkler arasında yaygın olarak okunan ve komünizm propagandasının yapıldığı Yeni Işık (Nova Svetlina) gazetesi yazarları başta olmak üzere, birtakım Türk yazarın İslam dini aleyhine yazıları, “Zararın Neresinden Dönülürse Kardır” isimli bir derleme ile yayımlanmıştır. Bu

---

⁵ M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar I*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 138.

⁶ Bkz. Zeynep Zafer, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişisi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 3, S. 6, 2010, ss. 27-44; Turhan Çetin, “Bulgaristan’daki Soydaşlarımızın Türkiye’ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”, *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 1, 2008, ss. 55-75.

⁷ Özellikle birtakım Bulgaristan tarihçilerinin beyanlarındaki Osmanlı hakimiyeti anlayışı, çeşitli komplo teorilerine dayandırılmıştır. “Beş Asırlık Boyunduruk” ve “Zorla İslamlaştırılma” temalarının sık sık işlendiği Bulgaristan tarih yazımı, milliyetçilik kozunu kullanarak Türk azınlığın ülke içerisinde potansiyel “hain” olarak algılanmasına ortam hazırlamaktadır. Bkz. Ayşe Kayapınar, “Bulgar Tarihçilerinin Komplo Teorilerinden Örnekler ve Bunların Bulgaristan’daki Türk Azınlığa Etkileri”, *89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç*, ed. Neriman Ersoy-Hacısalihioğlu, Mehmet Hacısalihioğlu, Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & Balkan Medeniyetler Merkezi (BALMED), İstanbul, 2012, ss. 99-120.

⁸ Emin Atasoy, *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Müslümanları*, BETA Yayınları, İstanbul, 2018, s. 230.

derlemede “Dinin Zararlarını Fazlasıyla Gördüm”, “Bunca Yıl Aldandığım Yazık”, “Dinden Niçin Vazgeçtim?” başlıklı yazılar yer almıştır.⁹

1989 Bulgaristan göçünün ilk habercisi Bulgaristan Komünist Partisi hükümetinin daha önce akrabaları Türkiye’ye yerleşmiş, kendileri Bulgaristan’da kalmış bazı Türkleri Türkiye’ye göndermesiyle gerçekleşmiştir.¹⁰ Asimilasyon sürecinin devam etmesiyle, Bulgaristan’da kurulan Türk sivil toplum örgütlerinin üyeleri ve yaptırımlara tepki gösteren kesim ülkeden sürülmüştür. Gerek ülke içinde gerçekleştirilen direniş, gerek asimilasyon sürecinde uluslararası arenada Bulgaristan’ın tepki çekmesi, ülkede uygulanacak politikalarda yavaşlamaya yol açmış, bu sebeple Türkleri göçe zorlamaya karar verilmiştir. Todor Jivkov, 29 Mayıs 1989 tarihinde Bulgaristan Ulusal Televizyonu’nda yaptığı konuşmada isteyen Türklerin ülkeden ayrılabilceğini belirtmiş,¹¹ 2 Haziran’da ise Türkiye’yi sınır kapılarını açmaya davet etmiştir.¹²

Bulgaristan tarafından göçün “isteğe bağlı” olduğu izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada insan haklarına aykırı bir politika izlenmiş, can ve mal güvenliği hiçe sayılmıştır. Todor Jivkov, milliyet fark etmeksizin Bulgar vatandaşlarının istediği zaman istedikleri ülkelere gidebileceğini söylemiş ancak basın-yayın başta olmak üzere, yurt içi, yurt dışı, kişiler ve kurumlar arası herhangi bir ortamda “göç” teriminin kullanılmamasını tembihlemiştir.¹³ Nitekim göç süreci “Büyük Turistik Seyahat” anlamına gelen “Golyamata Ekskurziya” sözleriyle nitelendirilmiştir.¹⁴ Göç, dünya medyası tarafından “II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da yaşanan en büyük zorunlu göç” olarak değerlendirilmiş ve basında geniş yer almıştır.¹⁵

Bulgaristan, 15 günde 300.000 kadar yurttaşımızın göç başvurusu yapması sonucu endişelenmiş ve pasaport vermeyi bir süre durdurmuştur. Bu olay

⁹ İsmail Cambazov, *Bulgaristan Türk Basını Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*, Erkam Matbaası, İstanbul, 2011, s. 218.

¹⁰ Ayşegül İnginar Kemaloğlu, *Bulgaristan’dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2012, s. 147.

¹¹ Muzaffer Kutlay, “The Turks of Bulgaria: An Outlier Case of Forced Migration and Voluntary Return”, *International Migration*, C. 55, S. 5, 2017, s. 167-168.

¹² Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 440.

¹³ İbrahim Kamil, *Bulgaristan Türkleri ve Göçler (Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeleri)*, C. 7, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s. XXV.

¹⁴ Emin Atasoy, “Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü”, *Coğrafya Dergisi*, S. 21, 2010, s. 9.

¹⁵ <https://www.nytimes.com/1989/08/22/world/turkey-closing-borders-to-refugees-from-bulgaria.html>, Erişim tarihi: 8 Haziran 2020.

dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz tarafından “hesap hatası” olarak yorumlanmıştır.¹⁶ Birçok göçmen, trenle Kapıkuke Sınır Kapısı Tren Garı’na kadar getirilmiş ve uzun sürede orada bekletilmiştir. Bu trene kamuoyu tarafından “Utaç Treni” adı verilmiştir.¹⁷

Genel itibariyle resmi kayıtlara göre Haziran 1989 – Mayıs 1990 arası Türkiye’ye toplam 345.960 kişi göç etmiştir. Todor Jivkov’un istifasıyla yeni bir umut arayışına giren ve Türkiye’de uyum sorunu yaşayan göçmenlerin geri dönüşlerinde büyük bir artış görülmüştür. Buna göre yine Haziran 1989 – Mayıs 1990 arası dönemde 133.272 kişi Bulgaristan’a tersine göç gerçekleştirmiştir.¹⁸

1989 Bulgaristan göçünün yerel basın düzeyinde incelenmesi, göçmenlerin yaşadığı uyum sorunlarının anlaşılması, göçün bölgesel düzeyde bıraktığı etkinin kavranması açısından oldukça önemlidir. Bulgaristan göçü temelinde ulusal ve yerel basın kaynaklarının değerlendirilmesine yönelik birçok araştırma yapılmasına rağmen Eskişehir basını herhangi bir şekilde değerlendirilmemiştir. Bundan dolayı, farklı bir konuyu ele alması ve daha önce ele alınmamış kaynakların değerlendirilmesi çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Dönemin Eskişehir bazında yetkin basın kaynaklarını inceleyen bu çalışma, göçün Eskişehir basımında detaylı bir şekilde yer aldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Eskişehir Basımında 1989 Bulgaristan Göçünün Analizi

Eskişehir, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından itibaren Balkanlardan gelen çeşitli göç dalgalarının hedefi olmuştur.¹⁹ 1989 göçü Eskişehir için yeni bir göç akımı değildir. Nitekim 1927-1928 seneleri arasında Bulgaristan göçmeni bir grup “İsmet Paşa”²⁰ köyüne, Kırım ve Romanya’dan gelen başka bir göçmen grubu ise “Çifteler” kazasının çeşitli köylerine yerleştirilmiştir.²¹ Milli Mücadele esnasındaki savaş kayıpları ve

¹⁶ *Hürriyet*, 2 Temmuz 1989, s. 13.

¹⁷ Atasoy, a.g.m., s. 10.

¹⁸ Ercüment Konukman, *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)*, haz. Kutlay Doğan, Ankara, 1990, s. 71.

¹⁹ Ayrıca 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nı takiben 1875-1916 yılları arasında Balkan ülkelerinden gelip Eskişehir’e yerleşen göçmenler, 73 köy kurmuşlardır. Zafer Koylu, Melis Birgün, *Eski Bir Şehrin Hikayesi 1923-1938*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2015, s. 253.

²⁰ Çifteler beldesinin Serçesivrisi mevkiinde kurulmuştur. Bkz. *BCA*, 30-10-0-0 / 66-440-18 (15.02.1927).

²¹ Göçmenlerin “Çifteler” beldesine yerleştirilmelerine yönelik araştırmalar 1913’te yoğunluk kazanmıştır. *BCA*, 272-0-0-11 / 7-1-2 (07.05.1913)., Süreç içerisinde farklı göç akımlarının sürmesi, Eskişehir genelinde araştırmaların devamlılığını sağlamıştır. Bkz. *BCA*, 30-18-1-1 /

cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte gayrimüslim nüfusun şehirden ayrılması sonucu nüfus azalmış, neredeyse hepsi Müslümanlardan oluşan bir nüfus yapısı ortaya çıkmıştır.²² Bu durum ekilebilir arazisi oldukça fazla olan Eskişehir’de üretimin azalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla erken cumhuriyet döneminde Eskişehir’e gerçekleşen göç, hem şehir hem ülke için kayıp ya da külfet değil, aksine kazanç olmuştur. Göçmenlerin tarım tekniğinde uyguladıkları farklı yöntemler ve Porsuk Çayı’nın güney kıyılarında kurdukları yeni mahalleler, yerleşmenin gelişmesine büyük ölçüde etki etmiştir.²³

Erken cumhuriyet döneminde gerçekleşen göçleri, BKP hükümetinin Türklere uyguladığı yaptırımlar sonucu Türkiye’ye gerçekleşen bir başka göç akımı izlemiştir. 1950 ve 1951 yıllarını kapsayan bu dönemde Bulgaristan’dan Türkiye’ye 154.397 kişi göç etmiştir.²⁴ Bu göç dalgası sonucunda “Eskişehir İli Toprak ve İskan Müdürlüğü” tarafınca “Alanönü” ve “Yıldıztepe” bölgelerine 719 göçmen konutu inşa edilmiştir.²⁵ Göç eden ailelerden 50’si ise Çifteler ilçe merkezine yerleştirilmiştir.²⁶

1950-1953 arasında 15 dış ülkeden 3.332 aile ve toplamda 12.015 kişi Eskişehir’e yerleştirilmiş, bu ailelere dönemi parasıyla 842.334 TL nakit, 83.590 TL kredi yardımı yapılmıştır. 1927 itibarıyla artmaya başlayan şehirleşme oranlarının 1950-1970 arası dönemde fark edilir bir biçimde yükselmesi, göçmenlerin şehrin gelişmesindeki katkısını kanıtlar nitelikte olmuştur.²⁷ Bu bakımdan incelendiğinde, Eskişehir’in sosyal yapısının

---

1-2-20 (24.06.1920), *BCA*, 272-0-0-12 / 53-128-20 (18.06.1927), *BCA*, 272-0-0-12 / 56-142-24 (03.12.1927).

²² Engin Kırılı, *19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir’e Yapılan Göçler*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2001, s. 262.

²³ Koylu, Birgün, *a.g.e.*, ss. 256-257.

²⁴ Bilal Şimşir, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950-1951)”, *Türk Kültürü*, S. 275, Mart 1986, s. 227; Filiz Doğanay, “Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi”, *Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, Sosyoloji Derneği-Devlet İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 197.

²⁵ Nilgün Çuha, “Türkiye’de Göç Olgusu ve Eskişehir İl Merkezinde Kurulan Göçmen Mahalleler”, *Erdem*, C. 12, S. 34, 1999, 86.

²⁶ Hasan Kara, Hüseyin Şahbaz, “Geçmişten Günümüze Çifteler İlçesinde Göçler”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 26, 2016, s. 372.

²⁷ Eskişehir şehirleşme oranları 1927’de %26.8, 1935’te %31.0, 1940’ta %34.3, 1945’te %37.1, 1950’de %36.5, 1955’te %42.8, 1960’ta %47.8, 1965’te %48.3, 1970’te %53.5 olarak belirlenmiştir. Selahattin Önder, *Cumhuriyet Devrinde Eskişehir (1923-1973)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1986, s. 43.

oluşmasında gerçekleştirilen göçler büyük rol oynamıştır. Tüm bu göç faaliyetlerinin şehirde bıraktığı etkiye dayanarak, Eskişehir’de göçmen denilince akla ilk olarak “muhacirler” olarak adlandırılan Balkan göçmenleri gelmektedir.²⁸

1950’den 1988’e kadar Bulgaristan’dan Eskişehir’e 3.512 aile, 14.075 kişi göç etmiştir.²⁹ Eskişehir halkı, Bulgaristan’daki asimilasyon sürecine hassas bir yaklaşım sergileyerek 1989 göçü başlamadan önce tepkisini ortaya koymuştur. 6 Nisan 1986 tarihinde Bal-Türk Eskişehir şubesi tarafından bir miting düzenlenmiş ve Bulgaristan’ın insan haklarına aykırı tutumu kınanmıştır. Şube başkanı Fevzi Çakmak, mitingin başlangıcında “*Bulgaristan’da maddi ve manevi varlığı Bulgar eşkiyasının ayakları altında çığnänen 2 milyon soydaşımızın feryadı ve acısı hepimizindir*” şeklinde konuşmuştur.³⁰ Genel Başkan Mehmet Çavuş ise Bulgaristan’da yaşayan iki milyon Türk’ün Bulgaristan’daki ırkçı rejim tarafından silah zoruyla Bulgarlaştırıldığını, karşı çıkanların öldürüldüğünü ya da toplama kamplarına gönderildiğini söylemiştir.³¹ Üç saat süren mitinge yaklaşık 20.000 kişi katılmıştır. Miting sırasında “Katil Jivkov”, “Sınırı geçerez, başınızı ezeriz”, “Bugün burada Yarın Sofya’da”, “Ahmetler Mehmetler Ivan olamaz”, “Fatih’in torunları Bulgar olamaz” yazılı pankartlar taşınmıştır.

1989 Mayıs olayları neticesinde göçün başlaması ve Eskişehir’in göç sürecindeki konumu, il basını tarafından yakından takip edilmiştir. Genel itibariyle bakıldığında Eskişehir’e 9.845 göçmen yerleştirilmiştir. Bu sayı, Türkiye’ye iskan sağlanan göçmenlerin %3,5’ini oluşturmaktadır.³²

Türkiye’ye gelen ilk 187 göçmenden 20’si Eskişehir’e ikamet ettirilmiştir. Sümerbank, bu 20 göçmene bütçesi devlet tarafından karşılanan giyim ve gıda yardımı yapmıştır. Aynı zamanda Eskişehir’e yerleşen göçmenlerle yerel basın tarafından yapılan röportajların birinde Aliman Parlak isimli göçmen, Bulgaristan’daki yakınlarının hayatından endişelendiğini açıklamış, Bulgaristan’daki akrabalarına yapılan baskının giderek arttığını, gönderilen mektupların Türkçe olması durumunda açılıp okunduğunu ve üzerindeki

²⁸ Yusuf Adıgüzel, “Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir’de Siyaset ve Göçmenlik Algısı”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, S. 27, 2013, s. 83.

²⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, *Bulgaristan’dan Türk Göçleri*, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor, Ankara, 1990, s. 32.

³⁰ *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1986, s. 7.

³¹ *Sakarya*, 7 Nisan 1986, s. 7.

³² Devlet Planlama Teşkilatı, *Bulgaristan’dan Türk Göçleri*, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor, Ankara, 1990, s. 32.

adrese gönderilmeyip kaybedilme bahanesiyle Bulgarlar tarafından okunduğunu belirtmiştir.³³

Eskişehir'e gelen ilk göç dalgasından sonra yerli halkta Bulgaristan'a karşı tepki artış göstermiştir. Bu bağlamda 4 Haziran 1989 tarihinde yapılan mitingle Bulgaristan Türklerine uygulanan yaptırımlar kınanmıştır. Bal-Türk tarafından İstasyon Meydanı'nda organize edilen mitingde "Türk Türktür", "Kardeş kanı yerde kalmaz", "Türk anası dinsiz kalamaz" yazılı pankartlar açılmıştır. Eskişehir Göçmenler Kültür ve Dayanışma Derneği, Bulgaristan Türklerine uygulanan yaptırımları kınamak amacıyla Atatürk Anıtı'na çelenk bırakmıştır. Ardından iki dakikalık bir saygı duruşunda bulunulmuştur. Doç. Dr. Osman Mutlu, Bulgaristan'ın uyguladığı yaptırımları konu alan bir konuşma yapmıştır.³⁴ SHP Eskişehir Milletvekili Cevdet Selvi ise "*İnsanlar soyundan ve dininden dolayı baskı altında tutulamaz. Bu olayları insan olan herkesin düşünmesi gerekir. Sistem ve rejim ne olursa olsun, kimse kimseye baskı kurma hakkına sahip olamaz. Helsinki Anlaşması'na Bulgarlar uymalıdır.*" demiştir.³⁵

Dönemin Eskişehir Valisi Bahaeddin Güney, göçmenlere uygulanan yardımlarda büyük rol oynamıştır. Göçmenlere iş imkanının sağlanacağını, ilk olarak beslenme ve barınma sorunlarının ele alınacağını belirten Güney, "*Onlar da bizim kardeşimiz. Onların sorunu bizim sorunumuzdur. Onlara elimizden gelen yardımı yapacağız*" demiştir. Ayrıca Güney, Bulgaristan'dan sınır dışı edilen göçmenlerle bir toplantı yapıp, sorunlarını dinlemiştir.³⁶

Göç akımının hızlanması ve Eskişehir'e yerleşen göçmenlerin sayısının artması üzerine Bal-Türk Eskişehir Şube Başkanı Fevzi Çakmak bir açıklama yapmıştır. Çakmak, açıklamasında Eskişehir'e yerleşen göçmenlerin sayısının 73'ü ferdi, 57'si aile olmak üzere 130'a ulaştığını söyleyerek gelenlere sahip çıkmaya hazır olduklarını belirtmiş, "*Gelen soydaşlarımızdan 73 kişinin eş ve çocukları halen Bulgar baskı ve zulmünün altında ezilmektedir. Biz, Bal-Türk olarak ülkemize gelen soydaşlarımıza sahip çıkmaya hazırız*" şeklinde konuşmuştur.³⁷

Anadolu Üniversitesi tarafından "Bulgaristan Türklerinin Sorunları" konulu bir seminer düzenlenmiştir. Seminerde konuşan katılımcı Prof. Dr. Yüksel İnan, sorunların barışçıl yollarla çözümlenmesini ve Türklerin insan hakları konusunda duyarlı hale getirilmesi gerektiğini belirtmiş, "*Biz barışçı bir*

³³ *Son Haber*, 3 Haziran 1989, s. 6.

³⁴ *Son Haber*, 5 Haziran 1989, s. 4.

³⁵ *Sakarya*, 5 Haziran 1989, s. 3-6.

³⁶ *Son Haber*, 6 Haziran 1989, s. 4.

³⁷ *Sakarya*, 6 Haziran 1989, s. 3; *Son Haber*, 7 Haziran 1989, s. 2-3.

ülkeyiz. Tüm sorunlarımızı barışçıl yollarla korumaya ve halletmeye çalışıyoruz. Bulgaristan'daki Türkleri her zaman kabul ederiz. Ancak bu, en son alternatif olarak düşünülmelidir. Çünkü azınlıkların bulunduğu ülkelerde ilişkiler daima azınlığın temelinde, soyundan geldiği ülkenin dış politikasında etkin rol oynar. ...Türkiye'de yaşayan bizler, hükümet dışı organları olan, insan hakları konusunda etkin kamuoyu oluşturacak kurumları harekete geçirmeli ve propaganda geliştirmeliyiz." şeklinde konuşarak kitlesel tepkinin uluslararası sorunların çözümündeki etkisine değinmiştir.³⁸

Eskişehir basınında zor koşullar altında barınan Bulgaristan Türkleri arasında bir gözlem yapmak amacıyla çeşitli röportajlar yapılmıştır. Türkiye'yi nasıl bulduğu sorusu üzerine bir göçmen, "Bulgaristan'da çektiğimiz ıstırapları Türkiye'ye geldikten bu yana unutamadık. Sağ olsun devlet bizi çeşitli yerlere yerleştirdi. Kimimize tam olarak hak tanımadılar. Bundan şikayetçiyiz. Ayrıca Türkiye'ye geldiğimizden bu yana bize verilen yemeklerden memnun değiliz. Bulgaristan'daki yemekler ile Türkiye'de verilen yemekler arasında çok fark bulunuyor." şeklinde cevap vermiştir. Bu röportaj sonrasında basında "Göçmenler yemek beğenmiyor" başlığı atılmıştır.³⁹

ANAP Eskişehir Milletvekili İsmet Oktay ve Belediye Meclis Üyesi Zafer Sabuncuoğlu, göçmenlerle görüşerek bilgi almıştır.⁴⁰ Bal-Türk Eskişehir Şubesi önünde gerçekleştirilen ve çok sayıda vatandaşın katıldığı görüşmede Oktay, "Bulgaristan'dan Eskişehir'e gelen soydaşlarımızla sohbet etmek ve basında yer alan iddiaları bizzat yaşayan insanlardan dinlemek istedim. Biz, Bulgaristan'daki soydaşlarımızın hepsini Türkiye'de barındırabiliriz. Hepsi meslek sahibidir. Hiçbiri bizim içim yük değildir." demiştir.⁴¹

Dönemin Diyanet İşleri Bakanı Mustafa Sait Yazıcıoğlu, Bulgaristan Türklerine uygulanan yaptırımları kınadığını belirterek, bu zulmün hiçbir devlet tarafından kabul edilmeyeceğini açıklamıştır. Yazıcıoğlu, ani bir kararlar Eskişehir'e gitmiş ve İl Müftülüğü yetkilileriyle bir toplantı yapmıştır.⁴² Toplantı sonrası basının sorularını cevaplayan Yazıcıoğlu, Bulgaristan'da bir süreden beri baskı ve işkencenin devam ettiğini, Türk isimlerinin zorla değiştirildiğini, kimsenin evlenemediğini ve nikah, cenaze, sünnet gibi dini törenlerin yapılamaz olduğunu belirtip, "Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Müslüman Türk soydaşlarımız babalarından, dedelerinden kalma yurtlarından, ev ve barınaklarından alınıp ülke dışına çıkıyorlar. Böylesine bir

³⁸ Son Haber, 19 Haziran 1989, s. 2-3.

³⁹ Son Haber, 27 Haziran 1989, s. 1-4.

⁴⁰ Sakarya, 13 Haziran 1989, s. 3.

⁴¹ Son Haber, 12 Haziran 1989, s. 1-4.

⁴² Sakarya, 15 Haziran 1989, s. 4.

*zulmü hiçbir dinin kabul etmemesi bir yana, devlet esprisine yakışmayan bu tutum, insanlıkla da bağdaşmaz” şeklinde konuşmuştur.*⁴³

Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü’nde kurulan göçmen bürosunda, yurttaşlara soyadı verilmeye başlanmıştır.⁴⁴ Bulgaristan tarafından ismi “Nicolay” olarak değiştirilen göçmen, Vali Bahaeddin Güney’in soyadını alarak “Nazım Güney” ismini almıştır. Bu süreç, birtakım vatandaşlar tarafından amacının dışında kullanılmıştır. Nitekim bir süre sonra bazı sabıkalı kişilerin göçmen bürolarına başvurarak göçmen kartı aldıkları ve sabıklarının yok ettikleri anlaşılmıştır. Gerçekleştirilen operasyonda yakalanan bazı sanıkların üzerinden Türkiye’de ikamet etmelerine ve sabıkalı olmalarına rağmen göçmen kimliği çıkmıştır. Eskişehir Emniyet Müdürü Atilla Aytek, yaptığı açıklamada bu girişimin birçok göçmeni küçük düşürdüğünü ifade etmiştir.⁴⁵

24 Haziran 1989 tarihinde Bulgaristan Türkleri için İstanbul’da düzenlenecek büyük miting için Eskişehir’den göçmenlere özel tren kaldırılmıştır. Belediye Başkan Vekili Abdülkadir Adar, trenle gitmemeleri durumunda göçmenlerin belediye otobüsleri ile gideceğini, trenin bu nedenle tahsis edildiğini açıklamıştır.⁴⁶ DSP Eskişehir İl Başkanı Fazıl Gençoğlu, miting hakkında “*Sayın Özal, sakın bu olayda kendi partisine politik çıkarlar arama gafletinde bulunmasın. Cumartesi günü İstanbul’da Bulgar zulmünü kınamak için yapılacak milli mitingde Türkiye’nin gur sesi tek ağızdan çıkmalıdır*” demiştir.⁴⁷ Mitinge Eskişehir’den yaklaşık 5.000 kişi katılım göstermiştir.⁴⁸

Milli Gençlik Vakfı Eskişehir Şube Başkanı Cengiz Kesimli, düzenlediği basın toplantısında Bulgaristan’ın cinayet işlediğini söylemiştir. Kesimli, gençlerin birçok sorununun olduğunu ve şuurlu insanların yetiştirilmesi için vakfın çalışmalarını sürdürdüğünü açıklamıştır. TRT’nin ülkeye giren yüz bininci göçmenle yaptığı röportajı yaşlı gözlerle izlediğini ifade eden Kesimli, Müslümanlık dininin herkese inanç hürriyeti tanıdığından ve inançlara karşı şiddeti yasaklamasından dolayı Türk toprakları üzerindeki herkese insanı muamele yapıldığını, Osmanlı’daki azınlıkların her yönden insan haklarının tam teminatı altında yaşadığını belirterek, “*Eğer bugün Bulgaristan’ın Müslümanlara yaptıkları caniyane vahşetin en ufak bir zerresini*

⁴³ *Son Haber*, 15 Haziran 1989, s. 2-3.

⁴⁴ *Sakarya*, 21 Haziran 1989, s. 1-6.

⁴⁵ *Son Haber*, 28 Ekim 1989, s. 1-4.

⁴⁶ *Sakarya*, 22 Haziran 1989, s. 4; *Son Haber*, 24 Haziran 1989, s. 1-4.

⁴⁷ *Sakarya*, 21 Haziran 1989, s. 3.

⁴⁸ *Sakarya*, 24 Haziran 1989, s. 4.

ecdadımız yapmayı düşünseydi, bugün Bulgaristan olmazdı. Bulgaristan'da tek bir Hristiyan bulunmazdı" demiştir.⁴⁹

"Son Haber" gazetesi yetkilileri, Kurban Bayramı vesilesiyle göç sonrası Bilecik'e bağlı Söğüt ilçesinin İnhisar köyüne yerleştirilen göçmen ailesine konuk olup röportaj yapmıştır. Gerçekleştirilen röportaj sırasında "Koçan" ailesi şu şekilde konuşmuştur:⁵⁰

Hatice Koçan(74): "Ben yaşımı doldurdum. Ölüsem de Türkiye'de öleyim. Orada her türlü işkenceyi yaptılar. Gençlerimize iğne yapıp kısırlaştırdılar. Karşı çıksak dövüyorlardı. İbadet yapmamız yasaktı. Kurbanı gizli keserdik. Bize Türkiye sahip çıktı. Allah'a şükürler olsun."

İsmail Koçan(24): "Ben hiçbir şey konuşamam. Gazetelere haber verenleri de işkenceye tabi tuttular. Orada yakınlarımız var. Gazeteyi görürler, bizim için üzülürler. Bulgar askerleri bizleri tanır, oradakilere işkence yapar."

Mustafa Koçan(17): "Halimden çok memnunum. Orada okula dahi gidemiyorduk. Mecbur tutuyorlardı, ismimizi değiştiriyorlardı. Onların dilini konuşuyorduk. Okula gitmemi engellediler. Bana onlardan olmam için baskı yaptılar. Ölse de bir daha Bulgaristan'a geri dönmem."

Hatice Koçan(35): "Benim kardeşlerim orada kaldı. Çok üzülüyorum. Her sabah televizyonu dinliyorum, gazetelere bakıyorum acaba gönderdiler mi diye. Paramız yok ama mutluyuz. Köylü bize kurban verdi. Onu kestik, bayram yapıyoruz. Ama gönlümüz yine yaşlı."

Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan bir komisyon, göçmenlerin sorunlarını yerinde belirlemek amacıyla Eskişehir'e ziyarette bulunmuştur. Vali Güney'i makamında ziyaret eden komisyon üyeleri, göçmenlerin durumunu görüşmüştür. İncelemeler sonucu hazırlanan rapor, daha sonra ilgili mercilere iletilmiştir.⁵¹

Bazı göçmenlerin Türkiye'de uyum sorunu yaşayıp Bulgaristan'a geri dönmesi Eskişehir basınında geniş yer almıştır. Konu dahilinde bazı göçmenlerle röportajlar yapılmıştır. Bu konuda röportaj yapılan bir göçmen, "Türkiye'yi özgürlükler ülkesi diye düşünüyorduk. Geldiğimizde bize daha çok sahip çıkılacağını ve bizi açlığa mahkum etmeyeceklerini düşünüyorduk. Ancak aradan birkaç ay geçmesine rağmen ne Türk insanı, ne de hükümet bize düşündüğümüz imkanları sağlayamadı. Bulgaristan'a geri dönmek istiyorum ama bizi neyin beklediğini bilemiyoruz. Türkiye'de açız, Bulgaristan'da baskı altında olacağız." şeklinde konuşmuştur.⁵²

⁴⁹ Son Haber, 4 Temmuz 1989, s. 1-4.

⁵⁰ Son Haber, 17 Temmuz 1989, s. 2.

⁵¹ Sakarya, 1 Eylül 1989, s. 4.

⁵² Son Haber, 7 Eylül 1989, s. 1-4.

1.1 İstihdam Yardımları

İstihdam, Eskişehir'e yerleşen göçmenlerin başlıca sorunlarından biri olmuştur. Bazı göçmenlere devlet kurumlarında iş verilmiştir. Örneğin, göçmenlerden nitelikli olanları Eskişehir Devlet Hastanesi'nde hemşire olarak görev almıştır.⁵³ Ancak daha sonra, bu hastanede istihdam edilen göçmenler, çalışmalarının karşılığında herhangi bir ücret ödenmediğini bildirmiş, bu nedenle yetkililerden yardım istemiştir.⁵⁴ Ayrıca Eskişehir'deki çeşitli konfeksiyon atölyeleri de göçmenler için büyük bir istihdam alanı olmuştur. Bu bağlamda işverenler tarafından göçmenlerin önce denemeye tabi tutulması, başarılı olanların işe alınması kararlaştırılmıştır. Eskişehirli iş adamları, göçmenlerin bu alanda başarılı olduğunu söylemiştir.⁵⁵ Çalışanlara İŞKUR tarafından dönemin parasıyla günlük 1500 lira maaş verilmiştir.⁵⁶ Göçmenlerin çeşitli dallarda işlere başlaması, Eskişehir'deki istihdamın artması nedeniyle yerel basın tarafından olumlu karşılanmıştır.

Bazı amatör futbol kulüpleri, göçmenler arasından futbolcular transfer etmiştir. Örneğin PTT Spor, Recep ve Varol isimli iki göçmeni denemek amacıyla kadrosuna katmıştır.⁵⁷ Ancak göçmen sporcuların lisanslarının çıkmasında birtakım sorunlar yaşanmıştır. Eskişehir Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Mehmet Ali Babacan, lisans konusunda aksaklıkların olduğunu ancak bunların kendi müdürlüklerinden kaynaklanmadığını bildirerek "*Bizler Spor Bakanlığı'nın bize gönderdiği emir doğrultusunda çalışıyoruz. Göçmen sporcular anlaşmış olabilirler. Ama bize ne Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nden ne de Spor Bakanlığı'ndan emir ve açıklama gelmedi. Bu nedenle, biz lisans vermede yetkili değiliz.*" şeklinde açıklama yapmıştır. Kulüp yöneticileri ise takımlarına birçok göçmen sporcu aldıklarını, bu sporcuların oynayamaması halinde beklenen başarıyı alamayacaklarını belirtmiştir.⁵⁸ Ayrıca 23 kez Bulgaristan Ümit Milli Futbol Takımı'nda oynayan Etem isimindeki bir göçmen, Eskişehirspor ile sözleşme imzalamıştır.⁵⁹

Türkiye'de ilk defa göçmenlere güreş takımı kurma çalışmaları Eskişehir'de yapılmıştır. Bu bağlamda Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü'nde bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Vali Güney, konuşmasında Eskişehir'de güçlü bir

⁵³ *Son Haber*, 20 Haziran 1989, s. 3-4.

⁵⁴ *Sakarya*, 16 Ağustos 1989, s. 6; *Son Haber*, 20 Ekim 1989, s. 2.

⁵⁵ *Son Haber*, 29 Haziran 1989, s. 3-5.

⁵⁶ *Sakarya*, 23 Haziran 1989, s. 3; *Sakarya*, 8 Temmuz 1989, s. 3.

⁵⁷ *Son Haber*, 4 Temmuz 1989, s. 4.

⁵⁸ *Son Haber*, 18 Temmuz 1989, s. 2.

⁵⁹ *Sakarya*, 27 Temmuz 1989, s. 6.

kadronun kurulacağını söylemiştir. Kurulan güreş takımına araç ve gereçler Yunus Emre Kültür ve Sanat Vakfı tarafından sağlanmıştır. Takımın başına ise göçmenlerden İbrahim Çavuş getirilmiştir.⁶⁰ Güreş okulu, 4 Ağustos 1989 tarihinde gerçekleştirilen törenle açılmıştır.⁶¹

1.2. İskan Yardımları

Eskişehir'e gelen göçmenlerin en büyük sorunu barınma olmuştur. Türkiye'de herhangi bir yakını bulunmayan göçmenler, mevcut koşullarda barınma ihtiyacını karşılayacak bir kaynağa sahip olmadığı için zor durumda kalmıştır. Mevcut istihdam koşullarının her göçmen için aciliyet ile sağlanamaması bu durumu oldukça etkilemiştir. Anadolu Üniversitesi'ne bağlı çeşitli fakülte ve yüksekokulların tatile girmesi sonucu yurtlarda büyük bir boşalma meydana gelmesi, göçmenlerin barınma sorununa geçici bir çözüm olarak değerlendirilmiştir. Böylece yapılan çalışmalar sonucu göçmenlerin geçici olarak öğrenci yurtlarına yerleştirilmesi kararı alınmıştır. Eskişehir sınırları içerisinde herhangi bir akrabası bulunmayan göçmenlerin büyük bir çoğunluğu öğrenci yurtlarına yerleştirilmiştir. Ayrıca Vali Güney, göçmenlerin bir kısmının çeşitli kamu kuruluşlarına yerleştirileceğini duyurmuştur.⁶² Bu karar, bazı öğrenciler ve halktan bir kesim tarafından olumsuz karşılanmıştır. Bazı öğrenciler, göçmen sayısının giderek arttığını, yurtların göçmenlere verilmesinin birçok huzursuzluk yaratacağını açıklamıştır.⁶³ Daha sonra, Eskişehir'de göçmenler için yeterli barınma yeri kalmaması durumunda bir çadır kent kurulması kararı alınmıştır.⁶⁴

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un göçmenler için ülke genelinde okulların geç açılabileceğini açıklaması Eskişehir basınında geniş yer bulmuştur. Göçmenlerin KYK ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı yurtlarda ikamet etmeleri yerli halk tarafından okulların geç açılacağı yönünde yorumlanmıştır.⁶⁵ Bu yurtlarda kalan göçmenler, yeni eğitim-öğretim yılının Eylül'de başlaması nedeniyle farklı yerlere yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu soruna valilik tarafından alternatif bir çözüm bulunmuştur. Çözüme göre, boş evi bulunan kişilerin konutlarına el konulması ve göçmenlerin yerleştirilmesi kararı alınmıştır. Bu bağlamda muhtarlıklardan, mahallelerinde boş bulunan evlerin tespit edilmesi ve hane halkına göre ev

⁶⁰ *Son Haber*, 29 Temmuz 1989, s. 6.

⁶¹ *Son Haber*, 4 Ağustos 1989, s. 6.

⁶² *Son Haber*, 9 Haziran 1989, s. 4-5.

⁶³ *Son Haber*, 14 Haziran 1989, s. 1-4.

⁶⁴ *Sakarya*, 20 Haziran 1989, s. 6; *Son Haber*, 26 Haziran 1989, s. 3.

⁶⁵ *Son Haber*, 1 Ağustos 1989, s. 1-4.

hacminin belirlenmesi istenmiştir. Boş ev bulunmaması durumunda göçmenlerin geçici bir süreliğine Eskişehirli vatandaşların yanına yerleştirileceği açıklanmıştır. Bu durum, bazı vatandaşlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Vali Güney, bu hususta toplantı yapmak üzere Bursa'ya gitmiştir.⁶⁶ Ayrıca mahallelerinde boş konut veya arazi olması halinde, bu durumu valiliğe bildirmeyen muhtarlara yasal işlem yapılacağı bildirilmiştir.⁶⁷ Daha sonra valilik tarafından yapılan açıklamada boş konutlara el konulmasının söz konusu olmadığı ve kiralama işlemlerinin isteğe bağlı yapılacağı belirtilmiştir.⁶⁸ Aynı zamanda Anadolu Üniversitesi lojmanlarında ücretsiz olarak ikamet eden personele, göçmenlerin yerleştirilmesi için çık emri verilmiştir. 1 Eylül 1989 tarihine kadar boşaltılması istenen dairelerde ikamet eden çalışanlar, bu kararı protesto etmiştir.⁶⁹

Yurt ve okullarda kalan göçmenlerin 15 Ağustos'a kadar çıkması istenmesine rağmen birçok ailenin kalacak yer olmaması nedeniyle bu isteği gerçekleştirememesi MEB yetkililerince kaygıya neden olmuştur. Daha sonra bu tarih 15 Eylül'e kadar uzatılmıştır. Buna rağmen, MEB tarafından yapılan açıklamada okulların belirtilen tarihte açılacağı belirtilmiştir.⁷⁰ Birtakım üst düzey MEB yetkilileri illerin bakanlığa tatilin uzaması amacıyla dilekçe vermesini istemiştir.⁷¹ Süreç içerisinde kaldıkları yurt ve okullardan çıkarılan göçmenler, Eskişehir ilçe ve köylerine yerleştirilmiştir.⁷² Vali Güney, bu konuda daha sonra yaptığı açıklamada, "Soydaşlarımızın iskan edilmesi milli bir görevdir. İlimizde de bu görevin en mükemmel şekilde yerine getirildiği inancındayım. Öğrenci pansiyon ve yurtları yeni öğretim yılında eğitim ve öğretime hazırdır" demiştir.⁷³ Bazı göçmenler geçici bir süreliğine Çeşmeli Ilica Dinlenme Tesisleri'ne taşınmıştır. Bu nedenle PTT bölge personelinin burada gerçekleştireceği kış kampı ertelenmiştir. Bu karar, PTT çalışanları tarafından tepkiyle karşılanmıştır.⁷⁴

⁶⁶ Sakarya, 10 Ağustos 1989, s. 4.

⁶⁷ Sakarya, 11 Ağustos 1989, s. 1-4; Son Haber, 11 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁶⁸ Sakarya, 12 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁶⁹ Son Haber, 12 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁷⁰ Sakarya, 10 Ağustos 1989, s. 4.

⁷¹ Son Haber, 18 Ağustos 1989, s. 5.

⁷² Sakarya, 28 Ağustos 1989, s. 1-4; Sakarya, 30 Ağustos 1989, s. 3-6; Son Haber, 30 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁷³ Son Haber, 12 Eylül 1989, s. 2.

⁷⁴ Son Haber, 28 Ağustos 1989, s. 3-5.

Türkiye kamuoyunda göçmenlere yapılan kira yardımının yanında bedava ev verilmesi ve boşalan memur kadrolarına Bulgaristan göçmenlerinin atanacağına dair iddialar doğmuştur. Mesut Yılmaz, bu konuda kamuoyuna bir açıklama yapmıştır. Bu açıklama Eskişehir basınında yer almıştır. Yılmaz, açıklamasında “*Toplu konut alanlarında bazı konutların hükümet tarafından göçmenlere verileceği ya da boşalan memuriyet kadrolarına göçmenlerin yerleştirileceği şeklindeki iddialar gerçek dışıdır. Kesinlikle biz, böyle bir şey yapamayız. Bir sınav açılmışsa göçmen vatandaşlarımız da artık bizim vatandaşımızdır. Tabii ki sınava başvuracaklar. Bazı illerde açılan sınavlarda memuriyet kadrolarına göçmen vatandaşlarımızın alınması ortaya bu sorunu çıkarmıştır. Kesinlikle böyle bir şey yoktur. Sadece göçmenlerimize her ay 250.000 liraya kadar varan kira yardımı yapılacaktır*” demiştir.⁷⁵

Eskişehir’deki göçmen yığını, konut kiralalarının artmasına sebep olmuştur. Ev sahipleri, devletin göçmenlere verdiği 250.000 liralık kira yardımını göz önünde bulundurarak bazı kiracıları çıkarmaya çalışmıştır. Bu durumda bazı kiracılar ev sahipleri ile tartışarak mahkemeye başvurmuştur.⁷⁶ Ancak göçmenlere yapılan kira yardımı gecikmiş, böylece kiralaların ödenmesi aksamıştır. Ev sahipleri, mağduriyetlerinin giderilmesi hususunda valiliğe şikayette bulunmuştur.⁷⁷

Bal-Göç Eskişehir Şubesi, Bulgaristan göçmenleri için “Soydaş Yapı Kooperatifi” adında bir kooperatif kurmuştur. Eski Dernek Başkanı Fevzi Çakmak, 17 Eylül 1989 tarihinde düzenlenen 3. olağanüstü kurul toplantısında yaptığı konuşmada oluşturdukları sistemi “*Şimdiye kadar 310.000 göçmenimiz ülkemize geldi. Bunlara şimdilik bir yer bulduk ama bu yerler geçici. Dernek olarak Soydaş Yapı Kooperatifi adı altında bir kooperatif kurarak soydaşlarımıza rahat edebilecekleri ve kendilerinin olacak birer ev vereceğiz.*” sözleriyle açıklamıştır.⁷⁸ Toplantı esnasında DYP Belediye Başkan Adayı Muhittin Yılmaz, divan başkanlığı konumuna getirilmiştir. Yılmaz, yaptığı açıklamada “*Özal’ın basiretsizliği yüzünden soydaşlarımız perişan hale gelmiştir.*” demiştir. Yapılan seçim sonucu Eski Başkan Fevzi Çakmak, yeniden başkanlığa seçilmiştir.⁷⁹ Ardından ikinci başkanlığa Ahmet Şafak, teşkilat başkanlığına Hasan Bakı, teşkilat başkan yardımcılığına Mustafa Aksoy, genel sekreterliğe Sıtkı Mülazım, basın sorumluluğuna ise Mehmet Can getirilmiştir.⁸⁰ Ayrıca “Yeni Göçmenler Konut-Yapı Kooperatifi” adında

⁷⁵ *Son Haber*, 8 Ağustos 1989, s. 2-3.

⁷⁶ *Son Haber*, 18 Ağustos 1989, s. 2-3.

⁷⁷ *Son Haber*, 21 Ağustos 1989, s. 3; *Son Haber*, 17 Ekim 1989, s. 1-2.

⁷⁸ *Son Haber*, 18 Eylül 1989, s. 4.

⁷⁹ *Sakarya*, 18 Eylül 1989, s. 1-6.

⁸⁰ *Sakarya*, 23 Eylül 1989, s. 3.

başka bir kooperatif kurulmuş ancak daha sonra bu organizasyonun bir dolandırıcılık girişimi olduğu anlaşılmıştır. Vali Güney, bu kooperatifin denetimi için bir araştırma komisyonu kurmuş ve organizasyonun valilikle bir alakası olmadığını açıklamıştır.⁸¹

Göçmenlerin konut ihtiyacının giderilmesi hususunda, Yüksek Planlama Kurulu 27 Kasım 1990 tarihinde göçmenlerin yoğun yerleştiği yerlere göçmen konutları ve camii, sağlık ocağı, okul gibi gerekli yapılar inşa edilmesine karar vermiştir. Yerleştirme ve konaklama açısından göçmenlerin kendi istekleri ve yakınlarının bulunduğu şehirler göz önünde bulundurulmuştur.⁸² Bu bağlamda Eskişehir'e 1.344 konut inşa edilmiştir.⁸³

1.3. Sağlık Yardımları

Göç esnasında Türkiye sınırında oluşan yoğunluk ve bu nedenle hijyen koşullarının sağlanamaması göçmenler arasında birtakım hastalıkların oluşmasına neden olmuştur. Vali Bahaeddin Güney, Eskişehir'e yerleşen göçmenlerin hastanelerden ücretsiz yararlanacağını ve sıra beklemeden tedavi olacağını bildirmiştir.⁸⁴ Aynı zamanda göç öncesi Bulgaristan Komünist Partisi hükümetinin Türk azınlığa ne olduğu açıklanmayan birtakım aşılardan vurmaması sağlık alanındaki kuşkuyla artışa neden olmuştur. Güney, 18 Haziran 1989 itibarıyla Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı'nın büyük çoğunluğu yiyecek, giyecek, barınma ve sağlık olmak üzere, temel gereksinimler için dönemin parasıyla toplamda 73 milyon 800 bin lira yardım yaptığını açıklamıştır.⁸⁵ Göçmenler, Sağlık Müdürlüğü'nün belirlediği ekipler tarafından her gün sağlık kontrolünden geçmiştir. Aynı zamanda çevrenin denetlemesi yapıp, sağlığa uygun olup olmadığına bakılmıştır. Sağlık Müdürlüğü yetkilileri bu konuda "*Bulgaristan'dan ilimize gelen göçmenlerden akrabaları olmayanlar toplam 8 konaklama yerinde kalıyorlar. Müdürlüğümüzce sağlık ekipleri oluşturduk. Ekiplerde bir doktor başkanlığında hemşire, görevliler ve çevre sağlığı uzmanları da bulunuyor. Her gün konaklama yerlerini dolaşan sağlık ekipleri soydaşlarımızın sağlıklarını kontrol ederken çevre sağlıkçıları da konaklama yerlerini denetliyorlar. Hasta olan göçmenlerin hastanelere sevkini yapılarak anında vatandaşlarımıza hizmet etmiş oluyoruz. Bu çalışma önümüzdeki günlerde de sürekli olarak yapılacaktır.*" şeklinde bilgi

⁸¹ Sakarya, 28 Eylül 1989, s. 1-6; Sakarya, 2 Ekim 1989, s. 8; Son Haber, 2 Ekim 1989, s. 5.

⁸² Hürriyet, 2 Temmuz 1989, s. 13.

⁸³ Turhan Çetin, "Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılımını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara, 3-5 Kasım 2010, s. 74.

⁸⁴ Sakarya, 10 Haziran 1989, s. 3.

⁸⁵ Son Haber, 19 Haziran 1989, s. 1-5.

vermiştir.⁸⁶ Ayrıca göçmenlerin kan grupları, Kızılay Kan Merkezi tarafından ücretsiz bir şekilde belirlenmiştir.⁸⁷

Sağlık Müdürlüğü, intihar vakaları gözlenmesinin ardından yaptığı araştırmada birçok göçmenin psikolojik rahatsızlığı olduğunu belirlemiştir. Bu göçmenler, Devlet Hastanesi psikiyatri bölümünde psikologlar tarafından tedavi edilmiştir.⁸⁸

Dünya Sağlık Örgütü'nden bir ekip Bursa'ya ziyarette bulunup göçmenlere sağlık taraması yapmıştır. Aynı zamanda kısırlaştırma iddialarına karşı Bulgaristan'da vurulan iğnelerin ne olduğuna dair tespit çalışmaları yürütülmüştür.⁸⁹ Bu çalışmalar kapsamında sağlık durumları dikkate alınarak 60 kişi Bursa'ya gönderilmiştir.⁹⁰

Sünnet çağına gelmiş çocukların sünnet edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.⁹¹ Daha sonra göçmen çocukları için bir sünnet töreni gerçekleştirilmiştir. Tören esnasında bir konuşma yapan Vali Güney Bulgaristan'ı kınamıştır. Güney, konuşmasında göçmenlerin Bulgaristan'da ikamet ederken yaşamlarını baskı ve zulüm altında sürdürdüğünü, örf ve adetlerini yerine getiremediklerini belirterek, "Bu dini vecibe örf ve adetleri gizli ve kaçak yerine getiren veya getirmeye çalışan soydaşlarımız, Bulgaristan'da işkence görmüş, hatta öldürülmüştür." şeklinde konuşmuştur.⁹² 28 Temmuz 1989 tarihinde 31 göçmen çocuğu törenle sünnet edilmiştir. Törenin maliyeti dönemin parasıyla yaklaşık 7 milyon lira olmuştur. Masraflar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından karşılanmıştır.⁹³

1.4. Eğitim Yardımları

Bulgaristan'daki düzenlerinden ayrılıp Türkiye'ye yerleşen göçmenlerin ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeki eğitimleri yarıda kalmıştır. Özellikle Türkçe yazma ve konuşma konusunda sıkıntı yaşayan bazı göçmenler, günlük yaşama uyum sağlamakta birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Bu uyum sorunları, düzenlenen eğitim faaliyetleriyle giderilmeye çalışılmıştır. Bulgaristan göçmeni yetişkinler ve çocuklar için

⁸⁶ Sakarya, 4 Temmuz 1989, s. 3.

⁸⁷ Sakarya, 24 Ağustos 1989, s. 4.

⁸⁸ Sakarya, 4 Eylül 1989, s. 3.

⁸⁹ Sakarya, 18 Temmuz 1989, s. 4.

⁹⁰ Sakarya, 27 Temmuz 1989, s. 7.

⁹¹ Sakarya, 23 Haziran 1989, s. 4; Sakarya, 12 Temmuz 1989, s. 3; Son Haber, 21 Haziran 1989, s. 1-4.

⁹² Sakarya, 24 Haziran 1989, s. 4; Son Haber, 24 Haziran 1989, s. 3-5.

⁹³ Son Haber, 29 Temmuz 1989, s. 4.

valilik tarafından uyum kursları düzenlenmiştir. Vali Güney, öğrenciler için Süleyman Çakır Lisesi'nde, yetişkinler için ise Atatürk Ortaokulu'nda oluşturulacak kursların 19 Temmuz 1989 itibariyle başlayacağını duyurmuştur. Kurslarda Türk Alfabeti, Vatandaşlık Bilgisi, Türk Tarihi ve Türk Coğrafyası derslerinin verilmesi ve Atatürk İlke ve İnkılapları ile millî-manevi kültür değerlerinin tanıtılması kararlaştırılmıştır.⁹⁴ Planlananın aksine 25 Temmuz 1989 tarihinde açılan kursa ilk gün itibariyle 160 öğrenci kayıt yapmıştır. Güney, yaptığı açıklamada uyum kurslarının Halk Eğitim Merkezi tarafından yürütüleceğini ve kursun amacının göçmen çocuklarının gidecekleri okula çabuk uyum sağlaması olduğunu belirterek, “Soydaşlarımızın Türkçe öğrenmesi gereklidir. Türkçeyi doğru kullanmak ve ifade edebilmek için kurs açtık.” demiştir. Ayrıca, daha sonra başka uyum kurslarının da açılacağı açıklanmıştır.⁹⁵ Uyum kursuna katılan göçmen çocukları, valiliğin düzenlediği bir etkinlikle Eskişehir Adliye Binası'nı gezmiştir. Göçmenler, savcı ve çalışanlarla görüşerek mahkemeleri izleme fırsatı bulmuştur.⁹⁶ Yetişkinler için ise daktilo ve kalorifercilik eğitimi verilmiştir. Kursu başarıyla bitiren göçmenlere sertifikaları düzenlenen belge dağıtım töreniyle dağıtılmıştır.⁹⁷

Dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, YÖK Başkanı Fethi Tokar ile yaptığı bir görüşme sonrası Bulgaristan göçmeni çocukların üniversitelerde belirlenen on bölümden birine yerleştirileceğini açıklamıştır. Bu hususta, göçmenlerin 24 Eylül 1989 tarihinde sınava girmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda, çeşitli yükseköğretim kurumlarından bazı sebeplerle kaydı silinen göçmen çocuklarının affa uğrayarak eğitimine devam edebilmesi kararı alınmıştır.⁹⁸ 24 Eylül'de gerçekleştirilecek sınav için 18 Ağustos – 15 Eylül tarihleri arasında kayıtlar alınmaya başlanmıştır. Sınava başvurabilmek için göçmenlerden Bulgaristan'dan göç ettiğini ve bir öğretim kurumunu bitirdiğini kanıtlayacak herhangi bir belge göstermesi şartı aranmıştır. Kayıtlar için herhangi bir ücret alınmamıştır.⁹⁹ Bakanlık tarafından çıkartılan bir genelge ile sağlık ile ilgili bir okulda okuduğunu sözlü ve yazılı olarak beyan eden göçmenler Sağlık Meslek Liselerine yerleştirilmiştir.¹⁰⁰ Göçmenlerin giyim ve kırtasiye masrafları halk arasında Fakir Fukara Fonu

⁹⁴ *Son Haber*, 10 Temmuz 1989, s. 3-4.

⁹⁵ *Sakarya*, 26 Temmuz 1989, s. 3; *Son Haber*, 26 Temmuz 1989, s. 3-4.

⁹⁶ *Son Haber*, 1 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁹⁷ *Sakarya*, 6 Ağustos 1989, s. 5; *Sakarya*, 9 Eylül 1989, s. 3; *Son Haber*, 9 Eylül 1989, s. 3-4.

⁹⁸ *Son Haber*, 11 Ağustos 1989, s. 5.

⁹⁹ *Sakarya*, 24 Ağustos 1989, s. 4; *Son Haber*, 17 Ağustos 1989, s. 1.

¹⁰⁰ *Sakarya*, 29 Eylül 1989, s. 7.

(Fak-Fuk-Fon) olarak bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu tarafından karşılanmıştır.¹⁰¹

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin "iş idaresi" ve "iktisat" bölümlerine göçmen öğrenci alınacağı duyurulmuştur. Rektör Yılmaz Büyükerşen, göçmenler için ayrılan kontenjan dışında yatay geçişle de öğrenci alınacağını belirten bir açıklama yapmıştır. Açıköğretim Fakültesi Dekanı Semih Bükler ise göçmen öğrencilerin 30 Ekim ile 3 Kasım tarihleri arasında Açıköğretim Fakültesi Merkez Bürosu'na başvurmaları gerektiğini bildirmiştir.¹⁰²

1.5. Yardım Kampanyaları

Göç sürecinde ve sonrasında göçmenlerin yaşadığı uyum sorunlarının giderilmesi ve mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla çeşitli kesimlerce yardım kampanyaları düzenlenmiştir. İl yönetimi ile ortaklaşa yürütülen bu kampanyalar, itina ile uygulanmış, toplumun bu konudaki ilgi ve alakasını ortaya koymuştur. Eskişehir Vali Yardımcısı Kemalettin Vardar ve Milletvekili Erol Zeytinoğlu, Atatürk Meslek Lisesi'nde konaklayan göçmenleri ziyaret ederek sorunlarını dinlemiştir.¹⁰³ Tüm göçmenlere yapılan yardımlar gibi Eskişehir'deki göçmenlere de yardım edileceğini bildiren Zeytinoğlu, konu dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir tasarı paketi sunulduğunu açıklamıştır. Aynı zamanda, göçmenler için Eskişehir Ticaret Odası tarafından yardım kampanyası açılmıştır. Konuyla ilgili açıklama yapan Ticaret Odası Başkanı Suat Kutlu, toplanan yardımların göçe zorlanan Türklere verileceğini açıklamıştır.¹⁰⁴ Daha sonra, toplanan yardımın oldukça az olması üzerine basında "Ticaret Odası'nın açtığı kampanya fiyasko!" başlığı atılmıştır.¹⁰⁵ Ayrıca Eskişehir Valiliği tarafından başka bir yardım kampanyası oluşturulmuştur. Hukuk İşleri Müdürü Kamer Diribaş, bu konuda gazetelere "*Çeşitli kuruluşlara ait birimlerde görev yapan sözleşmeli personel, işçi ve diğer personelin isteğe bağlı olmak şartıyla kampanyaya katılımlarının sağlanması için çeşitli çalışmalar yapılacaktır. Temmuz ayı içerisinde soydaşlarımıza yapılacak olan yardımlar, kuruluşlardaki daire mutemeti aracılığı ile T.C. Ziraat Bankası Merkez Şubesi nezdinde açılan 40748 no'lu Eskişehir Valiliği yardım hesabına yatırılacaktır.*" şeklinde duyuru yapmıştır.¹⁰⁶

¹⁰¹ Sakarya, 4 Ekim 1989, s. 3.

¹⁰² Son Haber, 30 Ekim 1989, s. 1-2.

¹⁰³ Sakarya, 29 Haziran 1989, s. 3.

¹⁰⁴ Son Haber, 1 Temmuz 1989, s. 1-4.

¹⁰⁵ Sakarya, 26 Temmuz 1989, s. 1-6.

¹⁰⁶ Son Haber, 3 Temmuz 1989, s. 3-4.

Vali Bahaeddin Güney, Bulgaristan'dan Eskişehir'e gelen göçmenlerin sorunlarıyla ilgili olarak ilçe kaymakamları ve komisyon başkanları ile ortak bir toplantı yapmıştır. Güney, toplantı sonunda yaptığı açıklamada kaymakamların kendi ilçelerindeki iskan ve çalışma potansiyelini tespit edeceğini ifade etmiştir.¹⁰⁷

Eskişehir Esnaf Dernekleri Birliği Başkanı Yüksel Yüzüğüllü, Bulgaristan göçmenleri için esnafın yardım kampanyası başlattığını duyurmuştur¹⁰⁸. Bulgaristan'dan gelen Türklerin birçok sorunu olduğunu belirten Yüzüğüllü, "Esnafılar kendileri bize durumu bildirdi. Kendi aralarında yardım kampanyası açmışlar. Toplanacak para banka şubelerine yatırılacak ve daha sonra bu paralar Bulgaristan'dan Eskişehir'e gelen ailelere paylaşılacak." şeklinde açıklama yapmıştır.¹⁰⁹

Eskişehir İl Kömür Dağıtım Komisyonu, göçmen ailelere kömür yardımı yapmıştır. Bu esnada, yerli halka dağıtılan kömürden 200-300 kg kömür kesildiği ve göçmenlere dağıtıldığı söylentileri doğmuştur. Komisyon Teşkilat Müdürü Ali Esen, bu iddiaların asılsız olduğunu söylemiştir.¹¹⁰

Almanya'da yaşayan Türkler adına Jugenddorf Müesseseleri Berlin Genel Müdürü Josef Heinz, Eskişehir'e yerleşen 9381 Bulgaristan göçmeni için Vali Güney'e bir yardım çeki vermiştir. Güney, Almanlar ile Türk dostluğunun giderek arttığını belirten bir konuşma yaparak yardımlardan büyük mutluluk duyulduğunu ve göçmenlerin tüm ihtiyaçlarının karşılanacağını belirtmiştir. Daha sonra yardım çeki Eskişehir Milli Eğitim Müdürü Mehmet Kılıçoğlu'na verilmiş ve Merkez Bankası'nda bir yardım hesabı açılmıştır.¹¹¹

Bulgaristan'dan göç edip Eskişehir'e yerleşen Naciye Ulusoy – Bülent Serbest çiftinin evlilik masrafları Fak-Fuk-Fon tarafından karşılanmıştır. Çiftin nikah şahitliklerini Vali Bahaeddin Güney ve eşi Serpil Güney yapmıştır.¹¹² Ayrıca evlenen Güral Aydın – Sıdıka Ahmet çiftine Vali Güney tarafından önemli ölçüde bir maddi yardım yapılmıştır. Maddi yardımın yanı

¹⁰⁷ *Son Haber*, 22 Temmuz 1989, s. 3-5; *Sakarya*, 2 Ağustos 1989, s. 3-6; *Son Haber*, 5 Ağustos 1989, s. 4.

¹⁰⁸ *Sakarya*, 22 Temmuz 1989, s. 7.

¹⁰⁹ *Son Haber*, 27 Temmuz 1989, s. 2-3.

¹¹⁰ *Son Haber*, 3 Ağustos 1989, s. 3-5.

¹¹¹ *Son Haber*, 14 Ekim 1989, s. 1-4.

¹¹² *Son Haber*, 31 Ekim 1989, s. 3-4; *Milliyet*, 2 Kasım 1989, s. 2.

sıra çifte ev eşyası ve gerekli eksiklerin tamamlanması hususunda da yardımcı olunmuştur.¹¹³

Sonuç

1989 Bulgaristan göçü, gerek göçmenlerin gerekse yerli halkın hayatına büyük ölçüde etki etmiştir. Marmara Bölgesi başta olmak üzere Türkiye geneline yayılan göç dalgası, beraberinde birtakım sorunlar getirmiştir. Bulgaristan’da geçirdikleri uzun asimilasyon sürecinin ardından yeni bir ülkede uyum sorunlarıyla karşılaşan bazı göçmenler, nihayetinde Türkiye’nin kültürel, sosyal ve ekonomik yapısına dahil olabilmışlerdir.¹¹⁴ Göçmenlerin yerleştirilmesi doğrultusunda ulusal ve yerel kurumların çalışmaları süreci kolaylaştırmayı başarabilmiştir. İstihdam, iskan, sağlık, eğitim alanlarında yapılan yardımlar mümkün olduğunca sistemli bir şekilde organize edilmiş ve göçmenler üzerinde uygulamaya konulmuştur.

Basın kaynakları, gündemi takip etmek ve kamuoyunun gündemdeki gelişmelere olan tepkisini anlamlandırmak için incelenebilecek en önemli kaynaklardandır. Bu bakımdan incelendiğinde Eskişehir basımı, süreci yakından takip etmiş ve izlenen politikayı detaylı bir şekilde kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu süreçte, hemen hemen izlenen her adım haber değeri taşımış ve basında yer almıştır. Göç doğrultusunda bireysel ve kurumsal faaliyetleri sayfalarına taşıyan Eskişehir basımı, topyekûn bir mücadeleyi gözler önüne sermiştir. Aynı zamanda göçmenler ile gerçekleştirilen çeşitli görüşmeler ve röportajlar, göçün psikolojik boyutunun kavranmasında oldukça işlevsel bir görev görmüştür.

1950-1951 göçü sonucunda ortaya çıkan “parçalanan aileler” sorunu dönem dönem gündeme gelip giderilmesi hususunda çeşitli faaliyetler ortaya atılsa da bu soruna kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Ancak bu sorun, 1989 göçü ile tekrar gündem olmuş, Türkiye’ye gelen göçmenlerin yakındığı durumların başında gelmiştir. Gerçekleştirilen röportajlarda da göze çarpan

¹¹³ *Sakarya*, 1 Kasım 1989, s.4; *Son Haber*, 11 Kasım 1989, s. 4.

¹¹⁴ Örneğin, Eskişehir Şahin Tepesi yerleşim biriminde 1989 göçmenleriyle yapılan görüşmeler sonucunda Türkçe bilinmesine rağmen Türkiye Türkçesine hakim olunmamasının ve semboller sistemindeki karşılığı Bulgarca olan bazı kelimelerin öğrenilmesinin zaman almasının birtakım uyum sorunlarına yol açtığı sonucuna varılmıştır. Katılımcılar, Bulgaristan’da sürdürdükleri dini geleneklerin Türkiye’de aynı olduğunu belirterek bu durumun uyum sürecine yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Eskişehir’in göçmen şehri olması, eski Bulgaristan göçmenlerinden ayrı olarak farklı yerlerden göç eden kişilerin bulunması ve göçmenlerin Eskişehir’de yaşamaya kararlı olması da süreci kolaylaştıran diğer etkenlerdir. Jale Balaban-Salı, Fatme Fevzi Mehmed, “1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kültürlerarası İletişim Pratikleri: Eskişehir Örneği, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C. 8, S. 3, 2014, s. 23-24.

bu sorun, iki ÷lke arasındaki görüşmelerde de tartışılan ana maddelerin birini oluşturmuştur. Buna bağlı olarak göçmenlerin Bulgaristan'da kalıp göç edemeyen yakınlarının olması, en çok şikayet edilen konulardan biri olarak gösterilebilir.

Dönemin Eskişehir Valisi Bahaeddin Güney, göçmenlerin yerleştirilmesi ve uyum sorununun giderilmesi hususunda oldukça etkin rol almış, göçün idaresinde kilit isimlerden biri olmuştur. Göçmenlere edinilen yardımlara mümkün olduğunca katkı göstermeye gayret eden Vali Güney, göçmenler tarafından minnet ile anılmıştır. Vatandaşlık işlemleri için açılan göçmen bürolarında alınan "Güney" soyadları bunun en canlı örneğidir.

Bulgaristan'da Todor Jivkov döneminin kapanmasının ve demokratikleşme çalışmalarının başlamasının ardından Türkiye'ye, dolayısıyla Eskişehir'e yönelik göç azalmıştır. Ancak göç sonrası süreç içerisinde hükümetin ve yerel yönetimlerin göçmenler üzerindeki faaliyetleri devamlılığını korumuş, daha sistemli bir hale getirilmiştir. Bulgaristan göçmenlerine yönelik halktan bir kesimin gösterdiği önyargılar zamanla varlığını yitirmiş, göçmenler ile yerel halkın entegrasyonu başarılı bir şekilde sağlanmıştır.

1989 Bulgaristan göçü sürecinde göçmenlerin yerleştikleri şehirler ve buna bağlı olarak yaşadıkları sorunlar çeşitlilik göstermektedir. Nitekim bölgesel bakımdan değerlendirildiğinde, göçün yoğun yaşandığı illerde uygulanan yardım faaliyetlerinde göçmenlerin sayısına göre doğru orantıda bir artış yaşanmıştır. Bu illerin odak noktası yapılarak incelenmesi, göç esnasında ortaya konulmaya çalışılan çabanın anlaşılmasına daha iyi katkı sunacaktır.

Kaynakça

- ACAROĞLU, M. Türker, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar I*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- ATASOY, Emin, "Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü", *Coğrafya Dergisi*, S. 21, 2010, ss. 1-17.
- ATASOY, Emin, *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Müslümanları*, BETA Yayınları, İstanbul 2018.
- ADIGÜZEL, Yusuf, "Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir'de Siyaset ve Göçmenlik Algısı", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, S. 27, 2013, ss. 73-94.
- BALABAN-SALI, Jale; FEVZİ-MEHMED, Fatme, "1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kültürlerarası İletişim Pratikleri: Eskişehir Örneği", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C. 8, S. 3, 2014, ss. 5-34.
- BCA, 272-0-0-11 / 7-1-2 (07.05.1913).
- BCA, 30-18-1-1 / 1-2-20 (24.06.1920).
- BCA, 30-10-0-0 / 66-440-18 (15.02.1927).
- BCA, 272-0-0-12 / 53-128-20 (18.06.1927).
- BCA, 272-0-0-12 / 56-142-24 (03.12.1927).

- BIÇAKLI, Hüseyin, *Türkiye - Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, İmge Kitabevi, Ankara 2016.
- CAMBAZOV, İsmail, *Bulgaristan Türk Basımı Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*, Erkam Matbaası, İstanbul 2011.
- ÇETİN, Turhan, “Bulgaristan’daki Soydaşlarımızın Türkiye’ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”, *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 1, 2008, ss. 55-75.
- ÇETİN, Turhan, “Bulgaristan’dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılımını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara, 3-5 Kasım 2010, ss. 71-82.
- ÇUHA, Nilgün, “Türkiye’de Göç Olgusu ve Eskişehir’de Kurulan Göçmen Mahalleler”, *Erdem*, C. 12, S. 34, 1999, ss. 82-90.
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Bulgaristan’dan Türk Göçleri*, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor, Ankara 1990.
- DOĞANAY, Filiz, “Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi”, *Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, Sosyoloji Derneği-Devlet İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- EMEK İNAN, Canan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2016, ss. 10-33.
- İNGİNAR KEMALOğLU, Ayşegül, *Bulgaristan’dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- KAMİL, İbrahim, *Bulgaristan Türkleri ve Göçler (Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeleri)*, C. 7, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018.
- KARA, Hasan; ŞAHBAZ, Hüseyin, “Geçmişten Günümüze Çifteler İlçesinde Göçler”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 26, 2016, ss. 363-388.
- KAYAPINAR, Ayşe, “Bulgar Tarihçilerinin Komplö Teorilerinden Örnekler ve Bunların Bulgaristan’daki Türk Azınlığa Etkileri”, *89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç*, ed. Neriman Ersoy-Hacısalihöğlu, Mehmet Hacısalihöğlu, Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & Balkan Medeniyetler Merkezi (BALMED), İstanbul, 2012, ss. 99-120.
- KIRLI, Engin, *19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir’e Yapılan Göçler*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2001.
- KONUKMAN, Ercüment, *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)*, haz. Kutlay Doğan, Ankara 1990.
- KOYLU, Zafer; BİRGÜN, Melis, *Eski Bir Şehrin Hikayesi 1923-1938*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir 2015.
- KUTLAY, Muzaffer, “The Turks of Bulgaria: An Outlier Case of Forced Migration and Voluntary Return”, *International Migration*, C. 55, S. 5, 2017, ss. 162-179.
- ÖNDER, Selahattin, *Cumhuriyet Devrinde Eskişehir (1923-1973)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1986.
- SARINAY, Yusuf, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 27, S. 80, 2011, ss. 351-387.

**Alişoğlu, B. Kayıran M. (2021). Eskişehir Basımında 1989 Bulgaristan Göçü.
ABAD, 4(7), 17-40.**

ŞİMŞİR, Bilal, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950-1951)”, *Türk Kültürü*, S. 275, Mart 1986.

ŞİMŞİR, Bilal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.

YALÇIN, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.

ZAFER, Zeynep, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direniş”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 3, S. 6, 2010, ss. 27-44.

Sakarya Gazetesi

Son Haber Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

New York Times, <https://www.nytimes.com/1989/08/22/world/turkey-closing-borders-to-refugees-from-bulgaria.html> (8 Haziran 2020)

BULGARİSTAN'DA YEREL YÖNETİMLER VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI¹

İbrahim GÜNGÖR*

Hakan YAŞ**

Öz: Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu 14'üncü yüzyıldan 20'nci yüzyılın başına kadar etkileşim içerisinde kalmıştır. Bu süre içerisinde her iki toplumun birçok bakımdan birbirinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Etkileşimin gerçekleştiği alanlardan birinin yerel yönetimler olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda çalışmanın amacı Bulgaristan ve Türkiye yerel yönetimlerinin tarihsel gelişim süreci, yerel yönetimlerin yapısı ve yerel yönetim alanında yakın zamanda yapılan düzenlemeler bağlamında iki ülkenin yerel yönetim sistemlerinin karşılaştırılmasıdır. Türkiye'deki ve Bulgaristan'daki yerel yönetim sistemlerinde günümüzde yalnızca belediye kurumunun ortak bir nokta olduğu, bu kurumun iç yapılanmasının ve türlerinin farklı olduğu ve Türkiye'nin Bulgaristan'dan daha çeşitli yerel yönetim birimlerine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Bulgaristan, Yerel Yönetimler, Obşina, Oblast.

LOCAL GOVERNMENT SYSTEM OF BULGARIA AND ITS COMPARISON WITH TURKEY

Abstract: Bulgaria and the Ottoman Empire remained in interaction from the 14th century to the beginning of the 20th century. During this period, it is inevitable that both communities would be affected by each other in many respects. It is presumed that one of the areas where the interaction takes place is local governments. In this manner, the aim of this study is to compare the local government systems of Bulgaria

¹ Bu makalede, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalında kabul edilen "Bulgaristan ve Türkiye Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması" isimli tezden faydalanılmıştır.

* Bağımsız Araştırmacı, e-posta: ibrahimgngr@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0758-0672.

** Doç. Dr, Trakya Üniversitesi, Havsa Meslek Yüksekokulu, e-posta: hakanyas@trakya.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6686-1899.

and Turkey in the context of their historical development process, the structure of the local governments and the amendments made by two countries in recent times. It is concluded that in the local government systems of Turkey and Bulgaria, the municipality institution is the only common point between two countries today whereas the inner-structure of the municipalities and their types are different and Turkey has more variety of local government units than Bulgaria has.

Key Words: Public Administration, Bulgaria, Local Governments, Obshtina, Oblast.

Giriş

Yerel yönetimler geçmişten günümüze kadar tüm dünyada değişmeye ve gelişmeye devam etmiştir. Bu sayede Bulgaristan'da bugün uygulanan yerel yönetim sisteminin yapısı, Bulgaristan'ın bağımsızlığından önceki döneme dayanmaktadır. Yerel yönetim birimlerinin bir düzene oturması ve çeşitliliğinin artması 1850 yılından sonraki süreçte başlamaktadır. Aynı yıllarda, Tanzimat Dönemi (1839-1876) içerisinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda da yerel yönetimler alanında reform gerçekleştirilmekteydi. 1878 yılında Bulgar Prensiğinin kurulmasından ve böylece Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsızlığını kazanmasından sonraki aşamada ülke içerisindeki yerel birimlerin isimlerinde değişikliğe gidilmiştir. İdari bölünme ve yapılanma alanında ilk kanun 1880 yılında çıkarılarak Osmanlı'dan kalan vilayet yapılanmasına son verilmiştir. Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonraki süreçten itibaren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ve komünizmin etkisini yitirdiği 1991 yılına kadar yerel yönetim alanında değişikliklere gidilmiştir. 1947 ve 1971 yıllarındaki anayasalarda yerel yönetimler kendine yer bulmuş; ancak, komünist rejimin etkisinde kalarak geleneksel ilkeleri değiştirilmiştir. Bu iki anayasada yerel yönetimler 'devlet gücünün yerel yapıları' olarak belirlenerek merkezi yönetimin güdümü altına sokulmuş ve bu yapıların karar organları Sovyet tipi meclisler şeklinde tasarlanmıştır.² 1991 Anayasası ile ülkenin taşra yönetimi için belediyeler ve il idareleri olarak ikili bir yapılanma belirlenmiştir.³ Bu sistem bugün de geçerliliğini korumaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kadı ve bağlı teşkilatı odaklı yerel yönetim sistemini terk edip belediye odaklı modern yerel yönetim sistemine geçişi

² Emilia Drumeva, *Local Government in Bulgaria, Stabilization of Local Governments*, (ed. Emilia Kandeve), Local Government Public Service Refom Institute, Budapest 2001, s. 146.

³ Keith Snavely and Uday Desai, "Municipal Government-Nonprofit Sector Collaboration in Bulgaria: An Attitudinal Analysis." *The American Review of Public Administration* 31, no. 1 (March 2001): 49–65, s. 52.

Tanzimat Döneminde. Bu dönemde öncelikle başkent İstanbul'da, Tanzimat'ın geç yıllarında ise taşrada belediyeler kurulmuştur. Osmanlı'nın köy yönetimleriyle tanışmasının 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile olduğu söylenebilir.⁴ 1913 yılında ise İdare-i Umumiyye-i Vilâyat Kanun-u Muvakkatı ile belediyelerin yanı sıra il özel idareleri de yerel yönetim sistemine dâhil olmuştur.⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nde ise yerel yönetimler günümüzde anayasal olarak il özel idareleri, belediyeler ve köyler olarak üç türdür. 1984 senesinde oluşturulan büyükşehir belediye yapılanması da yerel yönetimler içerisinde belediye sınıflandırması içerisinde sayılabilir.

Her iki ülkede de tarihsel süreç içerisinde yerel yönetimler alanında yeni düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılmaya devam edilmiştir. Bazı kurumlarını devam ettirdiği Osmanlı İmparatorluğu'nun yerel yönetim sistemini de büyük ölçüde benimseyen Türkiye Cumhuriyeti'nin, bugünkü temel yerel yönetim yapılanmasını Tanzimat Dönemi ve yöneticilerinin düşünceleri üzerine kurduğu söylenebilir. Tanzimat Dönemi, Osmanlı'da kamu yönetimi yapılanması açısından uzun süren bir geleneğin terk edilmesi ve Dünya'daki geleneksel yerel yönetim sisteminin İmparatorluk'ta yerleşmesine imkân sağlamıştır. Bulgaristan'da ise 1991 Anayasası ile daha belirgin bir değişim gözlenmiştir.

Tanzimat Fermanı'nın 3 Kasım 1839 yılında ilan edilmesiyle başlayan süreçte yeniden düzen olgusu Batı hayranlığı üzerine kurulmuştur. Tanzimat Dönemi 1839 – 1876 yılları arasını kapsamakta ve Osmanlı devlet ve toplumunun modernize edildiği bir yasama ve reform sürecidir.⁶ En başta Avrupa'nın baskısına maruz kalmadan devletin gücünü artırmak hedeflenmiştir. Ancak süreç düşünüldüğü gibi olmamıştır. Tanzimat ile başlayan süreçte Avrupa'ya yönelimin kaçınılmaz olduğu ile düşünce yapısından ve sisteminden yararlanılması gerektiği savunulmuştur. Ülke içerisinde ekonomik, askeri ve siyasi anlamda devam eden sıkıntılı süreçler kamu yönetiminin yeniden yapılanmasına dair çalışmaları zorunlu hale getirmiştir.⁷

Çalışmada öncelikle Bulgaristan, ardından da Türkiye'deki yerel yönetimlerin bugünkü kanuni durumları incelenerek karşılaştırma

⁴ Kemal Gözler, *Mahalli İdareler Hukuku*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 417.

⁵ Cenk Reyhan, "Bir Belge: Yerel Yönetim Metinleri (XX), 1913 Tarihli Vilâyat Genel İdaresi Geçici Kanunu", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2000, s. 129-154.

⁶ Stanford Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 55.

⁷ Demokan Demirel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma (1839-1923)", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 473, 2011, s. 97-98.

yapılacaktır. Her ikisi de mutlak üniter devlet olan Bulgaristan ve Türkiye'nin kamu yönetimi yapısına değinilmeyecektir. Ancak, Bulgaristan Anayasasının 135. maddesi ülkenin belediyelere (obshtina/община) ve illere (oblast/област) bölündüğünü hüküm altına almıştır. İlgili madde hangi birimin yerel yönetim veya merkezi yönetim birimi olup olmadığını doğrudan belirtmemektedir. Anayasada ve literatürde 'oblast'lara atfedilen bölge kavramına açıklık getirmek ve bu kavramın Türkiye'deki il genel yönetimine karşılık geldiğini belirtmek adına Bulgaristan kamu yönetimi yapılanması içerisindeki merkezi yönetimin taşra teşkilatına da kısaca değinilecektir. Yerel yönetimlerin karşılaştırması ise ağırlıklı olarak kanunlar ve ilgili mevzuat üzerinden yürütülecek olup, yerel yönetim türleri, bunların organları ve organların işleyişine ilişkin değerlendirmelere ağırlık verilecektir. Türkiye'deki yerel yönetim birimlerinin yapısının hedef kitle açısından bilindiği varsayımı doğrultusunda, bu yapıya ayrıntısıyla değinilmeyecektir. Mali yapılar arasındaki farklılık ise çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

1.Bulgaristan Yerel Yönetimlerinin Tarihsel Gelişimi

Bulgaristan toprakları 14. yüzyıl boyunca gerçekleşen savaşların akabinde Osmanlı topraklarına katılmış ve 500 yıldan fazla bir süre boyunca Osmanlı'nın doğrudan idaresi altında yönetilmiştir.⁸ Balkanların Osmanlı'nın idaresine geçmesinden sonra Bulgaristan Rumeli Beylerbeyliğine katılmıştır. Tanzimat öncesi dönemde vakıflar Bulgaristan'da yerel yönetim hizmetleri açısından önemliydi. Çeşme, yol, köprü, darüşşifa, hamam, su yolları, kervansaray, bedesten, arasta, kütüphane ve birçok sosyal tesis inşasında vakıflar fazlasıyla aktif olmuştur.⁹ Vakıflar haricinde, Bulgaristan'da yerel yönetim hizmetlerinde özellikle kentsel mal ve hizmetler konusunda kadılık kurumunun da etkin olduğu söylenebilmektedir.¹⁰ Dolayısıyla hem kadılık hem de vakıf kurumu Tanzimat öncesinde Bulgaristan yerel yönetim hizmetlerinde etkindi. Sonraki süreçte 7 Kasım 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi'nin ilk defa Tuna'da uygulanmaya başlaması, bu Kanun

⁸ Mehmet Uğur Ekinci, *Bulgaristan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Seta Kitapları, İstanbul 2018, s. 11.

⁹Sadi Bayram, "Bulgaristan'daki Türk Vakıfları ve Vakıf Abideleri", <https://core.ac.uk/download/pdf/50612257.pdf> (23.05.2020).

¹⁰ Rossitsa Gradeva, "Orthodox Christians in the Kadi Courts: The Practice of the Sofia Sheriat Court, Seventeenth Century." *Islamic Law and Society* 4, no. 1 (1997): 37-69.

sayesinde taşrada da belediyelerin kurulmuş olması ve Mithat Paşa'nın vali olarak atanması yerel yönetimlerin şekillenmesinde etkili olmuştur.¹¹

Belediyeler Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasından önce de var olan kurumlardı. Bulgarlar 1870 yılında diğer belediyelerle aynı haklara sahip kendi belediye yönetimlerine kavuşmuşlardı. Vilayet reformu tarafından yönlendirilen merkezileşme eğiliminden bağımsız olarak, Bulgar belediyesinin ekonomik, kültürel, eğitim ve adli alanda faaliyetleri, Bulgar ulusal yaşamının, öz farkındalığının, kültürünün ve geleneklerinin korunmasına katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Bulgar belediyesi, halk ve imparatorluk arasında aracı rolünü üstlenmiştir. Bu sayede kendi çıkarlarını koruyarak taleplerini iletmişlerdir. Bunun sonucu olarak yönetim ve kültür alanında toplum için önemli olan hazır bir yönetici elit kısım ortaya çıkmıştır. Belediyeler, Bulgarların siyasi bağımsızlığını kazanmasında önemli rol oynamıştır. 1878 yılından sonra özel bir Rus komisyonu, Bulgaristan'da bölgesel idari düzenlemeler üzerinde durmuştur. Vilayetlerin adı *guberniya*, başındaki valilerin adı *gubernator* ve kazaların adı *okrig* yapılmıştır.¹²

Şehirlerde ise ihtiyaçları karşılamak için şehir belediye yönetimi vardı. Belediye yönetiminin aldığı kararlara karşı tüm itirazları *gubernatorun* inceleme, onaylama veya iptal etme hakkı bulunmaktaydı. 1879 yılında kabul edilen ve Bulgaristan'ın ilk anayasası olarak kabul edilen anayasa ile yerel yönetim alanında düzenlemelere gidilmiştir. Anayasanın 3'üncü maddesine göre Bulgar Prensiği *okriglara* ve belediyelere bölünmüştür. Belediyelerin özerk olduğu ve buna ilişkin kanun çıkarılacağı da belirtilmiştir.¹³ Bir anlamda belediyeler, devletin yönetim yapılanmasında idari birim olarak kabul edilmiştir. 1880 yılında çıkan bir kanun ile birlikte *guberniyalar* kaldırılmıştır. 1882 yılında çıkarılan kanunla şehir ve köy belediyeleri ayrımı getirilmiştir. Belediyeler belediye başkanı, belediye başkan yardımcıları ve belediye meclis üyeleri tarafından yönetilmekteydi. Belediye meclisi il amiri veya içişleri bakanının kontrolü altındaydı. Belediye Başkanı ve yardımcıları, Kralın kararnamesi ile göreve

¹¹ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2016 s. 429, 430; İlber Ortaylı, İmparatorluk Döneminde Mahalli İdarelerin ve Belediyeciliğin Evrimi. E. Türkcan içinde, *Belediyecilik Araştırma Projesi* (s. 3-24). Ankara 1978, Türk İdareciler Derneği, Bilimsel Araştırma Dizisi, s. 19.

¹² Ayshe Mehmedova Dryanova, *a.g.e.* s. 111; Ahmet Tunç, Murat Sezik ve Aynur Başurğun, "Bulgaristan'da Yerel Yönetimler", *Social Sciences Studies Journal*, Cilt No 3, Sayı 4, Kahramanmaraş 2017, s. 13.

¹³ Народно събрание на Република България, 1879, <https://parliament.bg/bg/17>, (20.08.2020).

gelmekteydi. 1901 yılında ise Bulgaristan'da İdari Bölünme Kanunu ile yerel yönetim alanında üçlü bir yapı devreye girmiştir. 1934 yılına gelindiğinde bölgesel reform ile belediyelerde yerel yönetim birimleri kaldırılmış ve merkezi sistem getirilmiştir. 1947 ve 1971 yıllarındaki Bulgaristan anayasalarında yerel yönetimler hakkında geniş kapsamlı bilgiler yer almaktadır.¹⁴

1987 yılında yapılan reformla *okrug* kaldırılmış yerine *oblast* getirilmiştir. Bu dönüşüm 1999 yılına kadar sürmüş olup, sınırlar yeni sistemde büyük oranda korunmuştur. 1986 yılında 300 olan belediye sayısınının 264'e kadar düşmesi de bu reformun sonuçlarından biridir.¹⁵ 1989 yılında başlayan piyasa ekonomisine geçiş süreci içinde yürürlüğe giren 1991 Anayasası, Bulgaristan'ı yerel özerk bir ülke olarak tanımlamıştır.¹⁶ 1991 Anayasası, aynı zamanda kendi kendini yönetmeyi sağlayan modern yerel yönetim felsefesini içerir.¹⁷ 2000 yılında Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ile kamu yönetimi önem kazanmıştır. Yetki ikamesi maddesi gereğince, ulus-üstü düzeyde AB'ye ve ulus altı düzeyde yerel yönetimlere yetki aktarılması, idarenin teşkilatlanmasında önemli değişikliklere yol açmıştır. Avrupa Birliği'ne uyum süreci anayasa değişikliklerini de beraberinde getirmiştir. Anayasa'da 2003, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında değişiklikler yapılmıştır. Özellikle 2007 yılında yapılan değişikliklerle yerel vergi koyma ve gümrük tarifesi konularında belediyelere karar hakkı tanınarak adem-i merkeziyetçiliği güçlendiren değişikliklere gidilmiştir. Bu sayede Avrupa Birliği'ne entegrasyon sağlanmıştır. Bu tarihlere yapılan değişiklikler, kapitalist dönemdeki yerel yönetimler olarak kabul edilmektedir.¹⁸

2. Bulgaristan Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimlerinin Yapısı

Bulgaristan Cumhuriyetinde yerel yönetim yapısı ve merkezi yönetimin taşra teşkilatlanması, 1991 Anayasası'nın 135-146. maddelerini içeren yedinci bölümünde "Yerel Özerklik ve Yerel Yönetim" başlığı altında

¹⁴ Ahmet Tunç, Murat Sezik, Aynur Başurgan, "Bulgaristan'da Yerel Yönetimler", *Social Sciences Studies Journal*, Cilt No 3, Sayı 4, Kahramanmaraş, 2017, s. 14-16.

¹⁵ Koulov, Boian, Social and Economic Transformations in a Bulgarian Mountain Area: A 1986-2014 Comparative Analysis, *Journal of the Bulgarian Geographical Society*, 2018, s. 73-78.

¹⁶ Desislava Stoilava, "Local Government Reforms in Bulgaria: Recent Developments and Key Challenges", 16th NISPAce Conference on Public Policy and Administration: Challenges and Synergies, Working Group on Local Government, Bratislava 2008.

¹⁷ Drumeva, a. g. e., s. 147.

¹⁸ Sonay Bayramoğlu Özüğurlu, Turgay Gülpınar, "Geçiş Sürecinde Bulgaristan'da Kamu Yönetimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 75, No 1, Ankara, 2020, s. 271,272.

düzenlenmiştir. Bulgaristan Cumhuriyeti idari alanda belediyeler ve iller olmak üzere iki kademeli yönetim yapısına sahiptir.¹⁹ Belediyeler tüzel kişiliğe sahip bir yerel yönetim birimi olarak işlevine devam etmekte iken iller merkezi hükümetin taşra teşkilatı olarak çalışmalarına devam etmektedir.²⁰

Türüne bakılmaksızın, yerel yönetimlerin Yerel Yönetim ve Yerel İdare Birimleri Kanununun 17. maddesine göre eğitim, sağlık hizmetleri, kültür, toplum faaliyetleri, sosyal yardım, çevre koruma ve doğal kaynakların akılcı kullanımı, tarihi ve kültürel yapıların korunması, spor, rekreasyon, turizm ve afet yönetimi alanlarında karar organlarıncı bağımsız karar verebilme hakları bulunmakta ve bu hizmetleri yerine getirebilmektedirler.²¹

İdari ve Mülki Yapı Kanunu'nun 7 ila 17. maddeleri belediyeleri, özel bölgeleri ve kırsal alan belediyelerini düzenlemektedir. Aşağıdaki alt bölümlerde bu yönetim birimlerine yer verilecektir.

2.1. Bulgaristan'ın Merkezi Yönetimi Yapısı

Bulgaristan Anayasası'nın Temel İlkeler başlığı altındaki maddelerine göre, Bulgaristan'ın yönetim şekli Parlamenter Cumhuriyettir. Devlet gücünün kaynağını halk iradesinden alır. Anayasanın 2'nci maddesine göre Bulgaristan, özerk yerel yönetim anlayışına sahip üniter bir devlettir. Yine aynı maddeye göre ülkenin bütünlüğü bozulamaz.²² Anayasanın 11. maddesinde siyasal çoğunluk ilkesinin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu ilke hem merkezi hem de yerel yönetim seçimlerinde geçerlidir. Anayasanın 62 ila 91. maddelerinde ise yasama organı hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Meclis doğrudan halk tarafından dört yıllığına seçilen 240 milletvekilinden oluşmaktadır. Anayasanın 92. maddesine göre yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmektedir. Cumhurbaşkanı halk tarafından beş yıllığına seçilerek görevine başlar. Her ne kadar Anayasanın 1. maddesi parlamenter hükümet sistemini vurgulasa da Cumhurbaşkanı'nın halkoyuyla seçilmesi Bulgaristan'daki hükümet sisteminin yarı başkanlık sistemi olduğunu göstermektedir.²³ Cumhurbaşkanı, Bulgaristan Cumhuriyeti devletinin başı ve Bulgaristan Silahlı Kuvvetlerinin

¹⁹ Birgül Güler, "Bulgaristan'da Yerel Yönetimler" *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 1995, s. 81.

²⁰ Erol Esen, Veli Ercan Çetintürk ve İva Mihova, "Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Bulgaristan'da Yerelleşme", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Özel Sayı 4, 2017, s. 7.

²¹ European Committee of the Regions, *a.g.e.*

²² National Assembly of the Republic of Bulgaria, 1991.

²³ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınevi, Bursa 2018, s. 89, 90.

başkomutanıdır. Cumhurbaşkanı görevlerini yerine getirirken kendisine yardımcı olması için Cumhurbaşkanı yardımcısı bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu, Başbakan’ın teklif vermesi üzerine Millet Meclisi tarafından seçilmektedir.²⁴ Bu yapılanma Bulgaristan’ın merkezi yönetiminin merkez teşkilatlanmasıdır.

Bulgaristan Anayasası’nın 135. maddesi ülkenin belediyelere (община/obshtina) ve illere (област/oblast²⁵) ayrıldığını belirtmektedir. Aynı zamanda başkent ve diğer büyük şehirlerin kanunla kurulabileceğini ifade etmektedir. Yine aynı maddeye göre diğer idari birimler ve özerk yönetim birimlerinin de kanunla kurulacağı belirtilmiştir. Bulgaristan Anayasası’nın 136. maddesinde bir belediye, özyönetim uygulanacak düzeydeki temel idari bölge birimidir. Vatandaşlar, hem seçilmiş yerel özyönetim organları aracılığıyla hem de referandum veya halkın genel toplantısı yoluyla doğrudan belediye yönetimine katılırlar. Bir belediyenin sınırları halkın referandumuyla belirlenir. Belediye tüzel kişiliktir. 137. maddesinde ise belediyeler, ortak sorunların çözümünde ortak hareket etmekte serbesttir. Kanun, belediyeler arasında birliğe vesile olan koşulları belirler ifadeleri yer almaktadır. Bugün Bulgaristan 28 il ve 265 belediyeden oluşmaktadır. Her ne kadar bazı kaynaklarda bölge olarak geçmekteyse de Anayasanın ‘oblast’ tanımına bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti’ndeki il (vilayet) mülki idare birimine karşılık geldiği anlaşılmaktadır.²⁶ Anayasanın 142. ve 143. maddesinde bölge/ilin, devlet yönetiminin yerel düzeydeki bir uygulaması olduğu ve bu yönetim düzeyinin Bakanlar Kurulunca atanan bir vali tarafından idare edileceği açıkça ifade edilmiştir. Bu hükümler doğrultusunda, kamu yönetimi açısından oblast, merkezi yönetimin taşra birimidir. Valinin görevleri arasında devlet politikasının uygulanması, ulusal çıkarların, hukukun ve kamusal düzenin korunması bulunmaktadır. Bunlarla birlikte, iller tıpkı Türkiye’de olduğu gibi NUTS²⁷-3 düzeyindeki kamu

²⁴ Ayshe Mehmedova Dryanova, *Yerel Yönetimler Reformu Bağlamında Türkiye ve Bulgaristan Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, s. 109,110.

²⁵ Avrupa Komisyonu üniter bir devlet olan Bulgaristan’ın merkezi, bölgesel ve yerel olmak üzere üç yönetim biriminin olduğunu belirtmektedir (European Commission, 2018). Avrupa Bölgeler Komitesi (CoR) ise oblast karşılığı olarak ‘region’ değil ‘district’ terimini kullanmaktadır (The CoR, 2020). Bu açıdan merkezi yönetim merkezin başkent teşkilatı olup, bölgesel yönetim il/oblast’ ve yerel yönetim ise belediyelerdir.

²⁶ Aynı doğrultudaki bir görüş Amerikan Kongre Kütüphanesi kaynağında yer almaktadır (Congress, 2019).

²⁷ Avrupa Birliği ülkelerinin kullandığı istatistik bölge sınıflandırmasıdır.

yönetimi birimleridir.²⁸ Anayasanın geri kalanında bir alt düzey mülki idare birimi yalnızca belediye olarak tanımlandığı için, bu bölge/il/'oblast' kavramını Türkiye Cumhuriyeti'ndeki il mülki idare birimi ile eş tutmak gerekmektedir. İllerin başında il valileri ve vali yardımcıları bulunmaktadır. Belediyeler ise belediye başkanları ve başkan yardımcıları tarafından idare edilmektedir.²⁹

Bulgaristan Cumhuriyeti'nin kamu yönetimi yapılanmasını belirleyen Anayasa dışındaki kanunlar ise Bulgaristan Cumhuriyeti İdari ve Mülki Yapı Kanunu ile Yerel Yönetim ve Yerel İdare Birimleri Kanunudur.³⁰ İdari ve Mülki Yapı Kanununun 2. maddesi yine mülki idare birimlerinin iller ve belediyeler olduğuna işaret etmektedir. Belediyeler iki türe ayrılmaktadır. İlki İngilizcesi *mayoralty* ve Bulgarcası olan *кметство* olan kırsal alan belediyeleridir. İkinci tür ise özel bir yönetim biçimi olan İngilizce *quarter*, Bulgarca ise *район* olarak yazılan özel bölgeleri ifade etmektedir. Bulgaristan Cumhuriyeti kanunlarının idari ve mülki yapısına bakıldığında iller bir veya daha fazla belediyeden oluşur. İl, belediyelerin bulunduğu alanı kapsamak durumundadır. İl'in adı yerleşim merkezinin adını taşımaktadır.³¹

2.1.1. İl İdaresi (област)

İller, Anayasa ile Bulgaristan Cumhuriyeti İdari ve Mülki Yapı Kanunu'na göre düzenlenmiştir. İller, bölgesel politikaların gerçekleştirilmesi, devlet yönetiminin verimli olarak uygulanması amacıyla oluşturulan mülki yönetim birimidir. İller bir veya birkaç ilçeden meydana gelmektedir. İller, il valisi tarafından yönetilmektedir. Valiye, vali yardımcıları veya il yönetim birimleri yardımcı olur. Vali devlet kararlarının uygulanması, ulusal ve uluslararası çıkarların korunması, kamu düzeninin devam ettirilmesi ile belediyeler üzerindeki yönetsel denetim³² alanından sorumludur. İller yönetim amacı ile oluşturulmuş olup, yerel yönetimlerin seçimle iş başına

²⁸ European Committee of the Regions, (2020).

²⁹ Local Government, <http://www.mybulgaria.info/local-government-the-structure-of-bulgarian-municipalities-explained>. (06.07.2019) Belediyeler, özel bölgeler gibi idari birimleri de içine alan ve yerleşim yeri olarak Türkçe'ye çevrilebilecek olan naselini mestaların (населени места) da tamamı birer idari birim olmayıp, yerel mülki bölünmelerdir (National Statistical Institute, 2019).

³⁰ Ministry of Regional Development and Public Works, Laws, <https://www.mrrb.bg/en/acts/laws/> (24.02.2020).

³¹ Administrative and Territorial Structure of the Republic of Bulgaria Act, <https://www.mrrb.bg/en/administrative-and-territorial-structure-of-the-republic-of-bulgaria-act/> (24.02.2020).

³² Kamu yönetimi jargonu bakımından bu tanımlama 'idari vesayet' yetkisi olup, 'oblast'ın il mülki idare birimi olduğuna yönelik görüşümüzü desteklemektedir.

gelmiş organlarına benzemez. Valiler bakanlar kurulu tarafından, vali yardımcıları ise başbakan tarafından atanırlar. Valiler herhangi bir siyasi parti ile birlikte hareket etmez, ticari faaliyetlerde bulunan şirketlerde görev almazlar. İl valisi, il sınırları içerisinde devletin politikalarını uygulamak, bölgesel reformlardan sorumlu olmak, il idaresinin altında bulunan birimler arasında iş birliğini sağlamak, yerel yönetimleri hukuki açıdan denetlemekle yükümlüdür. Bulgaristan'da belediyeler birinci sırada temel yerel yönetim birimi ve iller merkezi yönetim birimi olarak varlıklarını devam ettirmektedirler.³³ İlin oluşturulmasında birkaç etkene bakılmaktadır. İlin fiziki ve coğrafi yapısı, yerleşim biriminin gerekli sosyal ve teknik alt yapıya sahip olması, ulaşım güzergâhlarına yakınlığı ve son olarak kültürel ve ekonomik açıdan durumu il mülki idare biriminin oluşumuna etki etmektedir. İlin sınırları ve idari merkezleri, Bakanlar Kurulunun önerisi ile Cumhurbaşkanı tarafından onaylanır.³⁴

2.1.2. İl Valisi (управител)

Vali, ilde bulunan tek yürütme organıdır. Valinin bulunmadığı zamanlarda görevlerini vali yardımcısı yerine getirir. Vali yardımcılarının görevleri ve yetki alanları vali tarafından belirlenir.

İl valisinin; milli politikaları il sınırları içinde uygulamak ve idari birimler arasındaki koordinasyonu sağlamak, ilin kalkınması için strateji geliştirmek ve bunların uygulanmasını sağlamak, il üzerindeki tarihi ve kültürel mirasın korunmasını sağlamak, bulunduğu ilde kanunların uygulanmasını ve alınan kararların yürütülmesini sağlamak, ilde bulunan merkezi yürütmenin taşra birimleri ile ilişkiler kurmak ve yöneticilerin faaliyetlerinin kontrolünü sağlamak, afet durumlarında vatandaşların, kültürel ve maddi değerlerin ayrıca çevrenin korunması gibi faaliyetleri organize etmek, güvenlik konseyinin başında bulunmak, il düzeyinde uluslararası ilişkilerin yürütülmesini sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır.

Valiler, il idarelerinin faaliyetleri hakkında Bakanlar Kuruluna senelik raporlar sunar. Valiler, belediye meclislerinin hukuki olmayan eylemlerini askıya alma ve belediye başkanlarının hukuk dışı davranışlarını yürürlükten kaldırma hakkına sahiptir. İl valisi, emri altında siyasi kabine kurma hakkına sahiptir. Hükümet, valiye devlet politikasının yürütülmesine yönelik kararların alınmasında yardımcı olur. Valinin devlet kurumları ve toplumla olan ilişkilerini organize eder, aynı zamanda gerçekleşmesinde yardımcı

³³ Hüseyin Erkul ve Hüseyin Kara, "Denetim Açısından Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 24, 2014, s. 207-208.

³⁴ Administrative and Territorial Structure of the Republic of Bulgaria Act.

olur. Valinin, verdiği kararlar hakkında ilgili idari mahkemesine itirazda bulunulabilir. Vali, belediye başkanı ve belediye meclislerinin kanuna aykırı işlemlerinin yürütülmesini durdurabilir, mahkemeye götürebilir ve iptal edebilir.

Bölgesel kalkınma da belediyelerle ilişkilendirilmiştir. 2008 yılından beri uygulanan Bölgesel Kalkınma Kanununa göre Avrupa Birliği NUTS sistemi doğrultusunda dört veya beş ili sınırları içerisine alan altı adet bölge belirlenmiştir. Bölgeler Bölgesel Kalkınma Konseyleri tarafından idare olunmaktadır. Konsey başkanı, rotasyona tabi olmak kaydıyla, bölgeyi oluşturan illerin valileridir. Konseyin üyeleri bölgesel kalkınma, maliye, ekonomi, turizm, çalışma, tarım ve gıda, çevre, ulaştırma, içişleri, iletişim, eğitim ve kültür bakanlıkların temsilcileri ile belediye başkanları ve belediye meclis üyelerinden seçilmektedir.³⁵

2.2.Belediyeler (община)

Diğer pek çok Avrupa Birliği üyesi ülkede olduğu gibi Bulgaristan'da da özerk yerel yönetim sisteminin temel birimi belediyedir. Bulgaristan'da yerel yönetim sistemi Yerel Yönetim ve Yerel İdare Birimleri Kanunuyla düzenlenmiştir. Buna göre belediyeler yerel yönetim sisteminin uygulandığı yerdeki temel idari mülki birimdir. Bulgaristan'da belediyeler temel kanuni yerel yönetim birimleri olup ülkede tek düzeyli yerel yönetim yapısı bulunmaktadır. Belediye'nin adı, yerleşim merkezinin adı ile aynı adı taşır. Belediyenin sınırları, halkın çoğunluğunun katıldığı bir referandum ile belirlenir. Belediyelerin tüzel kişilikleri olup, kendi yerel gereksinimlerini karşılamak için bütçeye sahiptir. Yerel özerk yönetim her zaman belirli bir düzeyde ekonomik ve sosyal kalkınma ile bağlantılıdır. Gelişimin spesifik boyutları ve özelliklerine göre belirlenir. Faaliyetlerini hem bağımsız olarak hem de devlet iktidarının diğer organlarıyla ve devlet idaresinin-belediye başkanının yanı sıra idari bölge birimlerindeki vatandaşlar ve tüzel kişilerle etkileşim halinde ve karşılıklı olarak yürütür. Bulgaristan Cumhuriyeti'ndeki yerel özerk yönetim, ayrı bir adem-i merkeziyetçi kamu yönetimidir.³⁶

Bulgaristan Cumhuriyeti'nde idari ve bölgesel birimlerin kurulması ve aynı zamanda idari ve bölgesel değişikliklerin yapılması ayrı bir kanun ile düzenlenmiştir. Bu kanun Bulgaristan İdare ve Mülki Teşkilatlanması

³⁵ Regional Development Act, <https://www.mrrb.bg/en/regional-development-act/>, (20.08.2020).

³⁶ Hristo Ivanov, Government or Selfgovernment of Local Government in Bulgaria, Varna Free University, Department "International Economics and Administration", Department "Administration and Management", ?, http://ebox.nbu.bg/pa2012/4_X.Ivanov.pdf, s. 8.

Kanunudur. Bu kanuna göre belediye bir ya da birden fazla komşu yerleşim yerinden oluşmaktadır.³⁷

Belediye kurulmasında aranan bazı kriterler bulunmaktadır. Belediyeye katılacak bütün yerleşim yerlerinin toplam nüfusunun 6.000'den fazla olması³⁸, belediye merkezi ile mahalleleri arasındaki uzaklığın 40 km'den fazla olmaması, yeni bir belediye kurma veya mevcut bir belediyeye katılma şartlarını taşımayan birden fazla sayıda birbirine komşu mahalleyi kapsaması, idari merkeze ve imkânlarla sahip bir yerleşim biriminin bulunması ve yeni kurulan belediyenin kendi gelirleri ile giderlerini karşılaması için yeterli desteğe sahip olması temel şartlardır.

Yukarıda belirtilen şartların taşınmaması durumunda, Bakanlar Kurulu belediye kurulması için farklı bir süreçle karar verebilir. Yerleşim yerindeki seçmenlerin en az %25'i belediye meclisine dilekçe verir ve ardından belediye meclisi bir ay içerisinde karar vererek, il valisine gönderir. İl valisi durumu inceleyerek kanun yönünden herhangi bir sakınca yoksa belediye kurulacak yerleşim yerinde referandum yapılması için belediye meclisine bilgi verir. Referandumun olumlu sonuçlanması durumunda vali, Bakanlar Kuruluna yazılı rapor sunar. Kalkınma Bakanlığının yazılı görüşü alındıktan sonra karar onaylanması için Cumhurbaşkanına sunulur. Belediyenin kurulma aşamaları bu şekilde gerçekleşmektedir.³⁹

Belediyelerin sınırlarındaki değişikliklere bakıldığında, bölünme nedeniyle bir belediyenin kapatılmasına ilişkin süreç gerekli kanunlara uygun olarak yapılacaktır. Bir belediye sınırları içerisindeki toprakların komşu bir belediye sınırları içerisine geçmesi için yapılacak referandum sonrasında belli olur. Öncelikle yerleşim yerindeki halkın %25'lik kısmının talep ediyor olması ve belediye başkanının bu talebi destekler beyanına ihtiyaç vardır. Belediye meclisi bu talebi bir ay içerisinde ilan eder ve bölge valisine gönderir. İl valisi iki hafta içerisinde alınan talep ve belediye meclisinin kararlarının hukukiliğini doğrular. Vali, iki hafta içinde ilgili belediye meclisine referandum kararının alınmasını teklif eder. Referandum belirli

³⁷ Local Government and Local Administration Act, <https://www.mrrb.bg/en/local-government-and-local-administration-act/>, (24.02.2020).

³⁸ 2000 yılında Bulgaristan'da nüfusu 6.000'den az 32 adet belediye bulunmaktayken 2015 yılı itibarıyla bu sayı 69'a yükselmiştir (Regional Profiles, News: *Ever More, Ever Smaller Municipalities*, 02.03.2017, <https://www.regionalprofiles.bg/en/news/ever-more-ever-smaller-municipalities/>, (11.03.2021)). İdari ve Mülki Yapı Kanununun 8 ve 9. maddelerinin yerel halkın isteği ve oylamasıyla yerleşim yerlerinin belediye olarak belirlenebilmesi gibi hukuki boşlukların bulunması ve idari kapasiteyi güçlendirici politikadaki yetersizlik gibi nedenler nüfus kriterinin esnetilmesine imkân vermektedir.

³⁹ Ayshe Mehmedova Dryanova, *a.g.e.*, s. 119-121.

hukuki çerçeve içerisinde yapılır ve olumlu karar çıkması durumunda il valisi talep edilen değişikliği Bakanlar Kuruluna rapor olarak sunar. Bakanlar Kurulu da var olan değişiklik talebini Cumhurbaşkanına yazılı olarak sunar. Belediye sınırlarında yapılacak olan değişiklik süreci bu şekilde gerçekleşir.

Kırsal alan belediyelerinde yapılacak sınır değişikliklerine bakıldığında ise, belediyelerin kapatılması veya belediye topraklarının sınır değişikliğine uğraması var olan şartlar değerlendirilerek kanunlara uygun olarak gerçekleşir. Belediye meclisinin aldığı kararlar, meclis tarafından kabul edildikleri tarihten itibaren yedi gün içerisinde hem belediye başkanına hem de il valisine gönderilerek kanunlara uygunluğu denetlenir ve resmî gazetede yayınlanır. Devlet gazetesinde ilan edildiği tarihten itibaren yürürlüğe girer.⁴⁰

Bulgaristan'da idari birim olarak illerin içerisinde temel yerel yönetim birimi olan belediyeler yer almaktadır. Bununla birlikte alt belediye türü yapılar da bulunmaktadır. Bunlar ikiye ayrılmakta olup, özel bölgeler (район) ve kırsal alan belediyeleri (Кметство) olarak isimlendirilmektedir. Bazı kaynaklarda özel bölgeler, ilçe belediyeleri olarak adlandırılmıştır.⁴¹ Ancak, İdari ve Mülki Yapı Kanununda bu özel bölgelerin başkentte ve nüfusu 300.000'in üzerinde olan şehirlerde kurulacağı belirtilmiştir. Hatta nüfusu 100.000'in üzerinde olan diğer yerleşimlerde ise belediye meclisi kararı ile bu özel bölgelerin kurulabileceği de ifade edilmiştir. Kırsal alan belediyesi ise 150 ve üzeri nüfusun yaşadığı alanlarda kurulabilmektedir. Belediyeler, seçilmiş belediye başkanı ve belediye meclisine sahiptir. Ancak, kırsal alan belediyelerinin meclisleri bulunmamaktadır.⁴² Yönetim, dört yıllığına seçilen meclis ve belediye başkanı tarafından yerine getirilir. Başkent belediyesi içerisinde yer alan kırsal alan belediyelerinde, kırsal alan belediye başkanı seçilir. Başkent belediyesi, özel bölge statüsüne sahip idari birim olarak özel bir yönetime sahip yer almaktadır. Başkent'te yerel halkın politikaları ve şehrin gelişmesine yönelik devlet politikaları birleştirilmektedir.

Bulgaristan belediyelerinin teşkilatlanması ikili yapıda olup, bunlar belediye meclisi ve belediye başkanıdır.

2.2.1. Belediye Meclisi (общински съвет)

Teşkilatlanma hakkını, evrensel hukuk kuralları da Bulgaristan Anayasası da tanımaktadır. Birçok toplum bilimcisine göre, yönetime katılma, ayrımcılık

⁴⁰ Administrative and Territorial Structure of the Republic of Bulgaria Act.

⁴¹ Erol Esen, Veli Ercan Çetintürk, İva Mihova, *a. g. m.*, s. 8.

⁴² Keith Snavelly and Uday Desai, *a. g. m.*, s. 52.

siyasetini önleme aracı olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden meclis çalışmaları bir toplumda yaşayan farklı grupların söz sahibi olabilmesi bakımından önemlidir.⁴³ Yerel yönetim merkezleri olan belediyelerde en temel çalışma organı belediye meclislerdir. Yerel Yönetim ve Yerel İdare Birimleri Kanununun 19. maddesi gereğince meclislerde üye sayısı dokuz gruba ayrılmıştır. Nüfusu 5.000 altında olan belediyeler 11 üyeli, 10.000'e kadar olan belediyeler 13 üyeli, 20.000'e kadar olan belediyeler 17 üyeli, 30.000'e kadar olan belediyeler 21 üyeli, 50.000'e kadar olan belediyeler 23 üyeli, 75.000'e kadar olan belediyeler 27 üyeli, 100.000'e kadar olan belediyeler 29 üyeli, 160.000'e kadar olan belediyeler 33 üyeli ve nüfusu 160.000'in üzerinde olan belediyeler ise 41 üyeli meclislere sahiptirler. Özel bir yönetim biçimine sahip başkent Sofya Belediyesi (Stolichna) ise yine aynı Kanun maddesine göre 49 kişilik meclise sahiptir. Yerel Yönetim ve Yerel İdare Birimleri Kanununun 48 ve 49. maddelerine göre belediye meclisi yerel sorunların çözümü veya meclis kararlarına yardımcı olmak gibi konularda komisyonlar kurabilmektedir.

Meclis üyeleri dört yıllık bir süre için halk tarafından seçilmektedir. Meclis belediye başkanının önerisi ile belediyenin, özel bölge ve kırsal alan belediyelerinin yönetim şemasını oluşturmak, borç alma ve borç verme işlemine karar vermek, belediyenin kalkınma planları ve stratejilerini belirlemek, belediye tüzel kişiliğinin faaliyetlerini belirlemek, özel bölge belediyeleri ve mahalle oluşturma çalışmaları yapmak, cadde, meydan, sokak isimlerini kararlaştırmak, projeleri, kalkınma programlarını hazırlamak ve kabul etmek, aynı zamanda belediye meclisinin aldığı kararları yedi gün içerisinde il valisine göndermekle görevlidir.

Belediye meclisini, meclis başkanı yönetir. Meclis başkanı ilgili Kanunun 24. maddesine göre belediye meclisi tarafından seçilir. Gizli oylamayla yapılan seçimde geçerli oyların salt çoğunluğunu elde eden aday meclis başkanı olarak seçilmiş olur. Meclis, bir veya birden fazla meclis başkan vekilini de aynı yöntemle seçebilmektedir. Başkan meclisi toplantıya çağırır, toplantıları yönetir, meclis komisyonlarıyla meclisin eşgüdümünü sağlar ve meclisi kişi ve kurumlar nezdinde temsil eder.

Yerel Yönetim ve Yerel İdare Birimleri Kanununun 23. maddesi uyarınca; belediye meclisini meclis başkanı dışında meclis üyelerinin üçte biri, belediye sınırları içerisindeki seçmenlerin beşte biri veya belediyenin sınırları içerisinde bulunduğu ilin valisi de toplantıya çağırabilme yetkisine sahiptir.

⁴³ İsmail Cambazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük Tarihi I*, Başmüftülük Yayınları, Sofya 2013, s. 290.

2.2.2. Belediye Başkanı (кмет)

Belediyede yürütme organının başı belediye başkanıdır. Dört yıllık bir süre için halk tarafından seçimle ya da özel durumlarda belediye meclisi tarafından seçilir. Seçim barajı bulunmamaktadır. Belediye seçim kanununa göre belediye başkanı, özel bölge ve kırsal alan belediye başkanları iki farklı çoğunluk sistemi ile seçilir. Seçimlerde belediyeler ve bunların kırsal alan belediyeleri tek adaylı bir seçim çevresidir. Bir aday ilk turda geçerli oyların yarısından çoğunu aldığı takdirde belediye başkanı seçilir. İkinci turda en fazla oy alan kişi belediye başkanlığını kazanır. Belediyelerde başkan yardımcısı veya başkan yardımcıları belediye meclisleri tarafından seçilir. Belediye başkanı, belediye meclisi kararlarının uygulanmasını sağlar ve yürütmenin başında yer alır. Kanunların ve belediye meclisi kararlarının doğrultusunda görevini yerine getirmek zorundadır. Meclis kararlarının tekrar görüşülmesi için itirazda bulunabilir. Meclis aldığı kararların kesin olduğu konusunda direnmeye devam ederse karar kesindir. Başkan, kararı yargıya taşıma hakkına sahiptir. Belediye seçimlerinde oy kullanabilme hakkı 18 yaşını doldurmuş ve bulunduğu bölgede en az 12 ay oturan herkes için geçerlidir.⁴⁴

Belediye başkanının görevleri şu şekildedir: Belediyenin yürütme faaliyetlerinde aktif rol oynar, belediye personelini atar ve görevden alır, belediye bütçesinin uygulanmasını organize eder ve denetler, uzun vadeli programların ayarlanması konusunda organizasyonu sağlar, güvenlik konseyinin başında yer alır, siyasi partiler, kamu kurumları ve ülke içindeki, ülke dışındaki yerel yönetimlerle ilişkileri yürütür, özel ve tüzel kişilere karşı mahkemede belediyeyi temsil eder, belediye meclis toplantılarına katılır, belediye meclis kararlarının uygulanması sırasında çıkarılan idari emirleri, anlaşmaları, bunlara yapılan eklemeleri yayınladıktan sonra üç gün içerisinde belediye meclisine gönderir, Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlar Kurulunun kararlarının uygulanmasını sağlar, belediye idaresinin çalışma yönetmeliğini onaylar, kamu düzeninin sağlanması için polis teşkilatına yazılı emirler verir.

Yerel Yönetim ve Yerel İdare Birimleri Kanununun 39. maddesine göre nüfusu 10.000'e kadar olan belediyelerde iki, 100.000'e kadar olan belediyelerde üç, 160.000'e kadar olan belediyelerde dört, 160.000'den fazla olan belediyelerde beş ve başkent belediyesinde yedi adet belediye başkan yardımcısı bulunabilir. Belediye başkan yardımcıları belediye başkanı tarafından atanır ve işlevleriyle sorumluluk alanları yine belediye başkanı tarafından bizzat belirlenir.

⁴⁴ Hüseyin Erkul ve Hüseyin Kara, *a.g m.*, s. 209.

Belediye başkanlığı görevinin sona ermesi durumları birden fazla olarak belirlenmiştir. Kişinin istifa etmesi ve ölmesi gibi durumlar, görevine engel hastalık durumunun altı aydan fazla sürmesi, kasıtlı suç işlemesi sebebiyle hapis cezası alması, belediyenin, bunların kırsal alan belediyelerinin kapatılması sebebi ile değişiklikler yapılması, üst düzey devlet kadrolarına atanması, görevini bir aydan fazla süre ile terk etmesi gibi nedenlerden dolayı görevi sona erer.⁴⁵

2.3. Özel Bölgeler (paйон)

Özel bölgeler belirli bazı koşulların gerçekleşmesiyle oluşturulan yerel yönetim birimleridir. Başkent ve 300.000'den fazla kişinin bulunduğu şehirlerde özel bölgelerin kurulması planlanmıştır. Belediye meclisi kararı ile nüfusu 100.000'in üzerinde olan yerleşimlerde de kurulabilir. Yerleşim yerleri ve arazi sınırları bölgenin içerisine dâhil olunacaktır. Bölge adının belirlenmesi için kanun çıkartılır. Şehirlerde özel bölgelerin kurulabilmesi için yerleşim yerinde nüfusun 25.000'den fazla olması gerekmektedir. Bunun yanında coğrafi özellikler ve alt yapı desteğinin sağlanması ayrıca sosyal, idari ve sağlık alanında da koşulların uygun olması şartları bulunmaktadır. Özel bir bölgenin kurulması aşamasında belediye başkanı öneride bulunur. Proje belediye meclisinde tartışılarak, karara bağlanır. 14 gün içinde hukukiliği hakkındaki kararını açıklayacak olan il valisine gönderilerek devlet gazetesinde ilan edilir. Başkent belediyesi ve 300.000'den fazla nüfusu olan şehirlerin toprak bütünlüğü yeni bir kanun ile yürütülür.⁴⁶

Belediye başkanının görevleri arasında, belediye bütçesinin gereklerini yerine getirmek, bayındırlık çalışmaları, toplumsal alan ve diğer hususlar ile ilgili önlemleri almak, belediye meclisi tarafından belirlenen, belediye mülkiyeti alanlarının yönetiminden sorumlu olmak, belediye çalışanlarının görevlendirilmesi ve görevden alınması, çevrenin iyileştirilmesi ve restorasyonu ile ilgili önlemler almak ayrıca kırsal mülklerin korunmasını organize etmek, nüfus kayıtlarının güncel tutulmasını sağlayarak idari hizmetleri yerine getirmek, afet ve kaza gibi durumlarda halkı organize etmek gibi görevleri bulunmaktadır. Belirtilmesi gereken bir diğer husus özel bölge belediye başkanlarının bir üst belediye meclislerine katılıyor olmasıdır.⁴⁷

⁴⁵ Ahmet Tunç, Murat Sezik ve Aynur Başurğan, *a.g.m.*, s. 18-19.

⁴⁶ Administrative and Territorial Structure of the Republic of Bulgaria Act

⁴⁷ Local Government and Local Administration Act

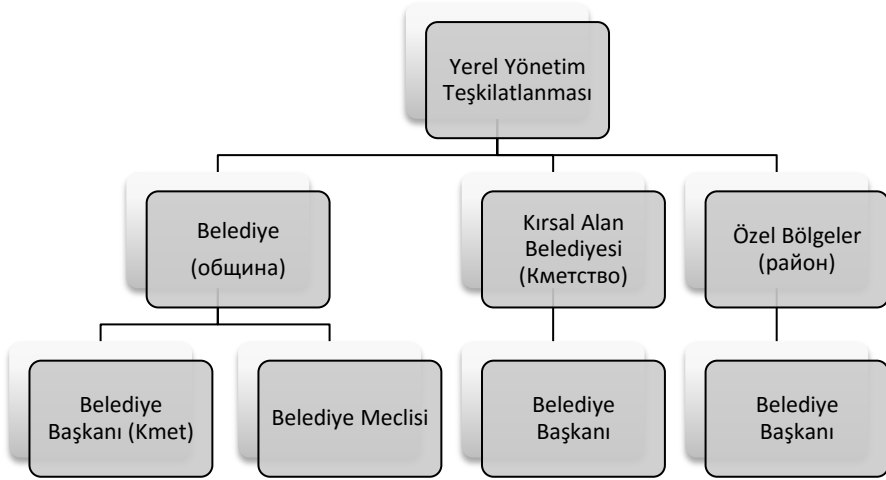
2.4. Kırsal Alan Belediyeleri (кметство)

Belediye Meclisinin kararı ile belediye topraklarında kırsal alan belediye başkanlığı kurulabilir. Belediye başkanlığı birkaç yerleşim alanından oluşur. Belediye başkanlığı, yerleşim yerinin adını alacaktır. Belediye başkanlığını oluşturan yerleşim yerlerinde 350'den fazla kişinin olması ve verilen görevlerin yerine getirilme olasılığı değerlendirilir. Belediye başkanlığının kurulması için, ilgili belediyelerdeki seçmenlerin en az %25'inin belediye başkanlığının kurulma gerekliliğini belirten talebi ile belediye meclisi bir ay içerisinde kararı değerlendirecek ve ilgili yerleşim yerinde seçime karar verecektir. Referandum olumlu olursa belediye meclisi, belediye başkanlığının kurulması için karar alacaktır. Alınan karar 14 gün içerisinde il valisi tarafından değerlendirilerek resmi gazetede yayınlanır. Belediye meclisi, belediye başkanlığının huzurunda 1. maddenin 1. fıkrasının gerekliliklerini yerine getirmeden belediye başkanlığının kurulması için referandum kararı alabilir.⁴⁸

Belediye başkanının görevleri arasında, belediye bütçesinin gereklerini yerine getirmek, nüfus kayıtlarının güncel tutulmasını sağlayarak idari hizmetleri yerine getirmek, belediye çalışanlarının görevlendirilmesi ve görevden alınması, bayındırlık çalışmaları, toplumsal alan ve diğer hususlar ile ilgili önlemleri almak, çevrenin iyileştirilmesi ve restorasyonu ile ilgili önlemler almak ayrıca kırsal mülklerin korunmasını organize etmek, belediye meclisi tarafından belirlenen, belediye mülkiyeti alanlarının yönetiminden sorumlu olmak, afet ve kaza gibi durumlarda halkı organize etmek gibi görevleri bulunmaktadır. Kırsal alan belediye başkanları, özel bölge belediye başkanları gibi, bir üst belediye meclislerine katılabilirler.⁴⁹

⁴⁸ Administrative and Territorial Structure of the Republic of Bulgaria Act.

⁴⁹ Local Government and Local Administration Act.

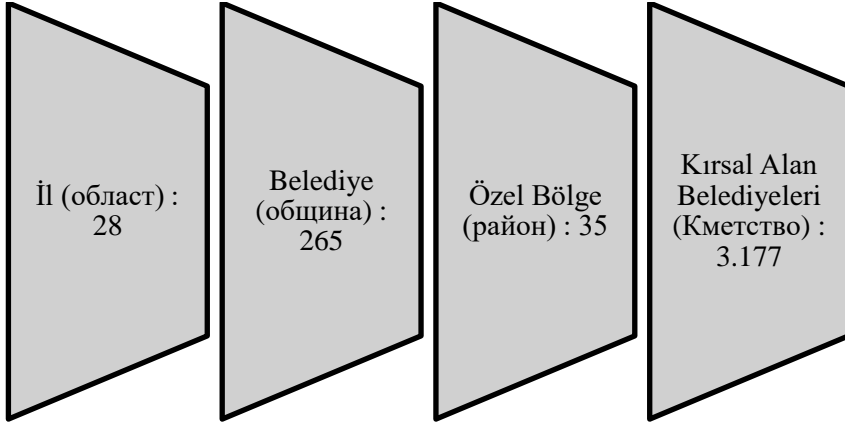

Şekil 1: Bulgaristan Cumhuriyeti Yerel Yönetim Yapısı⁵⁰

Şekil 1’de de görüldüğü üzere Bulgaristan yerel yönetimlerinin teşkilatlanması üç tür olup, belediyeler, kırsal alan belediyeleri ve özgül koşulların yerine gelmesi durumunda bazı yerleşim yerlerinde oluşturulabilecek özel bölgelerdir. Belediyelerin içyapısı ikili bir görünüm sunmakta olup, karar organı olan meclis ve yürütme organı olan belediye başkanıdır. Kırsal alan belediyelerinin ise meclislerinin bulunmadığı, sadece başkanları olduğu ama başkanların, kırsal alan belediyesinin bağlı olduğu belediyenin meclisine katıldığından daha önce bahsedilmiştir.

Şekil 2’de ise Bulgaristan İstatistik Enstitüsü verilerine göre Bulgaristan’da toplam il sayısı 28, belediye sayısı 265, özel bölge sayısı 35 ve kırsal alan belediyeleri sayısının 3.177 olduğu görülmektedir. En büyük sayı kırsal alan belediyelerinin olup, oluşturulması belirli bazı kurallara dayalı olan özel bölgelerin bu niteliğinden dolayı da sayılarının sınırlı olduğu görülmektedir.

⁵⁰ Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

**Şekil 2: Bulgaristan Cumhuriyeti Yerel Yönetim Yapılanması
İl, Belediye, Özel Bölge ve Kırsal Alan Belediyeleri Sayıları⁵¹**

3. Türkiye’de Yerel Yönetimlere Genel Bakış

Türkiye’de modern yerel yönetimlerin geçmişi 19. yüzyıl ortalarına dayanmaktadır. Bu tarihten önce yerel yönetim hizmetleri kadılık makamı, bu makama bağlı teşkilat ile vakıflar ve esnaf teşkilatları gibi klasik kurumlar tarafından yerine getirilmekteydi. Tanzimat Dönemi ile birlikte klasik kurumların işlevleri giderek azalmış ve yerlerini modern bir yapılanma çabası içerisinde olan belediye kurumlarına bırakmıştır. Tanzimat süreciyle modern belediyelerin ortaya çıkmasının ve şekillenmesinin nedenleri arasında Tanzimat yöneticilerinin Avrupa’da edindikleri bilgi ve birikimin varlığı, var olan belediye hizmetlerinin toplumun ihtiyacını karşılayamaması ve işlemez hale gelmiş olması söylenebilir. Diğer bir ayrıntı ise Avrupa devletlerinin iktisadi faaliyetlerini yürütebilmek için Osmanlı liman şehirlerinin islahını istemekte olmalarıydı. Belediyelerin islahında Avrupa’nın ama özellikle Fransa’nın etkisi de bulunmaktadır. İl özel idareleri ve belediyeler, Türk yönetim hayatına Tanzimat’tan sonraki reform hareketleri içinde Fransız yönetim sisteminden alındığı halde, köy yönetimleri, Türk toplumunun siyasi, sosyal ve idari gereksinmelerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁵² 5 Nisan 1884 tarihli Belediye Teşkilatı

⁵¹ National Statistical Institute 2019.

⁵² İlber Ortaylı, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayınları, İstanbul 1985, s. 92.

Hakkında Fransız Kanunu ile 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu arasında, kurdukları organların kuruluş ve işleyişlerine ve keza görev ve yetkilerine ilişkin pek çok benzerlik vardır. Sadece organlara ilişkin değil, bütçe gibi başka konulardaki hükümler itibarıyla da bu iki Kanun arasında yüksek oranda benzerlik vardır. Bu benzerlik sadece bu kanunların maddelerinin anlamları bakımından değil, bazen ifade biçimleri bakımından da mevcuttur. Bu verilere bakarak, 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun hazırlanmasında 5 Nisan 1884 tarihli Belediye Teşkilatı Hakkındaki Fransa'daki ilgili Kanundan büyük ölçüde yararlanıldığını söylenebilir.⁵³

20. yüzyılın başında özerk bir kurum olarak, Türk idari sistemine il özel idareleri kazandırılmıştır. Cumhuriyet Döneminde ise köyler ve belediyelere dair kanunlar çıkartılmış olup, il özel idareleri ve belediyeler 2004 ve 2005 yıllarında reforma tabi tutulmuş olsa da köy yönetimini düzenleyen kanun yürürlükte bırakılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 123. maddesi idarenin kuruluş ve görevlerinin, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esasına dayandığını belirtir. Aynı zamanda 126. madde ise merkezi yönetimi düzenler.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın yerel yönetimleri düzenleyen Mahalli İdareler başlıklı 127. maddesi ise yerel yönetimlerin, il, belediye veya köy halkının yerel ortak gereksinimlerini karşılamak için kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri olduğunu belirtmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye'de yerel yönetimler il, belediye ve köy şeklinde ayrılmıştır. Ayrıca, aynı maddeye göre merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde vesayet yetkisini kullanır.

3.1. İl Özel İdareleri

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda il özel idaresi; il halkının yerel ortak nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişiliği olarak tanımlanmaktadır. İl özel idareleri tarım, gençlik ve spor, bayındırlık, erozyonun önlenmesi ve toprağın korunması, çocuk evleri, çocuk yetiştirme yurtları, turizm, sanat, kültür, yoksullara yardım, eğitim ve öğretim kurumları için arsa temini, yapıların bakım ve onarımı gibi konularda il sınırları içinde faaliyet sürdürmekle yükümlüdür. Ağaçlandırma, köylerin desteklenmesi, kanalizasyon, kültür, sanat, turizm, park ve bahçe,

⁵³ Kemal Gözler, "Türk Belediye Sistemi Üzerinde Fransız Etkisi: 3 Nisan 1930 Tarihli Belediye Kanunu Fransa'dan mı İktibas Edilmiştir?", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 28, Sayı 1-2, Ankara 2019, s. 20.

yol, imar ve su gibi alanlardaki hizmetlerinde ise belediye sınırları dışında görevlidir. Ayrıca il özel idarelerinin Kanunla belirtilen görev ve yetkilerin yerine getirilmesi için gerekli ruhsatı ve izni vererek denetlemek, yasak koymak, emir vermek, ceza vermek ve yönetmelik çıkararak bunları uygulamak, borçlanmak ve bağış kabul etmek gibi konularda yetki ve ayrıcalıkları vardır. Ayrıca, yaptığı hizmetlere dair halkın görüş ve düşüncelerini almak için araştırma yapabilir.⁵⁴

İl özel idarelerinin organları il genel meclisi, il encümeni ve validir. İl genel meclisi, il özel idaresinin karar organıdır. İl genel meclisi, il çapında bir meclis görevi görmektedir. Üyeleri halk tarafından seçilen il genel meclisinde, belirli yer ve zamanda toplanarak, görüşme yapılır ve yeterli sayı ile karar alınır. Aynı zamanda bütçe ve hesap tasarılarını onaylar. İl genel meclisi, belirli şartlar altında feshedilebilir. Sonuç olarak il genel meclisi kararları valiye gönderilir ve onay vermesi ile yürürlüğe girer.⁵⁵

İl encümeni her hafta toplanan bir karar ve kısmen yürütme organı olup, başkanı validir. Encümenin diğer üyeleri ise il genel meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından seçeceği üç üye, il özel idaresi genel sekreteri ve her yıl birim amirleri arasından vali tarafından seçilecek iki üyeden oluşur. Vali, idari vesayet yetkisi kapsamında, kanun ve diğer mevzuat hükümleri ile il genel meclisi kararlarına aykırı gördüğü encümen kararlarına ilişkin itiraz veya idari yargıya ve temyize başvurma haklarına sahiptir.

Vali ise tüzel kişiliğin temsilcisi, il özel idaresinin başı ve aynı zamanda yürütme organıdır. Vali, 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre Cumhurbaşkanlığı tarafından atanır. Vali, bu açıdan bir yerel yönetim birimi olan ilin seçilmiş değil, atanmış bir organıdır. İl meclisi ve il encümeninin aldığı kararların uygulanmasını, il özel idaresinin işlerliğinin korunmasını sağlar. Ayrıca, il özel idaresi personelini atamakla yükümlüdür. Bütçe, stratejik plan ve performans programını hazırlar.

3.2. Belediye Yönetimi

3 Temmuz 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 3. maddesine göre belediye "belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi"dir. Nüfusun %80'i belediye sınırları içerisinde ikamet ettiği için belediyelerin halka daha

⁵⁴ Nuri Tortop, Burhan Aykaç, Hüseyin Yayman ve M. Akif Özer, Mahalli İdareler, Nobel Kitap, Ankara, 2014, s. 169.

⁵⁵ Kemal Gözler, *Mahalli İdareler Hukuku*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 295, 296.

yoğun hizmet vermekle görevli ve sorumlu olduğu söylenebilir. Türkiye’de iki ayrı belediye bulunmaktadır. İlki tamamıyla belediye kanununa göre kurulan il, ilçe ve belde belediyeleri, ikinci ise büyük şehirlerde faaliyet gösteren ayrıcalıklı bir statüye sahip büyükşehir belediyeleridir. Ancak, kendilerine verilen yetki, görev ve sorumluluklarda iki tür arasında çok büyük farklılıklar olmayıp, büyükşehir belediyeleri ilçe belediyeleri üzerinde koordinasyon göreviyle donatılmıştır.

5393 sayılı Kanun, kamu yönetimi alanında önemli gelişmelere yol açmış ve Cumhuriyet’in ilk yıllarından kalan belediyeçilik sisteminde önemli değişikliklere gidilmiştir. Bir yerleşim yerinde belediye kurulabilmesi için gerekli sayı 2.000’den 5.000’e çıkarılmıştır. Mahalle, belediye yapılanması içerisinde idari birim haline gelmiştir. Belediyelerin yetkileri ve görevleri eskisine oranla artırılmıştır. Belediye yapılanmasında yönetime katılım ve demokrasi hususunda ilkeler değiştirilmiştir. Ticaret, sağlık, kültür, eğitim ve spor gibi konularda görev ve sorumluluklar artırılmıştır. Belediyelerin denetimi ile ilgili olarak yeniliklere gidilmiştir.⁵⁶ Kısaca, belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları oldukça kapsamlı bir biçimde artırılmıştır.

Belediye yönetiminin organları meclisi, encümen ve başkandan oluşmaktadır. Belediyelerin karar organı olarak görev yapan belediye meclisleri, “2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun”da belirtilen esaslara göre seçmenler tarafından seçilen üyelerden oluşmaktadır. Karar organı niteliğindeki meclisin görevleri 5393 sayılı Kanunda belirtilmiştir. Buna göre meclis stratejik planların, performans programının, bütçenin ve kesin hesabın kabul edilmesi, imar planlarının görüşülerek kabul edilmesi, borçlanmaya karar verilmesi, yönetmeliklerin kabul edilmesi, mahalle, sokak, cadde isimlerinin değiştirilmesi/belirlenmesi ve mahalle yapılacak yerlere karar verilmesi, diğer yerel yönetimlerle birlik kurmaya karar verilmesi, belediye sınırları içerisinde yaşayan halkın sosyal faaliyetlere katılımının sağlanması, belediye sınırları içerisinde yaşayan gençlerin spor, kültür, sanat, turizm gibi alanlarda faaliyet yapmasına ve kendilerini geliştirmesine destek olunması gibi görev ve sorumluluklara sahiptir.

Belediye encümeni, belediye meclisine benzer nitelikte karar alma organıdır. Belediye meclisinin kendi üyeleri arasından seçtiği kişiler, mali hizmetler birim amiri ile belediye başkanının birim amirleri arasından seçeceği kişilerden oluşur. Belediye encümeninin stratejik plan ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip belediye meclisine görüş bildirmek, yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma

⁵⁶ Bilal Eryılmaz, *Kamu Yönetimi*, Umutepe Yayınları, Kocaeli 2012, s. 192-194.

kararlarını almak ve uygulamak, kanunlarda öngörülen cezaları vermek, meclis kararlarını uygulamak, halka açık yerlerin açılış ve kapanış saatlerini belirlemek gibi görev ve yetkileri bulunmaktadır.

Belediye başkanı, yönetimin başı ve yürütmenin başında bulunan kişidir. Başkan belediye sınırları içerisinde yaşayan halk tarafından beş yıllığına seçilir. Başkanın doğrudan halk tarafından seçilerek koltuğa oturması konumunu güçlendirir. Belediye başkanı, istediği durumda görev ve yetkilerinin bir kısmını belediye içerisinde yönetici sıfatı olan birine devredebilir. Belediye başkanı, belediyenin bütün faaliyetlerinden belediye meclisine karşı sorumluluğa sahiptir.⁵⁷

3.3. Büyükşehir Belediyesi Yönetimi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127. maddesi büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebileceğini belirtmektedir. Bu maddeye istinaden Türkiye'de ilk kez 1984 yılında büyükşehir yönetimleri kurulmaya başlanmıştır. İlk kez İstanbul, Ankara ve İzmir'de başlatılan "büyükşehirleşme" süreci 2012 yılında Türkiye'yi 16 büyükşehir'e kavuşturmuştur. Buna ek olarak, o yıl itibariyle kabul edilen ve çoğu maddesi 2014'teki yerel seçimlerle birlikte yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanunla Türkiye'deki büyükşehirlerin ve dolayısıyla büyükşehir belediyelerinin sayısı 30'a çıkarılmıştır.

Türkiye'de 2004 yılında başlayan yerel yönetimler reformu kapsamında büyükşehir belediye kanunu çıkarılmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nu, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanun esaslı bir şekilde değiştirmiştir. Çıkarılan bu yeni kanunla idari yapı ve işleyiş alanında önemli değişikliklere gidilmiştir. Büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için gerekli nüfus şartı 750.000 olarak belirlenmiştir. İl mülki sınırları ile büyükşehir belediye sınırları eşitlenerek, önceki uygulamadan daha büyük sorumluluk alanı ortaya çıkmıştır. Büyükşehir içindeki belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak bağlı oldukları ilçenin birer mahallesi konumuna getirilmişlerdir. İstanbul'da daha önce kaldırılmış olmakla birlikte, büyükşehir olan illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişilikleri de sona erdirilmiştir.

Son yıllarda bu önemli değişiklikleri yaşayan büyükşehir belediyesinin görevleri büyükşehir belediyesinin yatırım programlarını düzenlemek, imar planları ve ilçe belediyelerinin imar planlarını onaylamak ve uygulanmasını denetlemek, büyükşehir belediyesinin içerisindeki meydan, cadde, bulvar ve benzeri alanların bakım onarımını yürütmek ve aynı zamanda trafik

⁵⁷ Bilal Eryılmaz, *a.g.e.*, s. 197-198.

düzenlemesi çalışmalarında bulunmak, otopark gibi alanları yaparak halka hizmet sağlamak, çevre sağlığı ve korunması yolunda adımlar atmak, yiyeceklerin ve içeceklerin insan sağlığına uygunluğunun denetlenmesi için laboratuvar açmak, mezarlık alanları açmak ve bakımından sorumlu olmak, yer isimlerinde düzenleme yapmak, büyükşehir içerisindeki ilçe belediyelerinin iletişimini sağlamak, büyükşehir içerisinde işletmelerin ruhsatlarını vermek ve denetimler sonucunda gerekli görüldüğü takdirde ruhsatının iptalini sağlamak şeklindeki görevlerdir.

Büyükşehir belediyeleri de meclis, encümen ve başkan olmak üzere üçlü bir yapılanmaya sahiptir. Bu organların görev, yetki ve sorumlulukları 5393 sayılı Belediye Kanunundaki düzenlemelerle büyük oranda benzerlik göstermekte olup, oluşumları açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, büyükşehir belediye encümeninin üye sayısı 11'dir. Meclis üyeleri ilçe belediye başkanları ve ilçe belediye meclis üyelerinin partilerin aldıkları oy oranı doğrultusunda ilk beşte birinden gönderilen üyelere oluştuğu için her büyükşehirde meclis üye sayıları birbirinden farklıdır. Ayrıca, büyükşehir belediye başkanlığı görevinin sona ermesi hususunda, 5393 sayılı belediye kanunları hükümleri uygulanır. Fakat 5216 sayılı kanunun 19. maddesinde büyükşehir belediyesinin feshine neden olan durum ve işlemlere katılan büyükşehir, ilçe belediye başkanlarının görevlerine Danıştay tarafından son verileceği kabul edilmiştir.⁵⁸

3.4. Köy Yönetimi

1924 tarih ve 442 sayılı kanunla köy kanununun çıkarılmasının üzerinden uzun bir süre geçmiştir. Osmanlı Döneminde ise köy yönetimine ilişkin ilk kanun düzeyinde düzenleme olarak 1864 veya 1871 tarihli Nizamnamelerin olduğuna dair görüşler bulunmakta ama tarihlerin yakınlığı nedeniyle temel bir farklılık olmadığı söylenebilmektedir.⁵⁹ 1924 yılında köy muhtarlıklarına tüzel kişilik verilmiştir. Köy kanunu, küçük yerleşim birimlerine adına çıkarılmış, belediye kanunu niteliği taşımaktadır.⁶⁰ Kanunun 89. ve 1. maddeleri gereği, bir yerde köy kurulabilmesi için nüfusunun 150'den az 2.000'den fazla olmaması gerekir.

Bir yerel yönetim birimi olarak köy yönetimi ve halkının görevleri mecburi ve isteğe bağlı olmak üzere ikiye ayrılır. Su birikintilerini kurutmak, köye içme suyu getirmek, okul yapmak, köy içi yol yapmak, doğal afet

⁵⁸ Kemal Gözler, *a.g.e.*, s. 410.

⁵⁹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yerel Yönetim Metinleri (VI): 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 5, 1996, s. 90.

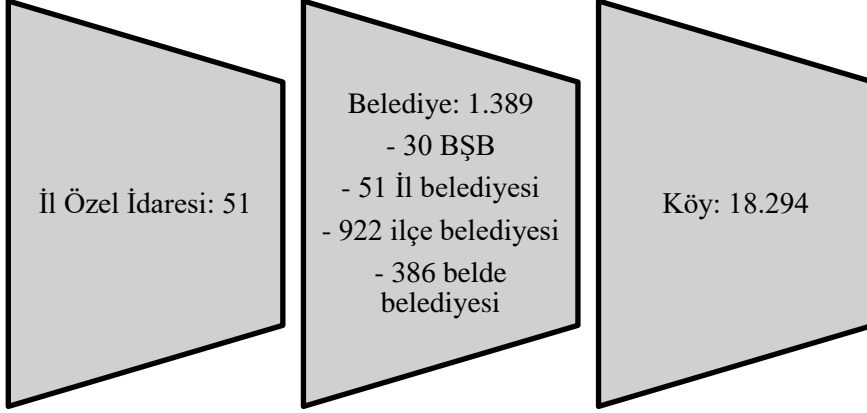
⁶⁰ Ruşen Keleş, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, İstanbul 2009, s. 197.

durumlarında önlem almak gibi temel görevler zorunlu işler içindedir. İsteğe bağlı olan işler ise daha çok köydeki ekonomik ve ticari hayata yönelik işlerdir.⁶¹

Köylere ilişkin olarak Cumhuriyet Döneminde tek bir kanun çıkartılmış olup, 442 sayılı ve 1924 tarihli Köy Kanunu halen yürürlüktedir. Köy yönetiminin köy derneği, ihtiyar meclisi ve muhtar olmak üzere üç organı bulunmaktadır. İhtiyar meclisinde iki farklı üye yapılanması vardır. Bunlardan birincisi seçilenler diğeri ise doğal üyelerdir. Seçilenler beş yıllık süre için köy derneği tarafından seçilir. Üye sayısı 1.000'den az olan köylerde sekiz, 1.000'den fazla olan köylerde 12'dir. Köy imamı ve köy öğretmeni doğal üyeler arasındadır. Haftada en az bir kere toplanan köy ihtiyar meclisi, köy işlerini sıraya koyarak yürütür. Köy muhtarının harcamalarını denetler, köy bütçesini onaylar, köylüler arasındaki uzlaşmazlıklara çözüm yolu bulmaya çalışır, köyün zorunlu işlerini yapmak istemeyenlere veya paylarını ödemeyenlere ceza verir. İhtiyar meclisince alınan bazı kararlar kaymakam veya valinin onayı ile yürürlüğe girer.

Köy yönetiminin başındaki kişi muhtardır. Köy derneği tarafından seçilir. Muhtarların görev süresi beş yıl olup, muhtar köy tüzelkişiliğinin temsilcisidir. İhtiyar heyeti ile köyün işlerini yürütmekle yükümlüdür. Ayrıca merkez idarenin temsilcisi sıfatı ile kanunları ve hükümet emirlerini halka duyurur. Köy içerisinde düzeni sağlar. Görevlerini yerine getirmeyen muhtarlar bağlı oldukları ilçe yönetim kurulunca görevinden alınabilirler. Köy muhtarının aldığı kararı, kaymakam veya vali köyün yararına görmediği takdirde bozabilir. Köy idaresinde muhtarın dışında köy imamı, köy korucusu ve köy kâtibi olmak üzere üç kişi daha vardır. Köy korucusu köyün güvenliğini sağlamakla, köy kâtibi ise yazı işlerini yürütmek ile yükümlüdür. Köy kâtibinin olmaması durumunda köy öğretmeni veya köy imamı yazışma işleri ile ilgilenir. Köy imamı ise köy derneği ve müftünün önerisi ile kaymakam veya vali tarafından atanmaktadır.

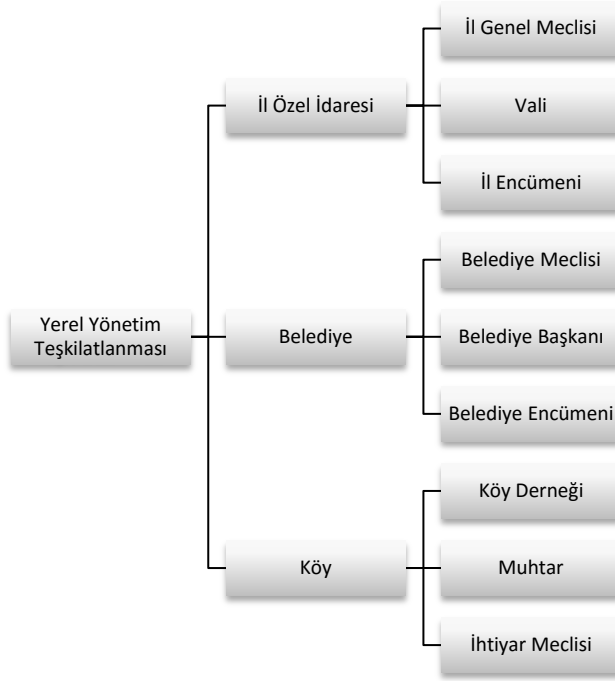
⁶¹ İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Köyler, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/koyler1> (26.07.2019)

Şekil 3: Türkiye Cumhuriyeti Yerel Yönetimlerinin Türlerine Göre Sayıları⁶²

Şekil 3'te, Türkiye Cumhuriyeti yerel yönetim yapılanması içerisinde il özel idaresi, belediye (büyükşehir belediyesi, il belediyesi, ilçe belediyesi, belde belediyesi) ve köy sayıları güncel verilere göre gösterilmektedir.

⁶² İçişleri Bakanlığı Mülki İdare Bölümleri, <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (22.02.2020).

Şekil 4: Türkiye Cumhuriyeti Yerel Yönetim Yapısı⁶³

Şekil 4'te ise Türkiye'deki yerel yönetim birimleriyle birlikte bunların organları yer almaktadır. Belediyelerin yapılanması büyükşehir belediyeleri ile aynı olduğu için, büyükşehir belediyelerinin organlarına ayrıca yer verilmemiştir. Görüleceği gibi, Türkiye'deki yerel yönetimlerin üç organlı bir yapısı bulunmakta olup, diğer ülkelerin ve Bulgaristan'ın ikili yapılanmasından farklıdır.

4. Bulgaristan ve Türkiye Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması

Bulgaristan ve Türkiye üniter devlet yapısına sahip olmalarına rağmen yerel yönetimler alanında farklılıklara sahiptir. Geçmişte ortak bağları olmasına rağmen her iki ülkenin de siyasi tarihi, nüfusu, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimleri bu farklılığın temelini oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 tarihli Anayasasında yerel yönetimler il özel idareleri, belediyeler ve köyler olarak üçe ayrılmış olup, idari ve mali özerkliğe sahiptirler. Bu sistemde 2004 ve 2005 yıllarında reforma gidilmiş

⁶³ Yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Türkiye'deki tüm belediye türleri meclis-başkan-encümen düzeninde teşkilatlandığı için Şekil 4'te belediye türleri bazında ayrıca gösterim yapılmamıştır.

ve belediye kanunu, büyükşehir belediye kanunu ve il özel idare kanunu değişmiştir. Ayrıca, yerel yönetim birliklerine dair kanun da çıkarılmıştır.

Bulgaristan mülki idaresi 1991 Anayasasına göre belediyeler ve iller olarak ayrılmıştır. Yine yerel yönetimler 1991 yılında yürürlüğe giren Yerel Yönetimler Kanunuyla ilk kez düzenlenmiştir. Bu bakımdan Bulgaristan yerel yönetimlerinin, Türkiye'den daha önce reforma tabi tutulduğu görülmektedir. Anayasa hükümlerince bunların içerisinde alt yerel yönetim birimleri oluşturulabilir. Başkent belediyesi hem yerel yönetim birimi olarak hem de il yönetim birimi olarak faaliyet göstermektedir. Belediyeler kendi bütçesine sahip olan özerk yerel yönetim birimleridir. İller ise yerel yönetim birimi olarak ele alınamaz. İller ulusal ve yerel çıkarların korunduğu, devlet yönetiminin yerel düzeyde gerçekleştiği taşra birimleridir.

Her iki ülkede yerel yönetimler anayasal kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulgaristan ve Türkiye anayasalarında kamu yönetimi yapılanması merkezden yönetim ve yerel yönetim ilke ve esaslarına göre düzenlenmiştir. Ayrıca Türkiye'de ilk defa büyükşehir belediyeleri 1984 yılında çıkarılan 195 numaralı kanunla düzenlenmiştir. Türkiye'de yerel yönetim kurumlarının her biri için ayrı kanun çıkarılmış ve yerel yönetim birimlerinin kuruluşları, organları, görevleri ve teşkilatları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Ancak, Bulgaristan yerel yönetim mevzuatı bu denli ayrıntılı değildir.

İki ülkenin de ortak yerel yönetimi birimi olan belediyelerin, karar organları olan meclisin görevleri açısından değerlendirildiğinde, meclisin görevleri arasında önemli bir farklılık bulunmamakta olup, iki yapının da görevleri açısından birbirine benzediği görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de belediye başkanlığı ile belediye meclis başkanlığı aynı kişide birleşmiş iken Bulgaristan'da belediye başkanı ile belediye meclis başkanlığı birbirinden ayrı tutulmuştur. Bu ayrıma istinaden belediye meclis başkanının görev ve yetkileri daha fazladır.

Tablo 1: Türkiye ve Bulgaristan Yerel Yönetim Sistemlerinin Özet Karşılaştırması⁶⁴

Yerel Yönetim Unsuru	Türkiye	Bulgaristan
Anayasal ve kanuni statü	<i>Kamu tüzelkişisi, idari ve mali açıdan özerk</i>	<i>Özerk ve temel yönetim birimi</i>
Yerel yönetim türü	<i>Belediye, il özel idaresi,</i>	<i>Belediye</i>

⁶⁴ Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

	<i>köy</i>	
Belediye alt türleri	<i>Büyükşehir belediyesi İl belediyesi İlçe belediyesi</i>	<i>Özel bölgeler Belediye Kırsal alan belediyesi</i>
Organlar	<i>Başkan-meclis-encümen</i>	<i>Başkan-meclis Başkan (kırsal alan belediyesi)</i>
Belediye olabilmek için gereken asgari nüfus	<i>5.000</i>	<i>6.000</i>
Belediyeler arası asgari mesafe	<i>5.000 metre</i>	<i>40 kilometre</i>
Kuruluş onayı	<i>Cumhurbaşkanı kararı</i>	<i>Bakanlar Kurulu kararı ve cumhurbaşkanı onayı</i>
Büyükşehir olabilmek için asgari nüfus	<i>750.000</i>	<i>300.000</i>
Yerel yönetim birimi sayısı	<i>19.734</i>	<i>3.477</i>
Karar organlarının oluşumu	<i>Seçmen oyu</i>	<i>Seçmen oyu</i>
Merkezi yönetime bağ ve ilgi	<i>Vesayet denetimi (vali)</i>	<i>Vesayet denetimi (vali)</i>

Bulgaristan'da belediyeler veya iller içerisinde kanun ile başka yönetim birimleri oluşturulmasına izin verilmiştir. Türkiye'de de büyük yerleşim yerleri için farklı yönetim biçimleri oluşturulabilmektedir. Her iki ülkede de yerel yönetimler kendi bütçesine, mal varlığına ve tüzel kişiliğe sahip özerk birimlerdir.

Türkiye'de il çapında yerel yönetim uygulaması il özel idareleri sayesinde gerçekleşirken, Bulgaristan'da il düzeyinde yerel yönetim birimi bulunmamaktadır. Bunun yerine merkezi yönetimin politikalarını uygulayan vilayet, yani il genel yönetimi mevcuttur. İller yerel yönetim birimleri içerisinde değerlendirilmez. İller, devlet politikalarını gerçekleştirmek için devlet yönetiminin yerel düzeyde gerçekleştiği, ulusal çıkarlar ile yerel çıkarlar arasındaki uyumun sağlandığı coğrafi birimlerdir.

Avrupa Birliği müktesebatı gereği oluşturulan istatistiki bölgelerden sorumlu birimler Bulgaristan'da bölgesel kalkınma konseyleri iken Türkiye'de bu istatistiki bölgelerden kalkınma ajansları sorumludur. Kalkınma konseylerinin başkanı vali olup, üyeleri hem bazı bakanlıkların temsilcileri

hem de belediyelerin nüfusları çerçevesinde belediye temsilcilerinden oluşmaktadır. Türkiye'deki sorumlu birimler olan kalkınma ajansları ise hem merkezi yönetim hem de yerinden yönetim temsilcilerinden oluşmakta; ancak, merkezi yönetimin ağırlığı yerel yönetim temsilcilerine görece daha fazladır.

Bulgaristan'da, Türkiye'deki gibi il genel meclisi bulunmamaktadır. Bakanlar kurulu tarafından atanan il valisi bulunmaktadır. Yürütme yetkisi olan vali ilde devlet çıkarlarının korunması, hükümet politikalarının uygulanması, kamu düzeninin sağlanması gibi görevleri üstlenmiştir. Ayrıca Bulgaristan'da, Türkiye'deki il özel idaresinin yürütme organı olan il encümenine benzer bir yürütme organı da bulunmamaktadır.

Türkiye'de nüfusu 5.000 üzeri olan yerlerde belediye kurulabiliyorken, Bulgaristan'da 6.000 üzeri olan yerlerde belediye kurulabilmektedir. Türkiye'de ilgili yerleşim yerlerinin birbirinden uzaklığı yalnızca beş bin metre olarak belirlenmişken, Bulgaristan için aynı mesafe 40 kilometredir.

Bulgaristan'da büyükşehir statüsüne benzer, nüfusu 300.000'in üzerindeki yerleşim yerleri için özel bölge kavramı kullanılmakta ve bu statü sadece Sofya'da bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti yerel yönetim yapılanmasında nüfusu 750.000 üzerindeki yerleşim yerleri için büyükşehir statüsü kanunla getirilebilmekte olup, mevcut büyükşehir belediye sayısı 30'dur.

Bulgaristan'da, Türkiye'de bulunan köy yerleşim biriminin eşdeğeri bir idari birim bulunmamaktadır. Kırsal alan belediyeleri ise Türkiye'deki köy yönetimlerine benzemektedir. Keleş'in ileri sürdüğü gibi Köy Kanununun, küçük yerleşim birimlerine adına çıkarılmış, belediye kanunu niteliği taşıyor olması da benzerliği güçlendirmektedir. Ancak, Türkiye'deki köy yönetimleri ayrı bir tüzel kişilikken Bulgaristan kırsal alan belediyelerinin teşkilatlanması diğer belediyeler ile aynıdır.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu modern anlamda yerel yönetim sistemine 19. yüzyılda kavuşmuş olsa da geleneksel dönemdeki kadılık ve vakıflar gibi kurumlar Osmanlı İmparatorluğu'nun Bulgar topraklarını ele geçirdiği zamanlarda halk ile yönetici sınıf arasında köprü görevi görmüştür. 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan süreçte merkezi yapılanmayı düzenlemek ve daha modern bir hale getirmek amacı ile Bulgaristan topraklarında yeni bir yapılanma hayata geçirilmiştir. Bu yapılanma için büyük ölçüde Bulgaristan topraklarının pilot bölge olarak seçilmesi, gelişmelerin ilk örneklerinin Bulgaristan topraklarında yaşanmasını sağlamıştır.

Bulgaristan'da Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli hizmet araçlarından olan hem kadılık hem de vakıf kurumlarının Tanzimat öncesinde var oluşu, Osmanlı yerel yönetim sisteminin Bulgaristan'da da uygulandığının birer göstergesidir. Bununla birlikte, Bulgaristan'ın Osmanlı öncesi yerel yönetim sisteminin Osmanlı üzerinde bir etkisi olduğuna dair kanıt rastlanmamıştır. Tanzimat Döneminde modern yerel yönetim sistemine geçilme çabasında ise örnek alınan sistem Fransız sistemi olup, bu açıdan Bulgaristan'dan etkilenildiği söylenemez.

Bu çalışma kapsamında ele alınan konular bağlamında yerel yönetim özerklik durumuna bakıldığında Bulgaristan'ın Türkiye'ye görece daha özerk, inisiyatif sahibi, önemi merkezi yönetimce algılanan ve önem verilen yerel yönetim sistemine sahip olduğu görülmektedir. Her ne kadar vesayet denetimi görece daha ağır bir görünüm sunsa da mülki teşkilatın bir unsuru sayımları, özerk yerel yönetim ilkesinin anayasal olarak kabul edilmesi, kalkınma ajansı üyelerinin belediye meclis üyelerinden oluşturularak merkezi yönetimden çok yerel yönetimin ağırlığının kabul edilmesi gibi olgular buna işaret etmektedir.

İleride aynı konuda yapılacak çalışmalarda her iki ülkenin yerel yönetimlerinin mali yapısının karşılaştırılması, yerinden yönetimin diğer türlerinin uygulamalarının ve hukuki altyapılarının karşılıklı incelenmesi ile merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiler ve hukuki ihtilafların çözümlenmesine yönelik mevzuata ve yargı kararlarına ilişkin incelemelerin gerçekleştirilmesi önerilebilir. Ayrıca Bulgaristan, yerel yönetim sistemlerinde çeşitliliğe gidebilir. Bununla birlikte yerel yönetimler içerisindeki hizmetlerin sınırları genişletilerek merkezi yönetimin yükü hafifletilebilir.

Kaynakça

- BAYRAM Sadi, "Bulgaristan'daki Türk Vakıfları ve Vakıf Abideleri", <https://core.ac.uk/download/pdf/50612257.pdf> (23.05.2020)
- BAYRAMOĞLU ÖZÜĞURLU Sonay ve GÜLPINAR, Turgay, "Geçiş Sürecinde Bulgaristan'da Kamu Yönetimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 75, No 1, Ankara (2020), ss. 271, 272.
- CAMBAZOV İsmail, *Bulgaristan'da Başmüftülük Tarihi I*, Başmüftülük Yayınları, Sofya 2013.
- Congress, L. o. (2019). *Bulgarian Statistics: A Resource Guide*, Administrative-Territorial Divisions in Bulgarian: <https://guides.loc.gov/bulgarian-statistics/administrative-territorial-divisions> (20.05.2020)
- DEMİREL Demokaan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma (1839-1923)", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 473 (2011), ss. 97-111.
- DRYANOVA Ayshe Mehmedova, *Yerel Yönetimler Reformu Bağlamında Türkiye ve Bulgaristan Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal

Güngör, İ. Yaş H. (2021). Bulgaristan'da Yerel Yönetimler ve Türkiye ile Karşılaştırılması. ABAD, 4(7), 41-73.

- Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.
- EKİNCİ Mehmet Uğur, *Bulgaristan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Seta Kitapları, İstanbul 2018.
- ERKUL Hüseyin ve KARA, Hüseyin, "Denetim Açısından Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 24 (2014), ss. 205-237.
- ERYILMAZ Bilal, *Kamu Yönetimi*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2012.
- ESEN Erol, ÇETİNTÜRK Veli Ercan ve MİHOVA Iva, "Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Bulgaristan'da Yerelleşme", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Özel Sayı 4 (2017).
- DRUMÉVA Emilia, *Local Government in Bulgaria*, Stabilization of Local Governments, (ed. Emilia Kandeve), Local Government Public Service Refom Institute, Budapest 2001.
- European Commission, *Public administration characteristics and performance in EUR28: Bulgaria*. Brussels: Publications Office of the European Union, 2018.
- European Committee of the Regions, *Bulgaria*, <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Bulgaria-Introduction.aspx>, (30.08.2020)
- GÖZLER Kemal "Türk Belediye Sistemi Üzerinde Fransız Etkisi: 3 Nisan 1930 Tarihli Belediye Kanunu Fransa'dan mı İktibas Edilmiştir?", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 28, Sayı 1-2, Ankara (2019), ss.1-23.
- GÖZLER Kemal, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınevi, Bursa 2018.
- GÖZLER Kemal, *Mahalli İdareler Hukuku*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2018.
- GRADEVA Rossitsa, "Orthodox Christians in the Kadi Courts: The Practice of the Sofia Sheriat Court, Seventeenth Century." *Islamic Law and Society* 4, no. 1 (1997), ss.37-69.
- GÜLER Birgül, "Bulgaristan'da Yerel Yönetimler" *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1 (1995), ss. 81-87.
- İçişleri Bakanlığı, Mülki İdare Bölümleri, <https://www.icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (22.02.2020)
- İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Köyler, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/koyler1> (26.07.2019)
- KELEŞ Ruşen, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, İstanbul 2009.
- KOULOV Boian, Social and Economic Transformations in a Bulgarian Mountain Area: A 1986-2014 Comparative Analysis. *Journal of the Bulgarian Geographical Society*, 39 (2018), ss. 73-78.
- Local Government, <http://www.mybulgaria.info/local-government-the-structure-of-bulgarian-municipalities-explained>. (06.07.2019)
- Ministry of Regional Development and Public Works, Laws, <https://www.mrrb.bg/en/acts/laws/> (24.02.2020)
- Ministry of Regional Development and Public Works, Laws, <https://www.mrrb.bg/en/administrative-and-territorial-structure-of-the-republic-of-bulgaria-act/> (26.02.2020)
- Ministry of Regional Development and Public Works,Laws, <https://www.mrrb.bg/en/local->

Güngör, İ. Yaş H. (2021). Bulgaristan'da Yerel Yönetimler ve Türkiye ile Karşılaştırılması. ABAD, 4(7), 41-73.

- government-and-local-administration-act/ (25.02.2020)
- National Assembly of the Republic of Bulgaria, *Constitution of the Republic of Bulgaria*. Chapter One: Fundamental Principles, 1991.
- National Statistical Institute, *Administrative-territorial and territorial division of the Republic of Bulgaria*.
https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ATTD_RB_2019_EN.pdf, (2019, Aralık 31), (19.12.2020)
- ORTAYLI İlber, İmparatorluk Döneminde Mahalli İdarelerin ve Belediyeciliğin Evrimi. E. Türkcan içinde, *Belediyecilik Araştırma Projesi* (s. 3-24). Ankara, Türk İdareciler Derneği, Bilimsel Araştırma Dizisi, 1978.
- ORTAYLI İlber, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayınları, İstanbul 1985.
- ORTAYLI İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2016.
- Regional Development Act, <https://www.mrrb.bg/en/regional-development-act/>, (20.08.2020)
- Regional Profiles, *News: Ever More, Ever Smaller Municipalities*, 02.03.2017, <https://www.regionalprofiles.bg/en/news/ever-more-ever-smaller-municipalities/>, (11.03.2021)
- REYHAN Cenk, "Bir Belge: Yerel Yönetim Metinleri (XX), 1913 Tarihli Vilâyat Genel İdaresi Geçici Kanunu", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1 (2000), ss.129-154.
- SEYİTDANLIOĞLU Mehmet, "Yerel Yönetim Metinleri (VI): 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 5 (1996), ss. 89-103.
- SHAW Stanford, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- SNAVELY Keith and DESAİ, Uday, "Municipal Government-Nonprofit Sector Collaboration in Bulgaria: An Attitudinal Analysis." *The American Review of Public Administration* 31, no. 1 (March 2001), ss. 49–65
- STOILAVA Desislava, "Local Government Reforms in Bulgaria: Recent Developments and Key Challenges", 16th NISPAcee Conference on Public Policy and Administration: Challenges and Synergies, Working Group on Local Government, Bratislava 2008.
- TORTOP Nuri, AYKAÇ, Burhan, YAYMAN, Hüseyin ve ÖZER, M. Akif, *Mahalli İdareler*, Nobel Kitap, Ankara, 2014.
- TUNÇ Ahmet, SEZİK, Murat ve BAŞURGAN, Aynur, "Bulgaristan'da Yerel Yönetimler", *Social Sciences Studies Journal*, Cilt No 3, Sayı 4, Kahramanmaraş (2017), ss.12-26.
- ИВАНОВ X, МЕЖДУНАРОДНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ, Varna Free University, 2012: http://ebox.nbu.bg/pa2012/4_X.Ivanov.pdf (19.11.2019)
- Народно събрание на Република България. (1879). *КОНСТИТУЦИЯ НА БЪЛГАРСКОТО КНЯЖЕСТВО*, История и факти: <https://parliament.bg/bg/17> (20.08.2020)

ÇORLU'DA EŐKİYALIK VE DİĞER SUÇ OLAYLARI (1560-1699)

Selma KUŞU*

Öz: İstanbul'un fethinden sonra tamamen Türk hâkimiyetine giren ve Türk-Osmanlı şehir yapısına uygun bir şekilde gelişme gösteren Çorlu, İstanbul'un et ve hububat iâşesinde önemli bir işleve sahip olmasının yanı sıra bulunduğu mevkiî açısından doğu-batı/batı-doğu yol güzergâhında yer alan bir menzil şehriydi. Çalışmada 1560-1699 yılları arasında Çorlu'da sosyal huzuru bozan asayiş sorunları ele alınacaktır. Araştırmanın ana kaynağı mühimme defterleri olup bu defterdeki veriler ışığında Çorlu'da eşkıyalık, hırsızlık, adam yaralama ve öldürme, ev basma ve zina gibi suçların işlendiği tespit edildi. Bu bağlamda çalışmada suç türleri, suçlu profilleri, suçu sabit olanlar için öngörülen cezai müeyyideler hususunda değerlendirmeler yapıldı. Ayrıca burada kişileri suç işlemeye iten nedenler de sorgulandı. Bu konuda her ne kadar belgeler tatmin edici bilgi içermese de suçun ve suçlunun ortaya çıkışında psikolojik, ekonomik, sosyo-kültürel birtakım nedenlerin olduğu varsayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Çorlu, Mühimme, Eşkıyalık, Suç, Ceza.

BANDITRY AND OTHER CRIME EVENTS IN ÇORLU (1560-1599)

Abstract: Çorlu, which fell completely under Turkish rule after the conquest of Istanbul and developed in accordance with the Turkish-Ottoman city structure, had an important function in the supply of meat and cereals of Istanbul. It was also a city of menzil (halting-place) located on the east-west / west-east road route in terms of its location. In this study, the security problems that disturbed social peace in Çorlu between the years 1560-1699 will be discussed. The main source of research is mühimme defters. In the light of the data in these defters, it was determined that crimes such as banditry, theft, injury and murder, home invasion, and adultery were committed in Çorlu. In this context, the study evaluated the types of crime, offender profiles, and prescribed punishment for those whose were proven guilty of the offense. In addition, the reasons that push people to

---

* Dr. Selma Kuşu, kususelma@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8421-9920.

commit crimes were also questioned here. Although the documents do not contain satisfactory information on this subject, it can be assumed that there are some psychological, economic, socio-cultural reasons in the emergence of the crime and the criminal.

Key Words: Çorlu, Mühimme, Banditry, Crime, Punishment.

Giriş

Toplumunu oluşturan bireylerin bir arada, huzur ve güven içerisinde yaşamlarını idame ettirebilmeleri için, içinde yetiştikleri/mensubu oldukları toplumun belirlediği kural ve normlara uymaları gerekmektedir. Bu kural ve normlardan sapma ise suçu doğurmaktadır.¹ Bu bağlamda suç “*törelere ve ahlâk kurallarına aykırı davranış ya da bir toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırımı bağlanan eylem*” diye tarif edilmektedir.² İslam hukukunda suçun açıklaması ise genelde şu şekilde yapılmaktadır: “*Allah Teala'nın had ve ta'zir cezalarıyla işlenmesini yasakladığı hukuka aykırı fiillerdir.*” Bu doğrultuda suçlar üç temel kategoride değerlendirilmektedir: Had, kısas ve ta'zir. Had suçları kapsamında hırsızlık, yol kesme-silahlı gasp ve soygun, zina, zina iftirası, şarap içme-sarhoşluk, dinden dönme ve isyan (bağy) sayılmaktadır. Kısas suçları, cana ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlardır. Ta'zir suçları ise, düzenlenmesi devlet başkanına ve hâkime bırakılmış suçları kapsamaktadır.³

Osmanlı, suç ve ceza hukuku hususunda İslam hukukunu referans almıştı. Ancak İslam hukuku ta'zir suç ve cezaları konusunda devlet başkanına geniş bir takdir yetkisi tanıdığından Osmanlı padişahları ta'zir ve suç cezalarının düzenlenmesini kanunnameler yoluyla yapmıştı. Dolayısıyla kadılar, ele aldıkları davalarda suçun türüne ve ispat şekline göre şer'î veya örfî kanunlara uygun olarak bir hükme varırdı.⁴ Bu bağlamda, Osmanlı ceza hukukunda suç sabit olan kişilere ölüm, hapis, kürek, para ve sürgün gibi cezaların yanı sıra nadir de olsa el kesme⁵ ve recm⁶ cezaları verilmişti.

¹ Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul 1981, s. 59-60.

² Mehmet Boynukalın, “Suç”, *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 453.

³ M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yay., İstanbul 2012, s. 158-159.

⁴ M. Akif Aydın, “Ceza”, *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 478.

⁵ Osmanlı'da hırsızlık suçuna nadir de olsa had cezasının verildiği bilinmektedir. Bkz. Ömer Menekşe, *XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998, s. 110-112.

⁶ İslam ceza hukukunda zina suçunun cezai yaptırımı bekârlar için 100 değnek, evliler için ise ölümdür (recm). (Aydın, *age.*, s. 191). Buna rağmen Osmanlı'da zina suçu için verilen recm cezasının yalnızca bir defa uygulandığı tespit edilmektedir. Bkz. Ömer Menekşe, “Osmanlı'da Zina Cezası Olarak Recm”, *Marife*, C. III, S. 2, Konya (2003), s. 7-18.

Bu çalışmada ise 1560-1699 tarihleri arasında Çorlu kazasında işlenen suçlar hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Ancak öncelikle Osmanlı döneminde Çorlu kazası hakkında kısa bir malumat vermek yerinde olacaktır. Çorlu, İstanbul'un fethinden sonra tamamen Türk hâkimiyetine girmiş; bölgeye gerek fetihten önce ve gerekse fetihten sonra Anadolu'nun muhtelif yerlerinden getirtilen Türkler yerleştirilmişti. Türk-Osmanlı şehir yapısına uygun bir şekilde gelişme göstermeye başlayan Çorlu, bir zaman sonra kaza hüviyetine haiz olup Vize sancağına bağlanmıştı.⁷ 17. yüzyıl yazarı Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Çorlu'da 15'i Müslüman ve 15'i gayrimüslim olmak üzere toplam 30 mahalle mevcuttu.⁸ Kaza halkının temel geçim kaynağı ziraat ve hayvancılıktı. Öte yandan Çorlu, İstanbul'un iaşesinde mühim bir yere sahipti. Burada istihsal edilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin bir kısmı İstanbul'a sevk edilirdi. Örneğin Çorlu ve civar kazalardan tedarik edilen buğday, mercimek ve nohut benzeri tarım ürünleri arabalarla Rodosçuk İskeleyi'ne indirilir ve buradan İstanbul'a gönderilirdi.⁹ Ayrıca Çorlu, İstanbul'un ihtiyacı olan kasaplık koyunların nakledilmesinde de önemli bir işleve sahipti. Şöyle ki, Rumeli'nin çeşitli bölgelerinden temin edilen kasaplık koyunlar İstanbul'a sevk edilmeden önce Çorlu ve diğer bazı kazalardaki kışlaklarda bir süre bekletilir; koyunların bakımı ve beslenmesi yapıldıktan sonra peyderpey İstanbul'a sevki gerçekleşirdi.¹⁰ Çorlu'nun ön plana çıkan diğer bir önemli işlevi de menzil şehri olmasıdır. Bilindiği üzere, menziller, başta askerî amaçlar olmak üzere haberleşme, ticaret, hac ve seyahat maksadıyla yolculuk edenlerin konaklaması için tasarlanmış duraklardı. Nitekim Çorlu da İstanbul'dan Belgrad'a kadar uzanan işlek bir yol güzergâhı üzerinde yer alıyordu. Bu yol güzergâhını kullanarak İstanbul'dan Avrupa içlerine gidip-gelenler Çorlu'da konaklardı. Diğer taraftan sefer için İstanbul-Belgrad yolunu kullanan ordunun konaklama masrafları, erzak ve diğer ihtiyaçları

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mine Şenel, *Çorlu Kazası'nın Tarihçesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1964.

⁸ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne*, C. 3, 1. Kitap, (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), YKY, İstanbul 2006, s. 387.

⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *MHM.d*, nr. 28, s. 185, hüküm no: 431, 25 Receb 984; nr. 71, s. 257, hüküm no: 480-481, 3 Zi'l-kade 1001; nr. 71, s. 362, hüküm no: 676, 12 Zi'l-hicce 1001.

¹⁰ 1576 senesinde yazılan emirde, Vize, Çorlu, İpsala kazalarında kışlayan koyunların celepleriyle beraber İstanbul'a sevk olunmaları emredilmişti. (BOA, *MHM.d*, nr. 28, s. 392, hüküm no:1022, 15 Ramazan 984) Başka bir emirde ise, İpsala, Ferecik, Hayrabolu, Malkara ve Çorlu'daki kışlaklarda bulunan kasaplık ve sair koyunların miktarının tespit edilip merkeze bildirilmesi emredilmişti. BOA, *MHM.d*, nr. 42, s. 211, hüküm no: 656, 29 Muharrem 989.

kazadan temin edilirdi.¹¹ Dahası Çorlu ve civarına avlanmak için gelen padişah ve mahiyetindekilerin konaklama masrafları da Çorlu halkı tarafından karşılanırdı.¹² Şunu da eklemek gerekir ki, yolcuların emniyetli bir şekilde seyahat etmesi için hem yollarda hem de konaklama yerlerinde gerekli tedbirlerin alınması elzemdi. Çünkü yolculuk esnasında yağmalama ve hırsızlık hadiseleriyle sık sık karşılaşılırdı. Bu türden suç eylemlerinin mağdurları arasında tüccarlar dikkat çekse de¹³ toplumun üst kesiminden kişilerin de seyahat ederken zarara uğradıkları görülür.¹⁴

Çalışmada, Çorlu'da gerçekleşen suç olaylarının tespiti için mühimme defterleri¹⁵ kullanıldı. Bu defterlerdeki veriler ışığında öncelikle eşkıyalık hadiseleri üzerinde durulacak ve sonrasında hırsızlık, darp/cinayet, zina gibi şahsa/mala ve ahlâka karşı işlenen suçlar analiz edilecektir. Diğer yandan suç olaylarında fail ve mağdurun özellikleri hakkında ise kısmen değerlendirme yapılabilecektir. Şu sebeple ki, belgelerde gerek suça karışan kişilerin ve gerekse mağdurların isimleri, cinsiyeti, ikamet yerleri, meslekleriyle ilgili birtakım ayrıntılara ulaşmak mümkündür; ancak yaşları ve medeni durumları hakkında yeteri kadar bilgi mevcut değildir. Dahası mühimme defterleri, kişilerin suç işleme sebepleri konusunda ise neredeyse

¹¹ Bkz. Sema Altun, "XVII. Yüzyıl Sonlarında İstanbul-Edirne Arasındaki Menziller ve Bazı Menzilkeş Köyler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, Ankara (2006), s. 75-99; *Osmanlı Belgelerinde Çorlu*, (haz. Nuran Koltuk), Çorlu Belediyesi Yay., İstanbul 2017, s. 50.

¹² *Osmanlı Belgelerinde Çorlu*, s. 34.

¹³ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler: Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), TVY Yay., İstanbul 2000, s. 80-84.

¹⁴ Örneğin 1695 yılının Kasım ayında Çorlu kadısına gönderilen emirde, Valide Sulta'nın merhum Karabiber-zade İbrahim'e ait hanede konaklayacağı bildirilmişti. Bu yüzden söz konusunu mekânda ne bir yolcu ne de dışarıdan bir feridin konaklamasına müsaade edilmeyip mekânın yabancılardan korunması için emir verilmişti. (BOA, *MHM.d*, nr.106, s. 305, hüküm no:1227, 10 Rebî'ü'l-âhir 1107). Konaklama yerinde gerekli tedbirler alınmasına rağmen yolların güvenliğinin sağlanmasında zaafiyet olduğu görülür. Nitekim eşkıyalar, Tekirdağ Yarpınarı mevkiinde sultana ait olan para ve eşyaları gasp etmişti. Eşkîyalardan bazıları ele geçirilmiş ve diğerlerinin yakalanması için emir verilmişti. BOA, *MHM.d*, nr. 108, hüküm no: 1104, 1102, 1107, sene 1107.

¹⁵ Bu defterler, Divan-ı Hümayun toplantılarında ülke gündemini meşgul eden askerî, siyasî, idarî, sosyal, mali ve benzeri meselelerle ilgili alınan kararların kaydedildiği defterlerdir. Defterler, sadece devlete ait iş ve meseleleri değil, aynı zamanda taşra mahkemelerinde çözülemeyen davaları ve bunlarla ilgili kararları da ihtiva etmektedir. Bkz. Feridun Emecen, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mîrî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, C. 3, S. 5, (2005), s. 129-136.

sessiz kalmaktadır. Yine de suçun ve suçlunun ortaya çıkışında psikolojik, ekonomik, sosyo-kültürel birtakım nedenlerin olduğu varsayılabilir.

1. Eşkîyalık

Eşkîyalık,¹⁶ genelde “*silahla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayişini ihlâl etmek*” olarak tanımlanmaktadır.¹⁷ Tarihsel açıdan bakıldığında siyasi, sosyal ve ekonomik buhran dönemlerinde sık rastlanan suç eylemlerinden biridir eşkîyalık.¹⁸ Osmanlı'da, bilhassa Anadolu topraklarında, toplumsal düzeni

---

¹⁶ “Şakî” kelimesinin çoğulu olan “eşkîya”, sözlükte “bahtsız, fenâ hareketli, haylaz, habîs; haydut, yol kesen” manalarına gelmektedir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: Eski ve Yeni Harflerle*, (yay. haz. Aydın Sami Güneyçal), Ankara 1999, s. 1170.

¹⁷ Ali Bardakoğlu, “Eşkîya”, *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 463. Bu konuda tarihçi Eric Hobsbawm “yasalara göre, saldırıp zor kullanarak soygun yapan bir çeteye dahil herhangi bir kimse”yi haydut olarak nitelendirmektedir (Hobsbawm, *Haydutlar*, (çev. Fatma Taşkent), Logos Yay., İstanbul 1990, s. 9). Osmanlı coğrafyasında eşkîyalık eylemlerini inceleyen araştırmacıların “eşkîya”yı nasıl tanımladıklarına bakıldığında, Örneğin Ege’de eşkiyayı mercek altına alan Sabri Yetkin, eşkiya için “başkaldıran” tabirini kullanmıştır. Yetkin’in ifadesiyle “başkaldıran” insan, bir bakıma kendisini “ezen” düzene karşı, kabul edebileceğinden fazla “ezilmeme” hakkını” kullananıdır (Yetkin, *Ege’de Eşkîyalar*, TVY Yay., İstanbul 2003, s. 3). Karen Barkey ise eşkîyalığın “yapay bir toplumsal kurgu” olduğunu ileri sürer. Barkey’e göre, eşkiya ne toplumsal yapıyı yıkmaya ne de devleti geleneksel anlamda tehdit etme amacı güdüyordu. Eylemlerinin arka planında kayda değer bir ideolojileri olmayan eşkiyalar, sistemin boşluklarını kullanıyordu. Barkey, “eşkîyalığın devlet için ciddi bir tehdit olmadığını, tam aksine devlet politikalarının bir yan ürünü olduğunu” belirtir (Barkey, *Eşkîyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev. Zeynep Altok), TVY Yay., İstanbul 2011, s. 23-24). Bu bağlamda W. J. Griswold da eşkiyalar “nefret ettikleri bir yaşamdan kaçıp sığınacakları bir yer peşindeydiler; yoksa bir devlet ya da hanedan kurma peşinde değil”diler demektedir. Griswold, *Anadolu’da Büyük İsyân 1591-1611*, (çev. Ülkü Tansel), TVY Yay., İstanbul 2000, s. 174.

¹⁸ Mücteba İlgürel, “Osmanlılar’da Eşkîyalık Hareketleri”, *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 467. Fernand Braudel, 16. yüzyılın sonlarına doğru Akdeniz toplumlarında eşkîyalığın arttığını, yoksulluk ve aşırı nüfusun köylü isyanlarını doğurduğunu; ayrıca fetret dönemlerinde eşkiyaların çoğaldığını söyler (Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), C. II, Eren Yay., İstanbul 1990, s. 69-70). Bu bağlamda Eric Hobsbawm da ekonomik krizin yaşandığı ve halkın yoksullaştığı dönemlerde eşkîyalığın bir salgın halini aldığını; kıtlık, savaş ve idarî düzenin bozulması gibi felaketlerin de eşkîyalığı arttıran nedenler olduğunu vurgular (Hobsbawm, *age.*, s. 14). Aslında genel yaklaşım, eşkîyalığın sosyo-ekonomik nedenlerden ortaya çıktığı yönündedir. Bkz. Yetkin, *age.*, s. 4; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celâli İsyânları”*, YKY, İstanbul 2009, s. 14. Diğer taraftan eşkîyalığın ortaya çıkışında coğrafi faktörlerin de etkili olduğunu ileri süren görüşler vardır. Bu konuyla ilgili W. J. Griswold’un çalışmaları öncü olsa da kapsamlı bir değerlendirmeyi Sam White “Osmanlı’da İsyân İklimi: Erken Modern Dönemde Celâli İsyânları” adlı kitabında yapmıştır. Bkz. Griswold, *age.*, s. 39-40; White, *Osmanlı’da İsyân*

sarsacak bu tür eylemler 16. yüzyılın sonlarından itibaren devleti kaygılandıran bir hal almaya başlamıştı. Batıda ve doğuda devam eden savaşlar, mevcut toprak rejiminde başlayan bozulma, nüfus artışı, mali sahada yaşanan krizler, artan vergiler, halkın fakirleşmesi, devlet otoritesinin zayıflaması gibi etkenlere bağlı olarak gelişen olumsuz koşullar çeşitli grupları eşkıyalık eyleminin failleri haline getirmişti.¹⁹ Nitekim sarıca, sekban ve levent denilen terhis edilmiş, işsiz güçsüz dolaşan eli silahlı askerler,²⁰ iş bulamayan medreseliler (suhteler), kapıkulu askerleri (yeniçeri, altıbölük sipahileri), ehl-i örf takımı,²¹ Çingenler²² eşkıyalığa yönelen gruplardı.

Belgelerde ekseriyetle “harâmî”, “ehl-i fesâd”; ayrıca “şakî/eşkîyâ”, “serkeş” yahut “yol kesen” (kuttâ‘-i tarîk/kuttâu‘t-tarîk) olarak tanımlanan bu kimseler,²³ yerleşim birimlerinden uzakta, bilhassa dağlık ve ormanlık alanlarda gizlenirdi. Nitekim 14 Mayıs 1560'ta Vize dağlarında çok sayıda harâmî toplanmışken,²⁴ 18 Ekim 1576'ta Istranca ve Çorlu dağlarında yuvalanan harâmîler, güvenlikten sorumlu kişilerce öldürülmüştü.²⁵ Öte yandan 22 Nisan 1585'te yazılan hükümde, Vize ve Çatalca arasında yer alan Devletli Ağaç Derbendi'nde ağaçlar gelişip çoğalınca eşkıyaların burada toplandıkları ve yoldan geçen Müslümanları katledip mallarını yağmaladıkları bildirilmekteydi. Bu sebeple derbent civarındaki Vize, Midye, Pınarhisarı, Çatalca ve Çorlu kadılikları halkının ellerinde baltayla zikredilen yere gidip oradaki ağaçları kesmesi, eşkıyaya yatacak ve barınacak yer bırakmaması emredilmişti.²⁶

Şunu da belirtmek gerekir ki, eşkıyalara yataklık eden ve onların çalıp çırptıklarından nemalanan ortakları da yok değildi. Örneğin 1560 senesinde

---

İklimi: Erken Modern Dönemde Celâli İsyanları, (çev. Nurettin Elhüseyni), Alfa Yay., İstanbul 2020.

¹⁹ İlgürel, *agm.*, s. 467.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1965; Mücteba İlgürel, “Levent”, *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 150.

²¹ Akdağ, *age.*, s. 15-20.

²² Akdağ, *age.*, s. 140-141.

²³ Kaynaklarda eşkıya için “Celâlî, eşirrà, haramzâde, türedi, haydut (hayduk) ve uğur” tabirleri de kullanılmagelmiştir. İlgürel, *agm.*, s. 467.

²⁴ BOA, *MHM.d.*, nr. 3, s. 374, hüküm no: 1104, 18 Şaban 967. Ayrıca bkz. Volkan Ertürk, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Vize Sancağında Eşkîyalık Faaliyetleri (1553-1574)”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, C. X, S. 12, (Bahar 2012), s. 102.

²⁵ BOA, *MHM.d.*, nr. 28, s. 35, hüküm no: 84, 25 Receb 984.

²⁶ BOA, *MHM.d.*, nr. 58, s. 31, hüküm no: 93, 21 Rebî‘ü'l-âhir 993.

Çorlu civarlarında 6 harâmînin dolaştığı haberi alınıp izleri sürülmüş ve 6 harâmîden 4'ü Bergos'da yaralı olarak yakalanmıştı. Yapılan sorgulamada yataklarının Çorlu ve Karaevli denilen yerde, kaçan 2 eşkıyanın da Malkara civarında olduğu öğrenilmişti. Yakalanan eşkıyalar mahkemede bazı zimmiler hakkında “*yatağımız ve şerikimiz ve ba'zı esbâb dahi virdük...*” diye itirafta bulunmuştu.²⁷ Bu durum, bir takım kimselerin hem eşkıyaya yardım ve yataklık ettiğini hem de kendilerine yarar sağladıklarını göstermektedir.

Öte yandan kimi yerlerde ise halkın yağmala hadiseleri karşısında sessizliğine, olup biteni görmezden gelişine tanıklık edilmektedir. Bununla ilgili örnek 1583 tarihli bir hükümde karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki, Çatalca kazasından ayrılıp İstanbul'a doğru yola çıkan Mevlana Süleyman, Çorlu'ya bağlı Kemaller köyünde konaklamış ve gece harâmîler köyü basıp Süleyman'ın 4 adamını okla yaralayıp yanında bulunan mal ve elbiselerini gasp etmişlerdi. Mevlana Süleyman, o gece olanları tüm köy halkının bildiğini; ancak hiç kimsenin üstüne düşmediğini, hatta herkesin gözden kaybolduğunu dile getirmişti. Köy halkı, Mevlana Süleyman'ın başına gelenler karşısında çaresizlik ve korkudan olsa gerek susup sinse de, birileri eşkıyaların civarda çekinmeden keyfi hareket etmesine sessiz kalmamıştı. Nitekim o gece Çorlu'da bir dükkânda 15 kadar yaylı ve oklu kişilerin toplandığı ihbar edilmişti. Hadisenin araştırılması için Hüseyin Çavuş görevlendirilmiş; şüpheli ve töhmet altında olanların bulunup sorgulanması, suçluların ortaya çıkarılması ve gasp edilen malların da sahibine teslim edilmesi emredilmişti.²⁸

Çorlu kazası ve civarında talan ve yağmanın baş aktörleri olan haydutlar genelde 5, 10, 15, 20 kişilik gruplar halinde hareket ediyordu.²⁹ Bu silahlı gruplar, kimi yerlerde 40-50 ya da 70 kişiden oluşuyordu.³⁰ Eşkîyalık eylemi için bir araya gelen “yoldaşlar” arasında, Mustafa Akdağ'ın da belirttiği üzere “soy, mezhep ve din birliği” bulunmuyordu³¹. Örneğin Silivri, Vize, Ereğli ve Çorlu kadılarına gönderilen 17 Şubat 1574 tarihli hükümde anlatılan hadisenin failleri Müslim ve gayrimüslimlerden oluşan eşkıya güruhuydu. Eşkîyalar, Silivri kazasının Halkalı köyünden Mürüvvet adlı

²⁷ BOA, *MHM.d.*, nr. 3, s. 546, hüküm no: 1603, 3 Safer 968.

²⁸ BOA, *MHM.d.*, nr. 49, s. 18, hüküm no: 68, 22 Rebi'ü'l-evvel 991.

²⁹ BOA, *MHM.d.*, nr. 3, s. 374, hüküm no: 1104, 18 Şaban 967; nr. 6, s. 616, hüküm no: 1356, 9 Zi'l-hicce 972; nr. 75, s. 163, hüküm no: 310, 4 Zi'l-hicce 1013.

³⁰ BOA, *MHM.d.*, nr. 26, s. 179, hüküm no: 486, 10 Cemâziye'l-evvel 982; nr. 28, s. 35, hüküm no: 84, 25 Receb 984.

³¹ Akdağ, *age.*, s. 117.

sipahinin evini basıp ırgatlarını öldürmüş ve cesetlerini de suya bırakmışlardı.³² Diğer taraftan hırsızlık ve eşkıyalık suçlarından hapis yatan Kara Veli'nin aranan suç ortakları hem zimmî hem de Müslüman kimselerdi.³³

Çorlu'da eşkıyalık olaylarının failleri arasında askerî sınıf mensupları da yer alır. 24 Kasım 1604'te yazılan hükümde, Çorlu ve civarındaki kazalarda yeniçeri ve acemi oğlanı namı altında birtakım eşkıya ve levent takımının zuhur ettiği belirtilmişti. Bunlar geceleyin evleri basıp, yollara inip kadın ve oğlan çekip, halkın mal ve erzaklarını yağmalıyordu.³⁴ Benzer bir hadise 23 Nisan 1605'te yazılan hükümde de yer almaktadır. Yine Çorlu ve çevresindeki kazalarda zuhur eden eşkıyanın, aynı şekilde yollara ve bellere inip, geceleri ev basıp, bazı yerlerde toplanıp adam öldürüp, malları yağma edip, kadın ve oğlanları çekip “*envâ-i fesâd ve şenâ'at üzre oldukları*” bildirilmişti. Durumun araştırılıp “*fesâd ve şenâ'atleri*” sabit olanların haklarından gelinmesi; hadisenin failleri eğer yeniçeri ve bölük halkından ise isim, resim ve bölükleriyle yazılması, dirliklerinin de kesilmesi emredilmişti.³⁵ Her iki olayın araştırılması ve suçluların bulunup cezalandırılması için önceden yeniçeri çavuşu olan Ali adlı kişi görevlendirilmişti.

Askerî sınıfın kanun dışı hareketlerini konu alan bir diğer emirde ise, Çorlu ve çevresindeki kazalarda sipahi ve yeniçeri adı altında zuhur eden fesat ehlinin ellerinde balta, başlarında bere, üzerlerinde yağmurlukla gezdiği ve her türlü kötülüğün failleri olduğu belirtilmişti. Suçluların ekâbir çiftliklerinde,³⁶ koyun ve sığır mandıralarında, hass-ı hümâyûn ve vakıf köylerinde ya da civar kasaba ve köylerde olup olmadıklarının araştırılıp her

³² BOA, *MHM.d.*, nr. 23, s. 301, hüküm no: 655, 25 Şevval 981.

³³ BOA, *MHM.d.*, nr. 24, s. 60, hüküm no: 169, 5 Zi'l-hicce 981.

³⁴ BOA, *MHM.d.*, nr. 75, s. 317, hüküm no: 659, 2 Receb 1013.

³⁵ BOA, *MHM.d.*, nr. 75, s. 273, hüküm no: 580, 4 Zi'l-hicce 1013.

³⁶ Zengin ve nüfuzlu kişiler, köylüye faiz karşılığında borç vermiş; ancak borcunu ödeme güçlüğü çeken köylü, geçim kaynağı olan arazisini devretmek zorunda kalmıştı. Bu kişiler, bu yolla kırsalda büyük çiftlikler tesis etmişti. Toprağı elden çıkan köylü ya göç etmekte ya da kalıp, önceden tasarrufunda olan ve kendisi için ekip biçtiği topraklarda ırgat olarak çiftlik sahiplerine hizmet etmekteydi. 16. ve 17. yüzyıla ait kayıtlara bakıldığında, Edirne civarındaki çiftliklerin ekserisi bu şekilde kurulmuştu. Bu çiftlik sahiplerinin çoğunluğu askerî sınıf mensubu olup tefecilik yapmaktaydılar. Bkz. Cezar, *age.*, s. 62-65; Akdağ, *age.*, s. 59-66; Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I: klasik Dönem (1302-1606) siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişim*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2010, s. 330.

neredeyseler yakalanmaları için emir verilmişti.³⁷ Bu ifadelerden hareketle denilebilir ki, tarımsal ve hayvansal üretim alanları eşkıyalar için bir nevi sığınak konumunda olup çiftlik sahipleri, eşkıya gruplarıyla ortaklaşa hareket ederek halkın can ve mal güvenliğini tehdit etmekteydiler.³⁸ Nitekim 1699 senesinde Edirne mollası, Çorlu ve diğer kaza naiplerine gönderilen hükümde, Edirne civarında çiftlik sahibi müteferrika, çavuş ve sair askerilerin çoban, Çingene ve diğer fesat ehliyle birlikte ev basma, halkın mal ve erzakını yağmalama, yollara inip gelen geçenleri rencide etme ve adam öldürme gibi suçları işledikleri belirtilmişti. Ayrıca bölgede bulunan has korularında izinsiz avlandıkları bildirilip gereğinin yapılması için emir verilmişti.³⁹

Belgelerde, talan ve yağmayı meslek edinenler arasında Çingene gibi gezgin gruplar ile çoban ve ırgat takımının olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin 7 Temmuz 1596 tarihli hükümde Haslar, Çorlu ve Ereğli civarlarındaki nahiye ve köylerde bazı zimmiler ile yanaşma ve ırgatların kendi hallerinde olmadıkları, gizliden ve açıktan “*fesâd ve şekâ üzre*” oldukları belirtilip yakalanmaları için emir verilmişti.⁴⁰ 15 Aralık 1565'te yazılan bir başka hükümde, Rumeli'den ırgatlık için veya başka sebeplerle gelip Vize, Çorlu, Hayrabolu, Silivri, Babaeski ve Pınarhisar kazalarında bulunan korularda ve serbest timarlarda toplanan Çingene, levent ve Tatar takımının yanlarında harp aletleriyle birlikte atlara binerek köy köy dolaşip Müslümanların cariyelerini ve hizmetkârlarını yoldan çıkarttıkları (ızlâl/ıdlâl), esbaplarını aldıkları, evlerini yaktıklarına dair bölge halkının şikâyette bulunduğu bildirilmekteydi. Bunun üzerine bölgede kefilsiz levent istihdam edilmemesi ve altı aydan fazla ırgat çalıştırılmaması hususunda halka tembihte bulunmuş ve fesat çıkardığı sabit olan leventlerin yakalanıp

³⁷ Yeliz Karataş, *18 Numaralı Mühimme Zeyli (H. 1013-1015/M. 1604-1607) (vr. 1-130) (İnceleme-Metin indeks)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s. 414.

³⁸ Suraiya Faroqhi, bunun altında yatan nedeni yerel güçlerin topraklarını genişletmek istemesine bağlamaktadır. Şöyle ki, zengin ve politik nüfuzlu çiftlik sahipleri başka yerlerden gelip kendilerine hizmet eden kimseleri, köylüleri korkutup kaçırmak için kullanmaktaydı. Böylece, şiddete maruz kalan köylü toprağını terk etmek zorunda kalacak ve boşalan topraklar onların mülkiyetine geçecekti (Faroqhi, “Krizler ve Değişim 1590-1699”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914*, C. 2, ed. Halil İnlacık-Donald Quataert, (çev. Ayşe Berktaş-Süphan Andıç, Serdar Alper), Eren Yay., İstanbul 2006, s. 577-581; Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 333). Öyleyse diyebiliriz ki, mevcut yaşamlarını arkada bırakan yoksul ve işsiz bekârlar, askeriler için güç ve maddî menfaat elde etmek için bir araçtı.

³⁹ BOA, *MHM.d.*, nr. 111, s. 64, hüküm no: 217, evâsıt-i Safer 1111.

⁴⁰ BOA, *MHM.d.*, nr. 74, s. 48, hüküm no: 158, 11 Zi'l-ka'de 1004.

küreğe gönderilmeleri emredilmişti⁴¹. 1691 yılı Aralık ayında ise Çorlu'dan Babaeski (Baba-yı Atîk)'ye kadar olan bölgede yolculara zulmeden bazı levent, kuttâu't-tarîk ve Çingene takımının zuhur ettiği ve bunların ele geçirilip cezalandırılmaları için emir yazılmıştı.⁴²

Burada yeri gelmişken şunu belirtmek gerekir ki, Marmara ve çevresinde zengin ve nüfuzlu kişilere ait çok sayıda çiftlik mevcut olup bu çiftliklerdeki tarımsal ve hayvansal üretim için gerekli olan iş gücü kaynağının büyük bir kısmı Rumeli'den gelen göçmenler tarafından karşılanırdı. Diğer bir ifadeyle çiftlik ve sürü sahipleri ucuz iş gücü ihtiyaçlarını ekseriyetle “Arnavut ve kefere levent” takımından karşılar ve bunlar “ırgat, “çoban”, “hizmetkâr” olarak çiftliklerde istihdam edilirdi.⁴³ Ancak zaman içerisinde, yağma ve talan hadiselerinde aktif rol oynayan “kefere leventler” ya da “Arnavut keferesi” bölge için tehlike unsuru haline gelmişti. Nitekim 23 Nisan 1605 senesinde yazılan hükümde Çorlu, Bergos, Baba ve Hasköy'de Sırp ve Arnavut çoban adıyla çok sayıda eşkıyanın türediği belirtilmişti. Bunlar Rumeli'nin İzladı, Prizrin, Serez ve Arnavut kazalarından gelmişti. Kimi çoban ve kimi de işsiz olan bu gürühtan 15-20 kadar kişi, bir yakınlarının da yardımıyla Kırkkilise sancağında kışlamak bahanesiyle toplanmış; yol kesip, ev basıp, adam öldürüp, soygunculuk yapıp, civarda büyükbaş hayvan ve ambarlarda tahıl bırakmamışlardı. Bu durum hububat fiyatlarının dörder beşer akçeden kırkar ellişer akçeye çıkmasına ve bölgede hububat sıkıntısı çekilmesine de sebebiyet vermişti. Dahası mağdurların ifadesine göre, bahsi geçen gürühün her biri çavuş, yeniçeri ve voyvoda yakını olduğu için yaptıkları zulüm ve kötülöklere ses çıkartılmamıştı. Hadisenin teftiş edilip araştırılması için Rodosçuk kadısına ve mal müfettişi Mürseb-zâde Abdullah Efendi'ye emir verilmişti.⁴⁴

Bu noktada şunu sormak gerekir ki, doğup büyüdüğü yerleri bırakıp iş bulma ümidiyle Marmara ve çevresine gelip, bölgedeki tarımsal alanlarda emeğini kiralayan ya da her hangi bir meslek grubunda yer alamayıp işsiz kalan bu insanları “aşırılığa kaçan” hareketlerin failleri olmaya iten nedenler neydi? Tarımsal sahada düşük ücret karşılığı emek sarf eden bu kişilerin arzuladıkları hayatlara kavuşamadıkları anlaşılır bir durumdur. Yeni yaşam

⁴¹ BOA, *MHM.d.*, nr. 5, s. 260, hüküm no: 663, 22 Cemâziye'l-evvel 973; Ertürk, *agm.*, s. 102.

⁴² BOA, *MHM.d.*, nr. 102, s. 82, hüküm no: 367, 20 Rebî'ü'l-evvel 1103.

⁴³ Akdağ, *age.*, s. 95-96.

⁴⁴ Selçuk Demir, *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 1-171)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2008, s. 223-224.

yerlerine uyum sağlayamama, işsizlik, yoksulluk ve belki de yerel halkın dışarıdan gelenlere karşı tutumu, dışlanmışlık gibi etmenlerin yanı sıra bölgedeki zengin ve nüfuzlu kişiler tarafından himaye görmek çoban/ırgat takımını, yeni bir kimlikle “bir eşkıya olarak” kendisini var etme çabasına itmiş olabilir mi? Çünkü eşkıyalık, yoksul ve işsiz/başiboş kişilere para, sınırlı da olsa bir güç ve hatta bazıları için “nam” sağlıyordu. Bu doğrultuda ister levent, ister gezginci guruplar, isterse ırgat/çoban takımı olsun eşkıyalık, bu insanlar için yeni bir meslek/geçim yolu ve yeni bir kimlik demektir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, hangi sebeplerle olursa olsun yağmalama, adam kaçırmaya ve adam öldürme gibi suçlarını işleyen bir kişinin yaptıkları ne mağdur ne de toplum nazarında masumlaştırılmazdı. Nitekim Çorlu ve civardaki diğer kaza birimlerinde eşkıyanın zulüm ve zorbalığından mustarip olan halk, bu konuda yetkililere şikâyet dilekçeleri sunmuştur. Bu doğrultuda devlet, bölgede eşkıyalığı önlemek için bir takım tedbirler alma yoluna gitmiştir. Şöyle ki, öncelikle eşkıyalığın zuhur ettiği yerlerde olayların “teftîş ve tefahhus” edilmesi için kadı, naip, çavuş, yeniçeri serdarları, ayan ve iş erleri gibi yetkililer görevlendirilir ve eşkıyalık suçuyla itham edilen kişilerin “*fesâd ve şenâ'atleri aşikâr/zâhir*” olduğunda yakalanmaları ve “*şer'le haklarında lâzım gelenin icrâ olunması*” emredilirdi. Suçu sabit olanlara ise genelde hapis, kalebent, kürek yahut sürgün cezalarının verildiği görülür.⁴⁵

2. Hırsızlık

Osmanlı döneminde kamusal düzeni tehdit eden sosyal problemlerden biri de hırsızlık⁴⁶ olup Çorlu'da gerçekleşen hırsızlık hadiseleri hususunda arşiv kayıtları bizleri bilgilendirmektedir.

Tetkik edilen belgelerde hırsızlık “sirkat” ya da “serika” kelimeleriyle tabir edilmiştir. Mesela 24 Aralık 1571 tarihli hükümde, Çorlu'da Kasap Veli oğlu Osman'ın, gece Müslümanların evlerini ve dükkânlarını açıp, bu mekânlardaki esbapları “*serika*” eylediği; ayrıca daima harp aletiyle gezip “*fesâd ve şenâ'at üzre*” olduğu kaydedilmişti. Mahkemeye giden birçok Müslüman da bu kişinin yaramazlıklarına şahitlik etmişti. Nihayetinde Osman hapsedilip kürek cezasına çarptırılmıştı.⁴⁷

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Esra Yakut, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması”, *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S. 33, (Dosya: Şaki, Celali, Asi), Ankara (2012), s. 21-34.

⁴⁶ Bu suçun tarifini şu şekilde açıklamak mümkündür: “Başkasına ait koruma (hırs) altındaki belli değerde bir malı mülk edinme kasdıyla gizlice almaya hırsızlık denir.” Aydın, *age.*, s. 184.

⁴⁷ BOA, *MHM.d.*, nr. 10, s. 296, hüküm no: 478, 6 Şaban 979.

Yukarıdaki hırsızlık olayında Kasap Veli oğlu Osman'ın bu suçu tek başına icra ettiği görülmektedir. Ancak incelenen bazı kayıtlarda, örneğin Çingenelerin grup halinde hırsızlık yaptıkları tespit edilmiştir. Nitekim 1573 senesine ait hükme göre, Çingene takımından Kara Çomak oğlu İlyas, kardeşi Çotaz ve kayınları, Çorlu'da nalbant dükkânında kalan Acem tüccarlarının epvey mücevherlerini çalmışlardı. Fakat adı geçen Çingenelerin hırsızlık suçu bu olayla sınırlı değildi. Çingeneler, bahsedilen hadiseden önce, Silivri'de bir tekkede konaklayan eski Selanik Nazırı Bali Çavuş'un gümüş bir kılıcını, yağmurluğu ve tülbindini; ayrıca Pîr Ahmed denilen kişinin de bazı eşyalarını çalmışlardı. Bu olaylar üzerine Çingenelerin nerede olursa olsunlar yakalanmaları için emir verilmişti.⁴⁸ İfadelerden de anlaşıldığı üzere, hırsızlık suçunun failleri olan Çingeneler, hırsızlığı bir meslek haline getirerek geçimlerini başkalarına ait malları çalarak sağlamaktaydı.

Öte yandan 16 Mart 1574 tarihinde Vize, Silivri, Bergos ve Çorlu kadılarına yazılan hükümde ise karşımıza hırsızlık suçunun failleri olarak “kefere leventler” çıkmaktadır. Bölgede kimi meslek mensupları, kefereler leventlere yardım ve yataklık etmekte ve bazı yerel görevliler de rüşvet karşılığında onları serbest bırakmaktaydı. Şöyle ki, söz konusu kazalardaki değirmenciler, değirmenlerine üçer dörder kefereler levent alırken, bazı bıçkıcı kefereler de dağlarda ve korularda kendilerine barınaklar yapıp yanlarında onar ya da on beşer kefereler levent barındırıyordu. Bunların dışında Çorlu ve Bergos civarında kimi Yörük ve celepler de koyunlarını kışlatmak için yerleştikleri kışlaklarda atlı ve yataklı levent besliyordu. Buralarda yuvalanan kefereler leventler, ilkbaharda dağlar ve yollarda fesatlık ediyor; sığır, koyun ve kovan çalıyor, ele geçirildiklerinde ise voyvodalar akçelerini alıp onları serbest bırakıyordu. Ola ki ele veren birileri olursa da onların evlerini yakıp zulmediyorlardı. Bu durum karşısında merkezden gelen emir ise değirmenlerde, dağlarda bıçkıcıların yanında ve çobanlar arasında kefilsiz adam bulundurulmaması, töhmet altında olanlar ve fesatlık çıkaranların suçu sabit ise yakalanıp İstanbul'a gönderilmeleri yönündeydi.⁴⁹

Yukarıda kefereler leventlerin sığır, koyun ve kovan çaldığından bahsedildi. Esasında hırsızların hedefinde ilk sıralarda küçük veya büyükbaş hayvan sahiplerinin olduğunu söylersek yanıltıcı olmaz. Örneğin 1572 senesinde Çorlu ve Bergos kadılarına gönderilen hükümde, Aydın oğlu olarak bilinen Yorgi ve Yani adlı zimmîler, İsrail isimli kişinin 30 kadar koyununu almıştı.

⁴⁸ BOA, *MHM.d.*, nr. 23, s. 55, hüküm no: 115, 9 Cemâziye'l-âhir 981.

⁴⁹ BOA, *MHM.d.*, nr. 23, s. 337, hüküm no: 750, 23 Zi'l-ka'de 981.

Tutuklu oldukları anlaşılan zanlıların, voyvoda hapsinde “*kayd ü bend ile*” İstanbul’a gönderilmeleri emredilmişti.⁵⁰

Dikkat çeken hadiselerden biri de güvenlikten sorumlu kişilerin hırsızlık suçunun failleri olmasıdır. 1564 tarihli kayıttta, Sultan Bâyezıd Han Evkafı mütevellisi Mehmed, Çorlu kadısının evinde kaldığı gece evin duvarının delinip “*sebet ile esbâbı*”nın çalındığını iddia etmişti. Hadise subaşına sorulduğunda alaycı bir ifadeyle “*bunda katar ile develer zâyi’ olur; kande kaldı ki sebet ile esbâb serika oluna*” diyerek suçlamayı reddetmişti. Ancak subaşının bu beyanı ne kendisini ne de aseslerini temize çıkarmamış; zincire vurulup hapsolünmaları ve olayın araştırılması istenmişti. Burada sanıklara işkence edilmesi ve Mehmed’in esbabını çalanların ortaya çıkartılması emredilmişti.⁵¹

Hırsızlık suçunu işleyen failler için öngörülen yaptırımlar hususuna da kısaca değinmek gerekirse, İslam hukukuna göre hırsızlık suçu tüm unsurlarıyla icra edilirse suçluya verilecek ceza sağ elinin bilekten kesilmesidir.⁵² Ancak Osmanlı’da hırsızlık suçu için had cezası yerine ta’zir cezası grubunda yer alan ölüm, hapis, çeşitli para cezaları, küreğe mahkûm olma,⁵³ kalebentlik ve sürgün cezaları uygulanmıştır.⁵⁴ Nitekim yukarıdaki örnek hükümlerde hapis ve kürek cezalarının verildiği, hatta hırsızlık suçuyla itham edilen kişilerin suçlarını itiraf etmeleri için gerekirse işkenceye⁵⁵ başvurulduğu görülmektedir.

⁵⁰ BOA, *MHM.d.*, nr. 19, s. 285, hüküm no: 573, 29 Rebî’ü’l-evvel 980.

⁵¹ “...*töhmət-i sâbıkaları müseccel olup mücib-i örf olanları örf-i ma’rûf ile görüp mezkûrun esbâbın serika idenler kimler ise zuhûra getürüp habs idüb...*” BOA, *MHM.d.*, nr. 6, s. 139, hüküm no: 296, 18 Rebî’ü’l-evvel 972.

⁵² Menekşe, *age.*, s. 109.

⁵³ Uriel Heyd, 16. yüzyıldan itibaren kürek cezasının yaygın hale geldiğini ileri sürer. Heyd’e göre, Osmanlı donanmasının büyümesi ve harp zamanlarında yeni gemilerin inşa edilmesi ve bunların mürettebatını karşılama ihtiyacı, çok geniş bir kürekçi mürettebatını gerekli kılmıştı. Eğer gönüllü olarak kâfi sayıda insan seferber edilemezse, kürekçi ihtiyacı harp esirleri ve diğer kölelerden karşılanırdı. Şayet bunların da tedariki yeterli değilse suçlular ve suçlu olduğu iddia edilenler, bu gerekli insan gücünün önemli bir kaynağını oluştururdu. (Heyd, “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat”, (trc. Selâhaddin Eroğlu), *AÜİFD*, C. 26, S. 1, Ankara (1984), s. 650). Öte yandan İdris Bostan, Osmanlılarda hırsızlık ve benzeri suçların kürek cezasının altı aydan başladığını söylemektedir (Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersân-i Âmire*, TTK, Ankara 1992, s. 219).

⁵⁴ Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 395.

⁵⁵ Bu konuda bkz. Mustafa Avcı, “Hukuk Tarihimizde Hukuka Aykırı Deliller Sorunu: İşkence (Örf-i Maruf) Uygulaması”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 147, (Aralık 2003), s. 45-76.

3. Darp/Yaralama ve Cinayet

Tetkik edilen mühimme defterlerinde darp/yaralama ve cinayet⁵⁶ olaylarında kayda geçirilen mağdurların tamamı erkek olup, cinayete kurban giden erkelerden 1'i müderris, 1' yeniçeri ağası ve 3'ü hayvan tüccarıydı. Diğer bir kişinin ise mesleği hususunda bilgi verilmemiştir.

22 Eylül 1588 tarihli hükümde yer alan darp hadisesinde mağdur, Çorlu'da sakin olan Dergâh-ı Mualla müteferrikalarından Ayas'dır. Bu kişi, bir dava için hasımlarıyla birlikte mahkemeye gitmiş; ancak kadı tarafından mahkemedен kovulmuştu. Kadının Ayas'a karşı tavrı hasımları için de bahane olmuş olsa gerek ki, onlar da Ayas'a küfredip onu darp etmişlerdi. Diğer taraftan kadının hangi sebepten dolayı Ayas'ı mahkemedен kovduğu belirtilmemiştir. Fakat ahali de kadıdan hoşnut ve memnun değildi. Anlaşılan o ki, kadı, mesleğiyle çelişen söz ve davranışları ahaliye karşı da gösteriyordu. Durum böyle olunca hem kadı hem de Ayas'ın hasımlarının İstanbul'a gelmeleri emredilmişti.⁵⁷ Divan'da çözüme kavuşturulacak olan bu davada, görevini suiistimal eden kadıya ve Ayas'a şiddet uygulayan kişilere ne tür bir ceza verildiği bilinmiyor. Ancak kanunlara aykırı davranan kadıların görevden alındığı,⁵⁸ sürgün ya da hapsedildiğini gösteren pek çok örnek mevcuttur.⁵⁹

11 Mart 1582 tarihli hüküm ise bir yaralama olayını konu almaktadır. Burada, halka zarar verdikleri bilinen Rodosçuk'ta bulunan Kara Piri ve arkadaşları ile Çorlu'da bulunan Kara Hüseyin ve diğer kazalardaki suç ortakları, Cafer b. Abdullah isimli yeniçeriye yaralayıp mallarını gasp etmişlerdi. Bu kişilerin yakalanıp mahkemeye çıkartılmaları emredilmişti⁶⁰.

Cinayet hadiselerine gelirse, ilk olarak üzerinde duracağımız dava 1574 senesinde Çorlu'da Müderris olan Nureddin'in öldürülmesiyle ilgilidir. Bu cinayette ne maktulün ölü bulunduğu yer ne cinayet aleti ne de öldürülme şekli belirtilmiştir. 16 Mart 1574'te yazılan hükümde, olayda şüpheli ve

⁵⁶ İslam hukukunda adam öldürme ve yaralama suçlarının cezası kısastır. Ancak maktulün yakınları suçluyu affederse ya da kısastan vazgeçip diyet isterse, kısas cezası uygulanmaz. Aydın, *age.*, s. 201.

⁵⁷ BOA, *MHM.d.*, nr. 64, s. 146, hüküm no: 381, 1 Zi'l-ka'de 996.

⁵⁸ Örneğin 1581'in Eylül ayında Çorlu kadısı Muslihiddin, görevini kötüye kullandığı ve ehl-i örf ile birlikte halka zulmettiği için görevden alınmıştı. Yasemin Beyazıt, "Osmanlı İlmiyye Bürokrasisinde Merkez-Çevre İletişimine Dair Sorunlar (XVI. Yüzyıl)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIX, S. 47, Ankara (2010), s. 164.

⁵⁹ Rümeyza Kars, "Osmanlı Devleti'nde İlmiye Mensuplarına İlişkin Yozlaşmanın Mühimme Defterlerindeki Yansımaları (1600-1800)", *Mecmua: Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 10, İstanbul (2021), s. 355.

⁶⁰ BOA, *MHM.d.*, nr. 47, s. 3, hüküm no: 5, 15 Safer 990.

töhmets altında olanların bulunması ve suçları sabit ise hapsedilmeleri emredilmiştir.⁶¹ İlerleyen günlerde soruşturmanın seyrine bakıldığında ise, Müderris Nureddin'in katledilmesinde bir şüphelinin adı geçmekteydi. Bu kişi Nureddin'in meslektaşısı olup Hezargrad kazasında Teke Medresesi'ne yeni tayin edilen Bali Bey'di. Muhtemelen Bali Bey ile Nureddin Efendi arasında bir husumet olup bu yüzden Bali Bey, Nureddin'in öldürülmesinde zan altında kalmıştı.⁶² Ancak 28 Ağustos 1574 tarihinde yazılan hükümde, Müderris Nureddin'in katledilmesinde Hasköy'de timar sahibi alaybeyi oğlu Mehmed'in parmağı olduğu anlaşılmıştı. Mehmed'in hem eşkıyalık yaptığı bilinmekte hem de Çorlu müderrisini öldürdüğü ağızlarda dolaşmaktaydı. Bu sebeple Mehmed'in ele geçirilmesi ve hapsedilmesi emredilmiştir.⁶³

Çorlu kazasında gerçekleşen diğer bir cinayet, faili meçhul olup mağdur, yeniçeri ocağı ağalarından Mahmud idi. Çorlu kazasına bağlı bir köyde ikamet ettiği belirtilen Mahmud, yaşadığı köy civarında katledilmişti. Failinin kim olduğu bilinmiyordu; ancak maktulü "*kendü kulları mı veyâhut eşkiyâ tâifesi mi katleylemiştir*" denilerek kim tarafından öldürüldüğünün araştırılması istenmiş, şüpheli ve töhmets altında olanların sorgulanması için emir verilmiştir.⁶⁴

Belgelerde, hayvan alım-satımıyla uğraşan kişilerin fail ya da mağdur olduğu suç olaylarına da tesadüf edilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere, Çorlu, İstanbul'un et iâsesinin tedarikinde önemli bir fonksiyona sahipti. İstanbul'un ihtiyacı olan kasaplık koyunlar bölgede bulunan kışlaklarda belirli aralıklarda kışlatılır ve peyderpey İstanbul'a sevk edilirdi. Bu durum, Çorlu'da hem celeplerin katil ya da maktul olduğu cinayet olaylarını hem de hayvan hırsızlıklarını gündeme getirmektedir.

Bunlardan ilki, 1576 senesinde Hızır adlı hayvan tüccarının katledilmesi olayıdır. Hızır Selanikli olup, Malkara kazasına bağlı Karapınar köyünden Bekir ile birlikte koyunlarını satmak için yollara düştüklerinde Çorlu kazasından Hamamcı İsa'ya, bedelini sonradan almak üzere, altışar akçe karşılığında 40 koyun satmışlardı. Sonrasında Bekir ve Hızır, koyunların akçesini almak için İsa'nın evine giderler. İşte Hızır'ın öldürülme hadisesi de İsa'nın evinde cereyan eder. Olayın görgü tanığı Bekir'in çobanı Yorgi adlı

⁶¹ "...bu bâbda mazanne ve müttehem olanları ele getirüp onat vechile şer'le teftiş eyleyüp göresin mezkûru kim katleylediği şer'le sâbit olduktan sonra muhkem habs idüp arz eylesin." BOA, *MHM.d.*, nr. 23, s. 322, hüküm no: 716, 23 Zi'l-ka'de 981.

⁶² BOA, *MHM.d.*, nr. 24, s. 93, hüküm no: 251, 14 Zi'l-hicce 981.

⁶³ BOA, *MHM.d.*, nr. 26, s. 179, hüküm no: 486, 10 Cemâziye'l-evvel 982.

⁶⁴ Durmuş Kandıra, *84 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 16.

zimmîdir. Onun ifadesiyle gecenin ilerleyen vakitlerinde İsa ve Bekir, celep Hızır'ı balta ile katletmiş ve kendisi de olup biteni pencereden izlemişti. Yine Yorgi'nin söylediğine göre, beytülmal emini olan Hürrem ve Cafer, Bekir'i bulmuş; ancak Bekir, onlara 5 bin akçe vererek ellerinden kurtulmuştu. Yazılan emirde, şüphelilerin yakalanması ve celep Hızır'ı katlettikleri şerle sabit ise kaçmalarına fırsat verilmeden hapsedilmeleri söylenmiştir. Ancak cinayet suçunda iddia edilenin aksine zanlıların suçları sabit değilse köyde soruşturma yapılması istenir. Burada köy halkı, cinayetle suçlanan kişilerin "iyi hallerine" mi yoksa "yaramazlıklarına" mı şahitlik ederler, eğer "yaramazlıkları" hususunda ifade verirlerse suçluların hapsedilmeleri emredilir.⁶⁵

Diğer cinayet vakasında ise, 1592 senesinde Çorlu yakınlarında bulunan iki celep öldürülmüştü. Bu olayın failleri Hayrabolulu Memi ile yoldaşları Tatar Recep, Nazar, kayını Halil ve Topçu Yusuf'tur. Memi ve suç ortakları mahkemede, iki gayrimüslim celebî öldürdüklerini ve celeplerin yanlarında bulunan 8 bin akçeyi alıp aralarında taksim ettiklerini; bundan başka 3 sığır çalıp, sığırlardan birini Memi evinde boğazladığını ve diğer ikisini de yoldaşlar alıp götürdüklerini itiraf etmişlerdi. Bu beş suçlunun İstanbul'a gönderilmeleri için emir verilmiş ve yolda kaçmamaları için de görevlilerin gerekli ihtimamı göstermesi istenmişti.⁶⁶ Bu hadisede sadece cinayet değil aynı zamanda hırsızlık suçu da işlenmiş olup faillerin, kısa yoldan maddi kazanç ve menfaat elde etmek için suç işleme eğilimi gösterdikleri söylenebilir.

Son olarak ele alacağımız cinayet suçu, 1573 senesinde gerçekleşmiş olup hem olay mahallî hem de cinayetin işleniş biçimi hususunda ayrıntılara ulaşmak mümkündür. Bu hadisede maktul, Çorlu kazasına bağlı Karasınır köyünden Behram'dır. Bu kişinin öldürülmesiyle ilgili olarak Şirmerd ve Pervane adlı kişiler suçlanmış ve hapsedilmişti. Ancak Şirmerd ve Pervane, kendilerine isnat ettirilen bu suçun faillerinin Selanik kazasından Sarı Veli'nin kardeşi Kana isimli celep ile Şuayib oğlu Nuh olduğunu söylemişlerdir. Onların anlatımıyla hadise şu şekilde meydana gelmişti: Şirmerd ve Pervane, Karasınır köyünde Mehmed'in havlusunda içki içtikleri esnada Kana, Şuayib ve önceden Malkara kazasında bir gayrimüslimi öldürüp zindandan kaçan Mustafa ile 3 gayrimüslim fisk ederken Kana şiş ve Şuayib de kılıç ile Behram'ı katletmişti. Sonrasında Kana ve Şuayib firar etmiş, onların yerine Şirmerd ve Pervane tutuklanmıştı. Bu durum üzerine suçluların nerde olursa olsun bulunup yakalanması ve Evren Çavuş

⁶⁵ BOA, *MHM.d.*, nr. 27, s. 290, hüküm no: 693, 23 Zi'l-ka'de 983.

⁶⁶ BOA, *MHM.d.*, nr. 69, s. 274, hüküm no: 542, 1 Rebî'ü'l-evvel 1001.

tarafından durumlarının tahkik edilmesi için emir verilmişti.⁶⁷ Bu olayda maktul ve failer arasında bir husumet var mıydı bilemiyoruz; ancak böyle bir içkili ortamda herkesin sarhoş olduğu düşünülürse, zanlıların alkolün tesiriyle öfke kontrollerini sağlayamadıkları ve saldırganlaşarak cinayeti işledikleri ileri sürülebilir.

4. Zina

Zina, “aralarında nikâh akdi bulunmayan bir erkek ve kadının cinsi ilişkileri” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸ Zina suçunun ispat şartları yerine getirilirse suçlulara had cezası uygulanır;⁶⁹ ispat şartlarının oluşmaması durumunda ise failer için ta‘zir cezası öngörülürdü⁷⁰.

Tetkik edilen mühimme defterleri içerisinde iki hüküm zina suçunu konu almaktadır. Bu durum Çorlu ve civarında zina suçunu işlemeye eğilimin az olduğuna delil sayılabilir.

Söz konusu hükümlerin birincisinde, 1571 senesinin Ağustos ayında Çorlu'nun Hacışirmed köyünden beş kadın merkeze şikâyet edilmişti. Hacışirmed köyü halkı, bu kadınlar hakkında şikâyetlerini şu şekilde gerekçelendirmişlerdi: “*Nefise bint-i Selver ve Kamer bint-i Leylâ ve Zarîfe bint-i Leylâ ve Zünnûn bint-i Leylâ ve Leylâ bint-i Nasûh nâm hâtûnlar eyü hâtûnlar değıllerdür; yaramazlık ile meşhûre oldukları müsecceldür.*” İfadelerden anlaşıldığı üzere, adı geçen beş kadın, köyde hal ve tavırları beğenilmeyen ve uygunsuz davranışlar sergileyen kadınlar olarak tanımlanıyordu. Yeri gelmişken belirtelim ki, kişi içinde yaşadığı toplumun norm ve kurallarına uymama eğilimi gösterdiğinde onun üzerinde toplumsal kontrolü sağlayacak mekanizme, Osmanlı modelinde, devletin yanı sıra ahalidir. Mahalle/köy ahalisi, sapma eğilimi gösteren kişiyi ihbar/şikâyet edebilir, hatta onun, yerleşim yerinden ihraç edilmesini talep edebilirdi.⁷¹ Örnek hükme baktığımızda ise, köy halkı bu kadınlardan şikâyetçi olmuştu. Hem köy halkının şikâyeti üzerine hem de daha önceden de gayri ahlâkî filleri tescillenmiş olan bu kadınların yakalanarak hapsedilmeleri emredilmişti.⁷² Ancak beş kadının yakalandıkları takdirde kaç yıl hapse

⁶⁷ BOA, *MHM.d.*, nr. 22, s. 162, hüküm no: 317, 26 Rebî'ü'l-evvel 981.

⁶⁸ Aydın, *age.*, s. 189.

⁶⁹ Daha önce de ifade edildiği üzere, bu ceza, suçlunun medeni durumuna göre 100 değnek sopa ya da reem olarak belirlenmiştir.

⁷⁰ Aydın, *agm.*, s. 479.

⁷¹ Bkz. Zübeyde Güneş Yağcı, “Osmanlı Taşrasında Kadınlara Yönelik Cinsel Suçlarda Adalet Arama Geleneği”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, C. VI, S. 2, (Aralık 2005), s. 56-59.

⁷² BOA, *MHM.d.*, nr. 12, s. 413, hüküm no: 812, 7 Rebî'ü'l-âhir 979. Suçun unsur ve ispat şartlarında görülen eksiklikten dolayı Osmanlı ceza hukukunda bu tür suçlar için ta‘zir cezası

mahkûm edildikleri ve salıverilme durumlarıyla ilgili maalesef malumat sahibi değiliz. Yine de şu kadarını ifade etmek mümkün ki, Osmanlı kanunlarında genellikle hapis cezasının uzunluğu belirtilmez. Hapis süresi, işlenen suçun niteliğine göre hâkimin takdirine bırakılmıştı. Diğer taraftan fetvalarda, suçlunun “tövbe ve iyi hal” gösterene kadar hapiste tutulacağı belirtilmekte ve mahpusun kefalet yoluyla salıverilmesine de imkân tanınmaktaydı.⁷³ Bu durumda komşu, akrabalar veya kadı, fuhuş yapan kişinin “iyi hal ve pişmanlığına” kefil olup dilekçe verdikleri takdirde suçlu serbest bırakılıp evine dönebilmekteydi.⁷⁴

1571 tarihli hükümde dikkat çeken bir diğer husus ise, kadınlardan sadece Leylâ bt. Nasûh'un baba adıyla diğerlerin ise anne adıyla kaydedilmiş olmasıdır.⁷⁵ Dahası Kamer, Zarîfe ve Zünnûn adlı kadınların anne adının Leylâ olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum, söz konusu üç kadının Leylâ bt. Nasûh'un kızları mıydı sorusunu akla getirmektedir; çünkü tesadüfen aynı anne ismini taşıyan kadınların bir araya gelmesi zor gözükmektedir. Şayet durum böyleyse Leylâ ve kızları bu işi birlikte meslek edinmişti.⁷⁶ O halde

---

verilmekteydi ve bu doğrultuda fail/failler umumiyetle sürgün ve hapis cezasına çarptırılmaktaydı. Bkz. Esra Yakut, “Tanzimat Döneminden Önce Osmanlı Hukukunda Evlilik Dışı İlişkilere Verilen Cezalar”, *Kebikeç*, S. 31, Ankara (2011), s. 261-274.

⁷³ Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, Cambridge University Press, 1973, s. 302.

⁷⁴ Fariba Zarinebaf, *Crime and Punishment in İstanbul 1700-1800*, University of California Press, California 2010, s. 108.

⁷⁵ Hukukî belgeler incelendiğinde görülecektir ki, fuhuş yapmakla itham edilen kadınların ekseriyeti baba isimleriyle kaydedilmiştir. Muhtemelen yukarıdaki dört kadın, evlilik dışı bir ilişkinin çocukları olmaları hasebiyle anne isimleriyle belirtilmişler. Çünkü İslâm hukukuna göre, gayrimesru bir ilişki sonucu dünyaya gelen çocuk ile babası arasında soybağı kurulamaz. Bu durumda çocuğun nesebi anne aracılığıyla sürdürülür ve çocuk, annesinin nesebine kaydedilir. Cihan Osmanağaoğlu, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 66, S.1, (2008), s. 167-168.

⁷⁶ Osmanlı döneminde çocukların, fuhuşta ebeveynleriyle birlikte çalışıklarına yahut ebeveynleri tarafından çalıştırıldıklarına dair örnekler sunmak mümkündür. Örneğin 18. yüzyılda Şam'ın El-Sab Tevâli Mahallesi'nde ikamet eden bir kadın ve kızı kötü ahlâklı olarak tanımlanmış ve evlerinde, akraba olmayan kadın ve erkeklerle bir araya geldikleri iddia edilmişti. Yine Şam'da geçen başka bir vakada, Badra bt. Hasan b. Fayad isimli kadın, evinde yabancıların kızı Amîna ile ilişkide bulunmalarına izin vermekle suçlanmıştı (Abdul-Karim Rafeq, “Public Morality in 18th Century Ottoman Damascus”, *Revue du Monde Musulman et de la Méditerranée*, S. 55-56/1-2, 1990, s. 182). Diğer bir örnekte ise, İstanbul'da yaşayan ve fuhuş meslek edinen Ayşe isimli kadın, kızını da fuhuşa bulaştırmış ve defalarca sürgün edilmişti (Yakut, “Osmanlı Hukukunda Evlilik Dışı İlişkilere Verilen Cezalar”, s. 266). Öte taraftan 1573 senesinde Halep'te gezginci olan garipler ve Çingeneler, satın aldıkları kul ve cariyeler ile kendi ailelerindeki kadın ve kızları süsleyerek pazarlamakta ve halkı fuhuşa teşvik

Leylâ ve kızlarını fuhşa yönelten sebeplerin neler olduğu sorgulanması gereken bir diğer husustur. Dönemin Çorlu kazasında ikamet eden Leylâ, kimsesiz yahut dul ve yoksul bir kadın mıydı? Geçimini sağlayacak maddi araçlardan veya kazançtan yoksun olduğu için mi hayatını idame ettirmek adına bu yola kendisi ve kızları sürüklenmişti?⁷⁷ Eğer fuhuş yoluyla geçimini temin etme yolunu seçti yahut seçmek zorunda kaldıysa yaşadığı coğrafyada “kötü kadın” olarak damgalanmış; muhtemelen kızları da damgalanan anneleriyle birlikte aynı kaderin kurbanları olmuşlardı.

Zina suçuyla ilgili ikinci olay ise, 1613 senesinde, Çorlu sakinlerinden olan bir kadının fahişelik yaptığı iddiasıdır. Çorlu kadısına gönderilen emirde, fahişelik suçuyla itham edilen kadının mahkeme huzuruna getirilerek yargılanması ve ahvalinin tarafsız ve adil kişilerden soruşturulması istenmişti.⁷⁸

5. Ev Basma

Çorlu'da “ev basma” hadiselerine de tanıklık edilmektedir. Bu tür hadiseler hırsızlık, tecavüz ve cinayet gibi birçok suç eylemini içinde barındırıyordu. Örneğin, 15 Şubat 1574 tarihli Çorlu kadısına gönderilen hükümde, Darende Kurt'un evi Bali, Mahmud ve Hacı İsa adlı kişiler tarafından basılmıştı. Bu kişiler, gece Kurt'un evini basıp evdeki esbapları çalmışlar ve Kurt'un bakire kızını kaçııp tecavüz etmişlerdi. Yakalanıp hapsedilen Bali, Mahmud ve Hacı İsa'nın suçları sabit ise küreğe konulmak üzere İstanbul'a gönderilmeleri emredilmişti.⁷⁹ Diğer bir örnek hükümde ise, 1582 senesinin Ocak ayında Çorlu'da Yeniçeri İbrahim, kardeşinin oğlu ve pederi; ayrıca Ahmed oğlu Mehmed ve Topçu Mehmed adlı kişilerle birlikte Yeniçeri Mehmed adlı kişi seferdeyken geceleyin onun evini basıp, hanımına işkence edip ve evinde olan esbabını yağmalamışlardı. Faillerin mahkemeye zorla getirilmeleri için emir verilmişti.⁸⁰ Anlaşılan o ki, bu türden eylemlerde iş, askerlik veya farklı sebeplerle bir süreliğine evinden uzağa gitmek zorunda kalan erkeklerin yalnız, korunmasız ve savunmasız durumda olan eşleri ve

---

etmekteydiler. Bu yüzden cezalandırılmaları istenmişti. BOA, *MHM.d.*, nr. 23, s. 75, hüküm no: 152, 23 Cemâziye'l-âhir 981.

⁷⁷ Örneğin İstanbul'da fuhuş yapan kadınların, kentin en yoksul kadınları olduğu bilinmekteydi. (Zarinebaf, *age.*, s. 91). Erken modern dönem Avrupa Fransa'sında da durum farklı değildi. Fahişelikle geçimini sağlayan kadınlar, genelde yoksul ailelerden geliyordu. Diğer taraftan hizmetçi veya tekstil işçisi olan düşük gelir sahibi kadınlar da fuhuş ağına sürükleniyordu. Robert Jütte, *Erken Modern Avrupa'da Yoksulluk ve Sapkınlık*, (çev. Bengü Kurtege-Sefer), Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 2011, s. 184.

⁷⁸ BOA, *MHM.d.*, nr. 78, s. 421, hüküm no: 1081, 14 Rebî'ü'l-evvel 1022.

⁷⁹ BOA, *MHM.d.*, nr. 23, s. 288, hüküm no: 622, 23 Şevval 981.

⁸⁰ BOA, *MHM.d.*, nr. 42, s. 169, hüküm no: 536, 23 Zi'l-hicce 989.

çocukları şiddet, tecavüz, hırsızlık gibi menfi olaylarla karşı karşıya kalıyordu.

Yukarıdaki münferit olayların haricinde Çorlu'da eşkıyaların yol kesme, adam öldürme, hırsızlık suçlarının yanı sıra ev basma eylemlerine de sıkça rastlanmaktaydı. Örneğin 1578 senesinde bir grup eşkıya, Çorlu'nun Sarılar köyünden Yeniçeri Şaban'ın evini basıp Şaban'ı ve onu kurtarmaya gelen akrabası Alagöz'ü katledip evini de yağmalamışlardı.⁸¹

Sonuç

Bu çalışmada, mühimme kayıtlarındaki veriler ışığında Çorlu'da ortaya çıkan suçlar tespit edilip suç türleri eşkıyalık, hırsızlık, darp/cinayet, zina ve ev basma şeklinde kategorize edilerek değerlendirildi.

Çorlu'da sık görülen suç eylemlerinden biri eşkıyalıktı denilebilir. Bu suçun failleri içerisinde levent, Çingene, çoban ve ırgat takımının yer aldığı görülmüştür. Diğer taraftan Çorlu'da şiddet olaylarına karışanlar içerisinde askerî sınıf mensupları da göze çarpmaktadır. Bu sınıf mensuplarından kimileri doğrudan şiddetin faili değildi; ancak bazı grupları himaye etmeleri şiddeti dolaylı yollardan desteklediklerini açıkça göstermektedir. Örneğin bölgeye iş bulma umuduyla gelip ırgat/çoban olarak askerî sınıf mensuplarına ait çiftliklerde istihdam edilen göçmenlerden kimileri, bu sınıfa mensup kişilerin himayesinde olup eşkıya olarak türemişlerdi.

Öte yandan Çorlu'da kasaplık hayvan ticaretiyle uğraşan kişilerin şiddet ve hırsızlık olaylarında karşımıza çıkması dikkat çekicidir. Bu durum, bölgenin İstanbul'un etiaşesinde tedarik ve sevkiyat noktalarından biri olmasından kaynaklanır. Bundan dolayı şehirde işlenen cinayet suçlarında ceplerin fail ya da mağdur/maktul olduğu görülmüştür. Ayrıca hırsızlık suçlarında esbap, para ve değerli eşyaların yanı sıra küçük ve büyükbaş hayvanların çalınan mallar içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Çorlu'da görülen asayiş problemlerinden biri de zina suçudur. Ancak bu suçla ilgili iki hadiseye tesadüf edilmiştir. Bu suçun faili kadınlar olmakla birlikte diğer cinsel suçlarda kadınların mağdur olduğu görülmüştür. Örneğin ev basma hadiselerinde kadınlar, şiddet ve tecavüze maruz kalmıştır.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir konu da kişileri suç işlemeye iten nedenlerdir. İşsizlik, yoksulluk, şahsi menfaatler, öfke/nefret, cinsiyet, alkol gibi pek çok değişken, kişileri suç ve sapkınlık olaylarının faileri haline getirdiği söylenebilir.

⁸¹ BOA, *MHM.d.*, nr. 33, s. 372, hüküm no: 763, 6 Muharrem 986; nr. 35, s. 101, hüküm no: 386, 13 Cemâziye'l-âhir 986.

Asayişin sağlanması için alınan tedbirlere gelince, merkeze yapılan şikâyetler doğrultusunda olaylarla ilgili gerekli tahkikat ve teftişin yapılması için mübaşir veya çavuş görevlendirilir; suçluların bulunup yakalanması emredilirdi. Suçu sabit olanlar ya mahallinde cezalandırılır ya da hapsedilip İstanbul'a gönderilir ve merkezde yargılanırdı. Suçun türüne göre genelde hapis, sürgün ve kürek cezaları verilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

BOA, Bâb-ı Asaî Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A. DVNS. MHM.d)
BOA, MHM.d, nr. 3, 6, 10, 12, 19, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 33, 35, 42, 49, 58, 64, 69, 71, 74, 75, 78, 102, 106, 108, 111.

Tetkik Eserler

- AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celâli İsyanları"*, YKY, İstanbul 2009.
- ALTUN, Sema, "XVII. Yüzyıl Sonlarında İstanbul-Edirne Arasındaki Menziller ve Bazı Menzilkeş Köyler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, 2006, s. 75-99.
- AVCI, Mustafa, "Hukuk Tarihimizde Hukuka Aykırı Deliller Sorunu: İşkence (Örf-i Maruf) Uygulaması", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 147, (Aralık 2003), s. 45-76.
- AYDIN, M. Akif, "Ceza", *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 478-482.
- AYDIN, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yay., İstanbul 2012.
- BARDAKOĞLU, Ali, "Eşkîya", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 463-466.
- BARDAKOĞLU, Ali, "Hırsızlık", *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 384-396.
- BARKEY, Karen, *Eşkîyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev. Zeynep Altok), TVY Yay., İstanbul 2011.
- BEYAZIT, Yasemin, "Osmanlı İlimiye Bürokrasisinde Merkez-Çevre İletişimine Dair Sorunlar (XVI. Yüzyıl)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIX, S. 47, Ankara (2010), s. 157-176.
- BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersân-i Âmire*, TTK, Ankara 1992.
- BOYNUKALIN, Mehmet, "Suç", *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 453-457.
- CEZAR, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yay., Çelikkent Matbaası, İstanbul 1965.
- DEMİR, Selçuk, *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 1-171)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2008.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: Eski ve Yeni Harflerle*, (yay. haz. Aydın Sami Güneçal), Ankara 1999.
- DÖNMEZER, Sulhi, *Kriminoloji*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul 1981.
- EMECEN, Feridun, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mîrî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, C. 3, S. 5, (2005), s. 107-139.

- ERTÜRK, Volkan, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Vize Sancağında Eşkryalık Faaliyetleri (1553-1574)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, C. X, S. 12, (Bahar 2012), s. 97-107.
- FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler: Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), TVY Yay., İstanbul 2000.
- FAROQHI, Suraiya, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914*, C. 2, ed. Halil İnlacık-Donald Quataert, (çev. Ayşe Berktaş-Süphan Andıç, Serdar Alper), Eren Yay., İstanbul 2006.
- FERNARD, Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), C. II, Eren Yay., İstanbul 1990.
- GRISWOLD, W. J., *Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611*, (çev. Ülkü Tansel), TVY Yay., İstanbul 2000.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne*, C. 3, 1. Kitap, (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), YKY, İstanbul 2006.
- HEYD, Uriel, "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat", (trc. Selâhaddin Eroğlu), *AÜİFD*, C. 26, S. 1, Ankara (1984), s. 633-652.
- HEYD, Uriel, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, Cambridge University Press, 1973.
- HOBSBAWM, Eric, *Haydutlar*, (çev. Fatma Taşkent), Logos Yay., İstanbul 1990.
- İLGÜREL, Mücteba, "Levent", *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 149-151.
- İLGÜREL, Mücteba, "Osmanlılar'da Eşkryalık Hareketleri", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 466-469.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I: klasik Dönem (1302-1606) siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişim*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2010.
- JUTTE, Robert, *Erken Modern Avrupa'da Yoksulluk ve Sapkınlık*, (çev. Bengü Kurtege-Sefer), Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 2011.
- KANDIRA, Durmuş, *84 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.
- KARATAŞ, Yeliz, *18 Numaralı Mühimme Zeyli (H. 1013-1015/M. 1604-1607) (vr. 1-130) (İnceleme-Metin indeks)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.
- KARS, Rümeyza, "Osmanlı Devleti'nde İlmiye Mensuplarına İlişkin Yozlaşmanın Mühimme Defterlerindeki Yansımaları (1600-1800)", *Mecmua: Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 10, İstanbul (2021), s. 347-368.
- MENEKŞE, Ömer, "Osmanlı'da Zina Cezası Olarak Recm", *Marife*, C. III, S. 2, Konya (2003), s. 7-18.
- MENEKŞE, Ömer, *XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998.
- OSMANAĞAOĞLU, Cihan, "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFİM)*, C. 66, S.1, (2008), s. 109-178.
- Osmanlı Belgelerinde Çorlu*, (haz. Nuran Koltuk), Çorlu Belediyesi Yay., İstanbul 2017.

- RAFEQ, Abdul-Karim, “Public Morality in 18th Century Ottoman Damascus”, *Revue du Monde Musulman et de la Méditerranée*, S. 55-56/1-2, 1990, s. 180-196.
- ŞENEL, Mine, *Çorlu Kazası’nın Tarihçesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1964.
- WHITE, Sam, *Osmanlı’da İsyân İklimi: Erken Modern Dönemde Celâli İsyânları*, (çev. Nurettin Elhüseyni), Alfa Yay., İstanbul 2020.
- YAĞCI, Zübeyde Güneş, “Osmanlı Taşrasında Kadınlara Yönelik Cinsel Suçlarda Adalet Arama Geleneği”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 2, (Aralık 2005), s. 51-81.
- YAKUT, Esra, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması”, *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S. 33, (Dosya: Şaki, Celâli, Asi), Ankara (2012), s. 21-34.
- YAKUT, Esra “Tanzimat Döneminden Önce Osmanlı Hukukunda Evlilik Dışı İlişkilere Verilen Cezalar”, *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S. 31, Ankara (2011), s. 261-274.
- YETKİN, Sabri, *Ege’de Eşkîyalar*, TVY Yay., İstanbul 2003.
- ZARINEBAF, Fariba, *Crime and Punishment in İstanbul 1700-1800*, University of California Press, California, 2010.

YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ UYGULAMALARINDA TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ

Mehmet Güven AVCI*
Elif KIRAN**

Öz: Toplumsal değişmenin çok hızlı bir biçimde yaşandığı günümüzde yetişkin eğitimi, yapısı gereği, toplumun ve bireylerin bu hıza ayak uydurmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte örgün eğitimde olduğu gibi yetişkin eğitiminde de ciddi dönüşümler yaşanmış ve yetişkin öğrenmesi üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Modernleşme sürecine uyum sağlayan bireyler ortaya çıkarmanın en hızlı yolu olarak görülen yetişkin eğitiminde yapılan çalışmalar yetişkin öğrenmesine odaklanan androgoji alanının doğmasına neden olmuştur. Bu durum geleneksel yollar ile yürütülen yetişkin din eğitiminde de etkisini göstermiş ve yetişkin öğrenmesi çalışmaları doğrultusunda yetişkin din eğitimi yeniden planlanmıştır. Yetişkin eğitime yönelik ilgi ile birlikte, yetişkin din eğitiminin ayrı bir uzmanlık alanı olması ve konu üzerinde yapılan çalışmalar, yetişkin din eğitiminin yaygınlaştırılması yönünde bir çabaya neden olmuş ve bu durum yetişkinlere yönelik din eğitimi yürüten Kur'an kurslarında kurs ve kursiyer sayılarında ciddi bir artışa neden olmuştur. Bu çalışma yürütülen çalışmaların, Tekirdağ ilinde açılan Kur'an kurslarındaki kurs ve kursiyer sayıları ile kursiyer yapısını inceleme amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yetişkin Eğitimi, Din Eğitimi, Tekirdağ.

THE CASE OF TEKIRDAG IN ADULT EDUCATION

Abstract: In today's world where social change is taking place very quickly, adult education is used as an important tool for the society and individuals to keep up with this speed. Along with the industrial revolution, there have been serious transformations in adult education

* Dr. Öğr. Üyesi Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, mgavci@nku.edu.tr, ORCID:0000-0003-4519-215X.

** Dr. Öğr. Üyesi Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ekiran@nku.edu.tr, ORCID:0000-0002-8039-3822.

as well as formal education and studies on adult learning have started. Studies in adult education, which is seen as the fastest way to bring about individuals adapting to the modernization process, led to the emergence of the androgeic field that focuses on adult learning. This has also been influenced by the traditional ways of adult religious education, and adult religious education has been re-planned in the light of adult learning. With the interest in adult education, adult religious education is a separate area of expertise, and studies on the subject have led to an effort to disseminate adult religious education, which leads to a significant increase in the number of courses and trainees in Quran courses that offer adult religious education. It has been. The aim of this study is to examine the number of courses and trainees and the trainee structure in the Qur'an courses in Tekirdag.

Key Words: Adult Education, Religious Education, Tekirdag.

Giriş

Modernleşme süreci birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da ciddi yapısal dönüşümlere yol açmıştır. Bir kurum olarak eğitimin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumsal ihtiyaçların sonucu olarak ortaya çıkan tüm diğer toplumsal kurumlar gibi eğitim kurumu da, insanın doğa ile mücadelesinin ve hayatta kalma çabasının bir ürünüdür. Bu noktada sosyolojik anlamda eğitim kurumu kavramı gündelik dildeki kurum kavramından çok farklıdır ve daha geniş bir alana işaret etmektedir. Bir kurum olarak eğitim toplumun tüm alanına yayılmıştır ve dinden aileye, ekonomiden siyasete kadar diğer kurumlarla ilişki içerisindedir, temelinde ise bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar yatmaktadır. Bu nedenle eğitim bu iki boyutuyla, bireysel ve toplumsal boyutuyla inceleme konusudur. Bir taraftan bireyin hayatta kalma, daha iyi yaşama, bireysel hedeflerine ulaşma gibi amaçlarına hizmet ederken; diğer yandan kendini devam ettirme çabasında olan toplumun bu devamı sağlamadaki en önemli aracıdır. Toplumun ihtiyaç duyduğu insan tipinin ortaya çıkarılması eğitim kurumuna yüklenen bir görevdir ve yetişkin eğitimi çalışmaları bu anlamda oldukça önemlidir.

XVII. yüzyılda başlayıp, XIX. yüzyılda doruk noktasına ulaşan modernleşme süreci, Avrupa'da, toplumsal, politik ve ekonomik alanlarda oldukça önemli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler beraberinde eğitim alanındaki değişimleri getirmiş, eğitim öncelikle toplumsal ihtiyaçlar bağlamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde sanayi devrimi ile birlikte ihtiyaç duyulan iş gücünün yetiştirilmesi eğitim planlamalarının temelini oluşturmaktadır. Modern toplumda eğitim, geleneksel toplumdan farklı olarak, gözetim ve denetim altında yürütülen ve sistemin ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen bir yapıya bürünmüştür. Geleneksel toplumda görülen bireysel öğrenme yerini toplu halde yürütülen öğretime bırakmıştır.

Eğitim bir kurum olarak toplumdaki diğer kurumlar içerisinde bireysel olarak sürdürülse de, öne çıkan resmi, planlı, denetim altındaki eğitim faaliyetleri olmuştur. Yetişkin eğitimi de modernleşme ile birlikte benzer bir değişime uğramıştır. Daha önce, toplu olarak dini kurumlarda din eğitimi için yürütülen faaliyetlerden, bireysel olarak ise ailede aile bireylerinden, işyerinde ustadan ya da diğer toplumsal gruplardan alınan yetişkin eğitimi, modernleşme ile birlikte resmi, planlı, denetim altında yürütülmeye başlanmıştır. XIX. yüzyıl sonrasında dünya egemenliğini kuran ve ilerleme anlayışı altında diğer toplumlara sistem ihraç eden batı toplumsal düşüncesi, batı dışı toplumlarda da eğitim anlayışını kurduğu sistemin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden örgütlemiştir.

Eğitim dönemselsel olarak kapitalist sistemin ihtiyaçları doğrultusunda sürekli değişime uğramıştır. Yetişkin eğitimi ise, yaşanan hızlı değişimlere ayak uydurabilecek bir yapıya sahip olmasından dolayı her geçen gün önem kazanmaktadır. Günümüzde hayat boyu öğrenme anlayışının bir eğitim felsefesi olarak yerleşmesi, yetişkin eğitiminin de bu yönde planlanmasına yol açmaktadır. Hayat boyu öğrenme anlayışının arka planında neo-liberal bir anlayış yatmakta olup yetişkin eğitimi, sürekli bir değişim içerisinde olan sektör ile ilişkilendirilmektedir. Piyasalaşan bu eğitim anlayışı bireye, sistem içerisinde kalabilmesi için sürekli öğrenmesi sorumluluğunu yüklemektedir. Eğitim ve öğretme ise öğrenme kavramları arasındaki fark sorumluluğun bireye yüklenmesini göstermekte ve günümüzde vurgu öğrenme kavramına yapılmaktadır.

Ancak yetişkin eğitimi, neo-liberal politikaların dışında bir potansiyeli her zaman içinde barındırmakta olup, sadece piyasa üzerinden değil, aynı zamanda sosyal politikalar üzerinden bir planlamaya uyum sağlayacak bir esnekliğe sahiptir. Toplumun değişen eğitim ihtiyaçlarının doğru bir yetişkin eğitimi uygulaması ile karşılanması mümkündür. Bu noktada yetişkin din eğitimi karşımıza önemli bir örnek olarak çıkmaktadır.

1. Yetişkin Eğitimi

Yetişkin eğitiminin bir kurum eli ile yürütülüp kurumsallaşması sanayi devriminin eğitime yansıyan sonuçlarından birisidir. Ortaya çıkan üretim teknolojisi yeni beceriler gerektirmiş ve bu ihtiyaç, kurumsallaşan bir yetişkin eğitimi politikası ile karşılanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde başlayan ve günümüzde de süren okuma yazma öğretiminin temelinde de modernleşme sürecinin ihtiyaçları yatmaktadır. Değişime uyum sağlayan ve değişim doğrultusunda kendisi de öğrenen bireylerden oluşan bir toplum ortaya çıkarmak temel hedeftir. Modernleşme ile birlikte kurumsallaşan yetişkin eğitimi kavramının içeriği ise zaman ve toplumsal koşullar doğrultusunda değişiklik göstermektedir. Kavram, farklı toplumsal

koşullarda farklı anlamlarda kullanılarak günümüze ulaşmıştır. “Örneğin, Amerika’da bir zamanlar ‘Amerikalılaştırma’ eğitimi olarak ya da ‘işe yerleştirmek için eğitim’ anlamında kullanılmıştır. Bir ülkede okuma yazma eğitimi olarak görülürken, bir başka ülkede erkin (liberal) eğitim olarak algılanmıştır. ...Yetişkin eğitimi İngiltere’deki kullanılış biçimiyle yetişkinler için düzenlenen ve mesleki amaçları olmayan eğitsel etkinlikleri belirtirken, diğer ülkelerde mesleki amaçları olan etkinlikleri de içermektedir.”¹

Aynı şekilde yetişkinliğin tanımlanması da toplumlar arası farklılıklar nedeniyle değişiklik göstermektedir. Yapılan çalışmalarda biyolojik yaş, toplumsal işlev ve ruhsal olgunluk yetişkinliği belirleyen üç temel işlev özellik olarak görülmektedir.² Bu özellikler doğrultusunda yetişkini on beş yaş ve üstü olarak belirleyen UNESCO, yetişkin eğitimi, “on beş ya da daha ileri yaşta olup okul ve üniversite sisteminin dışında bulunan kimselerin yararına sunulan”³ eğitim olarak tanımlamıştır. Daha sonra gelinen süreçte, eğitim yaşının artması ve süresinin uzaması ile birlikte diğer toplumsal koşullar sonucunda yetişkinlik 24 yaş temel alınarak tanımlanmıştır. UNESCO 1985 yılında yayınladığı “Yetişkin Eğitimi Terimleri” çalışmasında ise yetişkin eğitimi ile ilgili daha ayrıntılı bir tanımda bulunmuş ancak yaş sınırı tanıma konulmamıştır. Yetişkin Eğitimi Terimleri adlı yayında yetişkin eğitimi kişisel gelişim, bilginin artırılması, teknik ya da mesleki yetenekleri geliştirme, toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeye katılım amaçları doğrultusunda düzenlenen eğitim türü olarak tanımlanmıştır.⁴

Avrupa Eğitim ve Öğretim Terimleri Sözlüğünde ise “Yetişkinlerin temel eğitim öğretimlerini tamamladıktan sonra mesleki ve/veya kişisel amaçlarla almış oldukları genel ve mesleki eğitim” olarak tanımlanmış ve amaçları “1) Yetişkinlere özel ilgi alanlarına göre genel eğitim vermek (örneğin: açık üniversiteler.) 2) Temel eğitim öğretimleri sırasında bireylerin edinmemiş olduğu temel becerilere yönelik telafi eğitimleri vermek (okuryazarlık, matematik gibi) ve böylelikle temel eğitim sırasında çeşitli nedenlerle

¹ Rıfat Okçabol, Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi), 3. Baskı (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006), 18-19.

²Bk. Okçabol, Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi), 19.

³ UNESCO, Manual For The Collection of Adult Education Statistics, (Paris UNESCO, 1975), 3.

⁴ Colin Titmus, v.dğr., Yetişkin Eğitimi Terimleri, trc. Ferhan Oğuzkan, (Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınları 1985), 68.

*edinilmemiş yeterliliklere erişimi sağlamak. 3) Belli bir alanda bilgi, beceri ve yetkinlikleri edinmek, geliştirmek veya güncellemek*⁵ olarak belirtilmiştir.

Bu tanımlardan hareketle yetişkin eğitiminin üç amacından söz edilmektedir. Birincisi toplumun ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceriye sahip bireyler yetiştirmek, ikincisi yetişkinlerin toplumsal gelişmenin ve toplumsal sorunların çözümünün bir parçası olmasını sağlamak ve üçüncüsü kişinin kendini gerçekleştirmesini ve geliştirmesini sağlamaktır.⁶ Tanımlar ve amaçlar yetişkin eğitiminin daha çok mevcut sistemin muhafazası olarak planlandığını göstermektedir. Ancak Gramsci örneğinde olduğu gibi sisteme muhalefet de yetişkin eğitimi üzerinden düşünülebilmektedir. Bu ayrı bir tartışmanın konusu olmakla birlikte yetişkin eğitiminin farklı kullanım potansiyellerine sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Yetişkin eğitimi tanımları incelendiğinde iki temelden hareket edildiği görülmektedir. Bunlardan birincisi ekonomiktir. İstihdam, bilgi, beceri, değişen teknoloji vs. vurgusunun sıkça yapıldığı bu anlayış yetişkin eğitimi üretim ve tüketimin değişen yapısı ile ilişkilendirmektedir. İkincisi toplumsal temeldir. Yetişkin eğitiminin toplumsal boyutuna yapılan vurgu bir yandan ekonomi ile ilişki içerisinde değişime uyum olarak tanımlanmakta, hatta değişime bireyin 'isteği' ile katılmasını sağlamak hedeflenmektedir. Diğer taraftan ise birey toplum arasındaki ilişki vurgulanmakta, bireyin kendini gerçekleştirme ve toplumsallaşması yetişkin eğitimi kapsamında değerlendirilmektedir.

Yapılan çalışmalar ve araştırmalar yetişkin eğitiminin toplumsal boyutunda, yeniden toplumsallaşma, kavramını öne çıkarmaktadır. Yeniden toplumsallaşma kavramı, yetişkin eğitiminin ekonomik ve mesleki temelli olmanın ötesinde birey toplum ilişkisindeki yerini açıklaması bakımından önemlidir. Mahmut Tezcan yeniden toplumsallaşma kavramını, "*Bireyler tüm yaşamları boyunca yeni roller ve yeni deneyimler elde ettikçe tutumlarını, değer ve davranışlarını değiştirirler. Örneğin bu süreç, bir işten diğerine geçişte, bekârlıktan evliliğe geçişte, evlilikten dulluğa geçişte, gençlikten ihtiyarlığa geçişte söz konusudur ki yetişkinin parçasal ya da tedricî değişimini ifade eden bu sürece yeniden toplumsallaşma ya da sürekli toplumsallaşma diyoruz.*"⁷ şeklinde açıklamaktadır. Yeniden

⁵ Avrupa Eğitim Öğretim Terimleri Sözlüğü, https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_05/20114503_terimler_sozlugu.pdf (16.11.2018), 2,3.

⁶ Bk. Ahmet Duman, Yetişkinler Eğitimi, 2. Baskı (Ankara Ütopya Yayınları, 2000), 43

⁷ Mahmut Tezcan, Eğitim Sosyolojisi, 4. Baskı, (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları,1985), 44.

toplumsallaşma kavramı doğrultusunda baktığımızda yetişkin eğitimi, ekonomik içeriğinin ötesinde değerlendirmek mümkün olmaktadır. Birey yaşamının her döneminde tekrar tekrar toplumsallaşmak zorunda kalmakta, bu süreçte yeni bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Birey kendisi ile ilgili ortaya çıkan yeni durumlara uyum sağlama ve sorunlarla başa çıkma çabasını yeniden toplumsallaşma doğrultusunda sürdürmektedir.

2. Yetişkin Din Eğitimi

Din kurumu, doğası gereği ortaya çıktığı andan itibaren eğitim kurumu ile ilişki içerisinde olmuştur. Dinin tebliğ edilmesi başlı başına bir eğitim faaliyetidir. Birey toplumsal yaşamın her döneminde bu eğitim ile karşılaşır. Bir aile içinde dünyaya gelen çocuk ilk bilgileri ve bu bilgiler içerisinde ilk dini bilgileri ailesinden alır, okulda da din eğitimine devam eder. Ancak bu eğitim burada sona ermez, birey toplum içerisinde dini bilgiler almaya devam eder. Aldığı bilgiler bireyin davranışlarının biçimlenmesine yol açar. Bu durum dinin kutsallık ve kutsal olana inanç içeren boyutunun ötesinde toplumsal boyutunun da olması ile ilgilidir. Din kurumu önemli bir toplumsallaşma aracıdır ve sosyal bilimlerin, özellikle sosyolojinin, dine yönelik çalışmalarının temelini de toplumsallaşma aracı olması oluşturur.

Toplumsal bir kurum olarak dinin toplumla süreklilik gösteren karşılıklı bir ilişkisi söz konusudur. Hans Freyer'in sözleri ile *“bir yandan cemiyet nizamı ve sair kültür sahaları din üzerinde tesir icra ederken, diğer yandan da dinin cemiyet hayatı ve kültürün diğer sahaları üzerinde tesirler gösterdiğini kabul ve tey'id için uzun deliller aramağa ihtiyaç yoktur.”*⁸ Din, ortaya çıkardığı davranış biçimleri ile toplumsal yaşamın tamamında kendisini gösterir. Aile, evlilik, çocuk, siyaset, iletişim, üretim, tüketim, zenginliğin paylaşımı, adalet vb... birçok toplumsal olguda dine dayalı davranış biçimlerini gözlemlemek mümkündür. Peter L. Berger dinin toplumsal işlevini üç maddede toplar. Birincisi toplumu bir arada tutan sembolik bütünleştirici işlevidir; ikincisi toplumsal kurallar koyan ve denetleyen toplumsal kontrol işlevidir; üçüncü ise ortaya çıkardığı davranış biçimleri ile kutsal olan ve olmayan yapıları meşrulaştırması nedeniyle toplumsal yapılandırma işlevidir.⁹

Yetişkin eğitimi boyutuyla düşünüldüğünde, yetişkin eğitiminin belirli bir plan doğrultusunda belirli bir mekânda yürütülmesi işinin gerek batı toplumlarında gerekse toplumumuzda ilk olarak din eğitimi ile başladığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda zaviyeler, kuruluş döneminde

⁸ Hans Freyer, Din Sosyolojisi, 1. Baskı, trc. Turgut Kalpsüz, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964), 64,65.

⁹ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, Toplum Bilimi Yazıları, Haz. Adil Çiftçi, 1. Baskı, (İzmir Anadolu Yayınları, 1999), 81-87.

“iskan ve kolonizasyon metodu olarak kullanıldıktan sonra zamanla yaygın eğitimle uğraşan kurumlar halini almışlardır¹⁰.” Batı toplumlarında, kiliselerin de benzer işlevler yürüttüğünü yapılan çalışmalar göstermektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi modernleşme süreci ile birlikte yetişkin eğitimi kurumsallaşmış ve sanayileşme ile birlikte ihtiyaç duyulan eğitim belirli bir mekânda kurumsal olarak verilmeye başlanmıştır. Yetişkin öğrenmesi üzerine çalışmalar da sanayi devrimi ile birlikte başlamış ve geliştirilmiştir.

Modernleşme süreci örgün eğitimin yanı sıra yetişkin eğitiminde de yeni düzenlemeleri, eğitim programlarını, öğretme ve öğrenme biçimlerini beraberinde getirmiştir. Eğitim bilimleri alanında pedagojiden ayrı olarak doğrudan yetişkin öğrenmesine odaklanan androgoji çalışmaları yoğunluk kazanmış ve yetişkin öğrenmesi özel bir inceleme konusu yapılmıştır. Yetişkin din eğitimi de bu süreçten etkilenmiştir. Yetişkin din eğitimi geleneksel öğretimin dışına çıkarak yeniden örgütlenmiş ve yetişkin öğrenmesi konusunda yapılan çalışmalar din öğretiminde kullanılmaya başlanarak ilahiyat fakültelerinde ders konusu haline gelmiştir. Bu doğrultuda yetişkin din eğitimi, yetişkin eğitimi tanımlarından yola çıkarak “*gelişim sürecinde olması gereken zamanda dini bilgilerini alamamış olan veya bir şekilde dini bilgiye ihtiyaç duyan kadın erkek her yaşta insana yönelik örgün eğitim kapsamı dışındaki din eğitimi*” olarak tanımlanmakta ve bu eğitimin verilmesinde androgojinin önemine vurgu yapılmaktadır.¹¹ Bu eğitim anlayışı Diyanet İşleri Başkanlığı’nın eğitim programlarının hazırlanmasına yönelik açıklamalarında da izlenmektedir. Başkanlık, programların hazırlanması ile ilgili olarak

“Eğitim faaliyetleriyle bireyde istenilen davranış değişikliklerini gerçekleştirme amaçlanmaktadır. İstenilen davranışları bireye kazandırmak ve istenmeyen davranışların oluşmasını önlemek için, eğitim-öğretimle ilgili faaliyetleri rastgelelikten, gelişigüzelikten kurtarıp önceden tasarlanmış olarak kontrol edilebilir biçimde, belli bir plana göre gerçekleştirmek gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmenin önemli bir şartı, iyi bir eğitim programı geliştirmektir. Eğitim programı, eğitim-öğretimle ilgili bütün faaliyetleri kılavuzlar. Çünkü program, kime, ne, niçin, nasıl öğretilecek/kazandırılacak ve ne kadar öğretildi/kazandırıldı,

¹⁰ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları”, Türkiye’nin Toplumsal Yapısı Haz. Mehmet Zencirkıran, (Bursa Dora Yayınları 2017), 35.

¹¹ Suat Cebeci, Yetişkin Din Eğitimi, http://www.ebsad.org/img/20140407__4769250751.pdf (Çevrimiçi 20.112018).

sorularının cevaplarına bünyesinde yer veren bir bütündür. Bütün bu değişimler/gelişmeler, program geliştirme çalışmalarının bir defada yapıp bitirilecek bir iş olmadığı; aksine süreklilik arz eden bir çalışma olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. İnsanlara din hakkında sahil bilgi sunarak onları aydınlatmakla görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu işi tamamen bilimsel bir yaklaşımla ele alıp gerçekleştirmeye çalışmaktadır”¹²

vurgusunu yapmaktadır.

Yetişkin din eğitiminin, din eğitimi içerisinde alt disiplin olarak görülmesi bu alanda bir uzmanlaşmanın doğmasına yol açmıştır. Günümüzde yetişkin sorunlarına dönük artan ilgi ile beraber yetişkin din eğitimi alanında yapılan çalışmalar ve alanda ortaya çıkan uzmanlaşma, yetişkinlere yönelik din eğitimlerinde önemli bir artışa neden olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, belirli bir program, denetim ve amaç doğrultusunda yoğun olarak Kur’an kurslarında yürütülen yetişkin din eğitimine ilişkin veriler incelendiğinde kurs ve kursiyer sayılarında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Bu durum yetişkinlerin din eğitimi ihtiyaçlarında geleneksel öğrenme biçimlerinin dışına çıkarak planlanmış eğitim programlarına yönelmesini göstermesi bakımından önemlidir. Ancak bu artışın nedenleri sadece bununla sınırlı değildir. Yetişkin din eğitimine verilen önem, bu alanda görülen uzmanlaşma, yetişkinlere yönelik kuran kursları açılması için giderek artan çaba, mevcut yönetim anlayışının bu çabayı desteklemesi Tablo 1 de gördüğümüz artışın en önemli nedenleri olarak görülmektedir. 2005/2006 öğretim yılında 5654 olan kurs sayısı yaklaşık üç katlık bir artışla 2016/2017 öğretim yılında 15796’ya çıkmıştır. Aynı doğrultuda kursiyer sayısı da oldukça yüksek bir biçimde artmıştır.

---

¹² Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/465> (çevrimiçi 20.11.2018).

Tablo 1 Türkiye Geneli Kurs ve Kursiyer Sayıları

YIL	KURS SAYISI	DEVAM EDEN TOPLAM KURSİYER	TAMAMLAYAN TOPLAM KURSİYER	TAMAMLAYAN KADIN KURSİYER	TAMAMLAYAN ERKEK KURSİYER
2016/2017	15.796	1.002.417	674.703	107.012	567.691
2010/2011	9 486	302 143	205 553	14 826	190 727
2005/2006	5 654	184 983	127 717	11 680	116 037

Kaynak: TÜİK 2017-Düzeye göre Kur'an kursu, kursiyer ve başaran kursiyer sayısı

3. Tekirdağ İlinde Yetişkin Din Eğitimi

Tekirdağ ili bazında yetişkin din eğitimi uygulamalarına baktığımızda, yetişkin din eğitiminin verildiği temel kurumlarının Kur'an kursları olduğunu görmekteyiz. Türkiye genelinde yetişkin din eğitimi kurs ve kursiyer sayılarındaki artışın Tekirdağ'a da yansıdığı TABLO 2 de verilen kurs istatistiklerinde görülmektedir. 2005/2006 öğretim yılında 17 olan kurs sayısı 2016/2017 öğretim yılında, Türkiye genelinden daha yüksek bir artışla, 114'e çıkmıştır. Yıllara göre bakıldığında düzenli bir artış izlenmekle beraber zaman zaman küçük oranlarda azalma görülmektedir. Yetişkin din eğitime verilen önem, bu konuda yapılan çalışmalar, kursların bu doğrultuda planlanması kurs sayısında önemli bir artışa neden olmuştur.

Tablo 2 Yıllara Göre Tekirdağ İlinde Açılan Kur'an Kursu Sayısı

2016/2017	114
2013/2014	116
2012/2013	99
2011/2012	115
2010/2011	79
2009/2010	61
2008/2009	54
2007/2008	27
2006/2007	22
2005/2006	17

Kaynak: TÜİK 2017-Düzeye göre Kur'an kursu, kursiyer ve başaran kursiyer sayısı

Kurs sayılarında zaman zaman azalmalar görülmekle beraber Tablo 3'de kursiyer sayıları incelendiğinde sürekli bir artış olduğu tespit edilmektedir. Azalma sadece 2016/2017 öğretim yılında yaşanmıştır. Bu yıla ait verilerde dikkat çeken bir diğer ayrıntı devam eden kursiyer ile tamamlayan kursiyer sayıları arasındaki uçurumdur. Diğer yıllarla karşılaştırıldığında 2016/2017 öğretim yılında kursiyerlerin önemli bir bölümünün kursu bitirmediği görülmektedir. Bu durumun kısmen verilerin izlenme ve kayıt altına alınmasından kaynaklanan farklılıklardan meydana geldiği düşünülse de dönemin politik ve toplumsal koşullarının gerek kursiyer sayısındaki düşüşte gerekse kursu tamamlama sayısındaki düşüşte etkili olabileceğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Nitekim Türkiye geneli istatistikler incelendiğinde de benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Tablo 1 de görüldüğü gibi 2016/2017 öğretim yılında kursu tamamlayan kursiyer sayısının toplam kursiyer sayısına oranı diğer yıllara göre oldukça düşüktür. Diğer yıllara göre farklılık gösteren bu durumun incelenmesi gerekmektedir.

Tekirdağ ilinde açılan Kur'an kursları cinsiyet temelinde incelendiğinde kadın kursiyer sayısının Türkiye geneli istatistiklerle uyumlu bir şekilde her

dönemde yoğun olduğu görülmektedir. Erkek kursiyer sayısındaki azlık çalışma saatleri, kurs saatleri, çalışma koşulları gibi durumlarla da ilgilidir. Ayrıca bu durum din eğitiminin dışında Kur'an kurslarının kadının toplumsallaşma sürecinde önemli bir yer almasının da sonucudur. Kur'an kursları din eğitimi ihtiyacının yanı sıra kadınların bir araya geldiği, iletişim kurduğu ve karşılıklı bilgi alışverişi yaptığı mekânlardır. Kur'an kursları bu yönleri ayrı ve önemli bir inceleme konusudur.

	DEVAM EDEN	TAMAMLAYAN TOPLAM	TAMAMLAYAN ERKEK	TAMAMLAYAN KADIN
2016/2017	7.072	4.826	791	4.035
2013/2014	7 928	7 725	363	7 362
2012/2013	7 178	6 218	51	6 167
2011/2012	5 258	5 258	50	5 208
2010/2011	2 027	1 318	88	1 230
2009/2010	1766	1136	88	1048
2008/2009	1 331	866	103	763
2007/2008	1 033	756	95	661
2006/2007	463	286	81	205
2005/2006	369	229	45	184

Tablo 3 Cinsiyet ve Devama Göre Tekirdağ İli Kur'an Kursu Kursiyer Sayıları

Kaynak: TÜİK 2017-Düzeye göre Kur'an kursu, kursiyer ve başaran kursiyer sayısı

Son olarak Tekirdağ ilinde açılan kurslardaki yaş dağılımı Tablo 4 de incelendiğinde 23-44 ve 45 yaş üstü gruplarda yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Geçmişte daha çocukları hedef kitle olarak gören ve bu doğrultuda yürütülen Kur'an kurslarında, yetişkin din eğitimi çalışmaları ile hedef kitle değişmiş ve yetişkinler de bu kursların hedef kitlesi haline gelmişlerdir. Bu durum kursiyer sayılarına net olarak yansımakta 23 yaş üzeri kursiyerlerin toplam kursiyerlere oranı sürekli artmaktadır.

Tablo 4 Kursiyerlerin Yıllara Göre Yaş Gruplarına Dağılımı

	15-17	18-22	23-44	45+
2016/2017	256	207	1.544	1.251
2013/2014	627	462	3 488	3 148
2012/2013	216	408	3 421	2 173
2011/2012	153	273	2 619	2 213
2010/2011	160	119	700	339
2009/2010	137	103	604	292
2008/2009	172	90	407	197
2007/2008	153	113	438	52
2006/2007	81	64	88	53
2005/2006	61	42	96	30

Kaynak: TÜİK-Düzeye göre Kur'an kursu, kursiyer ve başaran kursiyer sayısı

4. Sonuç

Modernleşme ile birlikte eğitim bilimlerinde yapılan çalışmaların yanı sıra, yetişkin eğitimi özel bir alan olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu durum modern toplumun ihtiyaç duyduğu insan tipini en hızlı biçimde ortaya çıkarma çabası ile ilgilidir. Yapılan çalışmalar pedagojiden ayrı bir alan olarak androgoji olarak adlandırılan ve yetişkin öğrenmesine odaklanan bir

yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yetişkin öğrenmesi, sanayi devrimi sonrasında gerek ihtiyaç duyulan işgücü gerekse bireylerin yeni topluma uyum sağlaması açısından oldukça önemli bir inceleme konusu olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda yetişkin eğitimi bireysel olmaktan çıkmış, örgün eğitime benzer bir biçimde belirli bir mekanda, belirli bir program dâhilinde, belirli amaçlar doğrultusunda verilen ve denetlenen bir eğitim programına dönüşmüştür.

Yetişkin eğitiminde ortaya çıkan bu gelişmeler, yetişkin din eğitiminin de yeniden düzenlenmesi ve örgütlenmesine yol açmıştır. Din eğitimi farklı gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak planlanmaya başlanmış, “mekan ve muhatapları açısından çok çeşitli alanlar ve düzeylerde” gerçekleştiği ve bu noktada “yaygın din eğitimi ile örgün din eğitiminin, yetişkin din eğitimi ile çocuk din eğitiminin, engellilerle engelli olmayanların din eğitiminin” bir tutulamayacağı vurgulanmıştır.¹³

Eğitimde yetişkinlere dönük ilgi din eğitiminde de kendisini göstermiş ve özellikle son yıllarda yetişkin din eğitimi üzerine yoğun olarak çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda temel, yetişkin öğrenmesi üzerine kurulmuştur. Yetişkinin öğrenme özellikleri üzerinden yetişkin din eğitimi programları, metotları ve planları geliştirilmeye başlanmıştır. Yetişkin din eğitimine yönelik bu ilgi ve çaba, Diyanet İşleri Başkanlığı’na düzenlenen yetişkinlere yönelik Kur’an kurslarındaki kurs ve kursiyer sayılarındaki artışla sonuçlanmaktadır. Tekirdağ özelinde incelendiğinde de benzer bir artışın olduğu görülmektedir. Bu durum yetişkinlere yönelik eğitim politikalarının din eğitiminde de uygulanmasının bir sonucudur. Yetişkin eğitime yönelik ilgi, daha önce yoğun bir biçimde çocukları hedef kitle olarak gören din eğitimi anlayışını değiştirmiş ve diğer alanlarda olduğu gibi din eğitimi alanında da yetişkinlerin hedef kitle olarak görülmesine yol açmıştır.

Kaynakça

- Avrupa Eğitim Öğretim Terimleri Sözlüğü, https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_05/terimler_sozlugu.pdf, erişim: 17.11.2018
- BERGER, Peter L. “Dini Kurumlar”, Toplum Bilimi Yazıları. Haz. Adil Çiftçi. 71-137 1. Baskı. Anadolu Yayınları, İzmir, 1999.
- CEBECİ, Suat. Yetişkin Din Eğitimi, http://www.ebsad.org/img/20140407_4769250751.pdf, erişim: 20.11.2018
- Diyanet İşleri Başkanlığı. <http://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/465>, erişim:20.11.2018

¹³ Cemal Tosun, Kuram ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik ve Felsefi Temelleri Sempozyumu, (Konya İlahiyat Derneği yayınları, 2010), 117.

Avcı M. G., Kıran. E. (2021). Yetişkin Din Eğitimi Uygulamalarında Tekirdağ Örneği. ABAD, 4(7), 99-112.

- DUMAN, Ahmet. Yetişkinler Eğitimi, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000.
- FREYER, Hans. Din Sosyolojisi, çev. Turgut Kalpsüz, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964.
- KAYADİBİ Fahri, “Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar-Çözüm Önerileri)”, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, I/I, 2014, ss. 41-60.
- OKÇABOL, Rıfat. Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi), Ütopya Yayınevi, Ankara, 2006.
- TABAKOĞLU, Ahmet. “Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları”, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Haz. Mehmet Zencirkıran içinde, 19-41 6. Baskı. Dora Yayınları, Bursa, 2017.
- TEZCAN, Mahmut. Eğitim Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985.
- TITMUS, Colin v.dğr. Yetişkin Eğitimi Terimleri. çev. Ferhan Oğuzkan, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınları, Ankara, 1985.
- TOSUN, Cemal. Kuram ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik ve Felsefi Temelleri Sempozyumu, Konya İlahiyat Derneği Yayınları, Konya, 2010.
- UNESCO, Manual For The Collection of Adult Education Statistics. UNESCO, Paris, 1975.

ETHNIC CONFLICT MOVEMENTS: THE CASE STUDY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Fetine YILDIRIMTÜRK BAYRAKTAR¹

Abstract: If the conflict occurs due to political, social, economic, etc. reasons between two or more ethnic groups, it can be called 'ethnic conflict', which might or might not entail violence. The research on the meaning and quality of 'ethnic conflict' in the field of International Relations can be emphasized through the discussion of special cases selected via social sciences. This study aims to contribute to the studies of the ethnic conflict in international relations with the history and evaluation of dissolution of Yugoslavia, with the selected case of 'Bosnia and Herzegovina'. This article examines the issue of 'ethnic conflict' and the historical background in the scope of International Relations. It investigates the ethnic conflict movements of Bosnia and Herzegovina's chosen region, since the Cold War years with appropriate International Relations theories. In this context, the issue has been discussed within the framework of selected theories and historical background in order to evaluate the reasons for ethnic conflict in Bosnia and Herzegovina in the post Cold War era and the formation of an ethnic identity.

Key Words: Ethnic conflict, Ethnic Identity, Bosnia and Herzegovina, Theories of International Relations.

ETNİK ÇATIŞMA HAREKETLERİ: BOSNA- HERSEK VAKA ÇALIŞMASI

Öz: Şiddet içeren veya iermeyen, siyasi, sosyal, ekonomik ve benzeri herhangi bir nedenden dolayı, iki veya daha fazla etnik grup arasında eğer çatışma meydana gelirse 'Etnik atıŐma' olarak isimlendirilir. Uluslararası İlişkiler alanında 'etnik çatışma' konusunun anlam ve niteliğinin araştırılması, sosyal bilimler aracılığı ile seçilmiş özel vaka örnekleri ile tartışılarak vurgulanabilir.

Bu alıŐmayla, Yugoslavya'nın tarihi ve dağılmasının genel bir değerlendirilmesiyle birlikte, seçilmiş vaka 'Bosna Hersek'i analiz

¹ Independent Researcher, Eastern Mediterranean University, fetine.bayraktar@emu.edu.tr.
ORCID:0000-003-0614-9634.

edilerek, Uluslararası İlişkiler’de etnik çatışma araştırmalarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Bu makale, ‘etnik çatışma’ konusunu, Uluslararası İlişkiler kapsamında tarihsel arka planla birlikte incelemekte ve Soğuk Savaş yıllarından bu yana seçilmiş alan olan Bosna Hersek’te ki etnik çatışma hareketlerini uygun Uluslararası İlişkiler teorileri ile toplumun nasıl etkilendiğini araştırmaktadır. Bu kapsamda konu, Soğuk Savaş sonrası dönemde Bosna Hersek’teki etnik çatışmanın sebeplerinin irdelenmesi ve etnik kimliğin oluşumunun, değerlendirilmesi için seçilmiş teoriler ile birlikte tarihsel arka plan çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etnik Çatışma, Etnik Kimlik, Bosna-Hersek, Uluslararası İlişkiler Teorileri.

Introduction

According to the background of the conflict, the study introduces the reasons for ethnic conflict in Yugoslavia by presenting a historical part of the conflict. The paper will emphasize the policies and actions of different fighting groups of society regarding their separation ideologies under separate subtitles. In summary, the article will ask the questions (i) why the federal state of Yugoslavia separated, (ii) to what extent the parties decided to start rebellions to establish their independence or to construct a new nation-state.

The article starts to emphasize the meaning of conflict in international relations. According to the first part of the article, the basic information of conflict areas has introduced a general understanding of the formation era of conflict politics. In this context, the relative sources can find the definition of conflict and ethnic conflict and the backgrounds sources of ethnic groups and ethnic identity IR politics. The article continues with the brief historical background of Yugoslavia's dissolution to better understand the reasons for ethnic conflict in Balkan areas. The article then describes Bosnia and Herzegovina's demographic information for providing brief background about the causes of the ethnic movements in this area. The final part of the paper examines the meaning of the ethnic conflict and ethnic identity in the Balkans and the results of the ethnic conflict in society. The selected theories of International Relations examines how the individuals affected since the conflict years. In this context, several of the most appropriate theoretical perspectives choose to define the results of the ethnic conflict in Bosnia and Herzegovina.

1. The Meaning of Conflict in International Relations

This part of the paper aims to explain the background of the ethnic conflict. Without understanding the sources of international conflict and ethnic conflict, it would not be easy to analyze the causes of ethnic conflict in Bosnia and Herzegovina. In this context, the paper will introduce the meaning of the ethnic conflict in the study's beginning parts.

According to the International Relations Theory, the natures of international conflict compose several types of violence governing state actors. In general, conflicts ruling by leaders who have power domination leads them to exercise their interests. Additionally, IR scholars define types of international conflicts as separating by tangible and less-tangible elements. The tangible substance interests are; (i) territorial border disputes, including secession attempts, (ii) conflicts over who controls national governments, and (iii) economic conflicts over trade, money, natural resources, drug trafficking, and other such economic transactions. The less-tangible class of conflict interests are; (i) ethnic conflicts, (ii) religious conflicts, and (iii) ideological conflicts.²

In brief, types of international conflicts open for discussion but, on the other side of view, all may define the types of conflict those either have observed or still observe at states in the world. "*Ethnic conflict is quite possibly the most important source of conflict in the numerous wars now occurring throughout the world.*"³

First and foremost, ethnic groups compose many people with the same family ground, language, culture, religion, and shared identity. Moreover, ethnic groups mainly based on nationalistic backgrounds and perspectives. From another perspective, ethnic conflict emerges when ethnic groups decide to rebel against redrawing the state's borders by using force and violence. For instance, if the state has ethnic minorities within the population of society, they become more unified and closer to each other than the majority group. Generally, they aim to govern the larger territory of the state to a continuation of its existence within the majority size of an ethnic group. For instance, this situation observed in Yugoslavia after the dissolution of

---

² Goldstein Joshua S., *International Relations*, Sixth Edition, Pearson Longman, United States, 2005, p. 175.

³ Gurr Ted Robert, *Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century*, Washington DC: U.S.

Institute of Peace, United States 2000.

the former republic, where ethnic Serbs decided to start ethnic cleansing policies towards Bosnians.⁴

Accordingly, the meaning of “ethnocentrism” explains the roots of the shared identity in ethnic groups defining in-group bias. That’s the tendency to see one’s group in favourable expressions, and an out-group in pessimistic terms, so in-group bias is understood as the social psychology that describes individuals who feel close to each other and protect other members group. For instance, it derived from an in-group bias can endorse intolerance and eventually dehumanization of out-groups, as in Bosnia and the Rwandan genocide, South African apartheid, the persecution of Jews and other minorities in Nazi Germany, and so forth.⁵

In short, it is challenging to argue a clear expression about; how individuals loyal to their own identity. For instance, consider the single ethnic identity states; their citizens are relatively willingly loyal to states’ ethnic identity than multi-ethnic society-based states. For example, multi-ethnic states or societies use supervisions to achieve individuals’ loyalty with materials such as flags, anthems, patriotic speeches, etc.⁶

In light of these arguments, now we can evaluate the case of Yugoslavia. During Tito Government's time, the authority has held to suppress the nation to establish their independent states. However, after his ruling period, all countries gradually demand to establish their independent nation-state. The reason is simple; if a state has a multi-ethnic society, it would be challenging to keep all groups together in a peaceful environment. Moreover, multi formation governments cannot effectively pursue equality principles, overall groups without considering their ethnic origins. That is so-called explain by the psychological assumptions of conflicts. In addition to these, other theoretical perspectives intended to describe the causes of ethnic conflicts.

2. **Background of Dissolution of Former Yugoslavian Republic**

*The Area once known as Yugoslavia is a jumble of steep hills, dusty plateaus and impenetrable valleys- a terrible place to fight, but a wonderful place for guerrilla warfare*⁷

First and foremost, the paper initiates to emphasize the historical background of the ethnic conflict in Yugoslavia. This part of the paper attempts to focus on the reasons for rebellions by different conflicting parties and analyze

---

⁴ Gurr, *ibid.* pp. 187-189.

⁵ Gurr, *ibid.* pp.189-90.

⁶ Gurr, *ibid.* p. 192.

⁷ Purvis Andrew, Anastasijevic Dejan, Graff James and Calabresi Massimo, “A Valley Full of Dangers”, *Time*, March 2001, p. 28.

those rebellions' results. 1980 considered the end of the era of Former Yugoslavia with Tito's death where its member states (Slovenia, Croatia, Macedonia, Bosnia, and Herzegovina, Serbia and Montenegro, and two autonomous states (Kosova and Methohia) could not have peaceful and tolerable relations anymore.

Following the years in Yugoslavia, an economic and social depression had started and the economy completely collapsed which caused tensions between old member states in 1989. No doubt, the new capitalist financial system has directly affected economic policies over the Republic of Yugoslavia. In addition to economic factors, there was political chaos where states sought to increase their political domination to establish a new independent state. For instance; the 14th Extraordinary Congress of the League of Communists of Yugoslavia in 1990, defines as the last Congress of Former Yugoslavia, was the end of the brotherhood among states because the single part system abolished (under the Serbian dominated authority), and multi-party elections took place after 1990.

Especially, since 1990 the newly elected Bosnian government's firmly decided to follow nationalistic ideologies, and they decisively protect only its nationalist interests. In short, an idea of a multi-party system could be a threat to provide a common single and unity of beliefs. It might be dangerous for elected nationalist governments on the way to establishing a new independent state.

Consequently, several rebellions and conflicts held between states in the way of independence, and by end of 1991, states had ambitions to establish their independent conditions. To sum up, the reasons for conflicts may summarize as; religion, language, culture, nationalism, and political domination. According to these, after Tito's death, the Republic of Yugoslavian's state could not tolerate their cleavages, and they started to follow policies against of principle of unity.

3. The Case of Bosnia and Herzegovina

The paper focuses on a selected case study in Bosnia and Herzegovina. This part of the paper composes a brief description based on the reasons and results of ethnic cleansing policies in the region better understanding.

The Republic of Bosnia and Herzegovina is not like the other republics of Yugoslavia, where most religious and national groups and communities had. According to the last census of population (1991), it had 4,364,574 by distribution: Muslim 43.7 %, Serbs 31.4 %, and Croats 17.3. Regard as the religious beliefs; the country had Orthodox Serbs, Catholic Croats, and Sunni Muslims; however, there was no religious association or practice used

due to the socialist rule, Bosnians did not have strong intentions to practice religion regularly.⁸

Chart 1. Ethnic map of Yugoslavia based on 1991 census data.

(Source: Ethnic map of Yugoslavia based on 1991 census data <https://legacy.lib.utexas.edu/maps/europe/yugoslav.jpg>)

Consider the political assumptions, the Bosnian government had accepted a multi-party election system in 1990, and all winning parties were on the nationalist side. The Bosnian government had two solutions in political issues and different political ways to follow; first, the political plan was “remains part of Yugoslavia”. The second is “declare its independence”. On behalf of these proposals, Bosnian Serbs supported the first plan in a referendum where Bosnian Croats and Muslims voted for the declaration of its independent state. During this period, a secret meeting organized between Serbs and Croatian” presidents (Milosevic and Tudjman) in 1991, which had

⁸ Rogel, Carole, *The Breakup of Yugoslavia and its Aftermath*, Greenwood Press, Westport Conn. 2004, pp. 28-40.

a new policy based on the division of their neighbouring republic, was included in supporting Serbia and Croats with chances for expansion. This policy may have explained the following political developments in Bosnia and Herzegovina. For instance, prior period of the Bosnian elections in 1992, the Serbian Democratic Party announced to its votes that;

*“If Bosnia became independent they would once again be subjected to the laws of Muslim Landlords, agas, begs and pashas and that independence represented a rollback of everything Serbs has died for since 1804, if not 1389... [Serbs] were told that for hundreds of years they had been Bosnia’s single largest party community and that in the last twenty-five years the Muslims had suddenly “outbred them”.*⁹

After the Bosnian and Herzegovina’s independence, the Serbs establish another independent state inside Bosnia, Serbian Bosnia and the Herzegovina Republic and Croats. They live in Bosnia establish their independent state too. These situations were the core point of the war. Milosevic’s speech about his dreams of war;

*“I am motivated by the pain that I see here but also inspired with hope he is presenting himself as a speaker of goodwill, willing to help his people. Further on he states we are facing disunion because leading Serbian politicians are favouring compromises which damage their own people... We need tolerance, cooperation and even equality (...) but Serbs have to be leaders because if they cannot be at the head, we will forever be in the back.”*¹⁰

The war has continued in Bosnia Herzegovina from April 1992 until October 1995. Firstly, the Bosnian Serb army targeted to attack eastern and northern parts of Bosnia to create and continue creating Serb-held territory because Serbs mainly lived in the western region of Bosnia. Moreover, they attacked the capital city Sarajevo where all crucial headquarters located. Regarding all those strong war policies, the government of Bosnia asked for help from the United Nations. However, despite the UN peace forces and their help, the war was continuing and concentration camps constructed and crimes against civilians started by late 1992.¹¹

For instance, Radovan Karadžić (Bosnian Serb Leader) stated as:

---

⁹ Carmichael Cathie, *Ethnic Cleansing in the Balkans, Nationalism and the Destruction of Tradition*, Routledge, London 2002, p.33.

¹⁰ Kisicek Gabrijela, The Rhetoric of War- Former Yugoslavia, *Journal of Art & Humanities*, Vol 2, No 8., 2013, pp. 78-79.

¹¹ Vulliamy, *op. cit.*, p. 49.

*“This is the path that you want to take Bosnia and Herzegovina on, the same highway of hell and death that Slovenia and Croatia went on. Don't think that you won't take Bosnia and Herzegovina into hell, and the Muslim people maybe into extinction. Because the Muslim people cannot defend themselves if there is war here.”*¹²

Radovan:

“He presents his virtue by identifying himself with the Serbian ... God is our witness we have suffered enough, we are forced to fight; we have to save our houses. Like Milošević he presents himself as a peaceful person who opposes conflict but is now forced into it. He advocates war but only because it is the sole remaining solution.”

The Serbian policy of ‘ethnic cleansing’ officially started towards Bosnians, especially to the Muslims, and the size of national groups became 1.5 million (a third of the Bosnian population). Since these dramatic war times, it takes the attention of the international community. For instance, International Red Cross gained a right to join the concentration camps. They reported Serbs as the guiltiest side based on violation against humanity, which includes 20.000 rapes against women. In this context, the European Union and United Nations decided to establish a permanent Geneva Conference to find a comprehensive solution for the Bosnian problem. Then, Humanitarian aid started to go to Bosnian civilians, and United Nations established the International Court to prevent war criminals. Additionally, NATO figured out its forces for the protection of civilians.¹³

In 1993, the peace proposal (Vance-Owen plan) prepared with the international community's support, but it did not accept, and the war was continuing. With regard as international reports, the days of war recorded 1000, it had dead civilians around 200.000, and a million refugees and 1.1 million of whom now live in out of the state. (30 December 1994).

The new policies started to implement by the diplomacy of United States of America, and Contacting Groups created composed of France, Germany, Great Britain, Russia and the United States (US). The group started to use tactics of “carrot and stick policy” against conflicting Serbian forces. Consequently, after US diplomacy's peacebuilding efforts, *The Dayton Agreement (14TH December 1995)* signed. It means the conclusion of the war in Bosnia and Herzegovina, its document authorized by Implementation

---

¹² Radovan Karadžić, 14 October 1991.

https://en.wikiquote.org/wiki/Radovan_Karadžić#Quotes,
<http://www.focus-news.net/404/>.

¹³ Kisicek, *ibid.* p. 80.

Force (IFOR) headed by the US. The agreement approved its sovereignty, and independence, and the state now have two parts which are first: the Muslim-Croats federation that controls 51 %, second: the Serbian Republic controls 49 % of Bosnian territory.¹⁴

The next part of the paper will expound on the theoretical background of the ethnic conflict. In the next part of the paper, the types of ethnic conflict will be explained by the ethnic conflict policies in Bosnia and Herzegovina.

4. Theories of Ethnic Conflict: Case of Bosnia and Herzegovina

An example of the ethnic war in Bosnia and Herzegovina is the most dramatic conflict in recent years in Europe. It has the most extensive documentation of conflict with the rape victims.

First of all, Kaufman focused on ancient hatreds which are the factor of causes of ethnic conflict and it is a necessary part of understanding ethnic cleansing and mass murders during ethnic violence.¹⁵ For instance, he stated that ethnic war in the region of Bosnia and Herzegovina during the 1990s was neither surprised nor suddenly began because ancient and savage hatreds had affected society. He argued that ancient hatred has deep historical roots in this context, but it still has importance and constant influential factor of ethnic wars.

Following the reasons for ethnic conflict in Bosnia and Herzegovina, Kaufman's argument either relevant or not relevant. One of the reasons is the influence of historical background, and ancient hatred cannot easily remove. Indeed it has continued to affect the next generations of society. His study is relevant to the Bosnia War because of solid historical background influences of Bosnian cultures, such as fears and tensions. Moreover, as Kaufman argued, the ethnic war was not suddenly occurred in 1990. Since the death of Tito (1980), the relationship between ethnic groups in society gradually became worse where tensions were correspondingly increased. It means that, if the tensions are progressively growing, it will parallel the effect arising from fear and trust, which leads to having security problems between ethnic groups.¹⁶

---

¹⁴ Caplan Richard, *Assessing the Dayton Accord: The Structural Weaknesses of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, *Diplomacy and Statecraft*, 11:2, 2000, pp.213-232.

¹⁵ Kaufman Stuart J., *Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War*, Cornell University Press, the United States of America, 2001.

¹⁶ Kaufman Stuart J., *Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War*, Cornell University Press, the United States of America, 2001.

However, Kaufman's theory of ancient hatred cant enough to explain the reasons for ethnic conflict. Because it is not the only factor that affects the emergence of ethnic violence, for instance, modern and current factors can be considered a good reason for ethnic violence and ancient hatreds. Accordingly, there is the decisive influence of historical background on ethnic conflicts. Still, without regarding current factors and their effects on conflict, the theory would not apply to the Bosnia Case. In short, his theory is not enough to explain ethnic violence in Bosnia and Herzegovina.

In the case of Bosnia and Herzegovina, spreading the idea of capitalism was the main current issue that considered a factor for the conflict. For instance, capitalism's influence did not have a historical perspective, or it does not explain the meaning of ancient hatred in Bosnia. However, due to the expansion of capitalism worldwide, it was directly or indirectly affected the situation in Bosnia. Simultaneously, we may argue that capitalism might affect the Serbian policies whose economic dominance compared to Bosnians and capitalist thoughts lead them to use their economic powers against Bosnians. Consider this way of view; we can say that as a capitalist new and changing world policy affected Serbians aims in the form of establishing their independent state.

From another theoretical perspective, Horowitz used the theory of "tradition and modernization" to analyse the motives of ethnic groups towards ethnic conflict. He argued that tradition would not be a relevant element for evaluating ethnic groups in an ethnic conflict. The reason he addressed that ethnic groups relationship usually affects by current movements rather than earlier policies. In this context, he summarize as;

*"History can be a weapon, and tradition can fuel ethnic conflict, but a current conflict cannot generally be explained by simply calling it a revived form if an earlier conflict."*¹⁷

On the other hand, the modernization theory of Horowitz argued that modernization creates an unequal distribution of social and economic opportunities, and this leads to increase group tensions.¹⁸

For instance, objectives of modernization theory quoted as follow;

*"People's aspirations and expectations change as they are mobilized into the modernizing economy and polity. They come to want, and to demand, more-more goods, more recognition, more power."*¹⁹

---

¹⁷ Horowitz Donald L, *Ethnic Groups in Conflict*, United States: University of California Press, 2000. p. 99.

¹⁸ Horowitz, *ibid.*, p. 100.

According to Horowitz's modernization theory, its objectives are appropriate in the case of Bosnia and Herzegovina. The reason is that the modern economy and the new political basis were affected by Bosnia's socio-economic conditions. For instance, from 1989-1990, they had ambitions to change the state's political order, called political reconstruction (single-party government to multi-party government). In addition to the theory of Horowitz, he emphasized that the group of elite individuals who has vital interests based on the benefits of modernity such as better jobs, schools, prestige, and power.²⁰ From this point of his theory, it can be relevant to understand and explain the source of ethnic violence in Bosnia and Herzegovina.

This idea can be an example of the influences of modernization. Regarding Bosnia's case, the new political reconstruction policy caused the ethnic separation of state, and dramatic ethnic conflict has emerged after this development.

The paper emphasises the roles of elites and leaders of society under the scope of the selected case. First of all, Kaufman underlined the meaning of manipulative leaders to possess causes of ethnic war and its dramatic implementation processes such as mass murdering, sexual violence, rapes, etc. In addition to this, he argued that the elite of society and political leaders drive the leading role to provoke or instigate ethnic groups against each other to save and increase their powers the same as domination over its followers.²¹

According to these, elite individuals and leaders of society have a governing role for figure out the circumstances of ethnic tensions and conflict. The reason is that there are other groups of individuals in the society who are neither elite nor leaders; they are always tending to follow the directives of elites and leaders of society. Therefore, the capabilities of elites or leaders are essential factors to affect society towards ethnic violence.

In Bosnia and Herzegovina's case, both Horowitz's and Kaufman's theoretical perspectives are relevant and provide sources to understand; how elites and leaders oriented societies within the ethnic wars? In this respect, Kaufman mentioned Milosevic (Serbian Leader in Yugoslavia), who provoked people to overthrow regional leaders (under the Republic of Yugoslavia). He urged people to start an internal war to declare a new

---

¹⁹ Horowitz, *ibid.*, p. 100.

²⁰ Horowitz, *op. cit.*, p. 100.

²¹ Kaufman Stuart J., 'Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War, Cornell University Press, the United States of America, 2001.

independent state. In this manner, he increases its leadership status by governing a new nation-state. Therefore, he had strong leadership capability to utilize all tactics of war to become his dreams true.

Considering the economic interest and competition, Kaufman's two assumptions (ancient hatreds and manipulative leaders) of ethnic war, he also added that an economic rivalry influences the causes of ethnic wars.²² He argued that individuals come together and create a group for improving their economic gains refer to; how much they can get more. For instance, one of the conflict scholars, Susan Woodward (Brooking Institution Scholar) evaluated relations between importance of economic rivalry and fall of Yugoslavia. She introduced that;

*"... the decade-long economic stagnation which, as is typical in such cases, made all other conflicts including ethno-nationalist ones more tense. Although, Yugoslavs increasingly agreed that economic reform was necessary, they disagreed over the sort of reform they should adopt because of regional differences across the Yugoslav economy."*²³

According to Kaufman, he refused the perspective that ethnic groups in Yugoslavia did no rebel because of the economic stagnation problem. He argued that if ethnic groups started to war due to economic difficulties, they would not opt to destroy principles of the rule of law which is the main rule to achieve standard economic policies. As briefly, Woodward's study does not correctly answer the causes of the ethnic war in Bosnia and the reasons for Serbian government's war policies towards Bosnian citizens. Although, there is an acceptance that it faced an economic stagnation problem in Bosnia (during 1989-1990, prior period of war) and it influenced the policies of Serbian government, it can't be considered as the leading cause of ethnic conflict towards Bosnian civilians.

Consider the case of Bosnia and Herzegovina, it had economic problems and those either directly or indirectly affect individuals' living conditions. Still, it did not have an enormous effect on to shoot of the ethnic war. Bosnia war can be one of the best examples of ethnic war cases that faced pure ethnic cleansing policies such as mass murders; concentration camps, etc.

By the assumption of economic rivalry and evaluating its relevancy based on the case of Bosnia and Herzegovina, Kaufman's theoretical perspective is

---

²² Kaufman J. Stuart, 'Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War, Cornell University Press, the United States of America, 2001, p. 9.

²³ Kaufman, Ibid, p. 9.

relevant to explain the influence of economic rivalry in Bosnia. Kaufman summarized that;

*“Ultimately, behaviours of this kind must explained by reference to the factors mentioned in the “ancient hatreds” stories- economic or instrumental rivalry is not enough.”*²⁴

Kaufmann deals with the Bosnian case, Serbian military groups composed of volunteers for solving their problems, surely they may have self-interest as like all human beings but this does not enough to explain ethnic movements in Bosnia. The reason summarizes as Bosnian civilians had across one of the bloodiest conflict movements such as acts of torture and murder. If an economic rivalry has one of the ground element of the Bosnian war, its policies would assume as a different way of attack and it would not base on ethnic war policies such as mass murder, concentration camps.²⁵

From another perspective of view, Horowitz pursued to analyse the sources of conflict based on the meaning of economic interest. In this perspective of view, he stated that;

*“The fundamental deficiency of the class theory of ethnic conflict is that it credits with conflict-producing power every rationally competitive interest that can conceivably be identified, while ignoring all of the forces that work against the emergence of such competitive interests. In fact, there are many forces that operate to inhibit competitive relationships and therefore blunt the impact of economically based conflict.”*²⁶

In short, he explained the influence of economic rivalry in ethnic conflicts by underlining the significant factor of unequal conditions and opportunities in a society that creates class conflict problems in general. It means that competition emerged between the different classes of society, leading to face tensions among groups.

However, according to Horowitz, his perspective on economic interest may appropriate for other related conflicts studies. It can take into account as one of the critical factors leading to causes of war. However, this perspective does not seem enough to explain Bosnia's case because a cause of ethnic conflict in Bosnia does not make it possible to explain economic interest and competitive approach of ethnic war. The reason is that war's progression and

---

²⁴ Kaufman, op. cit., p. 9.

²⁵ Kaufman, op. cit., p. 9.

²⁶ Horowitz, op. cit., p. 108.

policies make it impossible to demonstrate that war based on leaders or ethnic groups' economic interests.

On the other hand, dealing with the causes of ethnic conflict, psychological sources are essential to analyse the cause of ethnic wars. Kaufman argued that the case of ethnic conflict starts with emotional approaches rather than economic and linguistic assumptions.

For instance, he highlights the meaning of prejudice which plays a vital role in ethnic conflicts in terms of negative or hostile feelings against other group members. According to Kaufman's Symbolic politics theory, that argues the myths of groups which are fears, violence and chauvinist feelings and beliefs, are the key factors in creating emotion-laden symbols that make mass hatred for chauvinist elites to provoke and make extremist policies popular.²⁷ In short, Kaufman stressed that emotional tools (hostility, prejudice) of ethnic groups appear due to the fear of destruction and loss of ethnic identity.

On the other hand, consider as Kaufmann's, he defines the three factors of creating ethnic war: hostile masses, belligerent leaders, and inter-ethnic security dilemmas. Therefore, his theories are one of the most important ones when the case is understanding ethnic wars.²⁸

According to the ethnic group identity, the paper aims to touch on aspects of large-group identities regarding the causes of ethnic war. This part mainly introduced with the theoretical study of Vamik Volkan to define significant ethnic group identities and their influence in case of emergence of ethnic conflicts. According to Vamik Volkan, he describes how individuals come together and create large ethnic groups and affect this process. Volkan explains the origin of significant group identities follow as:

“As humankind evolved, in addition to the necessities of nutrition, warmth, and weapons, other meanings were attached to the physical items for which neighbouring tribes competed. Some of these items, such as feathers and claws, became symbolic, valued not only for their physical benefits, but also for the psychological benefits they provided, such as enhancing self-esteem. These symbols reflected the group's conscious and unconscious needs and wishes and slowly evolved into the colours, flags, songs, dress modes, and other cultural indicators that keep shared identities alive and reflect the group's

---

²⁷ Kaufman Stuart J., 'Symbolic Politics or Rational Choice? Testing Theories of Extreme Ethnic Violence', *International Security*, Vol. 30, No.4, spring 2006, p. 47.

²⁸ Kaufman Stuart J., 'Spiralling to ethnic war: elites, masses, and Moscow in Moldova's Civil War', *International Security*, Vol. 21, No.2, Fall 1996, p. 109.

*realistic and mythical history. Shared language, a sense of attachment to the land where ancestors were buried, and shared religion further shaped the identity of the group and differentiated it from the other, potential enemy.”*²⁹

To sum, he argued that individuals always request to live where there is a standard value, culture, and religion sharing group; otherwise, they do not feel safe and relax.

Furthermore, Volkan added that significant group identities would work as invisibly power in ethnic conflict. He argued that if individuals are under specific threats, awareness of group identity will automatically increase (where they all share the same religious, ethnic, national, and racial characteristics) to fight with the actual threat.

Additionally, Volkan also underlined the analogy of a large canvas tent for more profound investigation of the large groups' psychology. His perspectives regarding as the canvas tent:

*“... in terms of leaning to wear, from childhood on, two layers of clothing. The first layer fits snugly. This is one's personal identity. The second layer, the ethnic (emotionally bonded large group) layer, is a loose covering that protects the individual in the way that a parent, close family member, or other caregiver protects one. Because this garment is not formfitting, it also shelters other members of the group and resembles, in a sense, a large canvas tent.”*³⁰

Moreover, Volkan stated that there is a vital role for society's leaders to protect tents over the community. He said that leadership is the most potent leverage power for protecting the collapse of the tent. For instance, there is an influence on a tent's collapsing if the leader has psychological uncertainties. In short, if the leader does not explore expecting or unexpecting threats for society, and do not clearly express his policies, it would cause partition in a large group.

Regarding the case of Bosnia and Herzegovina, Volkan's arguments about the origin of large-group identity and large canvas tent theory are relevant to analyse sources of Bosnian ethnic conflict. As I mentioned in the previous parts of the paper, we can divide ethnic war in Yugoslavia into two parts before and after Tito's governance. Let's look at leadership roles as introduced by Volkan. It gives the theoretical background that helps for

---

²⁹ Volkan Vamik, *Blood Lines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, Basic Books Publisher, the United States, 1997, p.25.

³⁰ Volkan, *ibid.* pp. 27-28.

more profound understanding based on how leaders' authority or governance would cause to start an ethnic conflict, how leaders can prevent ethnic tensions in large ethnic groups. For instance, after Tito's death, ethnic groups have started partition in their sizeable Yugoslav tent, and they continued to dissolve the Republic of Yugoslavia, to establish their own separate nation's states.

*"As the former Yugoslavian example illustrates, when a large group is regressed and people wonder, "who are we now?" the personality of the political leader becomes an important factor in the scenario, one that has considerable influence on societal and political processes."*³¹

When Tito's authority ended in Yugoslavia, the large Yugoslavian tent could not survive for a long time. For instance, as Volkan mentioned, the large group, which comprises ethnic, national, religious aspects, defines the same subjective routines and practices of thousands or millions of peoples. The main goal of the members of large groups is to stabilize, protect, and repair their group identity, and the feeling of 'chosen trauma' is one of the most essential supplement of this identity.³² Because it calls the mental representation and perspective of the group identity.

In conclusion, as Volkan mentioned, there is one personal identity based on an individual's interests, and the other one is a significant group identity based on the state's ethnic identity. Considering the theory of ethnic tents, it comprises personal and large group identities because individuals also act under large-group identity influences (it composes individuals). Instead of individuals having their own identity, they act under the authority of large-group identity as well. This may be considering why a person can eat a meal and drink coffee together with other ethnic groups' people. Another day, they can threaten, survive, and kill each other, such as Bosnian and Herzegovina (between Serbs and Bosnians) during the ethnic war.

On the other hand, the theory of Volkan's 'chosen trauma' helps for better understanding of how individuals willing to stay under the authorities of large ethnic groups and obey their rules. Volkan introduced as;

"The chosen trauma becomes a significant marker for the large group identity. Furthermore, it may create a foundation for the society's development of an exaggerated entitlement ideology that, under new historical situations such as a threat to group's identity, can be

---

³¹ Volkan Vamik, 'Chosen Trauma: The Political Ideology of Entitlement and Violence', Paper Presented in Berlin, 2004, p.12.

³² Volkan Vamik, 'Transgenerational Transmission and Chosen Traumas: An Aspect of Large- Group Identity', *Group Analysis*, Vol 34, No.1, 2001, p.79.

manipulated by political leaders to develop new political programs and / or take new actions supported by this ideology.”³³

According to the theory of ‘chosen trauma’, it fits well into the analysis on causes of ethnic war in Bosnia. The reason is that, during the prior period of ethnic war, leaders of conflicting sides (especially Serbs) utilized the methods of chosen trauma to create large ethnic groups against others. For instance, they used the theory to achieve a larger ethnic group's most vital identity, which helps them keep group members closest. Consider the Serbian policies during 1989-1990; we can observe that their policies shift to the execution of solid nationalistic policies for reaching political dominance over other nations. As briefly, they used to pursue nationalist propaganda against Bosnians which fire to ethnic war among them.

The past practices, especially tragic experiences, are not easily forgotten and transfer quickly from one generation to another. The past experiences have a strong influence that shapes the personal identity.³⁴ For instance, people who are part of the community, even though they will learn the truth in the future, maintain and continue to remember the untruth beliefs. Additionally, an influence of shared mental symbol of chosen trauma on a group's identity is also more effective than historical reality.³⁵ Simultaneously, psychological truth is more significant than biological truth in terms of inflamed ethnic hatred. For that reason, psychological processes, even the unconscious practices, can help to understand actions of horrible human traumas and the background of the fire point of conflict.³⁶ This study argues that the theory of chosen trauma is the most relevant to analyse Serbian leaders' policies' deals with how they exercise it into their large ethnic groups and how they can keep its members together and possess their loyalties.

Conclusion

It seems that Serbians had an influential leader, unlike Bosnians in their history. For instance, consider as Bosnian leader's speech, he appeared that he lost the war before it started. If we compare Serbs and Bosnian's economic conditions, of course, Serbs have domination power, which means

---

³³ Volkan Vamik, Large-group psychodynamics and massive violence, *Ciênc & Saúde Coletiva*, Vol.11, No.2, 2006, p.1.

³⁴ Music Lejla, Jetic Alma, Draganavic Selvira, Psycho-social Aspects of Trauma and its transmission in Postwar Bosnia-Herzegovina, *Electronic Journal of Political Science Studies*, Vol:5 No:1, 2014, p.42.

³⁵ Shatzmiller Maya, *Islam and Bosnia: Conflict Resolution and Foreign Policy in Multi-ethnic States*, McGill-Queen's Press (MQUP), United States, 2002, p.87.

³⁶ Shatzmiller, *ibid.* p.97.

that they have more substantial and well prepared military forces than Bosnians. However, it may introduce the worst leadership capability to declare or accept the lost position at the first stage of the war. In brief, a leader's abilities are not considered the only factor for causes of war, but their motivations always have leverage over society to provoke war.

Consider the economic aspects of the ethnic conflict, it is not entirely appropriate to explain and evaluate and describe the reasons for the war in Bosnia. For instance, Serbian ethnic groups risked their own life for cleaning their ethnic origins of the Bosnian population. Assuming that the influence of economic interest is one of the important assumptions of conflict reasons, it is not meant to analyse the Bosnian case under this approach. Considering this perspective, while studying the Bosnian subject, economic interest is inconsistent with explaining the ground and progression of ethnic war policies in Bosnia. To sum up, ethnic conflict policies in Bosnia based on less-tangible approach rather than tangible and materialistic approaches.

Regarding Bosnia's case, both Kaufman's and Horowitz's arguments deal with the psychological aspects of ethnic conflict that are relevant to explain the ethnic conflict in Bosnia and Herzegovina. For instance, Kaufman argued that prejudice also played a vital role during the ethnic war. The Serbian government's war policies, such as; mass murders, women rape, and concentration camps, show that they did not tolerate Bosnian Muslims; Serbian wants to exist solely within the territory and tried to destroy other ethnic groups in Bosnia.

On the other hand, Kaufman provides an idea that we can understand why nations continue to destroy other ethnic groups instead of facing the exact cost. Because based on the psychological perspective of ethnic groups have mutual fears; supposing that they will lose their ethnic identity by other groups' by ethnic cleansing policies.

According to Horowitz, he continued to analyse the sources of ethnic conflict with the psychological roots of ethnic groups. Previously, he introduced as; without consideration on psychological effects (emotional basis), it is impossible to understand sources of ethnic conflict. He stated that intergroup psychology is essential to understand the collective policies of ethnic conflict. Moreover, he mentioned that the fear of extinction caused an ethnic war between different groups and feelings of hostility to motivate groups to use violence.

Additionally, as Horowitz underlined, prejudice is a psychological aspect that can be considered the starting point of ethnic conflict in Bosnia Herzegovina. If we focus on the Serbian policies of ethnic conflict against

Bosnian Muslims, we do not avoid considering the conflict's psychological aspects. The reason is that Bosnia had a multi-ethnic society, and they were living together under the rules of respect and tolerance (sure, they may have some tensions between nations but not that much). When the prejudice and hostility idea start to use by Serbian leaders, it began to affect its followers.

In short, emotions have a core element, and leaders always prefer psychology to increase the feeling of hostility and spread prejudice within society against other ethnic groups. For instance, Serbian leaders utilized and pushed this tactic of ethnic conflict over their followers, and it helps them grow tensions between the two ethnic groups of the region.

In conclusion, after Yugoslavia's dissolution, the lack of political management creates very bloody ethnic wars in the region. People suffered a lot and had to leave their homes and lands, and most of them became a refuge in other neighbouring countries. Even today, the war's psychological and social consequences and its social effects are apparent. The 90s is not a distant history for us; this is the main reason for the selected Bosnia and Herzegovina to define the ethnic conflict. Finally, this study's sources and discussions tried to underline the importance of the expression of ethnic identity without any threat and pressure from any individual or group.

Bibliography

- CAPLAN, Richard, 'Assessing the Dayton Accord: The Structural Weaknesses of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina', *Diplomacy and Statecraft*, 11:2, 2000.
- CARMICHAEL, Cathie, *Ethnic Cleansing in the Balkans, Nationalism and the Destruction of Tradition*, Routledge, London 2002.
- GOLDSTEIN, Joshua S., *International Relations*, Sixth Edition, Pearson Longman, United States, 2005.
- GURR, Ted Robert, 'Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century', Washington DC: U.S. Institute of Peace, United States 2000.
- HOROWITZ, Donald L, 'Ethnic Groups in Conflict, United States,' University of California Press, The United States of America, 2000.
- KAUFMAN, Stuart J., 'Spiralling to ethnic war: elites, masses, and Moscow in Moldova's Civil War', *International Security*, Vol. 21, No.2, Fall 1996.
- KAUFMAN Stuart J., 'Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War', Cornell University Press, The United States of America, 2001.
- KAUFMAN Stuart J., 'Symbolic Politics or Rational Choice? Testing Theories of Extreme Ethnic Violence', *International Security*, Vol. 30, No.4, Spring 2006.
- KISICEK, Gabrijela, 'The Rhetoric of War- Former Yugoslavia', *Journal of Art & Humanities*, Vol 2, No 8. 2013.
- MUSIC Lejla, Jeftic Alma, Draganavic Selvira, 'Psycho-social Aspects of Trauma and its transmission in Postwar Bosnia-Herzegovina', *Electronic Journal of Political Science Studies*, Vol:5 No:1, 2014.

Bayraktar, F. (2021). Ethnic Conflict Movements: The Case Study of Bosnia and Herzegovina. ABAD, 4(7), 113-132.

PURVIS, Andrew, Anastasijevic Dejan, Graff James and Calabresi Massimo, "A Valley Full of Dangers", *Time*, March 2001.

ROGEL, Carole, 'The Breakup of Yugoslavia and its Aftermath, Greenwood Press', Westport Conn. 2004.

SHATZMILLER, Maya, "Islam and Bosnia: Conflict Resolution and Foreign Policy in Multi-ethnic States", McGill-Queen's Press (MQUP), United States, 2002.

VOLKAN, Vamik, "Blood Lines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism", Basic Books Publisher, the United States, 1997.

VOLKAN, Vamik, "Transgenerational Transmission and Chosen Traumas: An Aspect of Large- Group Identity", *Group Analysis*, Vol 34, No.1, 2001.

VOLKAN, Vamik, "Chosen Trauma: The Political Ideology of Entitlement and Violence", Paper Presented in Berlin, 2004.

VOLKAN, Vamik, "Large-group Psychodynamics and Massive Violence", *Ciênc & Saúde Coletiva*, Vol.11, No.2, 2006.

Online sources:

Radovan Karadžić, 14 October 1991.

https://en.wikiquote.org/wiki/Radovan_Karad%C5%BEi%C4%87#Quotes,

<http://www.focus-news.net/404/> (15.07.2020).

TARİH NASIL YAZILMALIDIR?¹ Ahmed Selahaddin Bey²

Çeviriyazı:

Sezai ÖZTAŐ³
Ahmet Tuna SÜRENOĐLU⁴

Herbert Spenser (Spencer)⁵ diyor ki:

“Tarih namı altında gençlere verilen ma’lumat hayatta bir rehber olmak üzere hiçbir kıymeti haiz değildir. Mekteplere mahsus tarih kitaplarıyla kehiller için yazılan daha ciddi asâr da münderiç vekayi’ meyanında muamelât-ı siyasiyenin hakiki esaslarını ifham edecek vukuata tesadüf olunamaz. Çocuklarımız, hükümdaranın teracim-i ahvalinden başka bir şey öğrenmiyorlar. Bu ise, hükümet-i ictimaiyyeyi çok tenvir etmez. Saray entrikalarını, cemiyet-i fesadiyyeyi, iğtisâbâtı ve buna mümâsil şeyleri, bunlar da medhaldar olan eşhasın bütün isimleriyle beraber ezberden bilmek, terakki-i milletin esbabı hakkında bize çok şey öğretmez.

Okuyoruz ki: (Filan devirde hükümet için bir ihtilaf zuhur etti ve bu ihtilaf, harbe müncer oldu. Kumandanlar ve erkan maiyyeti falan ve filan isimlerle yad olunurdu. Her birinin şu kadar bin piyade şu kadar bin süvarisi ve şu kadar topu vardı. Taburlarını şu veya bu suretle tertib ve şöyle manevra, böyle hücum veya ricat ettiler. Gündüzün saat bilmem kaçında şu hezimete duçar veya muvaffakiyete nail oldular. Falan harekette bir general telef ve bir alay müzmahil oldu ve harbin bütün keşmekeşlerinden sonra muzafferiyet, ordulardan birinde veya diğerinde kaldı. Elhasıl şu kadar insan telef, şu kadar mecruh ve şu kadar esir oldu)

¹ *Mülkiye*, Sene 1, Numara 7, Cilt 2, 1 Ağustos 1325 (14 Ağustos 1909), s. 41-50.

² Hukukçu, akademisyen, siyaset bilimci, (d. 1878 – ö. 1920).

³ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sezaioztas@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1742-4200.

⁴ Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Balkan Araştırmaları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, atunasurenoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7278-9723.

⁵ Herbert Spencer: 1820-1903 yıllarında yaşamış, İngiliz filozof ve sosyolog.

Ŗu hikâneyi terki b eden bütün teferruat-ı müterâkime içinde sizin ehl-i vatan (Citoyen)⁶ sıfatıyla hatt-ı hareketinize yarayabilecek tek bir ma'lumat bulunabilir mi?

Farz ediniz ki tarihin zikrettiği bilcümle muharebenin tafsilatını kemal-i ihtimam ile mütala'a ettiniz, gelecek intihabatta reyiniz, daha ziyade makrun sevab olabilecek mi? Lakin bunlar, vakayi'dir, vuku'at-ı mühimmedir diyeceksiniz. Ŗüphesiz bunlar vakayi'dir (Eğer kısmen veya külliyyen farziyatdan ibaret değilse) ve birçok fikirler için bunlar mühim olabilirler. Lakin bu, bilmesi nafi' olmağı hiçbir vechile istilzam etmez. Gayr-ı tabii veya marazi bir düşünüş, hemen hiç de kıymeti olmayan Ŗeylere iâre-i kıymet eder. Bir lale meraklısı nadir bir lale soğanını, ağırlığınca altuna vermez. Öyle adamlar vardır ki onlar için eski zamandan kalma çatlak bir porselen kabın kötü bir parçası, Ŗayan-ı arzu bir servettir. Bir takımı da vardır ki bir canının bazı eŖyasını metrukat-ı mukaddeseden add ile bahalı te'diye ederler.

Bu meyil ve rağbet, mevzularının kıymet-i hakikiyesine miyyas olur denilebilir mi? Ŗüphesiz ki hayır! Bazı vaka'i tarihiyenin nakil ve rivayetinde duyulan haz, anların kıymetini isbat etmez. Bu kıymetin ne olabileceği hakkında bir fikir edinmek için bu ma'lumatın ne iŖe yaradığını kendi kendimize sorgulamamız icab eder. Ŗayet biri gelse de size "dün komşunuzun kedisi yavruladı" dese, bu hadisenin bilinmesini sizin için kıymetsiz olduğunu beyan edersiniz. Gerçi bu bir hadise ise de siz bunun fa'idesiz bir hadise, hatta hareketiniz üzerine hiçbir suretle tesir edemeyecek, hayat-ı mükemmeliyeye vasıl olmak için size bir mua'veneti görülemeyecek bir hadise olduğunu takdir edersiniz.

İŖte, tarihi denilen kütle-i azime-i hadisatı da aynı tetkike tabi tutunuz, aynı neticeye dest-res olursunuz. Bunlar, öyle veka'idir ki hiçbir netice çıkarılamaz. Vukuat-ı muhâkkîye, tensik ve tertîtibe elveriŖsizdir. İtlağ-ı hadisatın başlıca faidesi esasat meslek, vücuda getirmek olduğu halde bahs olunan merviyat bu hususa gayr-i salihdir.

Eğer isterseniz, onları, anlamak için okuyunuz. Fakat orada bir menba'-i irfan buldum diye öğünmeyiniz.

Hakiki tarihi teşkil eden Ŗey tarihe dair yazılan eserlerde tamamen mensî kalmıŖtır. Ancak birkaç seneden beridir ki müverrihler, cidden nafi' olabilecek ma'lumatı bir dereceye kadar verebilmektedirler. A'sar-ı maziye de kral, hep; kavim hiç olduğu gibi eski tarih kitaplarında da kralların harekâtı bütün tavsifât ve tasvîratı teşkil eder ve hayat-ı milliye, müzlim bir

⁶ Fransızca vatandaşlık anlamına gelmektedir.

safha-i taliyede kalırdı. İdare olunanların hayrı, idare edenlerin menâfinden daha ziyade nazar-ı dikkate alındığı Şu son zamanlarda müverrihler, terakki-i ictimâ'i hâdisatını mütâlaa'ya koyuldular.

Bizim için bilinmesi lazım olan fen, cemiyetin tarihi tabiiyesidir. Bir milletin nasıl büyüdüğünü, ne yolda teşekkül ettiğini anlamaklığımıza medar olan kaffe-i hadîsatı bilmeye ihtiyacımız vardır. Bu hadîsat meyânında o milletin malik olduğu hükümet hakkında bir mütalaa'-i icmalîye hasıl etmek ve fakat bu hükümeti icra eden eşhas hakkında mümkün olduğu kadar az lâfezenlik eylemek ve bilakis esasât, metodlar, hurafat ve ebatıl, tağayyurât-ı fasîde-i ahlakiyeye dair mümkün mertebe çok tafsilat vermek icab eder. Bu izahat, yalnız hükümet-i merkeziyeye aid olan hususata değil, son taksimata varıncaya kadar hükümât-i mahalliyeye taallik eden cihetlere de Őamil olmalıdır. Kilisenin, hükümet-i ruhaniyenin teşkilatını, mesleğini, derece-i iktidarını, devletiyle münasebatını ve bununla birlikte âyin-i mezhebiyesini, i'tikadatını ve yalnız i'tibarı olarak değil, ciddi bir itminan ile inanılıp insanlara kâide-i hareket hükmüne giren efkâr-ı mezhebiyeyi tavsif lüzumu da zahirdir.

Güzellik bazı sınıf-ı ictimaiyenin diğer sınıflar üzerinde icra ettiği hüküm ve nüfuzu da bilmek icab eder. Bu da usul ve merasim-i ictimaiyenin, ünvanların, mektup ve nutuklarda müstâmel ta'biratın tetkikiyle tezahür eder. Kadınların erkeklere, erkeklerin kadınlara, ebeveynin evlatlara, evlatların ebeveyne karşı muâmelâtı da dahil olduğu halde gerek aile beyninde ve gerek yabancılar arasında takib edilen âdât ve mëlûfat-ı avamîde bilmeliyiz.

En mühim esatirden âdî sihirbazlıklara varıncaya kadar mu'tekâdât-ı batıla-i carîye dahi gösterilmelidir. Ondan sonra milletin usul-i sana'tı tasvir ve taksim i'malin ne dereceye kadar götürüldüğu izah olunmalıdır. Hırfet ve san'atın teşkilatını, ve mesela esnaf heyetleri halinde mi bulunduğunu, hadimlerin istihdam edenlerle münasebatı neden ibaret olduğunu, mahsûlâtın hangi tariklerle mevki' tedavüle çıkarıldığını, vesait-i nakliye ve ihtilâtiyenin ne gibi Şeylerden mürekkeb bulunduğunu ve takdir-i kıyem alameti ne olduğunu tavzih etmelidir.

Ba'de-i silsile-i merâtib-i ictimaiyenin muhtelif derecelerinde milletin halet-i fikriyesini tasvir etmek icab eder. Milletin tarz-ı mimarisinde, resminde, heykeltraşlığında, musikisinde, elbisesinde, Şiirinde, muhayyilatında terbiye-i bedâ-yi perestisi ne dereceye vasıl olduğunu da irâe eylemelidir. Hayat-ı ruzmerresinin tavsifi de unutulmamalıdır. O kavim de ölü, ağdıye ve hazuzat hakkında da ma'lumat verilmelidir. ...”

Herbert Spenser (Spencer)'in bâlâyâ aynen nakil olunan mutâlaatına nazaran şimdiye kadar mekâtib-i âliye ve îdadiyahemizde icra kılınan tedrisatta ve tarih diye kaleme alınan âsarda faideli cihetlerin ihmal ve çok defa mâlâyâniyat ile iştilgal edilmiş olduğu anlaşılır. Tarih, vaka' bellemek değildir. Bir zamanlar muzır diye tarih dersini mekâtibden kaldırmıştılar, maksatları şüphesiz pek leimâne idi. Fakat doğrusu aranırsa “falan hükümdar veya serdar falan memleketi yaktı, yıktı; ahalisini kesti, astı” gibi şehnâmevâri tafsilatın tekâmül-i insaniyete faidesi hiçdir. Mekâtib-i âliyemizde tarih-i Osmani muallimleri, milletin zimâm-ı mukadderatını idare edecek gençlere, bânî-i devlet sultan Osman gaziden, mâhî-î millet Abdülhamid-i saniye kadar gelmiş geçmiş padişahların icraatından bir lisan-ı sitayişle bahsetmekten başka cemiyet-i beşeriyeye faideli ne ma'lumat vermişlerdir? Şimdiye kadar tedris ve te'lif edilen tarihlerin birer masaldan, vaka'nüvislerin methiyehândan farkı nedir?

Tarih, vesaike müstenit olmalıdır. On dokuzuncu asrın sonlarına doğru Almanya ve Fransa'da birçok müellifler, hariciye nezaretlerinin evrak mahzenlerini alt üst ederek, cereyan a'sarın ğubar-ı müterâkimesi altında küçük bir hakikat-i tarihiye, ufak bir faide bulmak için yüz binlerce evrakı tettebbudan yorulmamışlar ve vücuda getirdikleri muhalledâtı, kemal-i itminanıyla okunmak üzere mütefahhıs ve ibret-cü nazarların hars-ı irfanına tevdi eylemişlerdir. Mesela Albert Sorel'in⁷ Fransa inkılab-ı kebirî ve Avrupa ünvanlı eser-i nefisi bunlardan addedilebilir. Vesika müstenit olmayan tevarihî emniyet olunamaz. Fransa'da (Ernest Lavisse)⁸ ile (Alfred Rambo)⁹'nun taht-ı nezaretinde her faslı benâm mütehassıslar tarafından kaleme alındığı söylenen on iki cilt tarih-i umumiyenin bile birçok cihetleri yanlıştır. Geçen kanun-i sani'de bir gazetede yazıldığı küçük bir icmal-i siyasiyede Rusya- Devlet-i Aliye muharebesine dair mezkûr Laviss tarihine müsteniden serd ettiğim mütalaa, ilk meclis-i mebusanımızın riyasetinde bulunmuş olan Hasan Fehmi Paşa¹⁰ Hazretlerinin muhik bir itirazını davet etmiş ve en mühim asar-ı tarihiyyeden sayılan o kitaptaki mutâlaat, müşârünileyh tarafından hakaik ve vesaike müsteniden pek doğru olarak red ve cerh edilmiş idi. Otuz sene evvelki vekayi' böyle olursa üç yüz ve üç bin sene evvelki vekâ'yia (hurafe) den başka bir isim bulunamaz. Meğerki elde hüccet, beyne buluna! İşte o hüccet, vesaik ve evrak-ı devletiyle asar-ı atıka, meskûkât ve mahsulat-ı sanat gibi şeylerden ibarettir.

⁷ Albert Sorel, Fransız tarihçi (d. 1842 – ö. 1906).

⁸ Ernest Lavisse, Fransız tarihçi (d. 1842 - ö. 1922).

⁹ Alfred Rambaud, Fransız politikacı (d. 1842 – ö. 1905).

¹⁰ Hasan Fehmi Paşa, Osmanlı Devleti bürokrati (d. 1836- ö. 1910).

Vesaik, bazen efkar-ı umumiye-i cihan hilafında ifşaatda bulunur, o zaman kıymeti bir kat daha artar. İlcaat-ı siyasiyenin setr ettiği nice hafâya vardır ki ancak mürur-ı zaman ile meydana çıkar. Bir devrin vukuatını esna-yı cereyanında sebt defter iden vakanüvisler, yalnız zevâhiri kaydetmiş olurlar. Zamanın fırka-i temâyülâtından, ihtirasat-ı siyasiyesinden masun kalamamak hasebiyle hükümlerinin yanılmaya mâruz olmasından kat’i nazar, hikmet-i idare muktezîyatından olarak muâmelat-ı siyasiyenin safahat-ı muhtelifesinden bazıları kendilerine mekşuf olmadığından ma hasel mesaileri sathî olmaktan kurtulamaz.

Müverrih, mû-şikâf bir müşerrih bî aman bir münekkid olmalıdır. Dimağını hâbâya-yı umura, nazarını ledünniyyât-ı vekayi’e, münevviyat-ı ricale infaz etmeli, gördüğünü, anladığını bî-pervâ söylemelidir. Mümkün mertebe müstakil-ül efkar, cereyan hali ve umumi-i efkardan mütecerred bulunmalıdır. Bizde, hürriyet kelimesini bize ilk öğreten edip-i azam Namık Kemal Bey¹¹ merhum ile 1290 ve 1300 tarihlerine doğru memleketin hayat-ı irfanına hizmeti kabil-i inkar olmayan Ahmet Midhat Efendi’nin¹² tarihe müteallik bazı asarı hüsn-î tarafgiriden azade olamamak itibarıyla kabil-i tenkidir zannederim. Bu zevat-ı muhtereme, Osmanlı tarihini yazmak hususunda her halde kendilerinden çok fazla bir himmet sarf etmiş olan (Hammer¹³)’in her dediğini, bilhassa mesalik-i padişahâni tenkiden yazdığı her şeyi red ve cerh etmek için büyük bir tehâlük ve hatta hiddet göstermişler, aynı müellifin bêcâ olmayan sitâyişlerini tehatti etmeyerek ekseriyyâ zemmi red, medhi kabul eylemişlerdir. Halbuki tarih, yalnız bir dâsitan-î mefâhir-i milliye değildir. Hakayik, yazılmalıdır. Osmanlı padişahları, kusurdan münezzeh, lâ yuhti addedilmemelidir. Yıldırım Bayezid’in Timurlenk’in notasına verdiği cevap “Ya eyyühe’l- Kelbi’l Vakûriül Mevsûm bi’t- Teymur” hitabıyla başladığı sahih ise Osmanlı padişahının diploması lisanındaki şu gılgizet, tenkid edilmek icab edeceği gibi Sultan Selim-i evvelin fütuhât-ı azimesi, boş yere vüzerasını öldürtmesinin gaddâr-âne mua’mele olduğunu söylemeğe mani’ olmamalıdır. Bir ecnebi müverrih, bu hakikatleri yazsa, lisan-i şedidül beyan Kemal’in sürekli bombardımanlarıyla recm olunurdu.

Kemal’in hürriyetperverliği ile bu temâyülâtını mütebâyin görenler, merhumun her şeyden evvel pek nasyonalist olduğunu, kendisinde aşk-ı millinin taassub derecesine vardığını nazar-ı dikkate almalıdır ki, merhum, ateşin bir hürriyetperest, mükemmel bir muharrir, büyük bir edip ve şair,

¹¹ Namık Kemal, Türk yazar, şair, tarihçi (d. 1840 – ö. 1888).

¹² Ahmet Mithat Efendi, edebiyatçı, yazar (d. 1844 - ö. 1912).

¹³ Joseph Von Hammer- Purgstall, Avusturyalı tarihçi, diplomat (d. 1774- ö. 1856).

belki iyi bir temaşanüvis, müthiş bir revolüsyoner olabilir. Fakat bir müverrih değildir. Bununla onun hayran olduğumuz mükemmeliyet-i insaniyesine hâlel gelmez.

Hiç kimse, zaman ve mekânın, muhitinin te'siratından masun kalamaz. Lakin müverrih ihtirasat-ı hâliye ağrâz-ı siyasiyenin telkinat muzilesinden mehmâemken tearrîye çalışmalıdır. Zaten bunun içindir ki vekâyın, teferruatı gaib edilmeksizin, hissiyat-ı şahsiye üzerindeki te'siratı zâil olduktan sonra yazılması muvafıktır.

Vakayi'a, bir dinin sâliki veya milletin cüz'-i nazarıyla değil bir insan ihata-i rüyetiyle bakmalıdır. Müfrit bir taassub-i dini ve milliyenin te'siriyle gözü kararmış olanlar- öğleyin vapur dumanı renginde güzellekle akşam oldu sananlar gibi - galat-ı hisse duçar olurlar.

Hükemadan ve enstitü a'zâsından (Alfred Fuyye)¹⁴, nokta-i nazar bahsini güzel bir misal ile izah ediyor: New York rasathanesinde bulunan bir râsid, semanın bir parçasını görür ki meşhûdatından bir kısmı Paris rasathanesinden görülemez. Diğer cihetten, Paris rasathanesinde bulunan bir fennişinas da New York da görülmeyen bir takım ecramı temaşa edebilir. Fenni-he'yet ne münhasıran New York rasadının ufk-ı merii semavisiiyle ne de yalnız Paris rasathanesinin saha-i meşhûdatıyla iktifa eder. Bu nukad-ı nazarın heyet mecmuasını telfikiyle umumundan mülhem olur. Her ilimde lazım olan camii. Muhit bir nokta-i nazardır.

Vekayi' üzerinde inhisarı bir (nokta-i nazar) dan tecrid bâsıra edebilenler, bi taraflıkları itibarıyla mesm'û'l-kelim olabilirler.

Herkes, kendini müstakil'ül- efkâr sanır. Fakat memleketin kuvva-i gâlibesine – ister ferd, ister hey'et olsun – mümâşat-kâr olmayan zekalar, azdır, enderdir. Yok değildir: Çünkü o vakit, hakikat-i tarihiye bulmaktan kat-i ümit etmek lazım gelir. Milyonda bir bile olsa her halde vardır. Zaten bu sebebledir ki canı isteyen masalcı olur, lakin herkes müverrih olamaz.

Tarih günü gününe yazılamaz. Çünkü tarihinde vekayi'n uzun bir tettebbu, mütala'a-i vesaike mütevakkıf olan ledüniyyat da münderic olmak lazımdır. Millet-i Osmaniye'nin mühim bir merhale-i terakkisi, bir devre-i tekâmül olan şu son zamanlarda elle tutulacak kadar yakınıımızda cereyan eden vekayi' şimdi bütün hakayıkıyla hangi bi taraf yazabilir? Vekayi' mezkure hakkında Bâb-ı Âli caddesi kitabçılarının camekanlarını dolduran merd zad asarın tarih huzurunda ne kıymeti vardır? şimdi herkes, zi-taraf değil midir? Mesela bir zümre hakkında kalbimizin, ruhumuzun müfrit, ölçüsüz sevgisi bizim onlara daır olan hükm-i vicdanımızın bi-tarafâne olmamasının yegane

¹⁴ Alfred Fouillée, Fransız filozof (d. 1838 - ö. 1912).

sebebi değil midir? Kalbimizin tebcil ettiği adamlar, fıkren bir hata etmiş olsalar bunu m¼mk¼n değil göremeyiz. O kadar severiz ki – hasb¼lbeřeriyye peygamberlerden bile sadır olan sehivlerin – onlardan sudurine ihtimal veremeyiz. Halbuki bizim gibi kalb ve ruhuyla değil, akıl ve muhakeme eylesin tarih, tebcil ettiği zevatın, tedabirinde nevákısı – varsa – gör¼r, söyler.

D¼řmanlarımız, sevmediklerimiz, farz-ı muhal olarak siyaset-i hariciyeye veya dahiliyemizin ehemmiyetsiz bir noktasında – velev s¼-i niyetle velev iyi netice verebileceğinin farkında olmayarak- m¼nasib bir politika ta’kip etmiş olsalar ona iyi diyememek için ne lazım gelirse söyleriz. Bineaenaleyh bir kısma fart-ı muhabbetimiz, diğerine fart-ı husumetimiz bizi bu zamanda bitaraf bulunduramaz. Bizce sevdiklerimizin her yaptığı iyi, nefret ettiklerimizin her yaptığı fenadır. Ciddi bir tarih ise – dediğimiz gibi-sevdiklerimizin yaptıklarının – varsa – hatasını, sevmediklerimizin icraatının – varsa – iyi cihetlerini göstermelidir. şu nokta-i nazardan, bir Tayms (Times), bir Tan muhabiri ma’lumat-ı sahiha alır ve h¼sn-i niyet sahibi olursa bizden iyi bir vaka’n¼vis olur. Farz edelim ki fikr-i gayrın esiri, hiss-i kalbinin zebunu olmayıp da istiklal fikrisine malik birkaç kişi bulunsun. Hangi kahraman-ı hakikat vardır ki h¼rriyetin pek alabildiğine y¼r¼mesinden mazarrat gör¼leceđi h¼k¼m olunan bir zaman ve mek¼nda herkesin iyi görd¼đ¼n¼ tenkide kalkışabilsin. Bu, ya tecenn¼n ya intihar demek olur. Mesela Abd¼lhamid-i Sani devrinde o devrin tarihi tetkik ve neşr olunamaz. Çünkü ne dahilde ne hariçte tetkik-i vesaik muhal, bitaraf, yok gibi.

Bitaraf denince sahib-i zaman olan zat veya zevata muhalif olanlar anlaşılmamalıdır. Bilakis bu hiláf-girlik, aleyhe şedid taraftarlık demektir. Selamet tefekk¼ratı muhal bir maraz-ı husumettir. Her halde tarihin leh ve aleyh tarafigirliklerinden azade tevsikat-ı am¼kaya m¼stenit olması icap eder. Yoksa -k¼lfete l¼zum yok- sabah gazetelerini birbirine eklemekle m¼kemmell bir Tarih-i Osmani v¼cuda gelmiş olur.

Vakan¼vislerin m¼kellef olduğu vecihle tarihin g¼n¼ g¼n¼ne yazılması vekayi’n takdir mahiyetine gayr-ı m¼saittir. Yunan h¼k¼masından (Solon)¹⁵, Lidya’nın son ve d¼nyanın en zengin h¼k¼mdarı olup “D¼nyada bundan bahtiyar kimse var mıdır?” diyen (Krez¼s)’a¹⁶ “bir adamın bahtiyar olduğuna h¼k¼m etmek için sonunu görmek lazımdır” cevabını vermiş.

Vaka’nın, bir hadise-i ictimai’yye hayır ve selametbahş olduğuna h¼k¼m etmek içinde avakıbını görmek iktiza eder. Bu ise biraz zaman m¼rurine

¹⁵ Solon, Atinalı devlet adamı ve şair Atina demokrasisinin temelini atmıştır (d.? – ö. İÖ. 560).

¹⁶ Kroisos ya da İřl¼m kaynaklarında K¼r¼n zenginliğiyle bilinen Lidya kralı (d.? ö. İÖ. 546).

vabestedir. Şimdi iyi görölen bir hadisenin – herhangi bir sebeble idame-i nefi’ ve hayr-i kabil olamamaktan dolayı veya ahval-ü şerait-i mütelâhika ile fena bir netice vermesi mümkündür. Bir âli fikrin, namüsaid bir zeminde mevki’-i fi’ile çıkarılması ihtilatat-ı vahime tevlid ederse o bülemlin sahibi tarih karşısında beceriksiz, basiretsizlikle muâtıb ve muâhiz olur. Muvaffakiyet kazanıyorsa dâhî-i îzam tanılacağından şüphe yoktur.

Her halde tarihin defne dilleriyle çerçevelediği isimler, hüsn-i niyetleriyle me’cur olanlar değil -emellerinin güzelliğini muvaffakiyetiyle tetvic edenlerdir.

Bir vakanüvisin her gördüğünden mâ’il alacak kadar ulûv-şinas olması, bir hadisenin en ruhlu noktalarını görebilmesi icap eder. Herbert Spencer’in istediği gibi ahfadın işine yarayacak ma’lumâtı seçmek için o kudret mevcut olmalıdır. Geçenlerde zat-ı şahanenin her neye azimeti münasebetiyle vaka’nüvis-i muhteremimizin yazdıklarını ceraid-i yevmiyemizden birinde okumuş idim.

Bu Hereke seferi, tarihin iştilgal edeceği umurdan mıdır, değil midir? Mesele orada değil. Şu hadiseden alınacak meyile bakalım.

Şüphesiz ki herkesin ihtisatı derece-i vukufiyle mütenasibdir. Sathî bir nazar, havanın güzelliğini, izdihamı, rical-i devletten kimlerin bu tenzihe iştilak ettiğini, vapurların sath-ı rakid-i bahrda husule getirdiği izleri, her ne kasr-ı sahilisinin letafetini, alkışları, bayrakları görür, bunları tavsif eder. Şiire de meclub ise – üstad-ı muhterem gibi –

“Cism-i aşk sûreta vapur şeklin gösterir”

Mısra sakiminin selaset-i rekikesiyle meşbuu’l fikr olarak gider, gelir. Çok değil, biraz daha müterakkice bir fikir ise zihnen hakan-ı sabık ile ufak bir mukayese yapar. Onun merdümgirizliğini, halk ile temasta bulunduğu zaman bir hain gibi korktuğunu, milletin önünden bir felaket gibi tevahhuş ettiğini, yeni padişahın ise münisliğini, milletine samimiyetini, onun millet nazarında müşfik, sevimli bir baba gibi cana yakın olduğunu düşünür ve az zamanda husule gelen bu inkılabın ruh-i milletteki intibaa’tını istitlale çalışır. Milletin ötekini, vaktiyle, korka korka, berikini şimdi, seve seve tebcil ettiğini görür.

Nazar-ı ibrete çarpan diğer bir hal vardır ki o da İstanbul’da güçlü kuvvetli yüzbinlerce efrad-i millet atıl ve miskin – “gökten maide nüzulüne” muntazır gibi – mahalle kahvelerinde mevcudiyet-i sefilelerini sürüklemeye çalışırken orada Hereke de beş yaşında masumların gözleri, elleri, ayakları, kolları vatan için müstahsil-i servet bir menba’ kuvvet olması, faa’liyetle fasılasız surette çalışmasıdır.

Muntazam bir darü’s-sınaanın sakf-ı âmiziş-i âmuzi altında kardeşçe toplanan, yüzlerce Müslüman, Hristiyan, kadın, erkek, yaşlı ve çocuk birçok işçinin

semeredar mesaisinin, “faidesiz ağızlar” denilen gayr-i müstahsil müstehliklere telkin ettiği ders-i edepten, herkese ihsan ettiği fazilet-i ictimaiyyeden nasibini alamamak, temaşa-i bedayiden bir hisse-i telezzüzi olmayan i’âmâlar gibi ve hatta bedter olarak – malûliyet-i basiret ile yaşamak değil midir?

Mülkiye 316 Mezunlarından

İstanbul Hukuk Fakültesi Muallimlerinden

Ahmed Selahaddin

28 Haziran sene 325

TARİH NASIL YAZILMALIDIR?

(Sadeleştirilmiş Hali)

Herbert Spenser (Spencer)¹⁷ diyor ki:

“Tarih adı altında gençlere verilen bilgi hayatta bir rehber olmak üzere hiçbir kıymete sahip değildir. Okullara özel tarih kitaplarıyla tembeller için yazılan daha ciddi eserlerde bulunan olaylar dışında siyasi bilginin hakiki esaslarını anlatabilecek olaylara tesadüf olunamaz. Çocuklarımız, hükümdarların biyografilerinden başka bir şey öğrenemiyorlar. Bu ise hükümetin şartlarını çok bilgilendirmez. Saray entrikalarını, kötü cemiyetleri, zorlukları ve buna benzer şeyleri, bunlar da dahil olan kişilerin bütün isimleriyle beraber ezberden bilmek, milletin ilerlemesinin büyümesinin hakkında bize çok şey öğretmez.

Okuyoruz ki: (Filan devirde hükümet için bir anlaşmazlık oldu ve bu anlaşmazlık, savaşa sebep oldu. Kumandanlar ve erkan maiyeti falan ve filan isimleriyle yad olunurdu. Her birinin şu kadar bin piyade şu kadar bin süvarisi ve şu kadar topu vardı. Taburlarını şu veya bu suretle düzen ve şöyle sağa sola öne ve arkaya hareket ettirdi, böyle hücum veya ricat ettiler. Gündüzün saat bilmem kaçında şu hezimete uğradılar veya muvaffakiyete nail oldular. Falan harekette bir general yok oldu ve bir alay yok oldu ve harbin bütün karışıklıklarından sonra muzafferiyet, ordulardan birinde veya diğerinde kaldı. El hasıl şu kadar insan yok oldu, şu kadar yaralandı ve şu kadar esir oldu)

Şu hikayeyi oluşturan bütün ayrıntıların içinde sizin vatandaş sıfatıyla hatt-ı hareketinize yarayabilecek tek bir ma’lumat bulunabilir mi?

---

¹⁷ Herbert Spenser: 1820-1903 yıllarında yaşamış, İngiliz filozof ve sosyolog.

Farz ediniz ki tarihin zikrettiği bilcümle muharebenin uzun uzun açıklamalarını dikkatle incelediğiniz, gelecek seçimlerde oyunuz, daha ziyade sevaba ulaşmış olabilecek mi? Lakin bunlar, vakayi'dir, vuku'at önemlidir diyeceksiniz. Şüphesiz bunlar vakayi'dir (Eğer kısmen veya tamamen farziyattan ibaret değilse) ve birçok fikirler için bunlar önemli olabilirler. Lakin bu, bilmesi faydalı olmağa hiçbir vecihle icap etmez. Gayr-ı tabii veya beğenilen bir düşünüş, hemen hiç de kıymeti olmayan fikirleri kıymetli kılar. Bir lale meraklısı nadir bir lale soğanını, ağırlığınca altına vermez.

Öyle adamlar vardır ki onlar için eski zamandan kalma çatlak bir porselen kabın kötü bir parçası, bir servete değerdir. Bir takımı da vardır ki bir canının bazı eşyasını ölmüş ve miras bırakılmış kabul ederek pahalı ödeme yaparlar.

Bu meyil ve rağbet, mevzularının gerçekliği kıyaslama olur denilebilir mi? Şüphesiz ki hayır! Bazı vaka'i tarihiyenin nakil ve rivayetinde duyulan haz, onların kıymetini ispat etmez. Bu kıymetin ne olabileceği hakkında bir fikir edinmek için bu bilginin ne işe yaradığını kendi kendimize sorgulamamız icap eder. Şayet biri gelse de size "dün komşunuzun kedisi yavruladı" dese, bu hadisenin bilinmesini sizin için kıymetsiz olduğunu beyan edersiniz. Gerçi bu bir hadise ise de siz bunun önemsiz bir hadise, hatta hareketiniz üzerine hiçbir suretle tesir edemeyecek, hayat-ı mükemmeliyete vasıl olmak için size dikkatle görülemeyecek bir hadise olduğunu takdir edersiniz.

İşte, tarihi denilen ve büyük gösterilen olayları da aynı incelemeye tabi tutunuz, aynı neticeye ulaşmış olursunuz. Bunlar, öyle veka'idir ki hiçbir netice çıkarılamaz. İncelenmeye, düzenlenmeye elverişsizdir. Bu olayların başlıca faydası esasat-ı meslek, vücuda getirmek olduğu halde söylenen bu husus elverişsizdir.

Eğer isterseniz, onları, anlamak için okuyunuz. Fakat orada bir kaynak buldum diye öğünmeyiniz.

Hakiki tarihi teşkil eden şey tarihe dair yazılan eserlerde tamamen hatırdan çıkmıştır. Ancak birkaç seneden beridir ki müverrihler, cidden faydalı olabilecek bilgiyi bir dereceye kadar verebilmektedirler. Geçmişteki alâmetler de kral, hep kavim hiç olduğu gibi tarih kitaplarında kralların hareketi bütün vasıflarını ve tasvirlerini ortaya çıkartır ve hayat-ı milliyeye, mazlum bir şekilde arka planda kalırdı. İdare olunanların hayrı, idare edenlerin faydalarından daha ziyade öneme alındığı şu son zamanlarda müverrihler, büyük olayları toplayıp incelemeye koyuldular.

Bizim için bilinmesi lazım olan fen, cemiyetin tarihi tabiiyesidir. Bir milletin nasıl büyüdüğünü, ne yolda ortaya çıktığını anlamamıza dayanak olan bütün

olayları bilmeye ihtiyacımız vardır. Bu olaylar meyanında o milletin sahip olduğu hükümet hakkında ana hatlarıyla incelemek ve fakat bu hükümeti icra eden kişiler hakkında mümkün olduğu kadar az gevezelik eylemek ve bilakis gerçekler, metodlar, rivayetler ve faydasız, ahlakı bozan şeylere dair mümkün mertebe çok bilgi vermek icab eder. Bu izahat, yalnız hükümet-i merkeziyeye ait olan konularda değil, son taksimata varıncaya kadar hükümât-i mahalliyeyi yücelten tarafları da içine almalıdır. Kilisenin, hükümet-i ruhaniyenin teşkilatını, mesleğini, derece-i iktidarını, devletiyle münasebetini ve bununla birlikte mezheb adetlerini, inançlarını ve yalnız i'tibari olarak değil, ciddi bir emniyet ile inanılıp insanlara kâide-i hareket hükmüne giren inanç fikirlerini vasıfların lüzumu da belli edilmelidir.

Güzellik bazı sınıf-ı ictimaiyenin diğer sınıflar üzerinde icra ettiği hüküm ve nüfuzu da bilmek icap eder. Bu da usul ve tören topluluklarının, ünvanlarını, mektup ve nutuklarda kullanılan tabirlerin incelenmesiyle ortaya çıkarır. Kadınların erkeklere, erkeklerin kadınlara, ebeveynlerin evlatlara, evlatların ebeveynlere karşı muameleleri de dahil olduğu halde gerek aile beyninde ve gerek yabancılar arasında takip edilen alışılmış adetleri de bilmeliyiz.

En mühim masallardan âdi sihirbazlıklara varıncaya kadar inanılıp sahiplenilen dahi gösterilmelidir. Ondan sonra milletin gösteri sanatı yöntemlerini ve taksim i'malin ne dereceye kadar götürüldüğu anlaşılmalıdır. Hurufat ve san'atın teşkilatını ve mesela esnaf heyetleri halinde mi bulunduğunu, hizmetlerin istihdam edenlerle münasebeti neden ibaret olunduğunu, ürünlerinin hangi yollarla yükseğe çıkarıldığını, taşınması ve karşılaştırılmasının ne gibi şeylerden mürekkebe bulunduğunu ve takdir kıymeti alameti ne olduğunu açıklamalıdır

Bunların ardından toplanan mertebelerin muhtelif derecelerinde milletin düşünce halini tasvir etmek icap eder. Milletın tarz-ı mimarisinde, resminde, heykeltıraşlığında, musikisinde, elbisesinde, şiirinde, hayal ettiği sanatkarlığı ne dereceye vasıl olduğunu da fikir eylemelidir. Günlük hayatı nitelemek de unutulmamalıdır. O kavim de ölü, gıdalar ve hazları hakkında da bilgi verilmelidir. ...”

Herbert Spenser (Spencer)'in yukarıya aynen nakil olunan incelemesine nazaran şimdiye kadar mekteplerimizde ve liselerimizde icra kılınan tedrisatta ve tarih diye kaleme alınan eserlerde faydalı cihazların ihmal ve çok defa amaçsız oyalayıcı olduğu anlaşılır. Tarih, vaka' bellemek değildir. Bir zamanlar zararlı diye tarih dersini mekteplerden kaldırmıştılar, maksatları şüphesiz pek alçakça idi. Fakat doğrusu aranırsa “falan hükümdar veya serdar falan memleketi yaktı, yıktı; ahalisini kesti, astı” gibi şehnâmevari, açıklamaların insanlığa faydası hiçtir. Mekteb-i âliyemizde

tarih-i Osmani öğretmenleri, milletin kaderinin sorumluluklarını idare edecek gençlere, devletin kurucusu sultan Osman gaziden, mâhî-i millet Abdülhamid-i saniye kadar gelmiş geçmiş padişahların icraatından bir lisan övgüyle bahsetmekten insanlığa faydalı ne bilgi vermişlerdir? Şimdiye kadar tedris ve te'lif edilen tarihlerin birer masaldan, tarihçilerin methiyehândan farkı nedir?

Tarih, belgeye dayalı olmalıdır. On dokuzuncu asrın sonlarına doğru Almanya ve Fransa'da birçok müellifler, hariciye nezaretlerinin evrak hazinelerini alt üst ederek, geçen yüzyılın tozlu belgeleri arasında küçük bir hakikat-i tarihiye, ufak bir fayda bulmak için yüz binlerce evrakı gereği gibi araştırmaktan yorulmamışlar ve vücuda getirdikleri şaheserler, güvenilerek okunmak üzere dikkatle araştırma ve ibret-cü nazarların hars-ı irfanına emanet eylemişlerdir. Mesela Albert Sorel'in Fransa inkılab-ı kebirî ve Avrupa ünvanlı eser-i nefisi bunlardan addedilebilir. Belgeye dayalı olmayan tarihe emniyet olunamaz. Fransa da (Ernest Lavisse) ile (Alfred Rambo)'nun taht-ı nezaretinde her bölüm isimsiz kişiler tarafından kaleme alındığı söylenen on iki cilt tarih-i umumiyenin bile birçok cihetleri yanlıştır. Geçen Kanun-i Sani'de bir gazetede yazıldığı küçük bir icmal-i siyasyede Rusya-Devlet-i Aliye muharebesine dair mezkûr Laviss tarihine dayanarak söylediğim görüş, ilk Meclis-i Mebusanımızın riyasetinde bulunmuş olan Hasan Fehmi Paşa Hazretlerinin adil bir itirazını davet etmiş ve en mühim tarihî eselerden sayılan o kitaptaki incelemeleri, müşârünileyh tarafından haklı ve belgeye dayalı pek doğru olarak ret ve çürütülmüş idi. Otuz sene evvelki vekayi' böyle olursa üç yüz ve üç bin sene evvelki vaka'ya (hurafe) den başka bir isim bulunamaz. Meğerki elde belge, beyne buluna! İşte o ihtiyaç, vesaik ve evrak-ı devletiyle tarihi eserler, eski paralar ve sanat eserleri gibi şeylerden ibarettir.

Belgeler, bazen Dünya kamuoyu tersine açıklamalar da bulunur, o zaman kıymeti bir kat daha artar. Siyasi zorlamaların örttüğü nice sır vardır ki ancak geçip gittiğinde zamanla meydana çıkar. Bir devrin vukuatını an be an kaydeden vakanüvisler, yalnız dışarıdan gördüğünü kaydetmiş olurlar. Zamanın iktidar sahipleri, siyasi arzularından korunmaktan dolayı hükümlerinin yanılmaya maruz olmasından kat'i nazar, hikmet-i idare gereğinden olarak siyasi bilginin farklı evrelerinden bazıları kendilerine açık olmadığından kaynaklanan mesailerî yüzeysel olmaktan kurtulamaz.

Tarihçi, olayları titizlikle inceleyip açıklayan ve kusurları söyleyen amansız bir münekkit olmalıdır. Bilincini gizli işlere, yönünü esrarengiz olaylara, amacı ricale infaz etmeli, gördüğünü, anladığını çekinmeden söylemelidir. Mümkün merteye bağımsız fikirler, cereyan hali ve umumi-i efkardan sıyrılmış bulunmalıdır. Bizde, hürriyet kelimesini bize ilk öğreten edip-i

azam Namık Kemal Bey merhumu ile 1290 ve 1300 tarihlerine doğru memleketin hayat-ı irfanına hizmeti kabil-i inkar olmayan Ahmet Mithat Efendi'nin tarihe dair bazı eserleri tarafsızlıktan serbest olamamak itibarıyla bunun gibi gerçeği ortaya koymak amacıyla incelenmesi zannederim. Her halde kendilerinden çok fazla bir himmet sarf etmiş olan (Hammer) in her dediğini, bilhassa mesalik-i padişâhânı eleştiri olarak yazdığı her şeyi ret ve kabul etmemek için büyük bir istekle atılmış ve hatta kızgınlık göstermişler, aynı müellifin uygun olmayan övgülerini hatalı bulup söylemeyerek genellikle zemmi ret, övgüyü kabul eylemişlerdir. Halbuki tarih, yalnız bir kendini övme destanları değildir. Gerçekler, yazılmalıdır. Osmanlı padişahları, kusurdan noksan, kusursuz addedilmemelidir. Yıldırım Bayezid'in Timurlenk'in notasına verdiği cevap "Ya eyyühe'l- Kelbi'l Akürü'l Mevsûm bi't- Teymur" hitabıyla başladığı sahih ise Osmanlı padişahının diploması lisanındaki şu sertlikler, eleştirilmek icap edeceği gibi Sultan Selim-i Evvel'in büyük fetihleri, boş yere vüzerasını öldürtmesinin insafsızca davranışı olduğunu söylemeğe mani' olmamalıdır. Bir yabancı tarihçi, bu hakikatleri yazsa, Kemal'in şiddetli eleştirilerinin bombardımanlarıyla recm olunurdu.

Kemal'in hürriyetperverliği ile bu zıt tarafa eğilimini görenler, merhumun her şeyden evvel pek nasyonalist olduğunu, kendisinde aşk-ı millinin zor ve güçlülük derecesine vardığını nazar-ı dikkate almalıdır ki, merhum, ateşin bir hürriyetperest, mükemmel bir yazar, büyük bir edip ve şair, belki iyi bir temaşanüvis, müthiş bir revolüsyoner olabilir. Fakat bir tarihçi değildir. Bununla onun hayran olduğumuz mükemmeliyet-i insaniyesine eksiklik gelmez.

Hiç kimse, zaman ve mekânın, çevresinin hislerinden korunmuş kalamaz. Lakin tarihçi siyasi ihtiraslardan olabildiğince uzak durmaya çalışmalıdır. Zaten bunun içindir ki olayların, ayrıntısı gözle görülmeksizin, hissiyat-ı şahsiye üzerindeki etkileri yok olduktan sonra yazılması başarılıdır.

Vakayı'a, bir dinin mürşidi veya cüz'i nazarıyla değil bir insan ihatay-i rüyetiyle bakmalıdır. Dinine aşırı bağlı ve milliyenin etkisiyle gözü kararmış olanlar- öğleyn vapur dumanı renginde güzellikle akşam oldu sananlar gibi – yanlış hisse yakalanmış olurlar.

İlim adamlarından ve enstitü a'zasından (Alfred Fuyye), konuyu güzel bir örnek ile açıklıyor: New York rasathanesinde bulunan bir rasat, semanın bir parçasını görür ki görülenlerin bir kısmı Paris rasathanesinden görülemez. Diğer cihetten, Paris rasathanesinde bulunan bir fenci de New York da görülmeyen bir takım cansız cisimleri seyredebilir. Fenn-i heyet ne yalnızca New York rasadının ufuk gözle görülebilen göğüyle ne de yalnız Paris rasathanesinin görülebilir alanıyla arkasından gider. Bu nokta bakanın heyet

dergisini bir araya getirmesiyle genelleştirmeden telkin olur. Her ilimde lazım olan topluluk. Genel bir fikirdir.

Vekayi' üzerinde inhisarî bir (nokta-i nazar)dan sıyrılabilenler, tarafsızlıkları itibarıyla mesmû'l kelimeler olabilirler.

Herkes, kendini bağımsız fikirli sanır. Fakat memleketin üstün kuvvetlerine – ister birey, ister topluluk olsun – uymuş gibi görünür olmayan zekalar, azdır, enderdir. Yok değildir: Çünkü o vakit, esas tarihi bulmaktan ümit kesmemek lazım gelir. Milyonda bir bile olsa her halde vardır. Zaten bu sebeptendir ki canı isteyen masalcı olur, lakin herkes tarihçi olamaz.

Tarih günü gününe yazılamaz. Çünkü tarihinde olayın uzun bir inceleyip araştırılması, tetkik edilmesi belgelere bağı olan iç yüzü de içine konulması lazımdır. Millet-i Osmaniye'nin mühim bir yüksek kademesi, bir gelişen dönem olan şu son zamanlarda elle tutulacak kadar yakınıımızda cereyan eden olay şimdi bütün gerçekleriyle hangi tarafsız yazabilir? Zikredilen olay hakkında Bâb-ı Âli caddesi kitapçılarının camikanlarını dolduran eserlerin tarih huzurunda ne kıymeti vardır? Şimdi herkes, taraf sahibi değil midir? Mesela bir zümre hakkında kalbimizin, ruhumuzun aşırı, ölçsüz sevgisi bizim onlara dair olan hükm-i vicdanımızın bir tarafına olmamasının yegane sebebi değil midir? Kalbimizin yücelttiği ettiği adamlar, fikren bir hata etmiş olsalar bunu mümkün değil göremeyiz. O kadar severiz ki – İnsan olmak dolayısıyla peygamberlerden bile meydana gelen hata- onlardan meydana geldiğine ihtimal veremeyiz. Halbuki bizim gibi kalp ve ruhuyla değil, akıl ve dikkatle inceleme eylesin tarih, yücelttiği kişilerin, eksik tedbirleri – varsa – görür, söyler.

Düşmanlarımız, sevmediklerimiz, varsayma olarak siyaset-i hariciye veya dahiliyemizin önemsiz bir noktasında – kötü niyetle veya iyi netice verebileceğinin farkında olmayarak- uygun gelen bir politika takip etmiş olsalar ona iyi diyememek için ne lazım gelirse söyleriz. Bundan dolayı bir kısma aşırı muhabbetimiz, diğerine aşırı düşmanlığımız bizi bu zamanda tarafsız bulunduramaz. Bizce sevdiğimiz her yaptığı iyi, nefret ettiklerimizin her yaptığı fenadır. Ciddi bir tarih ise – dediğimiz gibi – sevdiğimiz yaptıklarının – varsa – hatasını, sevmediklerimizin icraatının -varsa- iyi yönlerini göstermelidir. Şu nokta-i nazardan, bir Tayms (Times), bir Tan muhabiri doğru bilgi alır ve iyi niyet sahibi olursa bizden iyi bir tarihçi olur. Farz edelim ki başka fikrin esiri, hissi kalbinin güçsüzlüğü olmayıp da istiklal fikrine malik birkaç kişi bulunsun. Hangi kahraman-ı hakikat vardır ki hürriyetin pek alabildiğine yürümesinden zarar görüleceği hüküm olunan bir zaman ve mekânda herkesin iyi gördüğünü eleştiriye kalkışabilesin. Bu, ya aklını oynatma ya intihar demek olur. Mesela Abdülhamid-i Sani devrinde o devrin tarihi inceleme ve yayımlama

olunamaz. Çünkü ne içerde ne dışarda belgeyi incelemeye koymak, tarafsız, yok gibi.

Tarafsız denince sahip zaman olan zat veya zatlar muhalif olanlar anlaşılmalıdır. Bilakis bu muhaliflik, şiddet üzere taraftarlık demektir. Selamet düşünmeye olması bir illet düşmanlıktır. Her halde tarihin leh ve aleyhe tarafgirliklerinden hür genel ispata dayalı olması icap eder. Yoksa – külfete lüzum yok – sabah gazetelerini birbirine eklemekle mükemmel bir Tarih-i Osmani vücuda gelmiş olur.

Vakanüvislerin mükellef olduğu vecihle tarihin günü gününe yazılması olayın yüceliğine müsait değildir. Yunan filozoflarından (Solon), Lidyanın son ve dünyanın en zengin hükümdarı olup “Dünyada bundan bahtiyar kimse var mıdır?” diyen (Karazus)’a “bir adamın bahtiyar olduğuna hükmetmek için sonunu görmek lazımdır” cevabını vermiş.

Olayının, bir toplumsal olaylarda hayır ve esenlikte olduğuna hükmetmek içinde sonucunu görmek gerekir. Bu ise biraz zamanın geçip gitmesidir ve anlamsızdır. Şimdi iyi görülen bir hadisenin – herhangi bir sebeple devamlı faydalı ve mümkün olamamaktan dolayı veya birbirine katarak göstermenin fena bir netice vermesi mümkündür. Bir âli fikrin, uygun olmayan bir zeminde mevki-i fi’ile çıkarılması tehlikeli karışıklık doğarsa o yüksek emlak sahibi tarih karşısında beceriksiz, basiretsizlikle kınanır ve ayıplanır. Başarı kazanıyorsa dâhî-i izam tanılacağından şüphe yoktur.

Her halde tarihin defne dilleriyle çerçevelediği isimler, iyi niyetleriyle, mükafatlandırılanlar değil- emellerinin güzelliğini muvaffakiyetiyle taç giydirilenlerdir.

Bir tarihçinin her gördüğünden meyil alacak kadar ulûv-şinas olması, bir hadisenin en ruhlu noktalarını görebilmesi icap eder. Herbert Spencer’in istediği gibi gelecek nesillerin işine yarayacak bilgiyi seçmek için o kudret mevcut olmalıdır. Geçenlerde zat-ı şahanenin her neye azimeti münasebetiyle tarihçi muhteremimizin yazdıklarını günlük gazetelerimizin birinde okumuş idim.

Bu Hereke seferi, tarihin iştilal edeceği umurdan mıdır, değil midir? Mesele orada değil. Şu hadiseden alınacak meyle bakalım.

Şüphesiz ki herkesin ihtisasatı derece-i vukufiyle mütenasibdir. Dışardan bir bakış, havanın güzelliğini, izdihamı, rical-i devletten kimlerin bu kusurlardan temiz olduğunu, vapurların dışarda durgun meydana getirdiği izleri, her ne kasr-ı sahilisinin hoşluğunu, alkışları, bayrakları görür, bunların niteliklerini sayar. Şiire de tutkun ise – üstad-ı muhterem gibi –

“Cism-i âşk sûrata vapur şeklin gösterir”

Mısra sakiminin etkili söz meşbuu'l fikr olarak gider, gelir. Çok değil, biraz daha ilerleyip gelişen bir fikir ise zihnen eski hakanlar ile ufak bir mukayese yapar. Onun insanlardan kaçtığını, halk ile temasta bulunduğu zaman bir hain gibi korktuğunu, milletin önünden bir felaket gibi ürküp kaçtığını, yeni padişahın ise cana yakınlığını, milletine samimiyetini, onun millet nazarında müşfik, sevimli bir baba gibi cana yakın olduğunu düşünür ve az zamanda husule gelen bu inkılabın ruh-i milletteki izlenimlerini anlamaya çalışır. Milletin ötekini, vaktiyle, korka korka, berikini şimdi, seve seve tebcil ettiğini görür.

Nazar-ı ibrete çarpan diğer bir hal vardır ki o da İstanbul'da güçlü kuvvetli yüzbinlerce millet ferdi, atıl ve miskin – “gökten maide nüzulüne” beklenen gibi – mahalle kahvelerinde mevcudiyet sefilelerini sürüklemeye çalışırken orada Hereke'de beş yaşında masumların gözleri, elleri, ayakları, kolları vatan için elde edilmiş servet bir memba kuvvet olması, faaliyetle aralıksız surette çalışmasıdır.

Düzgün bir darü's-sınaa'nın çatısı altında kardeşçe toplanan, yüzlerce Müslüman, Hristiyan, kadın, erkek, yaşlı ve çocuk birçok işçinin verimli mesaisinin, “faydasız ağızlar” denilen üretici olmayan tüketicilere telkin ettiği ders-i edepten, herkese ihsan ettiği fazilet-ı ictima'iyyeden nasibini alamamak, temaşa-i bedayiden bir hisse-i telezzüzi olmayan i'mâlar gibi ve hatta beter olarak – malûliyet-i basiret ile yaşamak değil midir?

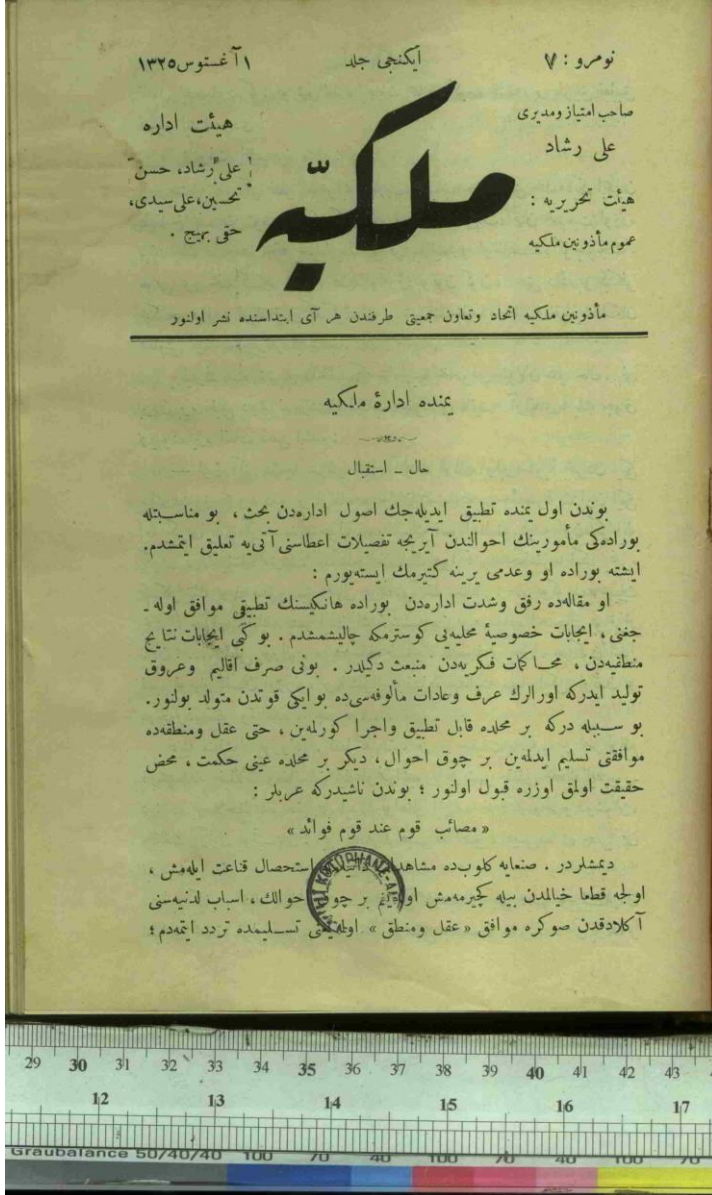
Mülkiye 316 Mezunlarından

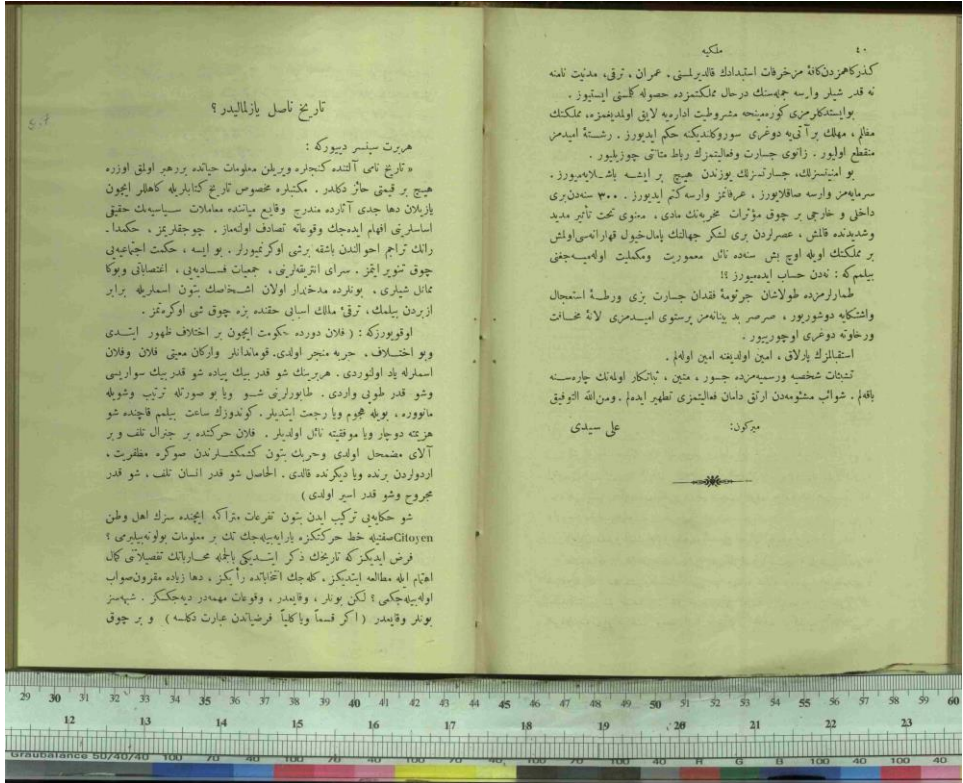
İstanbul Hukuk Fakültesi Muallimlerinden

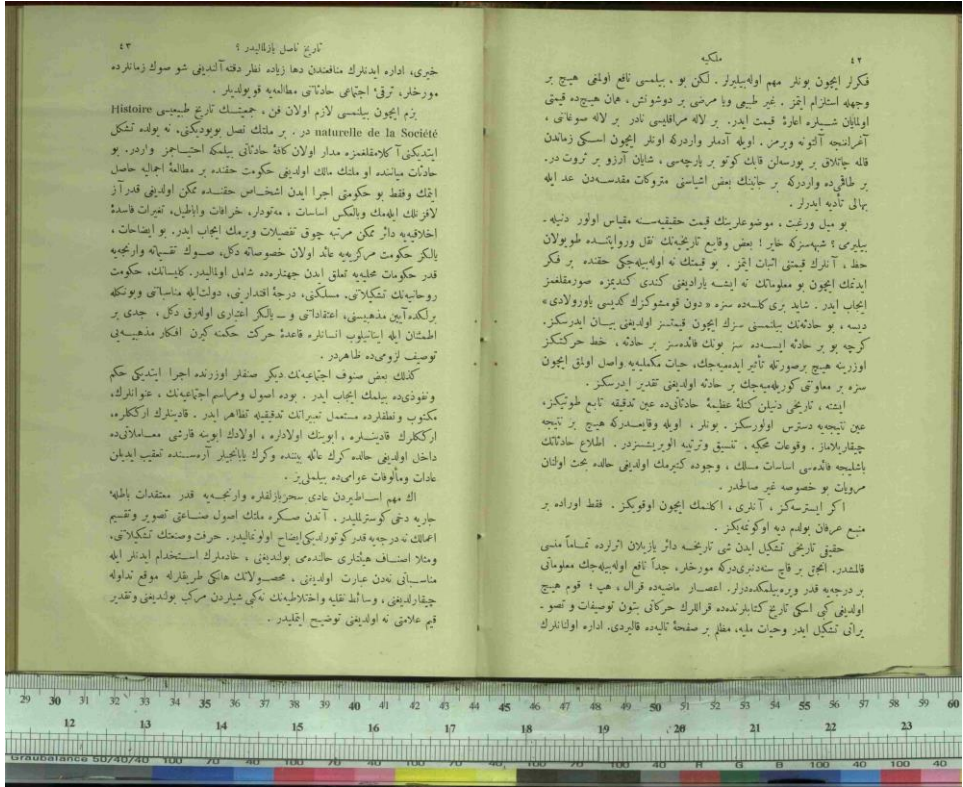
Ahmed Selahaddin

28 Haziran sene 325.

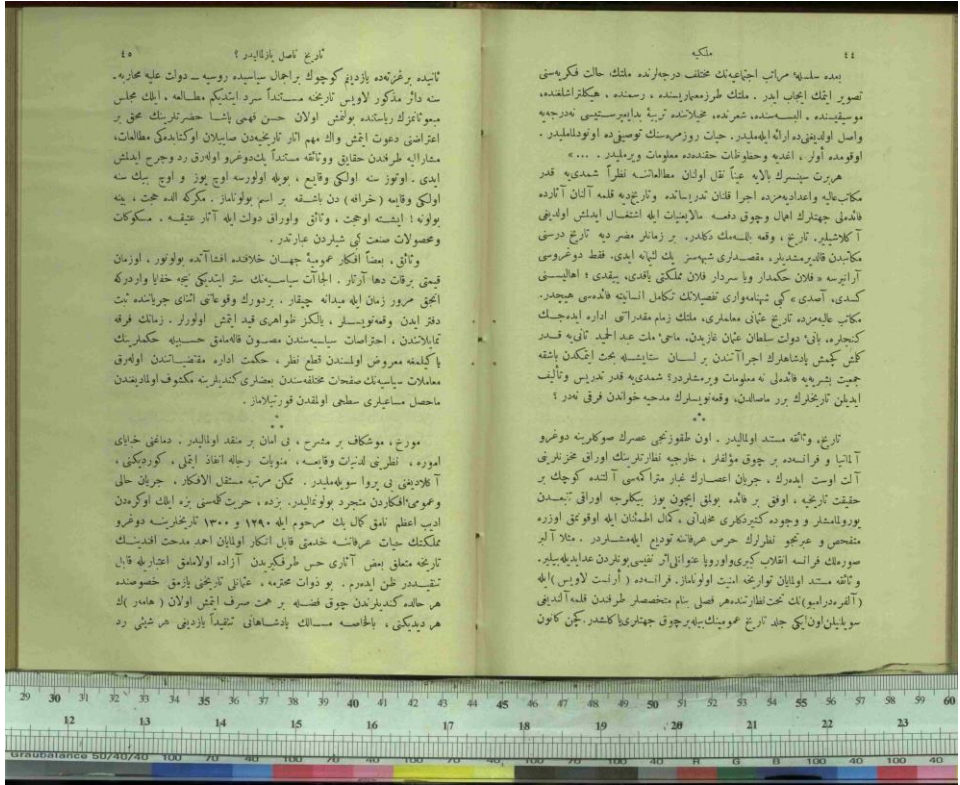
Ekler 1 *Mülkiye*, Sene 1, Numara 7, Cilt 2, 1 Ağustos 1325 (14 Ağustos 1909), s. 41-50.

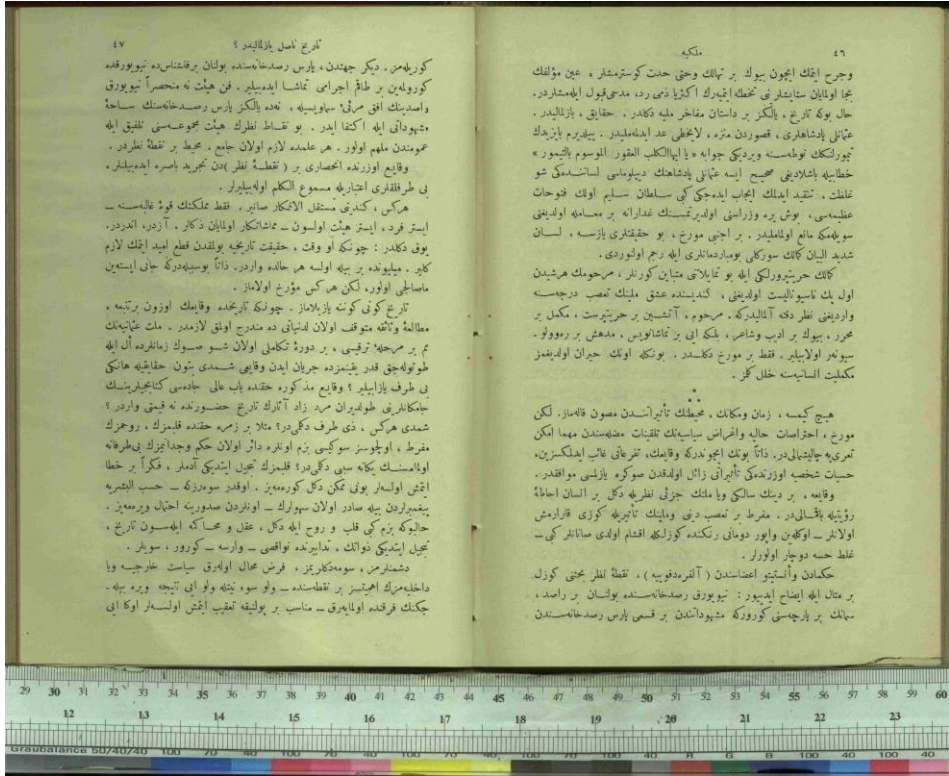

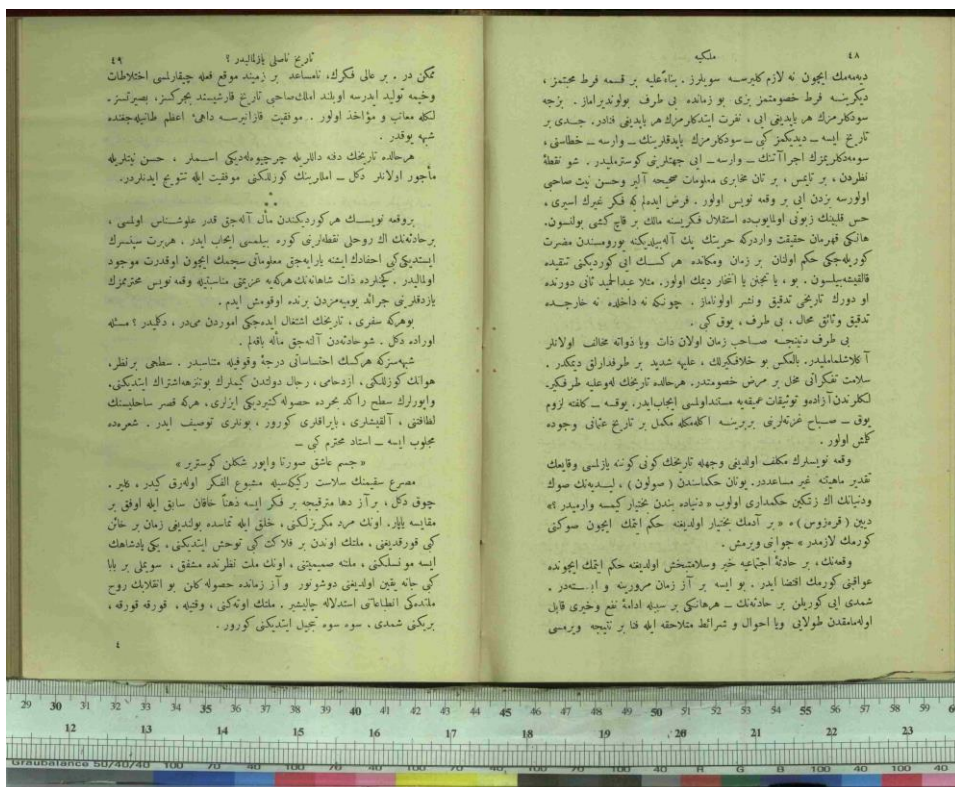
٤٤
ملک
بده سلهیه مراتب اجتماعک مختلف درجه ازنده ملک خاک فکر بهستی
تصور ایتمک ایجاب ایدر . ملک طرزه معاریسنده . رسمنده ، هیکتار اشتغله،
موسیقینده . البسمتده، شریعه، عجلانده تریه بادیسستیسى ندرجهیه
واصل اولدیغینی دراله ایلیمیلیدر حیث روزمره سنک تومسوقده اوتولمیلیدر .
اوقومده اوزر ، اعدیه وحظوظات حقدده معلومات وریلمیلیر . ...
هر برت سنسیرک لایله عیناً نقل اولان مطالعه نظر آلمدی شمدیه فخر
مکتبجه واعدادیه مزه اجرا فلان ندریسانده . تاریخچه قلعه آنان آکارده
فاهمیل چهنلرک اعال وجوق دمسه دلایلیات ایله اشتغال ایلش اولدیغی
آکلشیلیر . تاریخ ، وقف ، بنسکه دکلامر . بر زمانلر مفر دیه تاریخ درسی
مکایدن قالدیرمیلیر . مقصدلری شپسز یک لثایه ایدی . فقط دوشویوس
آرانیسه « فلان حکمدار ویا سردار فلان ملککی یاقدی . یقیدی ؛ اهلایستق
کدی . آسدی » کی شناسواری تفصیلات تکمیل لسانیه فاهمسی هیجیدر .
مکتب عالیمزده تاریخ عثمانی معلملری ، ملک زمام قدراتی اداره ایدمچک
کنجلمر ، بانى دولت سلطان عثمان نازیدن ، مانجى مات عبد الجید تانیه قدر
کیش کیش پادشاهلرک اجرا آتیدن بر لسان ساینشیه بیعت ایتمکدن باشته
جوت نتریه فاهمیل نه معلومات وریلمیرده شمدیه قدر ندیس و تألیف
ایلمن تاریخلرک بر ماسالمن . وقفه نویسلرک مدحیه خواندن فرقی نادر ؟

تاریخ . وقفه مستد اولیلیدر . اون ملقوزنجی عصرک سوکریه دوشرو
آمانیا و فرانسه در جوق ملقلمار ، خارجه نظارتلرک اوراق خنزیرلری
آت اوست ایدرک . جریان اصصارک غبار مترامسی آتنده کوچک بر
حقیقت تاریخیه ، اوق بر فاهم . بولق ایچون بوز بیکلرجه اوراقی تبسیدن
پورولمیلر ووجود کتیرکلری تخمائی ، کمال اطمینان ایله اوقونق اوزره
منفحص و عمرجو نظارک حرس عرفانه تودع ایلیمشیلیر . متلا آلیز
سورمک فرانسه اقلاب کیری واورویا عنوان آت تیبی بوئردن عبدالیه بیلیر .
وقفه مستد اولیلان توارخیه انیت اولولماز . فرانسه (آرنت لایوس) ایله
(آفره درابو) یک تحت نظارتلرده هر فصل نیام مختصرا طرفندن فله آلدیغی
سویلیان اون ایکی جلد تاریخ عریمنیک بیه جوق چهنلری کاشمیر . کین کاون

٤٥
تاریخ نامل یازیلیدر ؟
تاییده بر خزمنده یازدیجی کوچوک بر اجال ساینسده روسیه - دولت علیه بحاربه .
سته دائر مذکور لایوس تاریخه مستنداً سرد ایتمکک مطالعه . ایک مجلس
میوتانلرک ریاستده بولق اولان حسن فهی باشا حضر تبریک عقی بر
اعتراضنی دعوت ایتش واک هم ایلر تاریخیدن ساینان اوکتایدمک مطالبات ،
مشارایه طرفندن حقایق ووقفه مستنداً ایشدوشرو اولوق رد وجرح ایلش
ایدی . اوتوز سه اولکی وقایع ، بوله اولورسه اوج بوز و اوج بیک سه
اولکی وقایه (خراه) دن باشسته . بر اسم بولولماز . مکرکه الله جت ، یه
بولانه ؛ ایسته اوجت ، وثاق اولوراق دولت ایله آثار یقیسه . مسکوکات
وخصولات صنت کی شیاردن عارتدر .
وثاقی ، بصداً افکار عمومی جهسان خلایقه افتخارده بولونور . اوزمان
قیمتی برقان دها آرتار . الحاق سیاستک ستر ایلمدی بجه خفا وادیرک
الحق مرور زمان ایله میدانه جیلار . بر دورک ووقایعی اتای جریانده ثبت
دفتر ایدن وقفه نویسلر ، بانکر طواهری فید ایتش اولورلر . زمانک فرقه
تاریکلندن ، احزاسات ساینسندن مصون قلمنق حسییه حکمیریک
یا کلمنه مروض اولستدن قطع نظر ، حکمت اداره ، مقتضاتندن اولوق
ماملات ساینسک صفتان مختلفستدن بعضلری کتیرلرک مکتوف اولادیلندن
ماحصل مساعیری سطحی اولقندن قورتلیماز .

مورخ ، موشکاف بر مشرح ، فی امان بر منقد اولیلیدر . دماغی خرابی
اموره ، نظری لغزات وقایعه ، منوط رجاه اغاذ ایتل ، کوردیکی ،
آکلدیغینی فی پروا سوله میلیدر . ممکن مرتبه مستقل الاکلار . جریان حلی
وعومی افکارندن شجره بولولیلیدر . بزده ، حریت گتسی بزه ایک اوکرهمن
ادب اعظم نلق کال یک مرحوم ایله ۱۷۹۸ و ۱۳۰۰ تاریخلرک دوشرو
ملکتک حیات عرفانه خدمت قابل انکار اولیلان احمد مدحت اقدیسک
تاریخه متعلق بعضی آناری حس طرفیکردن آزاده اولاملق اعتباریه قابل
تقدیردن ظن ایدرم . بو ذوات عجزیه . عثمانی تدریجی یازدی خصوصنده
هر حالده کتیرلرکدن جوق فضیه . بر هت صرف ایتش اولان (هادر) ک
هر دیککی ، الحاصه مسالک پادشاهان تشریح یازدیغی هر شیش رد

۱۴
 تاریخ نسل بنیادین ؟
 ممکن در ، بر عالی فکرکه ، نمانعه . بر زمیند موقع همه چقارلسی اختلاطات
 وخیه تولید ایدرسه اولیدد امامکاحاجی تاریخ قارشینسد بچرکسر ، بصریتسز .
 لککه معاتب و مؤاخذ اولور . مووقتت قزایرسه داه : اعظم طایفهچندد
 شیه یوقدر .
 هرجاهه تاریخک دده دالایره چرچیوبهبرکی اسمر ، حسن نیندریه
 مأجور اولاندر دکل - امامباریک کورلککی مووقتت ایله تنویج ایداندر .

بروقه نویسک هر کوردیکندن مال آهحق قدر علوشنلس اولسی ،
 برجاهنمک الک روحل تقفاری کوره یلمسی ایجاب ایدر ، هربرت سنسیرک
 اینتدیگی احضادک اینته یزایهحق معلوماتی سچمک ایچون اوقدرد موجود
 اولالیدر . بکلیرد ذات شاهانهک هرکه عرینن مناسیته وقه نویس عزیمتک
 یازدفقرنی جرالد یومیسزین برنده اوقومش ایدم .

بهرکه سفی ، تاریخک اشتغال ایدمکی اوردن سدر ، دکلدر ؟ مسئله
 اوراده دکل ، شوحدانم آهحق مانه باقا .

شپسزگه هرکک احساناتی درجه وقوفیه متاسدر . سطحی بر نظر ،
 هولک کوزلکی ، ازحسانی ، رجال دودندن کیندرک بویتزه اشتراک اینتدیگی ،
 اوورلرک سطح را که بجرده حصوله کیندیگی ایزری ، هرک قصر ساحلیسک
 لطاقنی ، آلفیشاری ، یازقاری کورور ، یوناری توصیف ایدر . شمرده
 مجلوب ایسه - اسناد مجتم کی -

« جسم عاشق صورتا اوپور شکن کویسزیر »

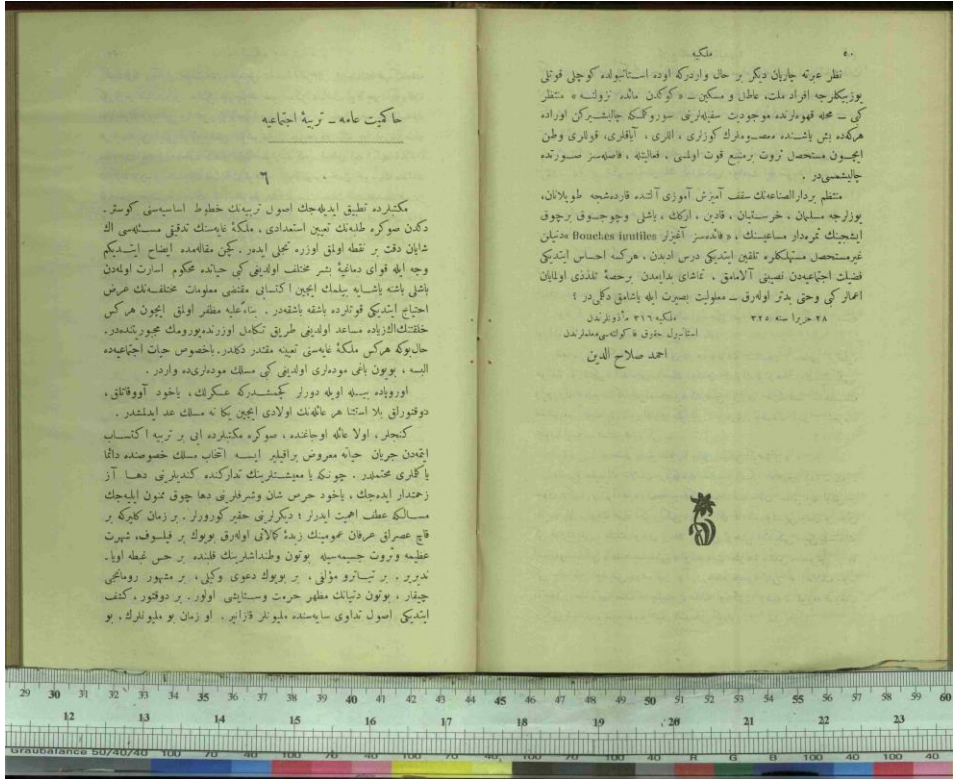
معصر عقینک سلامت ریکسلیه مشوع الفکر اوفرک کیندر ، نایر .
 چوق دکل ، بر آرز دها مترقیجه بر فکر ایسه دهغآ خاقان سابق ایله اوفق بر
 مقایسه ییله . اونک مرید مکرزلیکی ، خلق ایله تلمسد یولشاینی زمان بر خائن
 کی قورقدیننی ، ملکت اوندن بر فلاک کی توحش اینتدیگی ، بکی پدشاهک
 ایسه مونسلیکی ، ملته صمیمیتی ، اونک ملت نظرده متفق . سویتل بر با
 کی جاهه عین اولدیننی دوشونور و آرز زمانده حصوله کین بو انقلابک روح
 مائدهکی طبیعاتی اشتغاله چالیبیر . ملکت اونکی ، وقیه ، قورقه قورقه ،
 بریکنی شدنی ، سوه سوه نیجل اینتدیگی کورور .

۱۵
 مکیه
 دیهمنک ایچون نه لازم کیرسه سوبلر . بنامطیه بر قسه فرط مجتمز ،
 دیکرته فرط خصومتز ری ، یوزمانده بی طرف بولوندر ایلماز . بزجه
 سودکامزک هر یایدینی ای ، نفرت اینتکامزک هر یایدینی فادر ، جسدی بر
 تاریخ ایسه - دیکیز کی - سودکامزک یایدقیریک - وارسه - خطاسنی ،
 سوهمکیزیک اجرا آتک - وارسه - ای چمنقرنی کویسزیمیلدر . شو قطعاً
 نظردن ، بر نایس ، بر نان غازی معلومات صحیح آیر وحسن نیت صاحی
 اولورسه زند ای بر وقه نویس اولور . فرض ایدمک که فکر غیرک اسیری ،
 حسن قلبیک زبونی اولیایوبیده استقلال فکرینس ملک بر قاج کشی بولسون .
 هانکی قهرمان حقیقت واردک حرینک پک آهیلدیگه یوروسندن مضرت
 کوریه چکی حکم اولان بر زمان ونگاده هر کسک ای کوردیکی تنقیده
 قالیقشیلسون . بو ، یا بچین یا اغیار دینک اولور . متلاعدالجید تانی دورنده
 او دورک تاریخی تدقیق ونشر اولانماز . چونکه نه داخلده نه خارجده
 تدقیق وثائق محال ، بی طرف ، یوق کی .

بی طرف دینجه صاحب زمان اولان ذات ویا ذواته مخالف اولاندر
 آلاشلمیلیدر . بلکن بو خلافکیرک ، علی شیدر بر طرفداران دیکدر .
 سلامت فکراتی غلط بر مرضی خصومتدر . هرجاهه تاریخک لهولعه طرفکیر .
 لکبردن آرزادمو توفیقات عمیقیه مستدولسی ایجابایدر . وقه - کلفته لوم
 یوق - صباح عزیمتاری بر برینس اگهتک مکمل بر تاریخ عثمانی وجوده
 کاش اولور .

وقه نویسک مکلف اولدینی وجهه تاریخک کوی کونه یازلسی وقایعک
 تقدیر ماهیته غیر مساعدر . یونان حکمتسن (سولون) ، لیسندینک سولک
 ودینایک الک زکن حکمداری اولوب « دیناده شدن غنایر کیمسه وارمیدر »
 دین (فرمیوس) « بر آتمک غنایر اولدینته حکم اینک ایچون سوکنی
 کوزمک لایمدر » جوابی ویرمش .

وقه تک ، بر حاده اجنایه خیر وسامتیختش اولدینته حکم اینک ایچونده
 عوائق کوزمک اغضا ایدر . بو ایسه بر آرز زمان مرویسه . اوستدر .
 شدنی ای کوریلن - هرجاهک بر جادنهک - هرجاهک بر سیبه اداغه نفع وخری قایل
 اولماندن طولانی ویا احوال و شرایط متلاخه ایله فا بر نتیجه ویرسی

KİTAP TANITIMI

Eric HOFFER, *Değişim Sancısı*

Türkçesi Bengisu FİLİZ

Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, 2. Baskı, 131 sayfa,

ISBN: 978-975-995-788-9

Muhammet AYDIN¹

Eric Hoffer adını daha önce “*Kesin İnançlılar/Kitle Hareketlerinin Doğası Üzerine*”² adlı eseriyle duyurmuştu. İlginç bir hayat hikâyesine sahip olmasının yanında Hoffer yazdığı eserlerle dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Belli başlı eserleri şunlardır: *Aklın muhteris çağı ve diğer aforizmler*(1955); *Çağımızın vaziyeti*(1967); *Rihtim hakkındaki düşünceler ve çalışmalar*(1959); *İlk şeyler son şeyler*(1971); *İnsanın durumu üzerine düşünceler*(1973); *Zamanımızda*(1976); *Sebt gününden önce*(1979); *Şeytan ile ejderha arasında: Eric Hoffer’ın en iyi denemeleri ve aforizmaları*(1982) ve *Hakikatin tahayyülü*(1983).

Kitabın tanıtımına başlarken bölüm başlıklarını vermek isabetli olacaktır. Hoffer bu eserinde on altı başlığa yer vermiştir. Başlıklar sırasıyla şöyle: 1. Köklü değişim, 2. Asya’nın uyanışı, 3. Ameller ve sözler, 4. Taklit ve aşırılık, 5. Çalışma isteği, 6. Aydın ve kitleler, 7. Pratiklik duygusu, 8. Yehova ve makine çağı, 9. İşçi ve yönetim, 10. Komünist ülkelerde halk ayaklanmaları, 11. Kardeşlik, 12. Bireysel özgürlük üzerine, 13. Kâtip, yazar ve asi, 14. Eğlence, 15. İnsan tabiatının gayri tabiiliği ve 16. İstenmeyen kişilerin rolü.

Yazar insan hayatındaki değişim ve bu değişimden kaynaklanan gerilimlere işaret etmektedir. Hatta insanların çoğu zaman yeniyi sevmediklerini ve yeni olandan korktuklarını dile getirmektedir. En küçük şeylerde/yeniliklerde bile, yeni olanı denemeden önce heyecanlanıp tereddüde sapsanmamız söz

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi ABD, maydin@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0099-9024.

² HOFFER, Eric, *Kesin İnançlılar*, Çev. Erkil Günür, Olvido Kitap Yay. İstanbul, 2019.

konusudur. Köklü değişimlere göğüs germeyi mümkün kılan duygunun aşırı özgüven olduğunu düşünen Hoffer, ihtiraslarla özgüven arasındaki nüansa dikkat çekmektedir. “Tamamen yeni olan şeylere hiçbir zaman hazır ve nazır bulunamayız evet, bu basit gerçeğin tuhaf sonuçları vardır. Bu gerçek şu manaya gelir: Köklü değişimlerden geçen halk, uyumsuz bir halktır. Uyumsuz kişilerin etrafı ihtiraslarla çevrilidir. Özgüven eksikliği ile ihtiraslı ruh hallerinin birbiriyle yakından ilişkisi vardır. Ayrıca *ihhtiraslar yoğun olduğunda özgüven yerine geçebiliyorlar.*” (Hoffer, 2017: 8).

Hoffer Asya'nın uyanışından söz ederken bu uyanış sürecinde Batı'nın etkilerinden söz açmaktadır. Bu etkiler sadece olumsuz etkiler değildir. Bu süreci tartışırken bireyin yalnızlığından bahseder. Asya'da Batı etkisinin harekete geçmesinden önce birey her yerde az çok bir bütünün parçasıydı. Batılı sömürgeci güçler, bireysel özgürlük sundular. Doğu'yu sarsıp uyusukluğundan çıkarmaya, kemikleşmiş gelenekselliğinden kurtarmaya ve Doğululara kendini geliştirme arzusu aşılama çalıştılar. Sonuçta kurtuluş yerine yalnızlık ve acizyet gelmiştir. Henüz ham bireyler, toplumsal yaşamın sıcak ve güvenli kollarından koparılmış, soğuk bir dünyada öksüz ve başıboş bırakılmıştır. Kendini gerçekleştiremeyen/bulamayan bireyin kurumsal yapılara sığındığını ifade eder: “Özgüven ile özsaygı elde etmek imkânsız görünüyorsa, yeni ortaya çıkan birer patlayıcı kütleye dönüşür. Kendini güvende ve değerli hissedebilmek için kesin doğru olan bir şeyler aramaya, kendini bir liderle yahut ulus, cemaat, parti, kitle hareketleri gibi toplu gösterilerle özdeşleştirmeye başlar.” (Hoffer, 2017: 14).

Hızlı modernleşmenin aslında bir taklit sürecinden ibaret olduğunu söyleyen yazara göre ortada paradoksal bir süreç işlemektedir: “Bir taklit süreci olarak bakarsak, geri kalmış batılılaşmaktaki bir ülkenin genellikle Batı'ya düşmanlık beslemesini anlayabiliriz. Bizim gibi olanlar bizi sevmek zorunda değildirler. Taklit etmede yatan aşağılık hissi dargınlığa yol açar. Taklitçilerin taklit ettikleri modeli alt etme yani aşma, geride bırakma veya daha da iyisi toptan yok etme içgüdüleri vardır: *Taklitçiler önce modeli yıkmışlar, sonra taklit etmeye kalkmışlardır.* Anlaşılan yenilmiş veya ölmüş bir modeli taklit ettiğimiz vakit daha rahat oluyoruz.” (Hoffer, 2017: 25) Modern Batı uygarlığının gelişmesindeki belirleyici etken dini bir fikir veya öğretinin psikolojik etkisi değil, bağımsız bireyin kitle halinde ortaya çıkmasıdır Hoffer'a göre. Birey konusuna yer vermeye devam eder: “Bağımsız varlıkların yükü ağırdı, etrafını korkular sarmıştır ve bu varlıklar sadece özgüven ve özsaygı ile desteklenirse mevcut duruma sabredebilir. *Bireyin en elzem ihtiyacı değerini ispatlamaktır.* Çoğunlukla bu yüzden hareket arzularını dizginleyemezler. Çünkü dirayetini ve yeteneklerini

Aydın, M. (2021). Eric HOFFER, Değişim Sancısı, Türkçesi Bengisu FİLİZ, Dergah Yayınları, İstanbul 2017, 2. Baskı, 131 sayfa, ISBN: 978-975-995-788-9. ABAD, 4(7), 157-161.

geliştirerek ve kullanarak değerini ispatlayabilen kişi sayısı azdır.” Diğer yandan “reform bireyselleşmenin yan ürünü idi. Ona bir tepki olarak doğdu. Bireysel mevcudiyetin yükünü, sıkıntısını, yalnızlığını dayanılmaz bulan çok kişi vardır. İnsan bunu özellikle de kendini geliştirme imkânlarının nispeten yetersiz kaldığı, bireysel ilgi ve beklentilerinin yaşamaya değer görülmediği zamanlarda hisseder. Böyle kişiler er ya da geç bireysel mevcudiyetlerine sırtlarını döner ve kutsal bir dava, lider veya hareketle kendilerini özdeşleştirmek suretiyle bir değer ve amaç kazanmaya uğraşırlar.” (Hoffer, 2017: 32).

Aydın sınıfını ağır şekilde eleştiren yazara göre aydın, tarih boyunca gelen amirlerin en zorlusu çıkmıştır. Geleneksel efendi, sözünü dinletmek için gücünü kullanır. Aydın öyle yapmıyor. Kelimelerin gücüne olan sözde inancı ve güya davasını şekillendirmiş olan doğruların karşı konulamayışı nedeniyle aydın sadece itaatle tatmin olmaz. En harika şekilde ikna olmuş kişilerden gelebilecek bir tepkiyi güç ile elde etmeye çabalar, ezilmiş ruhlardan inanç ve enerji çıkarabilmek adına terörü dehşet verici bir alet olarak kullanır. (Hoffer, 2017: 49) Pratiklik duyusundan söz ederken önemli bir diyalektikten söz eder: “Pratiklik duyusunun gelişmesi ile bireysel özgürlüğün bağlantılı olduğu yönünde bazı kanıtlar mevcuttur. Keşif ruhunu teşvik edip, keşifler için ortam sağlayan şey Bergson’un deyimiyile ‘demokrasinin soluğu’dur. Dünyevi işlerin kolaylaşır yayılmasını, imkânları ve aletleri kullanma dürtüsüne sahip kişiler başarır. Bu dürtü, kendi ayakları üzerinde az çok durabilen ve değerini çalışarak kanıtlamak zorunda olan bireyin içinde yatar. Sıkı sıkıya bağlanmış gruplarda bireysel ayrılıkların farkında olmak güçleşir.” (Hoffer, 2017: 57) Hoffer insanların din değiştirmelerini, özgürleşmelerini ve gelenekten kopmalarını birey olgusuna dayandırır: “...birey din değiştirerek özgürleşmiştir. Milyonlarca insan neredeyse bir gece içinde daha yeni bir dine tam olarak alışmadan, çağlardır sürüp gelen gelenek ve uygulamalardan sıyrılmışlardır. Özellikle yetenekli bireyler için İslam’a dönmek fırsat kapılarının açılması demektir. Müslüman rönesansının önde gelen kişiliklerinin neredeyse hiçbiri Arap değildi. İranlı, Türk, Yahudi, Yunan, Berberi ve İspanyol’dular..” (Hoffer, 2017: 59)

Tanrı tasavvurunun insanı makine çağına taşıdığını düşünen Hoffer için Tanrı’yı taklit etmek, kesinlikle modern Batı’yı doğuşundan beri farklı bir yere koyan dinamikliğin ortaya çıkış unsurlarındandı ve onu diğer medeniyetlerden ayıran da buydu. Batı’da özgürlüğün gelişimi nasıl olmuştur? Süreci Hoffer’den takip edelim: “Batı’da özgürlüğün gelişmesi gücün çeşitlenip dağılmasıyla olmuştur. Batılı toplumlarda güç, ruhban ve laik güçlerin ayrılması ile evrilerek nihayet bölüştürülmüştür (siyasi, iktisadi,

fikri). Her bölüm kendi içinde ayrılmıştır. Öte yandan gücün mutlaklaşmasına karşı da tedbirler alınmıştır. (Düzenli seçimler, gelir ve miras vergileri yoluyla düzenli olarak mala el konulması) Ancak 20. Yüzyılda totalitarizmin yükselişi, Batı'nın bu kendine has eğiliminin birden tersine dönmesidir. *Totalitarizm basitleştirmek demektir*. Hedeflerin, gerekçelerin, ilgilerin, insan çeşitliliğinin ve hepsinden çok güç birimleri ile bölümlerinin çeşitliliğinin fena halde azalmasıdır. Totaliter devlette güç tek çeşittir, yenik düşmüş birey ne kadar sıra dışı olsa da kendine bir çıkar yol bulamaz.” (Hoffer, 2017: 88).

Hoffer insan doğasına ilişkin farklı bir kavramlaştırmaya yönelir: *insan tabiatının gayri tabiiliği*. İnsanın bu yönü insanın niçin yükselişte olduğunun ipuçlarını verebilir. Yaratıcılığını keşfettikçe tabiatın üstesinden gelip onu ele geçirmeye ve geride bırakmaya çabaladığı bir rekabet sürecine girmiştir. İnsan doğasına yönelik tahlillerine devam ederken farklı bir boyuta temas eder ki yazara göre en insani arzu özgürlük için duyulandır. Baskıdan, yokluktan, korkudan, ölümün esaretinden kurtulunca insan tabiatı ile tabiat arasında fark yokmuş gibi davranan ve insanı madde gibi pasif ve ne yapacağı önceden kestirilebilir bir şey haline getirmeye çalışan güçlerin esaretinden kurtulmuş oluruz. Aynı şekilde insana has özelliklerin en zararlısı mutlak güçtür. *Mutlak gücün doğası fesattır*. Böyle bir güç her zaman insanı eşyaya dönüştürmeye, onu çıktığı kalıba geri itmeye meyillidir. *Mutlak güç insani amaçlarla kullanılsa dahi fesatlık çıkarır*. Kendisini insanların çobanı olarak gören yardımsever despot, başkalarından kuzu gibi boyun eğmesini ister. Mutlak güçte saklı kusur, bu gücün insanlıktan nasibini almamış olması değil, insana karşı olmasıdır (Hoffer, 2017: 107). Mutlak güç toplum değil, hayvanat bahçesi üretir Hoffer'a göre. Tabiata müthiş derecede hükmeden kişi, bir sonraki adımda hırsıyla insanda ustalaşmaya çalışacaktır. Tabiata karşı kazandığı zaferin gücüyle insanı köleleştirecektir. Bundan ötürü 20. Yüzyılın bilim ve teknolojiye başarıları sevinilecek şeyler değildir. Zira bu yüzyıl insana hükmetmekle ve onu idare etmekle uğraşmış bir yüzyıldır. Ulusalcılık, sosyalizm, komünizm, faşizm, militarizm, ticari birlikler, sendikalar, propaganda ve reklamların gözler önüne serdiği şey hep insanı idare etmek ve insan tabiatını öngörülebilir kılmak için başvurulan hamlelerin insafsızlığını gösterir. Havaya baskı ve büyü kokusu hâkimdir.

Genellikle toplumlarda istenmeyen kişilerin önemli atılımlara ve başarılarla imza attığını örneklerle dile getiren yazar, insanın özgürlüğüne olan inancıyla eserini şu final cümleleriyle sonlandırır: “İnancımızın temeli tecrübelere dayanır, idealist kuramlardan gelmez. Bazı antropologlar,

Aydın, M. (2021). Eric HOFFER, Değişim Sancısı, Türkçesi Bengisu FİLİZ, Dergah Yayınları, İstanbul 2017, 2. Baskı, 131 sayfa, ISBN: 978-975-995-788-9. ABAD, 4(7), 157-161.

sosyologlar ve genetikçiler bize ne derse desin biz yine de insanların, diğer yaşam biçimlerinin aksine, geçmişinin yani irsiyet ve adetlerinin kölesi olmadığına, muazzam bir esneklikle hareket ettiğine ve iyilik ile kötülük yapma ihtimallerinin asla tam olarak tükenmeyeceğine inanacağız.” (Hoffer, 2017: 131).

Hoffer bu eserinde de önemli sosyolojik, siyasal, tarihsel, kısmen teolojik, antropolojik ve kültürel tespitlerde bulunmaktadır. Şüphesiz bazı görüşleri tartışmaya açıktır. Değişim gibi sosyolojik bir başlığı eserine uygun görse de birçok farklı disiplinlere referansta bulunarak yorumlarda bulunmaktadır. Yorumlarında isabet edip etmediği hususu ehlinece değerlendirilecektir. Eserde değinilen konular geniş okur kitlesine hitap edecek bir muhtevaya sahiptir. Bundan dolayı bu kitap kültür ve düşünce hayatımıza yeni ve anlamlı perspektifler katmaya aday değerli bir çalışmadır.

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Yayınlanması istenen makalenin Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Yönetim Kurulu tarafından belirlenen yazım kuralları çerçevesinde yazılmış olması şarttır. Eserdeki imlâ ve bilgi hatalarını düzeltmek yazarın sorumluluğundadır.
2. Yayınlanması için gönderilen makaleler Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu tarafından incelenmek üzere hakemlere gönderilir.
3. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu hakemlerden gelen raporları inceleyerek makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verir. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.
4. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler yazarlarına geri gönderilir. İstenen sürede geri dönmeyen yazarların Editör Kuruluna ulaŐtırılmayan çalışmalarını yayından düşürülür.
5. Editör Kurulunda onaylanan çerçeve dâhilinde düzeltmesi yapılan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
6. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Yönetim Kurulunca yayınlanması onaylanan makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.
7. Yazar, Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu tarafından kendisine tebliğ edilen (makale düzeltme süresi, yazım kuralları vs.) hususlarını zamanında yerine getirmek zorundadır. Aksi takdirde makale basım süreci durdurulur.

YAZIM KURALLARI

Yayın dili: Derginin yazım dili **Türkçedir**. Bununla birlikte **Almanca, Fransızca, İngilizce** ve **Rusça** yazılar da yayımlanabilir.

Yazım kuralları: Dergimize gönderilecek yazıların aşağıdaki biçimsel özellikleri taşıması yayım birliğı açısından zorunludur.

Türkçe Başlık: İçerikle uyumlu, **10-12** sözcüğü geçmeyecek biçimde büyük koyu harflerle, yazılmalı ve sayfa ortasında yer almalıdır.

İngilizce Başlık: İçerikle uyumlu, **10-12** sözcüğü geçmeyecek biçimde büyük koyu harflerle Türkçe Öz'ün altında, **11** punto, önce ve sonra 3 nk boşluk bırakılacak şekilde sağ ve sol 1 cm içeride yazılmalıdır.

Yazar adı ve adresi: Yazar(lar)ın adı (**küçük**) ve soyadı (**büyük**), başlığın altında **ortalanmış** olarak **11** puntoyla yazılmalı; unvanı, çalıştığı kurum,

haberleşme ve e-posta adresleri ise normal karakterde harflerle dipnot olarak belirtilmelidir.

Öz (Abstract) ve anahtar sözcükler (Key Words): Türkçe ya da yabancı dillerdeki makaleler **120-150** sözcük arasında öz içermelidir. **Türkçe** ve **İngilizce özet** ilk sayfada önce Türkçe özet ardından İngilizce özet gelecek şekilde sıralanmalıdır. Öz (Abstract) **10 punto**, tek satır, sağdan ve soldan **1 cm** içeride yer almalıdır. Öz bölümü, yazar adının hemen altından **3 nk** boşluk bırakılarak başlamalıdır. Özet ve Abstract'ın altında **3-10** sözcük arasında büyük harfle başlayan anahtar sözcükler bulunmalıdır. Özet başlığı **10 punto koyu** yazılmalı ve **“Öz: Metin”-“Abstract: Metin”** şeklinde olmalıdır.

Örnek:

1530-1611 YILLARI ARASI KESRİYE ŞEHRİ'NDE NÜFUS VE EKONOMİ*

Onur KABAK **

Öz: Bugün Yunanistan'ın kuzeyinde bulunan Kesriye (Kastoria), XIV. yüzyılda Balkanlarda gerçekleşen hızlı Osmanlı fütühatının sonucunda, 1385 yılında fethedilerek Osmanlı idari yapılanması içerisine dahil olmuştur. Rumeli Eyaletinin sol kol kazaları içerisinde olan Kesriye ile ilgili olarak bu çalışmada daha ziyade 1530-1611 yılları arasında şehrin nüfus ve ekonomisi ele alınmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak tahrir defterlerinden faydalanılarak şehirdeki toplam nüfus, bu nüfusun yıllar içerisindeki değişimi, toplam nüfus içerisinde Müslüman ve Hristiyan kesimin dağılımının ne olduğu gibi konular ele alınacaktır. İkinci olarak ise vergi kalemlerinden yola çıkarak şehir halkının ana ekonomik faaliyetinin tespitine çalışılacaktır. Son olarak şehirdeki mesleki iş kollarının ne olduğu ortaya konularak Osmanlı klasik döneminde Kesriye şehrinin bir görüntüsü ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kesriye, Nüfus, Ekonomi, Meslek, Tahrir.

* Bu çalışma Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan Kuzey Yunanistan'da Osmanlı Klasik Döneminde Üç Şehir (Yanya, Kesriye, Serfice) adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümü, email: onurkabak@selcuk.edu.tr

DEMOGRAPHIC AND ECONOMIC STRUCTURE OF KESRIYE BETWEEN 1530 AND 1611

Abstract: Kesriye (present day Kastoria in Northern Greece) was incorporated into the Ottoman administrative system after 1385 as part of the rapid Ottoman conquest in the Balkans during the XIV. century. This study will cover the population and economy of the city which was among the Via Egnatia districts of the Rumeli Province, focusing on the period between 1530 and 1611. In this respect, total population of the city, temporal change of the demographic structure, ratio of Muslims to non-Muslims and similar issues will be highlighted in line with Ottoman land surveys (tahrir defterleri). A second concern is to detect the main economic activities of the urban population by analysing different tax genres. Lastly, occupational branches of the city will be portrayed to present a general overview of Kesriye during Ottoman classical age.

Key words: Kesriye, Population, Economy, Occupation, Tahrir.

Ana metin: Yazı Microsoft Word yazılım programı ile boyutları **17 / 24 cm** olan sayfa üzerinde **Times New Roman 11 punto** ile **tek** satır aralıklı ve **üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, soldan 2,5 cm, sağdan 2,5 cm** kenar boşlukları ve **20 sayfayı** geçmeyecek biçimde tek sütun halinde hazırlanarak teslim edilmelidir. Paragraflar **0 cm** girinti ile başlamalıdır. **Anametnin, özet bölümünün** hemen altından **3 nk** boşluk bırakılarak başlamalıdır.

Bölüm başlıkları: Yazıda yer alan konu başlıkları **Giriş, Sonuç ve Kaynakça** hariç, numaralandırılarak **koyu** ve **sol marjdan** başlamak üzere yazılmalıdır.

Şekil ve Tablolar: Şekil adı, şeklin altında, tablo başlığı tablonun üzerinde yer almalıdır. Şekil ve tablo numaraları 1, 2, 3, ... gibi verilmelidir.

Alıntı ve Göndermeler: Chicago usulünde (klasik usulde) sayfa altı numaralandırılmış dipnot şeklinde yapılmalıdır. Özetleme biçiminde yapılan alıntı ve aktarmalarda sayfa numarası belirtilmez; sayfa numarası ya da numaraları, yalnızca doğrudan alıntılarda tam olarak verilir. **3** satırı geçen alıntılara, ana metne göre sadece soldan **1 cm** girinti verilmelidir. Dipnotlarda ise kaynak ilk kez kullanıldığında isim soyisim, eser adı, varsa cilt ve sayı, varsa çeviren adı, yayınevi, basım yeri, basım tarihi ve söz konusu bilginin alındığı sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Aynı eser bir çok defa kullanılacak ise yazar soyadı, a.g.e (adı geçen eser)-a.g.m. (adı geçen makale), ilgili sayfa numarası şeklinde dipnot düşülmelidir. (Örn: Kayapınar, a.g.e., s. 356).

Ana Başlık Boyutu	11 pt, ortalanmış, kalın
Kağıt Boyutu	17 x 24 cm
Ana Metin Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	2,5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
İlk satır girinti	0 cm
Yazı Tipi	Times New Roman
Yazı Tipi Stili	Normal
Normal Metin Boyutu	11 pt
Paragraf Aralığı	3 nk
Satır Aralığı	Tek
Dipnot Metni Boyutu	9 pt
Alıntı Metni Boyutu	10 pt
Alıntı Kenar Boşlukları	Soldan 1 cm
Öz Yazı Tipi	Times New Roman
Öz Yazı Tipi Stili	Normal
Öz Kenar Boşlukları	Sağdan- Soldan 1 cm
Öz Metin Boyutu	10 pt
Öz Başlığı	10 pt, İki Yana Yaslı, Kalın

Örnekle:

Kitap:

Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, 11. bs., s. 115.

Sonraki atıflarda: İnalçık, a.g.e., s. 123.

Yazarın birden fazla eseri olması halinde, sonraki dipnotlarda: İnalçık, Klasik Çağ, s. 123.

Makale:

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea”, Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), s. 101.

-Kaynakça: Makalelerde kullanılan kaynak ve araştırmalar makale sonunda bu başlık altında gösterilmelidir. Kaynakça, bu başlık altında **9 punto** yazılmalıdır. Sadece metin içinde atıfta bulunulan kaynaklar yer almalı ve yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir:

İNALCIK Halil, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea”, Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), ss. 99-106.

Çeviriyazı Metinlerde Uyulacak Esaslar

Çeviriyazı bir metnin Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi yayınları arasında yer almadan önce aşağıdaki hususlara riayet edilerek hazırlanmış olması veya bunlara göre düzeltilmiş olması gerekmektedir.

a) Tanzimat sonrası matbu metinlerde:

1. Bu tür metinlerde ilmî transkripsiyon değil transliterasyon veya başka bir deyişle “hafifletilmiş transkripsiyon” uygulanır.

Bundan sonra kullanılacak olan “transkripsiyon” kavramı Türkçede kullanılmayan harfler de dâhil bütün harfleri aynen bir başka alfabe ile yansıtmayı; transliterasyon ise daha çok kelimenin bütünlüğünü koruyarak herhangi bir sadeleştirme yapmadan aktarmayı anlatmaktadır.

2. Uzun bütün heceler â, û, î harfleriyle yazılmalıdır. Ör. hâkimiyet; rûberû; cerîde ... Kalın okunması gereken ve anlam karışıklığına da yol açabilecek kelimelerde bulunan uzun a sesi için, bu durumu önlemek üzere “ā” şeklindeki imlâ tercih edilebilir. Ör. Gāzî; mukāyese; tekābül , kânûn...

Bu durum, benzer yazılışa sahip Arapça ve Farsça kelimelerdeki okuma yanlışlarını da önleyecektir. Ör. “Yasa” anlamındaki “kânûn” ile “Ocak ayı” anlamındaki “İkincikânûn” (Kânûnisânî) kelimelerinde olduğu gibi...

3. Kelimelerin orijinal sesleri korunmalı, transkripsiyondaki hafifletme işlemi imlâ ile sınırlı kalmalıdır. Ör. Aptûlhak Hamit (-) → Abdûlhak Hâmid (+)

4. Arapça terkiplerin yazımında İSAM DİA'nde ve MEB. İslâm Ansiklopedisi'nde benimsenen yazım kuralları uygulanmalıdır. Ör. Muhîtü'l-Maârif; Muînü'd-devle ...

5. Farsça terkiplerde terkip tiresi her seferinde yazılmalıdır. Ör. Devlet-i Aliyye; hüsn-i muâmele, müdür-i umûmî ... Farsça terkiplerdeki terkip -i'si "-ü" şeklinde yazılmamalıdır. Ör. müdür-ü umûmî (-); hüsn-ü muâmele (-); umûr-u mâliye (-) → umûr-ı mâliye (+) ...

"Ve" kelimesine karşılık gelen "ü"ler ise aynen korunur ve kendisinden önceki ve sonraki kelimeye bitiştirilmeden yazılır.

6. Osmanlıca matbu metinlerde Batı sahasına ait şahıs ve şehir adları genellikle okunduğu gibi yazılmaktadır. Tanzimat sonrasına ait bir metnin çeviri yazısında bu tür kelimeler orijinal dildeki imlâsına uygun yazılmalıdır.

Ör. "Mısır'da kalan Fransızların umûr-ı mâliye müdür-i umûmîsi Posiyelk'a gönderdiği mektup (...)" (-).

"Mısır'da kalan Fransızların umûr-ı mâliye müdür-i umûmîsi Poussielque'a gönderdiği mektup (...)" (+)

Türkçede yaygın olarak kullanılan yabancı yer ve şahıs adlarında ise Türkçe kullanımı esas alınır.

7. Masdar-ı ca'lîler -günümüz Türkçesinde sık kullanıldığı için tek y ile yazılanlar hariç- çift y ile yazılmalıdır. Ör. Osmâniyye; Cülûsiyye; şahsiyye ... Sık kullanılanlara ör. Bahriye; Mülkiye...

8. Nisbet -î'si ile biten kelimelerin sonuna Türkçe olarak ismin -e hâli geldiğinde masdar-ı ca'lîlerle karışmaması için "î" şeklinde yazılmalı fakat bu imlâ masdar-ı ca'lîlerde kullanılmamalıdır:

Ör. "Âmâl-i millîye uygun olarak ..." (Burada millî kelimesinin sonundaki -ye, ismin -i hâlini gösterir).

"Âmâl-i millîyeye uygun olarak ..." ("Âmâl-i Millîyeye" imlâsı yanlıştır).

9. Osmanlıca matbu eserlerde vurgulanmak istenen kelimeler ve özel adlar çoğunlukla parantez içine alınarak vurgulanır. Oysa bugün bunun yerine çift tırnak içine alarak vurgulama tercih edilmektedir. Bu bakımdan;

a) Sadece vurgulanması gereken bir (veya birkaç) kelime varsa parantez yerine tırnak içinde yazılmalıdır.

Ör. "(...) nâm-ı âlîleri (Nizâm-ı Cedîd) tesmiye olundu." (-)

"(...) nâm-ı âlîleri "Nizâm-ı Cedîd" tesmiye olundu." (+)

b) Vurgulanmak istenen bir kitap adı ise sadece italik yazılması vurgu için yeterlidir.

Ör. “Tameşvarî (Hadîkatü’ş-Şu‘arâ) / “Hadîkatü’ş-Şu‘arâ” nâm eser-i bî-hemtâsında (...)” (-).

“TameşvarîHadîkatü’ş-Şu‘arânâm eser-i bî-hemtâsında (...)” (+).

c) Osmanlı alfabesinde büyük – küçük harf ayrımı olmadığı için şahıs, kurum veya yer adı cinsinden özel isimlerde ayrıca tırnak içine almak biçiminde özel bir vurguya gerek yoktur; baş harflerinin büyük yazılması yeterlidir.

Ör. “Şeyhülislâm’ınüstâdı (Münîr Efendi) da çağırılıp meydâna getirildi.” (-)

“Şeyhülislâm’ınüstâdıMünîr Efendi de çağırılıp meydâna getirildi.” (+)

Dolayısıyla bu gibi durumlarda Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış metinlerde kullanılan parantezler hiç kullanılmamalıdır. Elbette açıklama ve ek bilgi mahiyetindeki cümle veya kelime gruplarında parantez kullanılacaktır.

10. Ana metin içinde geçen Türkçe dışındaki dillerden iktibas edilmiş cümlelerin, metin içine tercüme aktarılmalı, gerekiyorsa dipnotlarda orijinal yazılışları kaynak bilgisinden önce verilmelidir.

11. Günümüz Türkçesinde kullanılmayan Farsça kelimelerin imlâsında, günümüzde kullanılanlarda olduğu gibi Türkçe telâffuz esas alınmalıdır.

Ör. nohoft (-) → nühüft (+); dovvom (-) → düvvüm (+) ...

12. Osmanlı Türkçesiyle basılı bir metinde geçen her tür Arapça kelimenin yazımında da yaygın Türkçe telâffuz esas alınmalıdır. Ör. Rasûl (-) → Resûl; a‘yân → âyân ...

13. Arapça kelimelere mahsus bir ses olan ayn harfî, anlam karışıklığına veya okuma hatasına sebep olmadıkça imlâyâ yansıtılmamalıdır.

14. Tanzimat sonrası matbu metinlerde transkripsiyon değil transliterasyon esas alınacağı için isimleşmiş veya çok kullanıldığı için âdeta birleşmiş Arapça, Farsça terkiplerde kullanılacak apostrof ve tire işaretleri kaldırılmalıdır.

Ör. Abdü’l-Hamîd (-) → Abdülhamîd (+)

Kânûn-i sâni (-) → Kânûnisâni (+); Teşrin-i sâni (-) → Teşrinisâni (+); Rebiü’l-evvel → Rebiülevvel

Cemâziye’l-âhir → Cemâziyelâhir; Zi’l-ka’de → Zilkâde

Şeyhü'l-İslâm (-) → Şeyhülislâm (+) vb.

15. Türkçe kelimelerin -özellikle fiil kökenli kelimelerin- sonlarında Osmanlı metinlerinde genellikle b harfi ve diğer bazı kelimelerde c ve d harfleri kullanılırsa da çeviriyazı çalışmalarında p, ç, t şeklindeki sert-sessiz harfler kullanılmalıdır. Yine özellikle fiil kökenli kelimelerde Eski Türkçeye ait telaffuzun Anadolu sahasındaki bir devamı olarak Osmanlı imlâsına yansıyan “ü” sesleri “i”, “ı” sesleri ses uyumuna göre düzeltilmeli; kapalı e harfi de denen ve genellikle “i” harfiyle yazılan ses ise “e” harfiyle yazılmalıdır.

Ör. idüb (-) → edip (+); konub (-) → konup (+); bitüb (-) → bitip (+); için (-) → için (+); ağac

(-) → ağaç (+); yiğid → (-) yiğit (+); geçid (-) → geçit (+) ...

b) Tanzîmat sonrası yazma Arşiv belgelerinde:

Bu tür metinlerde ilmî transkripsiyon usûlü uygulanır.

c) Tanzimat öncesi matbû veya yazma metinlerde:

Bu tür eserlerin çeviriyazıları hazırlanırken İSAM, DİA ve MEB İslâm Ansiklopedisi'nde uygulanan ilmî transkripsiyon usûlü kullanılmış olmalıdır. Bu iki ansiklopedi arasında herhangi bir uyumsuzluk olursa DİA esas alınır. Kuruma Tanzimat öncesi bir metnin yayını teklif edilirken transkripsiyon alfabesine mahsus harfler bir liste hâlinde eserin başında gösterilmeli; metin boyunca da özellikle Türkçede bulunmayan harflerin yazımında bu alfabe esas alınmalıdır.

d) Rusça, Bulgarca, Yunanca vb. alfabesi farklı dillerde transliterasyon kullanılmalı, kelimelerin aktarımı Türkçe telaffuza göre olmalıdır.¹

¹Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi yayın İlkeleri, Belleten Dergisi ve Humanitas Dergisi yayın ilkeleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

ABAD / JABS

JOURNAL OF ANATOLIA AND BALKAN STUDIES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR / PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TEKİRDAĞ 2021